

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Libero Arbitrio Et Meritis Bonorum Operum Assertio Catholica

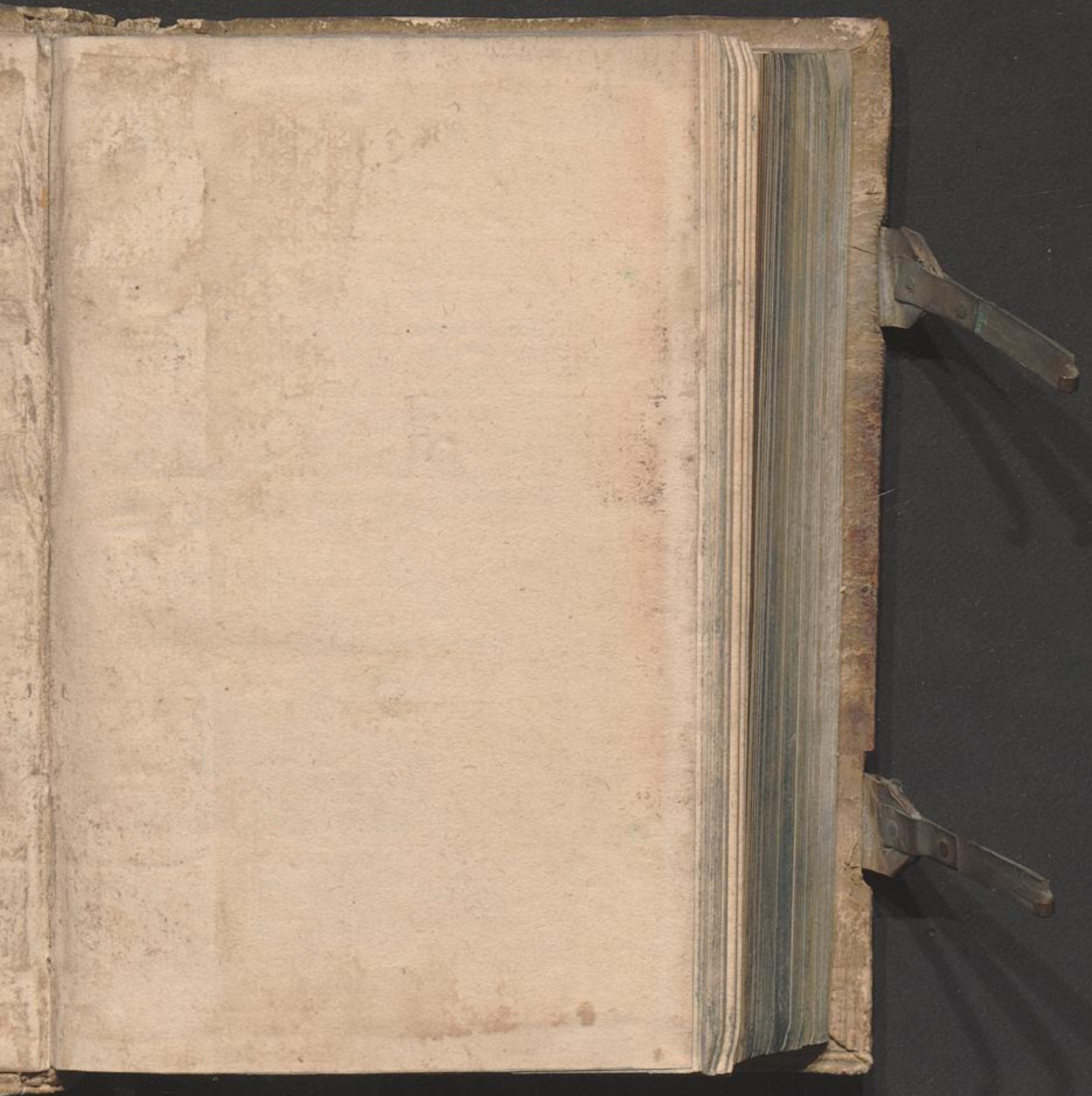
Cheffontaines, Christophe de

Antverpiæ, 1575

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46223](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46223)

Th. 2692.

J VIII
23

DE LIBERO
ARBITRIO
ET MERITIS
BONORVM
OPERVM

Affertio Catholica:

Ad GREGORIVM XIII. Pont. Max.

*Auctore R^{mo}. P. F. C. de Capite Fontium, totius
ordinis Minorum generali Ministro.*

Ex epistola ad Lectorem, quæ ex hoc libro & quantâ
expectanda sint, intelliges.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini;
Architypographi Regij.
M. D. LXXV.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIÆ Maiestatis privilegio cautum est, ne quis libellum hunc, cui titulus est, De libero arbitrio & meritis bonorum operum assertio catholica, citra Christophori Plantini voluntatem imprimat, aut alibi impressum importet venalemve habeat, à die impressionis absoluta intra sex annos. Qui secùs faxit, confiscationis librorum pena fisco Regio exoluenda multabitur: ut latius patet in literis illi concessis, Bruxella, 26. April. M. D. LXXV.

Signat.

Vorsthuys.

BEATISSIMO

PATRI ET SANCT^{mo}.

D. GREGORIO XIII.

PONTIFICI MAXIMO.

INTER errores Gregori Pont. Max. & piissime, quibus hoc infelici saeculo ad hominum perniciem antiqui serpentis malitia recto & occulto furore grassatur, peruersissimi ac periculosissimi semper ij mihi visi sunt, quos à callidissimis ministris suis Luthero, Caluino, Beza, caeterisque eiusdem farinae pseudoprophetae, contra liberum arbitrium ac bonorum operum merita, ab inferis excitatos aut certe reuocatos, inuito reluctantiq. orbi Christiano diabolus conatur obtrudere. Quid enim ad Christianam religionem funditus euertendam his duobus dogmatibus efficacius? Quid ita non solum à bonorum operum studio reuocat ac retrahit,

trahit, verum etiam summam peccandi
licentiam subministras, homines alio-
qui in vitia satis pronos, laxatis habenis
in omnium flagitiorum ac scelerum genera
precipitat? Olim siquidem antequam huius
pestilentissimi erroris hydra multorum
pectoribus illaberetur, facile coerceba-
tur improbitas, cum hinc praemij spes
studium virtutis accenderet, inde supplicij
metus cupiditatem ad peccata currentem
refrenaret, nunc autem sublato ab haereti-
cis liberae voluntatis arbitrio, quid aliud
restat, nisi ut fractis omnibus modestiae
repagulis, homines tanquam brutae pe-
cudes in omnia peccata & crimina con-
citatissime rapiantur? hinc latrocinia,
caedes, sacrilegia, seditiones, reipub. tem-
pestates atque naufragia, caeterorumque
malorum, quibus orbis vrgetur & pre-
mitur, lerna, quae ex haeresi nata, & in
honorum adulta perniciem, ad Christia-
nae religionis interitum & fidei eversio-
nem haud obscure grassatur. Quid enim
nobis & Deo, si liberum non habemus ar-
bitrium?

bitriū? Quid nobis cū operibus bonis, si
nullum iis præmium, nulla merces pro-
posita est? Imò verò si illa nobis, vt ad-
uersarij gariūt, non solū inutilia, sed
etiam impossibilia, inimica, perniciofa
sunt? Quod autem iudicium de homi-
num operibus relinquitur Deo, si ij li-
berū non habent arbitrium? Obiectum
enim iustitiæ Dei liberū arbitriū est,
quo qui carent, neque bene neque malè
operari possunt, neque mereri aut com-
mereri, neq. quicquā laude vel præmio,
vituperio vel supplicio dignū admittere
queunt. Non patēt iudicio aut examini
cuiusquam iudicis cæterorū animantiū
opera, quoniam absq. libertate, delibe-
ratione, cōsilio facta sunt, solius homi-
nis libero volūtatis arbitrio præditi ope-
ra Dei iudicio ponderantur, & aut sup-
plicio aut præmio digna censentur.
Quòd si is, quemadmodū reliqua ani-
mantia, libero careret arbitrio, iustitiæ
Dei obiectum nullo modo posset esse.
Otiosa enim & vana esset Dei iustitia,
si ob-

si obiecto careret proportionato. Quæ
autem necessitate agūt, in diuinæ iusti-
tiæ leges impingere nulla ratione pos-
sunt. Tollit ergo & diuinā iustitiam &
religionem omnem atq. pietatem pesti-
ferum istud de seruo arbitrio dogma.
Adcò siquidem colligata inter seseque
cōnexa sunt hæc axiomata, diuinā esse
prouidentiam, quæ iure & iustè res hu-
manas regat, hominem libero arbitrio
præditum esse, animam rationalem esse
immortalem, Deo sincera religione ad-
hæredum esse, piè & iustè esse viuendū,
è quibus si vnū sustuleris, reliqua cor-
ruant necesse est. Quare dum diabolus
per suos ministros deblaterat, homines
liberum arbitrium non habere, quibus
hoc persuaserit, ij consequenter credant
necesse est, nullā esse diuinam prouidē-
tiam, religionē omnem esse vanā ac su-
perfluam, nō esse expectandā aliam vi-
tam, animam esse mortalem. Antiqua
sententia est: Nemo repente fuit turpis-
simus. Quemadmodum enim ad virtu-
ris

is fastigium nullus repente conscēdit,
ita paulatim per gradus quosdā ad im-
pietatis ima descenditur. Proinde qui
desertis Ecclesiæ castris ad hæreticorum
conuenticula deficiunt, ex Christianis
Epicurei repente non fiunt. Prior enim
Lutheri occurrit insania, hinc in Calui-
ni furorem, inde in atheismi barathrū,
de calcaria scilicet in carbonariam præ-
ceps impietas ruit. Sed dicet aliquis: Ad-
uersarij sacre scripturæ auctoritatē op-
ponunt, quasi liberum arbitrium cum
diuinæ prouidentię veritate stare non
possit. Proinde atque eodem argumen-
to, neque Deum ipsum, neque angelos
arbitrij libertatē habere credemus. Cō-
sequēs est igitur iuxta istorū insaniam,
nihil vsquam cōtingenter agi, sed fatali
Stoicāq. necessitate cuncta euenire. Ad
hæc nullam esse virtutem, nō solūm in
hominibus, sed ne in Deo quidem. Ni-
hil esse beatum, ne Deum quidē ipsum,
sed omnia tristi obscurāq. miseria regi,
inuolutāque latere. Quare qui liberum

arbitrium negāt, tandem Deum ipsum
fati necessitate constrictum, è cælo de-
turbare conantur. Sed nō est mihi pro-
positum in præsentia vultum draconis
euoluere, neque quantæ sub hoc errore
blasphemix lateant, epistolæ breuitate
ostendere. Fecimus hoc alibi, & scor-
pios sub illis lapidibus latitantes non
solum extraximus, verum etiam artem
certamque rationem, qua facile à quo-
uis extrahi atque obteri possint, pluri-
bus verbis, digitoque monstrauius.

¶ Quid autem dicam de istorum, qui
liberum arbitriū negāt, impietate, cum
singulari & in Deum ingratitude, &
in homines crudelitate coniūcta? Certè
hæc etiam tacentibus nobis sese vltro
fatis ostentat & iactitat. Quid enim aut
quale est illud, quod isti vsque adeò no-
bilem orbis ciuem, qualè Deus homi-
nem fecit, vile mancipium, cunctisque
creaturis miserabilem facere conan-
tur? Cùm enim illum hac spoliant li-
bertatis arbitrij ingenuitate ac nobili-
tate,

rate, quid illi relinquunt, in quo cæteris
animantibus antecellat? Dispeream ni-
me truncum aut stipitem creatum ma-
lim, quàm hominem, si libero carerem
arbitrio, iisque quæ illo posito conse-
quuntur, humanæ nobilitatis priuile-
giis. Iam enim vnde prodibit hominis
virtus? vnde futurus est aliquando bea-
tus, si libera caret voluntate? Quando
quicquam facturus est laude vel vitu-
perio dignum? Cur vllis legibus coër-
cetur, imò discruciatur potius quàm
cætera animantia? Cur aut minis deter-
retur, aut promissis allicitur, si libero ca-
ret arbitrio, & ad maiora bona destina-
tus non est, quàm ad hæc corporalia &
fugientia, quæ brutis animantibus no-
biscum cõmunia sunt, quibus illa æquè
ac nos, imò liberius quàm nos, vtuntur,
potiuntur, fruuntur? Quid sibi volunt
tot exhortationes, deliberationes, con-
silia, prædicationes, iudicia, leges, edicta,
si nihil homines facere possunt, nisi facti
necessitate compulsi? Omnia vana, inu-
tilia,

tilia, ridicula sunt, si liberum tollas arbitrium. Quo sublato, quid aliud restat, nisi scelerum omnium impunitas, cuius vel sola spes, maxima peccandi illecebra est? Qua semel proposita, quid erit tutum in rebus humanis? Recte igitur maiorum sententia, legibus premia proposita sunt virtutibus, & supplicia vitiis. Neque enim domus, neque respublica stare potest, si in ea nec recte factis premia extent vlla, nec supplicia peccatis. Ceterum quid ei facias, qui dicat se necessitate, non voluntate peccasse? imò ne peccasse quidem, sed se à Deo in omne flagitiorum ac scelerum genus impulsus? O portentum in vltimas terras deportandum!

Quid dicam de altero dogmate, quod aduersus bona opera, Lutheri symmetrarumque illius confinxit impietas? Quem errorem quo nomine appellem nescio, pestemne, an insaniam & furorem? Non patitur epistolaris angustia, me aduersus tam sacrilegam impiamque sententiam rhetoricum iactare sermonem.

nem.

nem. Illud tantùm dicam, hoc vno de-
creto atque sententia, nō solūm omnes
neruos virtutis elidi, verūm etiam ho-
minem, vt ita dixerim, ex homine tolli,
omnīque humanitate spoliatū, cunctis
leonibus ac pantheris crudeliorem, im-
maniorem, truciorem fieri. Quid non
mortalia pectora cogit execrabilis ista
doctrina? Quis amaros eius fructus re-
censere sufficiat? Quas seditiones? quos
tumultus? quæ bella? quas hominum
strages, quot homicidia, parricidia, fra-
tricia, sacrilegia, furta, rapinas, adul-
teria, incestus, & quid non malorum in-
uexit in orbem noua hæc Lutheranorū
& Calvinistarum falsò vocata religio?
Res ipsa loquitur, etiam si homines ta-
ceant. Non poterat alia via perniciosius
ad totius generis humani, non dicam
Christianorum tantūm, perniciem graf-
sari hostis antiquus, quàm hæc falsa do-
gmata contra liberi arbitrij veritatem,
& bonorum operū merita hominibus
obtrudendo. Certè de iis, qui illi credi-
derint,

derint, iure dixerim illud Psalmistæ:
Homo cum in honore esset, non intel-
lexit, comparatus est iumentis insipien-
tibus, & similis factus est illis. Ex ho-
minibus enim in immundos vertuntur
Epicuri de grege porcos, ut nihil ultra
de pietate, nihil de Deo legibusque di-
uinis, nihil denique de hominis officio
& dignitate, sed de solo ventre, suæ no-
bilitatis obliti, imò ab hæresi, tanquam
ab altera Circe transformati cogitan-
dum sibi existiment.

Quanta autem istorum ingratitude
in conditorem Deum sit, quis exponat?
Quod enim maius beneficiū in homi-
nem conferri potuit, quàm hoc vnum
atque præcipuum, quòd illum artifex
Deus ad imaginem & similitudinem
suam fecit, paulo minus ab angelis dif-
ferentem, gloria & honore coronatum,
omnia suis subiecta pedibus habentem,
id est dignitatis & excellentiæ gradibus
supra cæteras eleuatum & exaltatum
creaturas? Huius autem tantij beneficiij
magni-

magnitudinem isti ingrata sua impiâq.
lingua, quantum in ipsis est, extenuant,
hominemque ex supremo imperij sui
throno deturbâtes, illum cunctis subii-
ciunt creaturis, inferiorémque consti-
tuunt, & ex nobilissima, libera, inge-
nua creatura vilem seruum miserumq.
mancipium faciunt. Non habet totum
hoc vniuersum liberum vllum inge-
nuumque ciuem, præter vnum homi-
nem. Quæcunque enim alia in eo cer-
nuntur, aut seruili cõditione nata sunt,
aut naturæ suæ legibus ita obtemperât
ac seruiunt, vt nõ sponte, sed necessariò
in suos actus exeant, imò potius agantur,
quàm agant. Vnus homo priuile-
gij singularis gratia, libertate donatus
& ornatus est à Deo, qua vna re & lon-
gissimè à reliquis creaturis distat, & ad
diuinæ naturæ maiestatem proximè ac-
cedit. Neque enim quicquam est inter
Deum & liberum arbitrium, quod il-
lud perfectione, dignitate, præstâtia su-
peret. Quæ eum ita sint, quis aduersa-
riorum

riorum impiam ingritudinē non iure
miretur? Qui vbi se ingenita sibi liber-
tate & nobilitate spoliarunt atque pri-
uarunt, in vniuersum hominum genus
crudeliter sauentes, omnes alios cun-
ctis ornāmētis omnique dignitate spo-
liatos, in idem perfidiæ barathrum atq.
in eundem interitum secum præcipi-
tate conantur. Tantum abest, vt Dei
beneficium agnoscat, suoque creatori,
vt æquum est, gratias agant. Callidi ni-
mirū homines soli perire nolunt, ideo-
que vt lucrosius pereant, erroris ac per-
fidiæ comites quærunt. Sed hæc illorū
ingratitude fortasse leuior esse videa-
tur. Benefactori siquidem Deo, quem-
admodum rectè ait Augustinus, etiam
omnis gratus ingratus est. Quale autē
illud est, quòd isti nimirū religiosi ho-
mines pro gratiarum actione in Deum
blasphemias euomunt, dum illum pec-
cati auctorem faciūt, dum homines ab
illo in adulteria, furta, rapinas, sacrile-
gia, latrocinia, cædes, denique in omne
flagi-

flagitiorum ac scelerum genus impelli,
dum proditionē Iudę non minus quàm
conuersionem Pauli opus Dei esse im-
pudentissimè mentiuntur? Prò nefas,
tantum scelus, imò sacrilegium nostro
seculo natum esse! O linguam morfu
præcidendam, quæ ita in suum latrat
auctorem!

Sed istorum ingritudinem cū sin-
gulari impietate, mendacio, insania, fu-
rore coniunctam, missam aliquando
faciamus. Illud sanè mirum est, imò ve-
rò aduersariorum cæcitatem, furorem
ac stuporem meridiana luce clarius o-
stendit, quòd pertinacissimè negant se
id habere, quod experiētia, rerum ma-
gistra, eos, velint nolint, habere passim
arguit atque conuincit. Quid enim sin-
gulis horis atque momentis? Nonne iis
in esse arbitrij libertatem perspicuè de-
monstratur? Non enim igne & aqua, vt
dicitur, sapius, quàm libero vtuntur ar-
bitrio. Quæ cū ita sint, quis nō cæcos
& demētes, imò furore & rabie percitos
homi-

homines istos dixerit? Quis nō propter
ingentem impietatem suam ingrati-
dinemque, in quo vitio, vt ait eximius
orator, nihil mali non inest, derelictos
à Deo, atq. in reprobū sensum traditos
esse perspiciat? Ego certè scelestum hoc
hominū genus monstra dixisse debue-
ram, ita detestor, abominor & execror,
vt in vilissimas bestias cōuertēdos mu-
tandósque eos esse existimem, donec re-
cuperata mente, ipsa tandem experien-
tia discant, quātum inter hominem in-
terfit & bestiam. Certè hominum no-
mine proflus indignos esse pronuncio.
Cum huiusmodi bestiis sæpius mihi
certandū pugnandūmq. fuit in nostris
Galliis, donec tandem offerente sese oc-
casionē cuiusdam epistolæ à quodam
iuriconsulto Calvinista fratri suo ger-
mano scripta, qua illi suadebat, vt de-
serta Romanæ ecclesiæ fide, in Caluini
castra transfiret, propterea quòd multa,
vt ille dicebat, verbo Dei contraria in
catholica ecclesia docerentur, qualia
sunt,

sunt, homini liberum inesse arbitrium,
opera nostra esse meritoria, per eaq. nos
æternam assequi vitã. quæ omnia falsa
esse, multis ex Lutheri Caluiniq; libris
scripturarum testimoniis & argumētis
hinc inde corrahis, impiũ dogma cona-
batur asserere. Ita dum illi contentio-
sum funem trahunt, rogatus ab eo, qui
catholicæ ecclesiæ alumnus, Caluini de-
testabatur errorẽ, librum contra fratris
eius epistolam scripsi, quo hinc ecclesiæ
Romane fidẽ Apostoli voce laudatam,
de libero arbitrio & meritis bonorum
operum assererem atque defenderem,
neque solũ diuinis literis, verũ etiam
orthodoxorum patrum auctoritati na-
turalique rationi & experientia cõsen-
taneam atque conformem esse; inde ve-
rò illius dogmata cum sacra scriptura,
orthodoxorum patrum decretis atque
sententiis, ipsaque ratione & experien-
tia pugnare monstrarem. Quod quàm
feliciter præstiterim, aliorum esto iudi-
cium. Certè rem alioqui difficilem &
obscu-

Rom. i.

obscuram, hæreticorū quæstionibus & argutiis intricatam atque inuolutam ita explicauit, vt omnibus facile sit de tota ista controuersia iudicare, & quàm sancta, vera & salutaris sit ecclesiæ catholicæ doctrina, non difficulter intelligi possit. Is aduersus quem scriptus est liber, testis est locupletissimus, qui dum lucubrationem nostram, vt reprehenderet, nostrisq. argumētis responderet, studiosè legit, ab errore conuersus, ad ecclesiæ catholicæ, quam antè temerè deseruerat, gremium rediit, fidemque quam non solùm condemnabat, verùm etiam oppugnabat, mutata sententia professus est & amplexus. O magna vis veritatis! quæ nullis machinis, nullo cuiusquã hominis ingenio aut arte subverti potuit; quæ tametsi callidissimorum hominum depressa mendaciis, aliquando tamen emerit, eumque à quo prodita videbatur, victū ac retractū, nō modò sibi manus dare coëgit, verū etiã sanū in ecclesiæ catholicæ castra p̄duxit.

Hic

Hic autem liber primū Gallica lin-
gua scriptus est, sicut & epistola, quam
refutat. Postea cū hinc non paucos
qui rectè, vt veritatis ratio postulat, de
his dogmatibus non sentirent, vbiq̃ue
gentium esse animaduertērem, inde ex
multorum relatione quā plurimos ex
libri nostri lectione, in vera fide confir-
mātos, non solū meliora de Deo &
homine sentire cœpisse, verū etiā ad
Deum ardentius amandū, dum sui ge-
neris nobilitatem, quantam à Deo ac-
cepissent, ex eo perfectius didicissent,
vehementius accensos & inflammatos
esse intelligerem, rogatus à multis, La-
tinum quoque in lucem edere operæ-
pretium duxi, vt non solū Gallis no-
stris, verū etiā cæteris nationibus
prodesse posset. Cū autem in arenam
proditurus esset aduersus tam immania
monstra dimicaturus, egeretque patro-
no atq. protectore, sub cuius fauore au-
daciū cum tam feris & crudelibus be-
stiis confidentiusque pugnaret, nō oc-
currit

** 2

currit

currit cui melius dedicari possēt aut tutius, quā tu Gregori Pont. Max. Nam si exactissimo illo sanctitatis tuę iudicio comprobatus, ad tam sacrum bellum admissus fuerit, nō erit, cur quenquam alium vereatur ac timeat. Irrefragabile enim eum habere veritatē, quæ omnia vincit, hinc facillē quivis intelliget. Duabus autem præcipuè de causis sanctitati suæ dedicatum volui. Primum quia tu ecclesiæ Romanæ, quæ vera Christi ecclesia est, pro cuius defensione in lucem prodiit, gubernādæ, ad hoc velut alter Aaron à Deo vocatus, vice Christi præses. Deinde vt susceptorum à sua S^{te}. beneficiorū memoriam apud me residere intelligat, mēque meo & totius gregis Franciscani mihi cōmissi, cui semper impensè fauit, ac in hodiernum vsque diem magis magisq. fauet, nomine illi gratias agerem, testatūmq. apud posteros relinquerem, quantum ego & pueri mei mecum, id est, pauperes mei fratres, iuxta patris nostri Fran-

cisci

cisci mandatum, huic sedi dediti simus,
iisque qui in ea sedent, obedire parati, ut
pedibus ecclesie Romanæ subiecti, sta-
biles in fide catholica ad mortem vsq.
perseueremus.

In sanctitatis autē suæ laudes excur-
rere hinc deterret rerum, quæ dicendæ
essent, maiestas, quas oratione conse-
qui, ne dicam explicare, etiam summi
oratores non sufficerent. Inde vrget ad
finem epistolaris angustia & breuitas.
In ingentem enim excresetur librum,
quæ hac de re scriberetur oratio, si cum
tuis meritis atque virtutibus ex æquo
& pari certare vellet. Hoc tamen vnum
silentio præterire non possum, felicissi-
mam esse Rempub. Christianam, cui
contigerit hoc turbulentissimo seculo
talem habere Pontificem & rectorem
tot nominibus insignem, quem pietas
eximia cum summo rerum vsu, expe-
rientia singulari, prudentia exactissi-
ma iudicioque coniuncta adeò exor-
nat, ut quid primum in te miremur,

difficile dictu esse videatur. Certè quæ
in futuro Pontifice magnus ille Basilius
desiderat, nimirū vt antè quàm ad tanti
muneris culmē ascendat, in minoribus
atq. inferioribus probatus officiis, pru-
dentia virtutisque suæ experimentū ac
specimen dederit, multoque rerum vsu
sibi iudicium compararit. Et vt in nauis,
cui Ecclesia meritò comparatur, nullus
in gubernatorē cooptatur, nisi regendæ
nauis artem ac scientiã longa experien-
tia multisque periculis consecutus; ita
S^{tas}. tua ad ecclesiæ Christianæ guber-
nacula videtur accessisse, non hominū
suffragiis cooptata, sed Ecclesiæ data di-
uinitus, vt inter huius seculi tempesta-
tes, & multorū crebra naufragia, illam
sapientia singulari in portum salutis ac
vitæ sanam integrāmque perducas. Quæ
enim singula miramur in cæteris, ea
omnia in te vno cumulatissimè congre-
gata suspicimus. Eò fit, vt quacunq. de
re sua S^{tas}. consulatur, in promptu sem-
per sit, quod respondeat, vt videre mihi
videat

videar nō hominem, sed oraculum ali-
quod diuinum in ea Dominum Deum
ecclesiæ suæ periclitanti providisse, qui
inter violentos huius sæculi fluctus,
beati Petri nauem tot procellis ac turbi-
nibus agitatam sua sapientia, consilio,
diligentia, constantia, virtute seruet.
Mirum autem in modū omnibus illam
commendat illa sua cū pontificia maie-
state iuncta facilitas & humanitas, qua
benignè cunctos audit atque solatur, &
quæ petunt, liberaliter concedit. Quam
cū ego toties, ex quo tempore sum in
vrbe, fuerim expertus, toties ab ea pa-
tienter auditus, tot impetratis favori-
bus, tot susceptis beneficiis, fecit illa tua
humanitas, vt hunc meum laborem illi
offerre & dedicare non dubitem. Acci-
piat ergo placidè munusculum istud,
quod illi offert curta nostra supellex, vt
aliis maioribus iunctum, aliquid iuuet
ad facta tecta domus Dei conseruanda,
& ab inferotum iniuriis defendenda.
Exiguū munus adfero, fateor, sed si

** 4 volun-

voluntas & zelus domus Dei, ex quo
profertur, attendit S^{as}. sua, magnū pro-
fectō reputabitur ab eo, qui nō tanti fa-
cit quod datur, quanti animum ex quo
datur. Amando enim ecclesiam Roma-
nam, & eius zelando fidem, nemini ces-
sero. Acceptabat quondam Moses pro
tabernaculi Dei ædificatione à diuitibus
æ, aurum, argentum, lapides pretiosos,
sed pauperum pilos caprarum offeren-
tium munuscula non repudiabat. A sua
igitur S^a. non solū magna & pretiosa,
sed etiam omnia quæ ad ecclesiæ Dei
ædificationem vel defensionem facere
posiunt, Christi, cuius successor & imi-
tator est, exemplo, qui pauperulæ vi-
duæ munusculum commendavit, gra-
tūmque habuit, acceptanda non dubi-
tans, quod habui, prompto animo dedi,
maiora Deo iuvante daturus, si hæc suæ
S^a. grata fuisse intellexero, dummodo
tempus & otium suppetierint. Ego au-
tem interim Deum Opt. Max. nunquā
orare cessabo, vt cum commisso sibi
Christi

Christi regno & grege, qui tam feliciter
& securè sub tanto pastore æternæ vitæ
pascuis fruitur, illam nobis incolumem
ad multos annos seruare dignetur.
Vale S. P. felix diuque. Romæ ex con-
uentu Aræ cæli, I I I. Calend. Iulij, diuis
Apostolorû principibus Petro & Paulo
sacro die, Anno Christi M. D. LXXV.

*Sanctitatis sue obseruantissimus
filius seruûsque humillimus*

*Fr. C. de Capite Fontium generalis
Minister indignus ordinis sancti
Francisci.*

5 AD

AD LECTOREM.

VÆNAM huius libri scribendi causa fuerit, ab initio te, amice Lector, admonendū putavi. Hoc enim ad totius operis intelligentiam plurimum conferet. Scripserat quidam Iuriconsultus Calvinista, homo non illiteratus, ad fratrem suum germanum, virum pium, & in catholica fide ac religione constantissimum, epistolam, qua illi persuadere conabatur, ut Ecclesia Romana fidem deserens, in Calvini castra transfugeret. Summa eorum quæ illa epistola continebat, hæc erat; se fratris sui, qui omnem lapidem mouebat, ut illum errantem in viam reuocaret, consilium libenter amplecturum, & ad catholicam Ecclesiam rediturum esse, si sibi planum fieret, ea quæ Romana tradit ecclesia, verbo Dei & scripturæ sanctæ auctoritati non repugnare. Sed quoniam sibi constaret id aliter sese habere, debere illum potius à Romana ecclesia deficere, atque ad Euangelicorum, ut ille dicebat, qui verbi Dei auctoritate niterentur, gregem transire: non esse dubium, quin ecclesia Romana doctrina cum verbi Dei veritate pugnaret. Id cum ex aliis multis, tum verò ex his duobus dogmatibus, homini liberum arbitrium inesse, & bona opera esse meritoria, adeò ut per ea sempiterna vitæ premium consequamur, luculenter ostendi. Proinde se illa duo interim oppugnanda sumpsisse, reliqua

AD LECTOREM.

in aliud tempus differre. Caterum ut suam sententiam confirmaret, è Lutheri Caluiniq̄ue libris, ex quibus hæretici erroris venenum hauserat, multa scripturarum testimonia, nec minorem argumentorum aceruum, quibus se non modò liberum voluntatis arbitrium, verùm etiam bonorum operum merita euertere posse consideret, hinc inde consarcinatum in vnam contrusit epistolam: quam sibi redditam ille in orthodoxa fide constans & immobilis, ad me, quem paulo antè cõcionantem audiuerat, attulit. Et quoniam illi multisq̄ue aliis nostra probabatur oratio, qua confutato aduersariorum errore nobis liberum inesse arbitrium cùm scripturæ sanctæ auctoritate, tum multis orthodoxorum patrum testimoniis atque sententiis, ipsaq̄, ratione & experientia perspicuè ostenderam, pluribus verbis rogauit, imò contendit, ut & impiam illius epistolæ vanitatem euangelica veritate, genuinâq̄ue sententiarum, quas de scripturis sumptas, ad impij dogmatis confirmationem subdolos scriptor hæretica fide ingenioque detorserat, interpretatione contererem, & erranti fratri, quo nihil sibi carius esse dicebat, suum periculum ostendens, eum in viam salutis ac vitæ pro mea mediocritate reuocarem. Quod cùm Christiano homine meâq̄ue professione dignissimum officium esse iudicaret, quod illius à me candor ac pietas requirebat, simulatque otium suppeteret, me facturum recepi; idq̄, hoc sanè libèrius ac promptius, quòd illius frater, quem hæretici in suum errorem

rorem

AD LECTOREM.

rorem factionemque pellexerant, si manifestis scri-
 pturae sacrae testimoniis doceri posset, hominibus li-
 berum inesse arbitrium, se ad Ecclesiam catholicam,
 quam deseruerat & tum oppugnabat, castra reditu-
 rum esse pollicebatur. Itaque succisui operis inter
 quotidianas, quas ad populum habebam, conciones,
 capi futurae responsionis materiem cadere, quae tam
 copiosa sese obtulit, ut epistolae angustiae modum
 egressa, in iustum volumen excreuerit, non quod
 difficile videretur, stultissimum dogma pauciori-
 bus verbis refutare, sed ut vultum draconis euolue-
 rem, & absurda impietate, blasphemia, furore, de-
 mentia, quae ex his erroribus vniuersa nascuntur,
 digito demonstratis, renascentia hydra capita veri-
 tatis ense truncarem. Ita longius aliquanto quam
 initio putaram, euectus sum. Nec enim meo studio
 fraternaque salutis desiderio, satis fuit, infructuose
 arboris radici admouere securim, nisi praeposteram
 aduersariorum, quibus ne soli pereant, in primis pro-
 positum est circumuenire quam plurimos, diligen-
 tiam meo labore studioque superare. Ut enim illis
 familiare est, in vna epistola, concione, vel disputa-
 tione, quicquid scire videntur, effundere, omniumque
 errorum suorum capita proponere, ut illis responde-
 re non modo longum, sed etiam difficillimum esse
 videatur; ita nobis elaborandum fuit, ne illorum
 subdola calliditate, nostra vinceretur industria.
 Proinde ne illi suo more solitoque artificio vocife-
 rantur atque perstreperent, aliquid à nobis in no-
 stra

AD LECTOREM.

fra responsione prætermisſum eſſe, quaſi illud non
 aueremus attingere (hoc enim aduerſarij facere
 conſueuerunt, ne, ſi garrire deſinant, victi fuiſſe
 videantur) intra quindecim dies ita hunc librum
 elucubrauiſimus, ut nihil ab aduerſario poſitum eſ-
 ſet, quod non à nobis diligenter expenderetur. Nam
 cum ille primo loco liberum oppugnaret arbitrium,
 ut illius venenum noſtra ſequeretur antidotus, an-
 te omnia eius errori non ſolum vnum & triginta
 clariffima ſacræ ſcripturae teſtimonia, verum etiam
 orthodoxorum ſanctorumque patrum tam Græco-
 rum quam Latinorum totidem ſententias, ad hæc
 multas variâſque rationes, quibus omnibus libe-
 rum arbitrium perſpicuè demonſtratur, opponimus.
 Hinc ordine ſequitur declaratio abſurditatum &
 blaſphemiarum in Deum, quæ ex illius erroris cor-
 rupto fonte manant & profluunt. Exinde omni-
 bus aduerſarij argumentis, imò ſophiſmatibus con-
 futatis, quæ etiam in illum rectorſi, certas regulas
 rectè interpretandi verbum Dei expoſui, ad quas
 tanquam ad Lydium lapidem ſiquis aduerſariorum
 proſitiones atque ſententias examinare voluerit,
 quam horrenda impietatis, hæreſeos, blaſphemia-
 rum ex illis portenta naſcantur, intelliget. Ita non
 modo rectè de hac tota controuerſia iudicabit, ve-
 rum etiam omnes quaſtiones ac difficultates, quæ
 in hac materia obiici poſſunt, facile ſoluet ac di-
 luet:

In al-

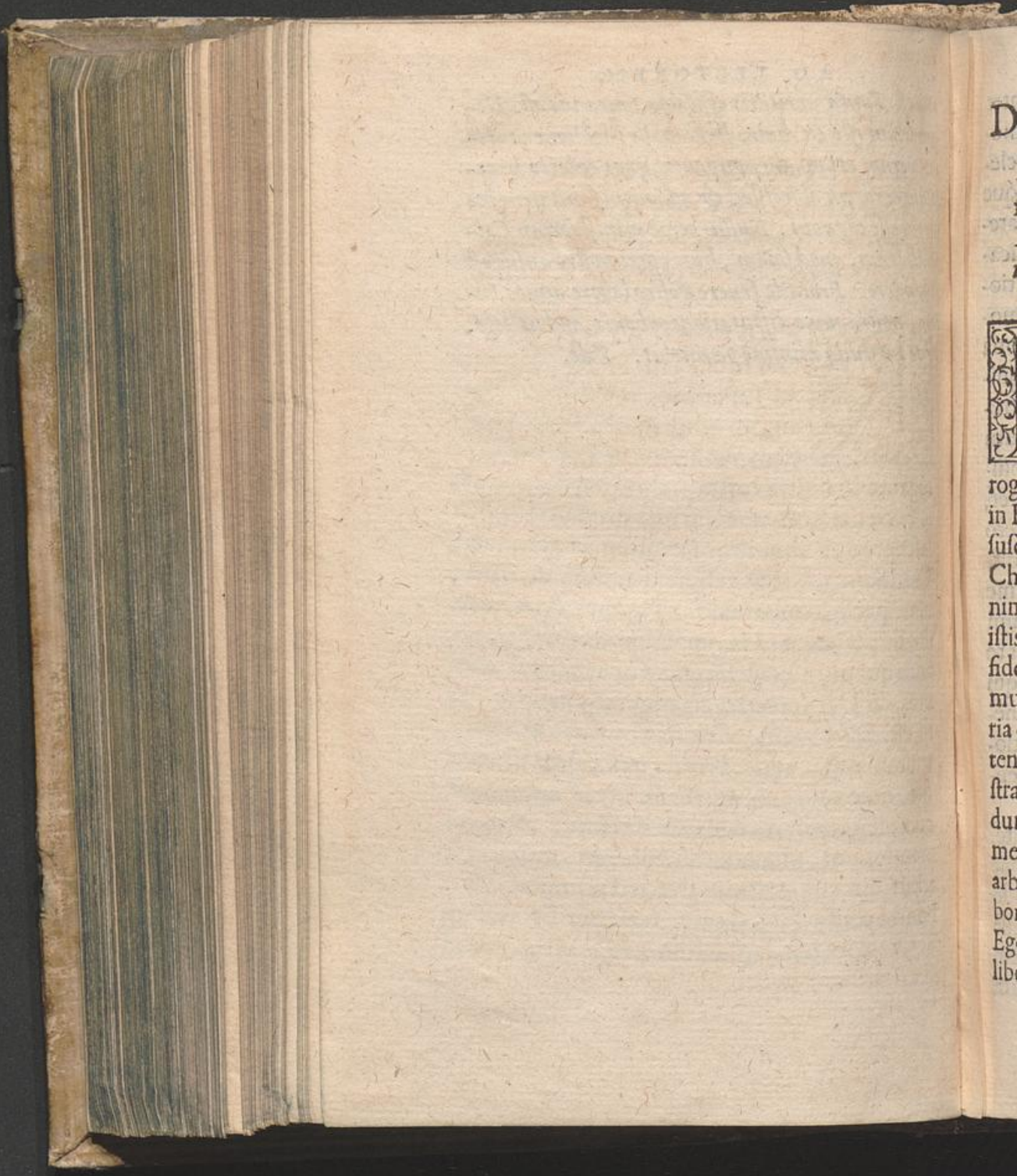
AD LECTOREM.

In altera verò controuersia de meritis bonorum operum, ne quid desideraretur à nobis, ad eundem modum elaborauimus. Illius autem Iurisconsulti, nostri tum antagonista nomen suppressendum putauimus. Rediit enim is ad sanam mentem; & ex aduersario noster, id est, catholicus factus est: Fratris autem eius in hac nostra responsione personam indui. Nullus enim Dei beneficio germanus mihi frater est, qui aut unquam in catholica fide vacillauerit, aut non sit semperque fuerit fidelis & constans ecclesiae Romanae filius & alumnus.

Habes causam amice Lector, quae post tam multos viros singulari eruditione doctrinaque praestantes, qui de libero arbitrio & bonorum operum meritis accuratè scripserunt, me in hanc arenam impulit. An illorum industria quicquam adiecerim, aliorum esto iudicium. Certè materiam hanc aliqui difficilem & obscuram, ac tam multis questionibus intricatam, ut Labyrinthus, ex quo exitus pateat nemini, esse videatur, aliquanto facilius & ad vulgi captum accommodatius, quàm multi alij tractatores explicuimus. Porro quàm efficax ad persuadendum fuerit oratio nostra, effectus optatus ostendit. Aduersarius enim qui fratri suo tendebat insidias, ipsa veritate conuictus & captus est, nobisque ita victoriam gratulatur, ut se erroris gaudeat esse victorem. Itaque in Ecclesiam catholicam reuersus, iam nobiscum in eadem Petri nauicula

AD LECTOREM.

cula est. Tanta veritatis efficacia, tanta vis est. Neque solum iste ex huius libri nostri lectione profecit, verum etiam alij non pauci, quos eo lecto hereticum errorem abieciſſe, & ad animi sanitatem reuerſos eſſe cognoui. Nullus certè miniſtrorum Calvinistarum, quod ſciam, huic operi noſtro auſus eſt reſpondere. Proinde fructu noſtro labore amice Lector, noſtramque diſputationem bonis auibus lege, & te tui ſtudy minimè pœnitebit. Vale.

D

als
...
...
...

D

rog
in l
fuf
Ch
nin
ifti
fide
mu
ria
ten
fra
du
me
arb
bor
Eg
lib

DE LIBERO

ARBITRIO ET MERITIS

BONORVM OPERVM, PER R^{um}.*Patrem F. Christophorum à Capite Fontium,
totius ordinis Minorum generalem Ministrum.*

REDDITÆ MIHI SVNT
 tuæ literæ, mi Frater, quibus
 ad superiores rescribis. In iis
 autem cum illud in primis te-
 cum egissem, vt me quoque
 rogante in nostra castra redires, & deinceps
 in Ecclesiæ Romanæ, in qua nomen dedisti,
 susceptoque Baptismi sacramento factus es
 Christianus, fide ac religione nobiscum vna-
 nimi pace, concordiaque Deum coleres, in
 istis literis negas id fieri posse, propterea quod
 fides quam in Ecclesia colimus atque retine-
 mus, cum Dei verbo, vt ais, pugnat, illiq; cõtra-
 ria est. Et vt tuam videreris confirmasse sen-
 tentiam instar eorum, qui sibi fingunt mon-
 stra, quæ vincant, id sumpsisti ad refellen-
 dum, de quo in meis literis nullam feceram
 mentionem, videlicet in nobis esse liberum
 arbitrium, cuius viribus freti, cælorum regnũ
 bonis operibus cõsequi, mereri que possimus.
 Ego verò ita non scripseram, neque vllam aut
 liberi arbitrij nostri, aut honorum operum

A 2 men-

mentionem feceram, attamen cum te frater intelligam, in hanc partem, quam infirmiorum putas, impetum facere, ut doceas ecclesie Rom. fidem cum Dei verbo, scriptureque auctoritate pugnare, non inuitus in hanc arenam descendam, meque sine magna dimicatione non solum ex Dei verbo, ipsaque ratione, verumetiam ex tuis verbis liberum in nobis esse arbitrium, quo per Dei gratiam bona & meritoria opera facere possumus, pro quibus aeternae vitae praemia Deus hominibus reppendit, demonstraturum esse confido. Vnum illud a te peto, ut te in tuis literis haec scripsisse memineris. Si ex Dei verbo mihi constaret, liberum in nobis esse arbitrium, tum vero Ecclesie Rom. quae hoc docet, atque defendit, fidem sequerer. Quae cum tua verba sint, me id ita se habere, his literis demonstraturum esse confido. Vnum illud ante omnia abs te peto, ut eo, quo opiniones vestras prosequi consueuistis, amore deposito, aut si id obtineri non potest, paulisper certe seposito, rationes, ac testimonia, quae producemus, diligenter examines.

In primis igitur vehementer admiror, te, mi frater, in re tam perspicua errare, atque illud negare, quod experientia non modo quotidiana, verumetiam continua verum esse demonstrat. Ut enim ignem calidum, & niuem
albam

albam esse nullo negotio intelligimus, ita liberum in nobis esse voluntatis arbitrium ipsa experientia reru magistra perspicue ostendit. Cum id mihi venit in mentem, tum pro meo in te amore, ardentissimoque tuæ salutis desiderio, vehementer sane vereor, ne sis ex illorum numero qui sibi nimium confidentes à Deo derelinquuntur, ut in reprobam sensum incidant, eoque delapsi recipiant *ἐκπεραυ* erroris, ut mendacio credant, qui charitatem veritatis recipere noluerunt. Est ea quidē natura mendacij, ut seipsum euertat ac subruat, & experientia quæ negatur verbo, negantem cogit operibus confiteri. Ita te video pugnare tecum, nec aliud facere posse, nisi ut quod verbo negas, cum te ipse libero arbitrio spoliatus, hoc factis asseras, tuamque sententiam ipse subuertas. O magna vis veritatis, quæ nullis machinis, nullo cuiusquā hominis ingenio, aut arte subuerti potest, quæ abs te verbo negata, facto tuo sui confessionem extorquet! Quid enim aliud concionatores vestri? quid aliud vestre factionis principes sibi volūt, cum in regem suum ipsamque Rempub. seditiones excitant, atque impia arma induunt? Nonne illud agunt, imò totis viribus, summo studio, maxima animi cōtentione, tot denique periculis elaborant, ut conscientie libertatem hac ratione defendāt? Nonne tantos illos labores

Mendacij natura.

Veritatis vis.

ærumnaſq; ſuſcipiūt , ne quid præter arbitriū ſuum facere cogātur? Ne quis eos cogere poſſit inuitos, vt ſinguli ſuo arbitrio viuant? Quæ cū ita ſint, quæ fraus, quæ impoſtura, quis dolus malus cum hoc veſtro conferri poteſt? cū dicimus vos libero voluntatis arbitrio præditos eſſe, negatis : cū autē contra libertatem veſtrā aliquid tentatur , ſtatim vt eam defendatis, ad arma concurritis. Quòd ſi liberum non habetis arbitrium, nullam profectò libertatē habetis. Cur igitur vt eā defendatis, Regi repugnatis? Qui ſi neſcio quo fato ac neceſſitate compellitur facere quod facit, certè illius decretū moleſtè ferre nō oportet, ſed potius amplecti . Cor enim regis , vt ait Scriptura, in manu Dei, ad quodcunq; voluerit, conuertet illud. Porrò ſi Deus regē cogit, vt velit, quod vult, profectò cū regi reſiſtatis, Deo repugnatis. Et ſi vt dicitis , Deus operatur in nobis, & velle & perficere; nos verò nihil, quicquid rex vult aut facit , Dei opus eſt. Attamen vt libertatem veſtram defendatis, regi repugnatis. Ita veritas , quam verbo negatis, factis veſtris ſui cōfeſſionem à vobis extorquet. At cū in literis à me petis, vt in gratiam tui aliquid faciam , meque quòd id non fecerim, reprehendis; quid? nonne me libero arbitrio præditum eſſe conſiſmas? ſtultū enim eſt aliquid à me petere , ſi liberum mihi deſit arbi-

Proverb. 21.

arbitrium, neque reprehēdi debeo, si id quod à me petis, non facio, cū mihi secundū sententiam tuam, liberum desit arbitrium. Cur pecudes non rogatis? cur asinis vestrum Euāgelium non prædicatis? cur lupos ob voracitatem non reprehenditis? Nonne idcirco quòd libero destituuntur arbitrio? Cur homines monetis, rogatis, reprehenditis? Nonne ea re, quod & facere, & non facere possunt, pro voluntatis arbitrio, quæ monentur, vt faciant? Nam si fato locus est, si homines omnia non voluntate faciunt, sed necessitate patiuntur, superuacuum est quenquam monere, rogare, reprehēdere. Deniq; vos ipsi qui omne hominum genus libero spoliatis arbitrio, è conuenticulis vestris conciones omnes atque exhortationes cur nō exhibitis? Quorsum illa cōsilia? illæ cōstitutiones? illa præcepta? & si quis forte deliquerit, illa seueritas ecclesiasticæ disciplinae? Quæ certè vana sunt omnia, si liberum negatur arbitrium, si cuncta non voluntate fiunt, sed necessitate contingunt. Quid sibi volunt tot inuectiæ in Pontificem? in Episcopos? in monachos? in sacerdotes? denique in omnes Papistas ob illorum improbitatem, & perditos, vt dicitis, mores? Nonne æquius erat eos misericordia prosequi, maxime cū necessitate non voluntate tales sint? Quos si reprehendendos putatis, videre ne

quod oratione defenditis, id opere destruat. Rectè, ac propè diuinitus in quadam oratione Chrysoſtomus, Qui mali ſunt, inquit, ſi à ſe ipſis mali non ſint, noli tuos ſeruos caſtigare, nec vxorem ſi peccat, increpa, nec liberos verbera, nec amicos incuſa, nec offendētibus inimicis inſenſus ſis. Nā hi omnes niſi ſpōte delinquant, nō punitione, ſed miſeratione digni ſunt. Et paulò poſt: Quando ſeruus, inquit, tuus morbo impeditus iuſſa non fecerit, non modò non criminariſ, verumetiam valde cōmiſereſceris. Quare tu testimoniū perhibes, nonnihil ab ipſo, nonnihil aliunde, ac non ab ipſo fieri, verum inde quoque ora iſtorū obruere facile poſſumus. Nam vndique veritatis affluunt adminicula, ſi eos interrogabimus, quamobrem nunquam ſeruos criminarentur, ſi facie formoſi non ſint, ſi nō proceri ſtatura, ſi nō quaſi volucres in eundo, cæteraq; huiusmodi, quia videlicet natura hæc, non volūate conceduntur. Immunis eſt ergo eius culpæ, quam ei natura inuexit, non voluntas. Cum igitur accuſas, tunc oſtendis profectò nō à natura, ſed à voluntate mali quippiā proceſſiſſe. Nam ſi quæ minimè culpamus, ea naturæ delicta eſſe, aut ſaltem non voluntatis teſtamur, patet ea ſolum culpari, quæ voluntate cōmittuntur. Noli ergo peruerſas in medium rationationis inferre, nec ſophiſmata & orationis

con-

Homil. 60. in
Matth.

contextum telis araneorum viliozem. Hactenus Chrysoſtomus. Ex quibus intelligis eo ſæculo non deſuiſſe, qui veſtrum ſequerentur errorem. Atq; vtinam ex huiuscemodi ſummorum hominũ libris tanquam ex puriſſimis fontibus veritatem hauſiſſes. Ego verò, fremant licet veſtri, vnus Chryſoſtomi auctoꝛitatem omnibus Bezis, cæteriſq; eius farinae rabulis antepono.

Sed mihi diuinæ ſcripturæ auctoꝛitatẽ oppones, cui ſoli fidem habendam eſſe contenditis, nullumq; ſanctorũ patrum ei præferendum eſſe clamabis. Ego verò Chryſoſtomum omnes diuinæ ſcripturæ libros diligentiffimè legiſſe ceuſeo, nec adduci poſſum, vt credam illum cõtra verbi Dei veritatem, liberum vnquam hominibus aſſignaturũ fuiſſe arbitriũ, quod paulò poſt pluribus verbis planum faciemus. Sed antequam in campum prodeamus, ab experientia tibi oſtendere volui nos libero voluntatis arbitrio præditos eſſe, neque poſſe fieri, quin ij qui illud negant, ſæpe vel inuiti factis, dictiſq; fateantur, hinc veritate cogente, inde natura mouente, vt ſe homines eſſe meminerint, & aliquid inter ſe, & pecudes, ſcilicet liberum voluntatis arbitrium ſentiant intereſſe. Quod tibi ipſi iam contigiſſe perſpicio. nam ſuperiore epiſtola me obiurgabas, quia id quod à me antè petieras, nõ feciſſem,

A 5 ciffem,

cissem, in extremis verò literis tuis scribis, me liberum arbitrium non habere. Quod si ita est, in superioribus literis me iniuria reprehendis: sed nouissimæ literæ tuæ, in quibus me libero arbitrio spoliatum esse doces, me satis purgant atque defendunt. Qua in re idem tibi accidit, quod olim Chrysippo, qui cum omnia ab hominibus fatali necessitate, nihil libera voluntate geri diceret, etiam illud adiecit, latrones & sicarios non supplicio coercendos, sed potius misericordia prosequendos, quod ad illa facinora, cædesque non voluntate, sed necessitate traherentur. Sicarius quidam ex sententiâ iudicum cum morti adiudicatus, ad supplicium duceretur, Chrysippus instituto suo fati necessitatem incusans, iudices reprehendebat. Tum prætor colaphum Chrysippo in aduersum os cum impegisset, molestè id Chrysippus ferens, à prætore quæsiuit, cur eum verberasset. hic prætor: Noli, inquit, hoc molestè ferre Chrysippe, fato siquidem impulsus aliter facere non potui, cum iuxta sententiam tuam voluntatis libertate priuatus sim. Ita Chrysippum ille coëgit absurdam, quam antè defenderat, mutare sententiâ. Non dissimile est quod tibi nunc accidit. modò enim mihi in tuis literis voluntatis adimis libertatè, cum me paulò antè, quòd tuæ voluntati morem nõ gererem, reprehendisses. Atqui si me libero volun-

Chrysippus.

voluntatis arbitrio priuatū esse censebas, tecū
potius ad hunc modum agere debebas : Scio
fratrem meum, vim ac potentiam efficiendi,
quod in literis ab illo peto, non habere. Quod
si Deus in eo non effecerit, fieri nihil potest.
Deus enim homini præstat & velle, & facere.
Proinde non fratri meo, sed Deo potius, qui
illi, nec velle, nec facere concessit, succensere
debeo. Certè stultè atque improvidè feci, qui
hominem potius quàm Deum rogavi; ad quē
solum, qui omnia facit, nō ad fratrem meum,
qui nihil neque facit, neq; potest, preces meas
vertere debuisssem. Quare cum hic, quod ab
illo petebam, præstare nō possit, illum iniuria
profectò reprehendi. Quàm diu igitur in hac
opinionem permaneris, si verā eam esse credis,
scribendi modū mutare necesse est, cumque,
cui scribis, iuxta vestræ opinionis rationem,
rogare isto modo: Mi frater equidem à te nō
peto, vt hoc aut illud in gratiam mei facias;
neque enim tuę voluntatis habes potestatem,
sed à Deo peto, vt tibi & volūtatē, & facultatem,
hoc aut illud in gratiam mei faciendi
concedat. Quæ ratio si tibi absurda videatur,
cogitare debes, opinionē à qua tanquā ex fon-
teratio ista manat & profluit, absurdissimam
esse, meque non frustrā à te petiisse, vt huius-
cemodi opinionē abiiceres. quam haud iniu-
ria absurdissimam dico, propterea quod neq;
ad

ad vitæ humanæ rationem accommodari villo pacto potest, neq; vnquã in societatis humanæ communionẽ recepta est. Quid, quodd tu ipse qui eam defendis, atque astruis, tam absurdã iudicas, vt cum eam verbo ponas, factõ statim euertas, neque effugere potes, quin eam non modò verbis, sed etiã operibus destruas? Quæ cum ita sint, vehemẽter sanẽ demiror, te summo ingenio iudicioque peracri præditum, in tam absurdos errores, & tã paradoxas opiniones esse delapsum. Quæ quales sint, facillẽ ipse perspicias, si quæ vestrã cõtra liberæ voluntatis arbitriũ opinionẽ sequantur absurda, pressius consideres. Tu qui ius ciuile didicisti, & inter iudices sæpe versatus es, non ignoras criminis excusationem ab æquo iudice nullam citius recipi, quàm cum ita defenditur, feci, sed aliter fieri nullo modo potuit. Antiqua sententia est: Necessitas non habet legem. Si voluntatis non habeo libertatem, omnia facio fatali quadam necessitate compulsus. si tali necessitate compulsus, aliter facere nullo modo possum, si aliter nequeo, profectò non pecco: vsq; adeò siquidem, vt ait Augustinus, peccatum voluntarium malum est, vt nullo modo peccatũ sit, si non sit voluntarium. & alibi: Quis peccat in eo quod nullo modo caueri potest? quasi diceret: Vbi necessitas est, ibi peccatum non est. vbi autem peccatum non est, ibi reprehensio

aut

aut pœna ab æquo iudice irrogari non debet. Quid iustius non modò apud homines, verù etiam apud Deum iustitiæ auctorem ipsamq; iustitiam adferri potest? Atqui iusta excusatio ista non esset, si diuino iudicio improbaretur.

Sed insignem quandam absurditatē, imò blasphemiam in Deum, quam ista vestra ridicula, stultissimaq; opinio fouet, tibi nunc aperiam. Si opera nostra faceremus inuiti, & fato nescio quo ac necessitate compulsi, quo iure imò qua iniuria vindicarentur à Deo? Scitum est illud Augustini cum de Deo loqueretur, puniente peccata, non enim iustè ea vindicarentur, nisi libera fierent volùtate. Quæ autè iustitia, quæ bonitas in Deo est, si præceptorù suorum, quæ iuxta sententiã vestram seruare impossibile est, transgressores pœnis afficit sempiternis? Quid illo nouo Caluini Bezaq; vestri Deo crudelius? quid immanius cogitari potest? Nihil eo tetrius vnquam finxit antiquitas; siquidem in homines talis est, qualem illum & magistri vestri confingunt, & tota factio vestra esse defendit. Ego verò summum illum patrum meorum Deum, cæli & terræ

Lib. 1. de lib. arb. cap. 12.

Caluini Deus crudelis.

creatorem, illum optimum atque iustissimum nolo dimittere, vt istum vestrum crudelissimũ immanissimumque deum, imò prodigium atque portentum, qui non modò ea quæ, vti dicitis, fieri nullo modo possunt, hominibus præ-

præcipit atque imperat, verùm etiam eos qui illius præcepta non seruant, supplicii afficit sempiternis, recipiam atq; amplectar. Multa quidem ridicula atque absurda vobis concionatores vestri persuaserunt, attamẽ vobis mentem ipsam sensumq; communem ab iis eripsum esse non arbitror, vt quid inter æquum & iniquum, inter bonũ, & crudelem intersit, non intelligatis. Sed ad te frater redeo. Dic mihi, si seruum paralyticũ, omniumq; membrorum officio destitutum haberes, eiq; præciperes, vt literas tuas Lutetiam Parisiorum adeò celeriter deferret, vti si intra horam non fediret, eum aut in carcerem coniceres, aut in profluentem abiiceres, vt à piscibus deuoraretur, deinde in eũ præcepto tuo non obtemperantẽ animaduertes, nonne te ipsum iniquum, & crudelem esse iudicares, qui in seruum tuũ, cui impossibile aliquid præceperas, tam iniquè crudeliterq; statuisses? Quanto maior Dei vestri acerbiotq; crudelitas, qui cũ ea, quæ vt dicitis fieri nullo modo possunt, hominibus præcipiat, in eos tamen, quod illius præceptis non obtemperauerunt, immanissimè sauit, non vnus mensis aut anni, sed æterni carceris pœna; non tẽporali morte, sed sempiterna; non illos in profluentem abiicit, sed in stagnum ignis præcipitat, vt inextinguibili flamma non ad tempus, sed perpetuò tor-
quæ-

queatur? Et erit quisquam adeò cæcus ac demens, qui vllam bonitatis, aut iustitiæ partē isti Deo adscribet? Nam si corporis mortem alicui nisi præcepto tuo pareat, cui obtemperari nullo modo potest, comminari, tyrannicæ crudelitatis est, quâto sæuior & immanior ille est, qui hinc impossibilia præcipit, inde non corporis, sed animæ mortem comminatur? Cuius immanis ac sæua crudelitas fortasse tolerabilis videretur, si miseram illam animâ ad annum vnum aut alterum flammis adiudicaret, verùm maxima ignium pœna, eaq; sempiterna condemnare, omnem immanitatem ac sæuitiâ superat. Nulla igitur in Deo vestro iustitię pars, nulla equitatis, nulla misericordię ratio, sed tam crudelis immanitas, vt is omnes Phalarides, omnes Nerones, cunctaq; alia tyrannorũ monstra atque portenta incredibili sæuitia superare videatur. Neque verò sum ignarus, quibus ambagibus Deum vestrũ defendere consueistis, eiusq; iustitiam quo orationis prætextu adumbrare conamini. Cuius immanitatē atq; sæuitiam vt religioso vestro patrociniò à moribus inuidorum vindicare possitis, non modò Chrysippea quædã adfertis in mediũ, sed etiam scripturam trahitis repugnantem. Quid tamen inter æquitatē & crudelitatē intersit, nõ est obscurũ, neq; mihi vlla vnquã oratione persuadebitis Deum vestrũ; si
tamen

tamen talis est, qualem eum fingitis; & si eius præcepta seruare non possumus, iniustissimū, fauissimumq; non esse, hæc omnia quæ diximus, ex stultissima opinione vestra, tanquā ex putidissimo fonte nascūtur suntq; cōsequētia, nec vlla arte verborū, Dei vestri quem iniquissimū crudelissimumq; finxistis, nomini & gloriæ patrocinari potestis. Rectè igitur noster Hieronymus, Si quis, ait, dixerit Deum nobis præcepisse aliquid impossibile, anathema sit. Et Christus in Euangelio: Iugū meum suauē est, & onus meum leue. Item Ioannes apostolus in epistola: Mandata, inquit, eius graua nō sunt. Vide frater quantum inter Dei verbum & vestrum errorem intersit: Vos præcepta Dei impossibilia esse dicitis; Ioannes apostolus negat. Quid Moyses in Deuteronomio? nonne consentit apostolo, cū ait, præcepta Dei nō esse supra nos, id est, nostrā facultatem? Lege 30. Deuteronomij caput, & in nostram sententiam multa esse perspicies, quæ liberæ voluntatis arbitrium probant, & ostendunt, sine quo Dei præcepta seruare nō possumus. Quod igitur confitemur & credimus, id non modò rationi, verū etiā Dei verbo apprimè quadrat & conuenit. Vestra autem opinio vsque ad rationi, experientiæ, Dei & verbo, & gloriæ repugnat, estq; cōtraria, vt mihi æquè difficile sit illi assentiri, atq; impossibile mihi est, Deū meum

Epistol. 9. ad

Damasum

Papam.

Matth. 11.

1. Ioan. 5.

Deut. 30.

meum iniustum, sauum, crudelē, immitem, tyrannum; denique omnis æquitatis oblitum credere. Quem cum scriptura diuina passim iustum, bonum, misericordem laudet ac prædicet, eiusque vias omnes rectas esse pronunciet, nisi scripturam ipsam tanquam falsam ante condemnem, verbis tuis, quæ cum ea pugnant, fidem habere non possum.

Hæc ad te mi frater fortasse pluribus verbis, sed quàm stulta sit opinio tua, demonstrandum putauī, vt illius absurditate perspecta, ad scripturæ sacræ testimonia, quæ in fidei nostræ confirmationē proferemus, recipienda, tuum animum præpararem. Quia in re si medicorū imitamur industriam, nemo studium nostrū iure reprehendet. vt enim illi corpus ægrum, vitiosisque refertū humoribus purgaturi, quibusdā medicamentis præparant, ac deliniunt; ita nos animū tuum Dei beneficio curaturi, mentem tuam ad suscipiendam verbi Dei medicinam præparare studemus. Fides igitur nostra nihil cōtra Dei gloriam, nihil quod aut scripturæ sacræ aut rationi repugnet, docet. Neque enim cum Manichæis, cum Stoicis, Priscillianistis, Hussitis, Vuicleffitis, ceterisque pestibus liberū negamus arbitrium, neq; cum Pelagianis tantas illius vires, tantamq; potentiam prædicamus, vt Dei gratiam homini ad bene agendum necessariam denegemus, sed

B inter

inter Scyllam & Charybdim mediū cursum tenentes, hinc atque illinc minantes scopulos declinamus, liberumque voluntatis arbitriū ita defendimus, vt id propter primum illud Adæ peccatū adeò imbecillum ac debilitatū esse dicamus, vt ad cupiditates suas coërcendas, Dei que præcepta seruanda, illius auxilio semper indigeat. Hæc igitur nostra de libero arbitrio fides est: Cum Augustino cæterisque Ecclesię magistris, per originale peccatum negamus nos liberū voluntatis arbitrium perdidisse; sed tamen ita infirmum ac vulneratum esse confitemur, vt eius infirmitas nisi Christi beneficio, quod credentibus illiusque sacramenta ritè suscipientibus cōmunicat, curati recrearique non possit.

Sed quoniam vestri concionatores beatum Augustinum secum facere gloriantur, quàm id falsum sit, ex ipsius verbis, quæ hic ponemus, intelliges. Esse autem liberum arbitrium inquit, atque inde peccare quenquam si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis, quas nō intelligitis, sed etiam in verbis ipsius Manichei probo. & alibi: Peccato Adæ, inquit, arbitrium liberum de hominū natura periisse non dicimus, sed ad peccandū valere in hominibus diabolo subditis. Item alibi: Quis nostrū dicat, quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere?

*Lib. 1. contra
Faustū Ma-
nicheū, ca. 3.*

*Lib. 2. contra
duas epist.
Pelagij, ca. 5.*

*Lib. 1. cap. 2.
contra 2. ep.
Pelagij.*

genere? Libertas quidem periit per peccatū; sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam, propter quod natura humana diuina eget gratia, dicente Domino: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis, utique ad bene iusteque viuendum. nam liberum arbitriū vsqueadeo in peccatore non periit, ut per illud peccet maximè omnes qui cum delectatione peccant, & amore peccati, hoc illis placet, quod libet. Et lib. 1. de lib. arb. cap. 13.

Quid ergo causæ est cur dubitandum putemus, etiam si nunquam antea sapientes fuimus, voluntate tamen nos laudabilem & beatam vitam, voluntate turpem & miseram mereri & degere? Item alibi: Nihil, inquit, Lib. 3. de lib. arb. cap. 16. tam est in potestate nostra quàm ipsa volūtas est; ea enim nullo interuallo mox ut volumus, præsto est. Sed ne multa replicando epistolæ modum excedamus, Augustini breuem quidem, sed perspicuam sententiam adscribemus:

Liberū arbitrium quisquis negauerit, catholicus non est. In 3. lib. Hystor. pognosticon. Quid breuius, quid clarius in hanc sententiam dici potest? Quæ sit igitur Augustini de liber. arb. fides, perspicuum est.

Cum igitur summus ille vir hoc ita liberè clareque pronunciet, negetque catholicum esse, qui liberū negat arbitriū, vide quæso an equū sit me de voluntatis, quæ in me est, libertate dubitare. illud certè permolestè fero, totoque

arbitror lacrymarum fonte plangendum, te mihi frater non esse catholicum. Si beati Augustini in hac causa iudicium sequeris, causa te cadere necesse est. quid ille pronunciauerit, iam audisti, nimirum te qui liberum negas arbitrium, non esse catholicum. Quid igitur? hoc tibi cogitandum relinquo. Neque verò nescio quales Augustini sententias, ut is secum facere videretur, à vestro Caluino hinc inde fuisse collectas. Sed qua fide? Nimirum hæretica. O portentum in solas terras deportandum! Minime tamen mirandum est, si hoc in Augustino præceps molitur audacia, quæ diuinæ scripturæ sententiam toties ante violauit. Quod enim ibi scriptum erat, ut & humanæ voluntatis infirmitas, & auxiliij gratiæ Dei necessitas intelligeretur, id ad euertendam arbitrij libertatem iste producit, cuius è libris, tanquam ex corruptissimis fontibus, quicquid in literis tuis contra arbitrij libertatem & bona opera vomuisti, te hausisse non dubito. Sed ubi scripturæ testimonia quæ ad fidei nostræ confirmationem in medium proferemus, legeris, eaque omnia, quæ nostræ sententiæ opponis, refutauerimus, tum demum illius impostoris vestri fraudes atque perfidiam te perspecturum esse confido. Illud certè mihi usu venit, ut cum diuinos libros lego, in iisq; tot apertissima testimonia quæ liberum voluntatis arbitrium luculenter

osten-

ostendunt, deprehendo, vehementer sanè demirer, cuiquam sanæ mentis homini, qui ea legerit, in mentē venisse, vt id neget, quod tā perspicuè diuina ostendit auctoritas. Quorū tantus est numerus, vt nullus diuinę scripturę liber adeò sit breuis & exiguus, ex quo non aliquod siue testimoniū, siue ratio, siue exemplum ad liberę voluntatis arbitrium comprobandum, elici possit. Quæ si omnia recensere vellemus, dies nos citius quàm oratio deficeret. Nos vt breuitati consulamus, ex immenso illo acerno pauca seligentes, ordine recensēbimus.

PRIMUM TESTIMONIUM.

IN Genesi Deus ad Cain loquens, liberū ^{Genes. 4.} in homine perspicuè ostendit arbitrium, dicens: Nonne si bene egeris, recipies? sin autem malè, statim in foribus peccatū tuum aderit. Sed sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quid clarius dici potuit? Vides hic Deū de bonis operibus & eorū remuneratiōe loquentē, homini suū appetitū subiicere? Quàm rectè Dei verbis tuisque conueniat, attende. Tu hominem seruum vocas, Deus dominum. tu negas illum suo appetitui posse dominari: Deus contrā ait. Et tamen quæ tua est verecundia, opinionem tuam Dei verbum esse, Ecclesię verò sententiam cum Dei verbo
B 3 pugna-

pugnare dicis, cum hoc clarissimo Dei verbo eidentissimè tua reuincatur audacia. Quod si obscurum esset, tergiuersandi locus forsitan non deesset. Nunc verò adeò clarum est atque perspicuum, ut nullius calliditate aut ingenio in alium sensum, quàm hunc, quem modò posuimus, detorqueri possit. Qui cum sit verus, ac simplex literæ sensus, quem dum de fidei dogmatibus agitur, solum sequi necesse est, quæ tua est impudentia, tam manifestè luci repugnare.

SECUNDVM TESTIMONIVM.

Exod. 35.

ALTERVM testimonium de Exodi libro sumptum est: Omnes viri & mulieres, ait scriptura, mente deuota obtulerunt donaria, ut fierent opera, quæ iusserat Dominus per manum Moyfi. & paulò post: Cuncti filij Israël voluntariè Domino dedicauerunt. Cæterum paulò superiùs dictum erat: Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius & prompto animo offerat eas Domino. Et ne plura replicando, lectori fastidium pariam, totum hoc caput, filios Israël munera ad opus tabernaculi necessaria sponte obtulisse, luculenter ostendit. Vbi verò libertas arbitrij prædicatur, fati necessitas tollitur.

TER-

TERTIVM TESTIMONIUM.

AD Numerorum librum venio; in quo N^{um.} 15.
Moses, Domino iubente, præcipit filiis Israël,
dicens: Cùm ingressi fueritis terram habita-
tionis vestræ, & feceritis oblationē Domino
in holocaustum & victimam pacificam, vota
soluentes, aut sponte offerentes munera, &c.
Vides hic perspicuè, voluntatis adstrui liber-
tatem? Neque enim ab eo qui liberum volū-
tatis arbitrium non habet, quicquam sponte
offerri Deo potest. nam sponte quicquam fa-
cere fati necessitatem excludit & tollit. Quid
in eodem capite? Nonne cùm de iis qui per
ignorantiam peccauerunt, scriptura ageret,
voluntatis libertatem ostendit? Rogabit sa-
cerdos, inquit, pro omni multitudine filiorū
Israël, & dimittetur eis, quoniam non sponte
peccauerunt. Cùm autem sponte peccetur,
libera peccantis voluntas crimini obnoxia iu-
dicatur, quemadmodum paulò post scriptura
commemorat, dicens: Anima verò quæ per
superbiam aliquid commiserit, quoniam ad-
uersus Dominum rebellis fuit, peribit de po-
pulo suo. Quis ergo non videat, aliud pec-
catum per ignorantiam, aliud sponte com-
mitti, quod tam graue scriptura pronunciat,
vt rebellis in Deum voluntas morte damne-
tur? Quid autē aliud est rebellem in Deum
esse, nisi hominis voluntatem in Deum ar-
mare,

mare, idque velle quod Deus nolit? Sed contra novos Stoicos illud quoque animaduertendum est, paria non esse peccata, quod certe locum non haberet, si homines necessitate, non voluntate peccarent. Quid aliquantò inferius? Nonne de libera voluntate clarissime differitur, ipso quoque arbitrij vocabulo posito, cum ita dictum est: Si vxor iuramento se constrinxerit, vt per ieiunium vel cæterarum rerum abstinentiam affligat animam suam, in arbitrio viri erit vt faciat, vel non faciat. Ita liberæ voluntatis perspicue confirmat arbitrium Moses, cui potius, quàm Caluino, fides habenda est; nisi fortè falsam Abrahamæ putamus esse sententiam: Si Moysen non audiuit, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Tria autem ex hoc loco colligimus: Primum quædam non necessitate, sed sponte Deo offerri. Alterum hinc per ignorantiam, inde sponte peccari. Tertium in mariti arbitrio esse, vt vxor, quod facere constituit, aut faciat, aut non faciat. Scitum est illud Chrysostomi in hanc de peccatorum inæqualitate sententiam: Si non est facultatis nostræ, bonum aut malum eligere, omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Vnde etiam Stoici, qui primi fato omnia fieri asseuerantes, liberæ voluntatis arbitrium negauerunt, omnia peccata paria, omnes

Num. 30.

Luc. 16.

Homil. 2. in
Genesim.

Stoici.

nes virtutes æquales esse dixerunt. Sed horum insania exhibita, ad alia scripturæ diuinæ testimonia veniamus, vt tuum errorem agnoscas, quantifque in ignorantia tenebris verferis, intelligas, dum Romanam Ecclesiam contra verbi diuini auctoritatem, liberum arbitrium defendere autumas.

QUARTVM TESTIMONIUM.

IN Leuitico scriptum est: Homo qui ob- Leuit. 22.
tulerit victimam pacificorū Domino, vel vota soluens, vel sponte offerens. & paulò post: Bovem, & ouem, aure & cauda amputatis, voluntariè offerre potes. votum autem ex eis solui non potest. Certè quod voluntariè offertur, liberum hominis ostendit arbitrium.

QVINTVM TESTIMONIUM.

QVI D in Deuteronomio? Nonne cum de Deut. 16.
huiuscemodi voluntariis oblationibus Moses ageret, etiam de quodam sacrificij genere loquitur, quod Hebraicè dictū est מִסָּחָה missah, vnde etiā quotidianæ oblationis nostræ quam missam vocamus, sumptum est nomen? Sed ipsa verba ponenda sunt, quæ si quis Hebraicè legerit, ipsum missæ nomen inueniet. Et facies, inquit, solemnitatem hebdomadarū Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ. Et alibi: Testes inuoco hodie cælum Deut. 30.
& terram, quòd proposuerim vobis vitam, &

B s bo-

bonum, maledictionem & benedictionem.
 Elige ergo vitam, vt tu viuas, & sementuū.
 Quid pro arbitrij libertate, quā Græci ἀρεσκείας
 significantius dicunt, clarius adferri potest?
 Certē vbi electio est, ibi vnum assumendi, al-
 terum relinquendi potestas necessariō intelli-
 genda est.

• SEXTVM TESTIMONIVM.

VENIAMVS ad Iosue verum Moyfi
 discipulum, qui magistri secutus exemplum,
 his verbis Israëliticum populum admo-
 bat: Nunc ergo timete Dominum, & ser-
 uite ei perfecto corde atque verissimo, & au-
 fertē deos quibus seruierunt patres vestri in
 Mesopotamia, & in Aegypto, ac seruite Do-
 mino: Sin autē malū vobis videtur, vt Do-
 mino seruiatis, optio vobis datur, eligite hodie
 quod placet cui seruire potissimum debeatis,
 vtrum diis quibus seruierunt patres vestri in
 Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quo-
 rum terra habitatis: ego autē & domus mea
 seruiemus Domino. En qualem arbitrij liber-
 tatem summus ille vir Iudæos habere crede-
 bat. Quos si putasset eligere non posse, vt aut
 Deum, aut idola colerent, nūquam illis hanc
 optionem daret. In eodem quoque capite:
 Inclinate corda vestra, inquit, ad Dominum
 Deum Israël. Cor autē in scripturis pro vo-
 luntate sumi, tibi obscurum esse non arbitror,
 quem

quemadmodum Christus ipse fumebat, cum in Euangelio diceret, de corde tanquam ex fonte exire peccata. Certè qui aliquem ut voluntatem suam inclinet hortatur, eum voluntatem habere non dubitat.

SEPTIMUM TESTIMONIUM.

TRANSEAMVS ad libros Regum, in quibus Domino iubente per prophetam regi ^{2. Reg. 24.} Dauid post populi numerationem dictum est: Trium tibi datur optio, elige vnum ex his, quod volueris. Qui cum iram Dei peccata punientis se effugere nõ posse sentiret, in manus Domini, cuius multæ sunt misericordiæ, quàm in manus hominum, incidere maluit. Quis nõ videat nugatorium esse, cui eligendi potestas nõ sit, è tribus vnũ eligendi ei optionem dare? Qui autem è tribus vnum eligit, voluntatis libertatem perspicuè ostendit.

OCTAVVM TESTIMONIUM.

QVID? nonne eius filio Salomoni ab ipso Deo dictum est: Postula quod vis? Certè cui ^{3. Reg. 3.} Deus ita loquitur, eum liberæ voluntatis arbitrio præditum esse demonstrat. Et erit quisquam ad eò perfrictæ frontis, ut nos cõtra Dei verbum voluntatis libertatẽ defendere mentiatur?

No-

NONVM TESTIMONIUM.

ILLUD autem quale est, quod in quarto Regum libro legimus: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & ex arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini, accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum. Eant nunc isti noui Stoici & voluntatis arbitrium negent, quod scripturæ sacræ tam perspicuè demonstrat auctoritas.

IO. TESTIMONIUM.

1. Par. 29.

Iudicum 5.

NEC minus clarè & apertè propheta Dauid illud ostendit, dicens: Si quis sponte impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit. Librum Iudicum penè præteritam, in quo Debhora prophetis liberum voluntatis arbitrium ostendit his verbis: Cor meum diligit principes Israël, qui propria voluntate obtulistis vos discrimini. Qui alterius dominio subiectam habet voluntatem, is propria voluntate nihil potest. Prophetissa igitur, quæ hominibus propriam voluntatem adscribit, nobiscum in Ecclesiæ castris militat.

II, T E-

II. TESTIMONIUM.

VENIAMVS ad Psalmorum librum, de quo duo testimoniorum genera producemus; alterum ex iis locis, in quibus aliquid sponte fieri luculenter ostenditur, vt cum dicitur: Voluntariè sacrificabo tibi. & alibi: *psal. 53.* Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine. *psal. 118.* Item: Anima mea in manibus meis semper. & illud: Inclina cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. Cor est ipsa voluntas, quæ Dei mandata custodiens, ab ipso remunerationem expectat. Voluntatem igitur liberam vnà cum operum meritis Propheta hoc loco luculenter ostendit.

Alterum testimonij genus ex eo ducitur, quòd idem propheta Deum adiutorem suum appellat: Adiutor meus, inquit, esto, ne *psal. 26.* derelinquas me. & alibi: Deus in adiutorium *psal. 69.* meum intende. Qui omnia facit, is adiutor dici non potest. Cum igitur Propheta Deum adiutorem suum dicit, se quoque aliquid facere, non à Deo omnia fieri ostendit. Quapropter à Deo non petit, vt in se omnia faciat, sed vt sibi opem ferat. Porrò si quemadmodum dicitis, Deus in nobis omnia faceret, nos verò nihil; Dauid à Deo petere debebat, non vt illi adiutor esset, sed vt omnia
in

in eo perficeret. Hoc quoque inter Christianos vltus obtinuit, vt cum aliquid operis agrediuntur, Dei auxiliū precibus implerent.

12. TESTIMONIUM.

QVID Daudis filius Salomon, quem Caluino Bezaque vestro sapientiozem fuisse non dubium est, nonne paternis insistentibus vestigiis, ei que consentiens, voluntatis libertatem perspicue ostendit, dicens: Puer qui dimittitur voluntati suae, confundit matrem suam. Qui dimittitur, inquit, voluntati suae, non fatali cuidam necessitati. In libro autem Sapientiae etiam apertius hanc arbitrii libertatem insinuat, dicens: Dulcedinem tuam quam in filios habes, ostendebas, & deseruiens vniuscuiusque voluntati ad quod quisque volebat, conuertebatur. Quid apertius dici potuit, vt liberum voluntatis demonstraretur arbitrium, quam vt illud ad quod quisque vult, possit inflectere?

Sap. 16.

13. TESTIMONIUM.

ECCLESIASTICVS quoque sententiae nostrae clarissime ad stipulatur, cum ait: Deus ab initio constituit hominem rectum, & reliquit ipsum in manu consilij sui, adiecit mandata & praecipua sua. si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem

Ecl. 15. c.

pla-

placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi. Nihil ad demonstrandum in nobis liberum arbitrium clarius & apertius dici potest. Quis autem vestrum morem ignoret? Cum in aliquem scripturæ locum opinioni suæ reluctantem ad eum clarum & euidentem, vt neque violari, neque mutari, neque in alium sensum detorqueri possit, magistri vestri incidunt; tum verò ad hæreticorum cõmune præsidium repente concurrunt, & ne ea per quæ reuincuntur cogantur agnoscere, totum eum librum è quo aduersus eos aliquid producitur, ex albo & canone scripturarum eradunt. Illud tamen in præsentia fati est, hunc Ecclesiastici librum à mille annis ante ministrorum vestrorum aduentum à tota ecclesia Christiana fuisse susceptum. Vnde autem istis hæc censoria virgula? Vnde hæc auctoritas, imò impudens audacia, vt quos libros opinioni suæ contrarios viderint, eos è scripturarum canone tanquam è senatu moueant? Cur eodem modo Geneseos librum è canone non eraserunt? constat enim hunc librum de libero voluntatis arbitrio non minus aptè, quàm Ecclesiasticum agere, dicente Domino ad Cain, quem admodum supra ostendimus: Sub te erit appetitus

petitus tuus, & tu dominaberis illius. Si igitur Ecclesiastici librum reiiciendum putant; cur Genesim retinent? Sed quoniam Augustinus hunc in canone scripturarum librum recipit, quemadmodum in secundo libro de Doctrina Christiana cap. 8. manifestum est. & ne hoc parum esse videatur, Carthaginense concilium tertium, cui ipse Augustinus interfuit, eum canonicæ scripturæ albo adscripsit. quæ, malum, est ista veltra temeritas, quæ tua frater audacia, quod ante tot sæcula tanta suscepit auctoritas, id sumpta à vobis censoria virgula ex illo canonicæ scripturæ senatu tam impudenter eiicere? Multo sanè moderatius atque prudentius quidam ex vestris, qui cum hunc librum ex albo scripturarum eradere non auderent, propterea quòd ab hinc tot sæculis à summisque viris intelligebant esse susceptum, aliam vel effugiendi, vel tergiversandi rationem excogitarunt, ut dicerent hunc Ecclesiastici locum de protoplastis ante peccatum accipiendum esse, post peccatum autem liberum voluntatis arbitrium in eorum posteris extinctum esse ac perditum. Sed quàm vana sit hæc expositio; ex eo intelligi potest, quod ad Cain post fratrem ab eo occisum Dominus dixit, multis diebus, ut arbitror, post primum illud Adæ peccatum. Quid de cæteris scripturæ testimoniis

mōniis dicam, quæ & superius produximus, & iam allaturi sumus? Quæ sanè omnia non de protoplastis ante peccatum, sed de illorum posteris accipi necesse est. Ex quo intelligi potest, quàm inanis ac futilis sit vestra ista exceptio; qua inuictam veritatem quidam ex vestris conantur eludere.

14. TESTIMONIUM.

VENIAMVS ad vaticinia prophetarum, *Esa. 1.* Dei que vocem per Esaiam filiis Israël ita loquentem audiamus: Si volueritis & audietis me; bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deutorabit vos. Qui ita loquitur, vt dicat, Si volueritis, si nolueritis, eos, quibus loquitur, liberum voluntatis arbitriū, quo aut implere possunt, aut non implere, quæ præcipit, habere non dubitat. nisi fortè Deum circulatorum more, nugatoriè loqui existimamus. Neque enim quisquam ita loqui solet, nisi ei, qui potest aut implere, aut non implere quæ iusserit.

15. TESTIMONIUM.

QVID Hieremias cūm Iudæ regem ciuesque Hierosolymitanos, vt sabbatum obseruent hortatur & monet, nonne ita cum iis
C agit,

Hierem. 17.

agit, ut illos liberam voluntatem habere demonstret? Sic enim ait: Hæc dicit Dominus, Custodite animas vestras, & nolite portare onera in die sabbati, nec inferatis per portas Hierusalem. Et nolite eiicere onera de domibus vestris in die sabbati, & omne opus non facietis. Deinde huiusce præcepti observatoribus lætiora pollicitus, transgressoribus comminatur his verbis: Si autem non audieritis me, ut sanctificetis diem sabbati, & non portetis onus, & ne inferatis per portas Hierusalem in die sabbati, succendam ignem in portis eius, & deuorabit domos Hierusalem, & non extinguetur. Hæc propter quosdam nostri sæculi iudices pluribus verbis exposui. qui tametsi iuxta Dei præceptum à rege, ut dies festi obseruentur, decretum esse intelligant, tamen eos dies contra omnes leges diuinas & humanas facile violari polluique permittunt. Atque utinam ij hoc Hieremias caput legissent, ac Dei, si præcepta contemnant, saltem iram vereantur ac timeant. Sed ut vnde digressi sumus, eò reuertatur oratio, Propheta ipsa dicendi ratione satis ostendit, regem Iuda, eiusque subditos liberum habuisse voluntatis arbitrium, ut illum vel audirent, vel non audirent; diem sabbati vel seruarent, vel certè violarent; onera in die

fab.

sabbati vel portare vel non portare possent; nimirum pro suæ libertatis arbitrio. Quæ cum ita sint, hæc ad veritatis confirmationem fortasse sufficerent; ex abundanti tamen quod in hanc sententiã idem Propheta paulò pòst dixit, adiiciam. Quid igitur pro voluntatis libertate apertius dici potest, quàm si homo peccator pœnitentiam agere voluerit, Deum quoque pœnitentiam acturum esse super malo, quod peccatori facere cogitauerat? Quod non minus apertè Ezechiel quoque propheta demonstrat, apud quem Deus à quadã calûniã, qua eum afficiebãt filij Israël, sese purgãs, illud prouerbiũ quod inter eos tũ versabatur, cum dicerent, Patres nostri comederunt viam acerbam, & dentes filiorũ obstupescunt; quibus verbis Deum accusabant iniustitiæ, quasi filios ob parentum peccata puniret, refellens, peccantes iure reprehendit. Neque enim Deus quenquam puniebat innoxium; sed anima quæ peccauerit, ipsa morietur, proprio sanè non alieno grauata peccato. Et paulò pòst: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium & iustitiam; vita viuet, & non morietur. Contrã si iustus auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, vt impius, in peccato suo morietur. Et dixistis: Non est æqua via Domini. Nunquid via mea non est æqua,

& non magis viæ vestræ prauæ sunt? Nam si peccator resipiscens pœnitentiam egerit, salutem consequetur; si iustus pietatis opera deseruerit, punietur. Sic igitur pro suis meritis Deus vn̄quemq; remunerat. Hęc in Iudæos olim dicta sunt, sed in vestras calumnias quibus Deum vt iniustum arguitis, quod hominem puniat ob peccatum, quod neque admittit, neque secundum vos, cum liberum arbitrium non haberet, admittere potuit, æquè conueniunt. Neque enim vllum peccatum est, nisi voluntarium.

16. TESTIMONIUM.

QUANTÆ verò sint liberi arbitrij vires, apud Daniele laudatissimæ Susannæ declarat exemplum. Quæ ab impudicis tentata iudicibus, cum hinc peccati dulcis illecebra, inde non solum infamia, verum etiam certa mors ancipitem animum in diuersa raperet, primò quidem fluctuat secumq; deliberat, deinde confirmata voluntate, mori maullt, quàm Deum offendere. Iure igitur meritoq; præclarissimæ feminae virtus toto terrarum orbe celebrata cantatur. Qua laude profectò videretur indigna, si fati necessitate compulsæ & inuita, mortem impudicitia prætulisset. Nihil enim valde laudabile est, quod proficiscitur ab inuito.

17. TESTIMONIUM.

LONGVM est per omnes prophetarum libros currere, ex quibus ea quæ modò protulimus, sufficere deberent. Nam qui Moysen & prophetas non audiunt, nulli profectò alteri credent. Attamen noui instrumenti testimonia iam in medium producturi, tantum testium numerum id effecturum esse cõfidimus, vt tandem & ad suscipiendam de libero arbitrio veritatem & fidem, & ad istos veteratores & callidos, qui illud tibi celare contendunt, de furto veritatis ac proditione suspectos reddendos, animum tuum suo pondere moueant. Quorum auctoritas si in te minus valuerit, quod tamen nisi à Deo planè derelictus, fieri posse non arbitror, certè iis qui ea lecturi sunt, perspicuum erit, Ecclesiam catholicam abs te non modò iniuria, verùm etiam falsò accusari, quòd contra Dei verbum homini voluntatis libertatem assignet. Quoties autem mihi hinc tuarum literarum venit in mentem, inde tot scripturæ loca considero, in quibus liberi arbitrij aperta sit mentio, vehementer sanè demiror tales à te literas esse scriptas. Nam si illa scripturæ loca legisti, quæ est ista impudentissimæ frontis audacia, quis animi tumor, oblatrare tam perspicuæ veritati? Si non legisti, quanta est hæc tua leuitas,

imò dementia, in posterioribus ita temerè fidem habere, credentemque mendacio, salutis ac vitæ naufragium facere? Certè prudentis est diligenter attendere, quibus fidem habeas, quibus salutem animæ tuæ credas. Sed hæc hæc haftenus.

Veniamus nunc ad noui Testamenti loca, quibus liberum voluntatis arbitriū euidenter asseritur. In primis igitur illud occurrit quod *Matth. 23.* Christus in Euāgelio dicit: Hierusalē Hierusalē, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti. Quid pro nobis magis perspicuè dici potest? Aliud Deus, aliud Hierosolyma volebat. Erat igitur iis voluntas propria, & quidem ita propria, ut cum Dei voluntate pugnaret. Et erit quicumquam, qui neget liberum volūtatis arbitrium, quod Dei verbum adeò luculenter ostendit?

18. TESTIMONIUM,

Matth. 8. Quid? illud quale est quod apud alium Euangelistam legis? Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. & alibi filiis Zebedæi *Matth. 10.* loquens: Quid vultis, inquit, ut faciam vobis? Si isti voluntatem liberam non habebāt, frustra,

stra, ne dicam nugatoriè, Christus interrogat: Quid vultis? Sed quoniam iuxta vestram opinionem atque sententiam, Dei opus erat illorum & velle & facere, ad hũc modum potius interrogãdi erant: Quid vult Deus vt faciam vobis? Ex iis enim qui nihil velle possunt, querere quid velint, stultum est. Quapropter cum ipsis tuis famulis loqueris, alio genere sermonis vtendum est. Neque enim ab iis vnquam quærendũ est quid velint, sed iuxta vestrum dogma potius isto modo: Quid vult Deus vt faciam vobis? Quòd si absurdum tibi videtur hoc orationis genus, à te peto vt opinio quoque, ex qua talis oratio tanquam ex fonte manat ac profluit, absurda videatur.

19. TESTIMONIUM.

APVD Lucam quoque Euangelistam Christus non semel, sed sæpius cum discipulis, tanquam cum iis, qui liberam voluntatem haberent, loquitur, vt cum dicit: Nolite timere pusillus grex. Nolite portare sacculum, neque peram. & illud tam sæpe repetitum: Nolite solliciti esse. & quæ sequuntur. Certè si discipuli voluntatis arbitrium non habebant, aliter dicendum erat, hoc modo: Velit Deus ne timeatis, ne portetis hæc aut illa, ne trans-

C 4 caris

eatis de domo in domum ; vos enim nullam
 habetis voluntatem. Sed ne Græculus quispiam nos suggillados putet, quod Græcè scriptum sit : μή φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον , μή βά-
 σάξετε βαλάντιον , μή πῆραν μηδὲ ὑποδήματα ,
 μή μεριμᾶτε τῇ ψυχῇ ἡμῶν , καὶ τὰ ἕξῃς.

Luc. 19.

Quid ad illud dices, quod cuidam cæco à Domino dictum est: Quid vis ut faciam tibi? Certè secundum vos dicendum erat: Quid vult Deus ut faciam tibi? Vides igitur opinionem vestram à Dei verbo plurimum dissidere, quam si Deus probet, non solum ipsius verbum, sed etiam loquendi ordinem atque rationem mutari necesse est. Et putabit quispiam Deum ita tam sæpe locuturum fuisse, si liberum voluntatis arbitrium homines non haberent? Quid autem sibi vult hæc nostra quotidiana ad Deum oratio: Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra? Si nulla est hominis in terra constituta voluntas, quæ cum Dei voluntate pugnat, illique contraria est, cur eum rogamus, ut quemadmodum eius voluntas fit in cælo, ita etiam fiat in terra?

20. TESTIMONIUM.

QVID? nonne in Ioannis Euangelio scri-^{Ioan. 6.}ptum est, quosdam ex Christi discipulis, cum magistri sermonem, quo illis carnem suam in cibum, sanguinem in potum pollicebatur, durum iudicarent, ipsum reliquisse? O fati vim incredibilem, quæ nolentes discipulos è gremio præceptoris abstraxit! Quid autem ad cæteros Christus? Nunquid & vos, ait, vultis abire? Certè quibus id dicitur, non est dubium, quin ij quoque, quemadmodum alij fecerant, magistrum deserere poterant, libero utriusque voluntatis arbitrio. Illud quoque quale est, quod Apostolo Petro, cum pedes Christus abluere vellet, ille nolebat? ut intelligas hominis voluntatem diuinæ plerumque esse contrariam. Infinita sunt in Euangeliiis huiuscemodi testimonia, hæc tamen pauca sufficient. Nunc ad alios quoque noui testamenti libros festinat oratio.

21. TESTIMONIUM.

IN actis Apostolorum cum Ananias agrum^{Act. 5.} vendidisset, partemque pretij quod totum^{Ananias.} Deo vouerat, sibi reseruasset, ab Apostolo Petro audiuit: Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Certè hic liberum voluntatis declaratur arbitrium.

C s Quid

Quid enim aliud est, in tuâ erat potestate, nisi quòd ante votum illud Ecclesiæ vel dare, vel non dare poterat, post votum autem abique peccato sibi reseruare nõ poterat? Quantum autem ea fraus, imò sacrilegium displiceret Deo, rei declarauit euentus. Is siquidem ob vnum illud crimen subita morte percussus, exemplo cæteris fuit, ne rem Deo consecratam, ad proprios imò profanos vsus impunè quisquam à se transferri posse consideret. Quòd si ille sacrilegium istud fati necessitate compulsus, non sponte commisit, nimium crudelis est Deus. Atque vtinam omnes qui Ecclesiæ bona administrant, quod huic Ananiæ contigit, memoria tenerent. Illius erat pecunia prius quàm Deo vouita, post autem quàm Deo vouerat, partem sibi minus plena fides retinens, diuina statim ultione punita est. Quæ igitur cruce, quæ supplicia istos manent, qui quod olim Ecclesiæ aliorum deuotio consecrauit, id impiis ac sacrilegis manibus rapiunt, nefarioque scelere Deo dedicata compilant? Qui, siquid in mentis reliquum esset, certè vel hoc dererentur exemplo. Vnde Athanasius: Scire debemus, inquit, & nequaquam ignorare quæcunque promittimus Deo, non ea deinde nostra esse, sed Dei. & si inde quid defraudamus, ea non nos sumere iam tanquam nostra,

*Lib. de cruce
Domini.*

sed v
obite
culi
clesia
videa
phan
per S
& pa
habe
na v
tas à
impe
min
intel
posse
quid

V
bis se
volu
sam o
ro, v
nam
quã
bitric
nihil
uaret
Mul
sed

sed vt Dei, sacrilegio compilare. Hæc à nobis obiter eò dicta sunt, quòd improba nostri sæculi impietas & audacia tam facilè bona Ecclesiæ rapiens, sacrilegium pro ludo habere videatur. Sed ad rem redeamus. Beatus Stephanus Iudeos obiurgans, ac dicens; Vos semper Spiritui sancto restitistis, quemadmodum & patres vestri; nonne perspicuè ostendit eos habere proprium voluntatis arbitrium, diuinæ voluntati contrarium? Certè talis voluntas à Deo vt illi resistat, neque cogitur, neque impellitur. Quid Saulus cùm diceret: Act. 9. Domine quid me vis facere? nonne declarat vbi intellexerit, quid Dominus iubeat, se aliquid posse? Nam qui nihil potest, frustra quærit quid eum facere velis.

22. TESTIMONIUM.

VENIAMVS ad epistolas Pauli, quas nobis soletis opponere, & ex quibus nostram de voluntatis libertate sententiam à vobis euerfam esse gloriâmini, Sed tantum id abest à vero, vt nostram hanc sententiam atque doctrinam nemo clarius probet atque confirmet, quàm epistolæ Pauli, in quibus pro libero arbitrio tam multa ponuntur, vt nobis etiam si nihil esset præterea, quod causam nostrâ adiuuaret, huius vnus sufficere posset auctoritas. Multa prætereo vt ad illum locum veniam, in

in quo de iis, qui filias suas virgines, vel Christi
 flammeo consecrare, vel graue nuptiaru sar-
 cinam suscipere voluit, differit. Si quis, ait, turpe
 se videri existimat super virgine sua, quod
 fit superadulta, & ita oportet fieri, quod vult
 faciat, non peccat, si nubat. Nam qui statuit
 in corde suo firmus, non habens necessitatem,
 potestatem autem habens voluntatis suae, &
 hoc iudicauit in corde suo seruare virginem
 suam, benefacit, Igitur & qui iungit virginem
 suam matrimonio, benefacit, & qui non iun-
 git, melius facit. Memorabilis plane sententia,
 qua duos ministrorum vestroru errores Pau-
 lus euertit; vnum quo liberum voluntatis ar-
 bitrium tollere; alterum, quo virginitati nu-
 ptias aequare contendunt. Primus aperte dam-
 natur, cum Apostolus dicit virginis patrem
 habere voluntatis suae potestatem, eumque
 virginem suam non necessitate, sed sponte
 seruare. Quid ad confirmandam nostram de
 voluntatis libertate sententiam clarius dici
 potest? Potestatem inquit habens voluntatis
 suae. Sed dic mihi Apostole, ad quid valet ista
 voluntatis potestas? Num solum ad peccandu,
 quemadmodum isti noui Euangelistae Calui-
 nus ac Beza contendunt? Tu qui raptus in
 tertium caelum, Dei arcana didicisti, melius
 quam isti, nescio qui, mysterium istud expo-
 nes. melius quam tu ipse mi frater, salua pace
 tua

tua dixerim, cui nōdum tanta mysteria reuelata sunt. Ad quid igitur valet ista potestas voluntatis? Ad bonum. Nam qui non iungit virginem suam matrimonio, bene facit, & quidem melius, quàm ille, qui iungit. Ais igitur nos habere nostræ voluntatis potestatem ad bona opera, quod frater meus negat. O quantū ab Apostoli fide fides vestra dissentit! Dicis enim frater ecclesiam nostram contra Dei verbum asseuerare, nos opera bona facere posse, & tamen Apostolus ipse, per quem Deus loquebatur, vas electionis, vt nomen Dei toto terrarum orbe portaret, idem tot ab hinc saculis dixit, & quidem ita perspicuè, verbisque adedò claris, & apertis, vt ea in alium sensum, nisi planè violata, detorqueri nullo modo possint. Habet, inquit, potestatem voluntatis suæ. Si Apostolus Paulus eandem vobiscum haberet fidem, diceret: Non habens potestatem voluntatis suæ. Nunc autem cōtrà, quod vos negatis, ille confirmat. Quare mi frater à te peto, ne molestè feras, quòd tātī Apostoli auctoritati, Ecclesiæque catholicæ, quæ illius fidem sequitur, malo credere, quàm aut tibi, aut Geneuensi factioni, quæ contra illius verbum atque sententiam docet. Quæso te vt epistolas Pauli ab Ecclesia non indiligenter lectas fuisse arbitreris: cuius ea est antiquitas, vt abs te tam iuvene, neque doceri, neque

COR-

corrige debeat. Multo sanè prudentius, si ab ea veritatem disceres, eamque sequeris, quam Dei sapientia refertam esse non dubium est. Quanta igitur est vestra temeritas, quanta animi leuitas, eam ita improvidè damnare, quasi contra Dei verbum doceat hominè suæ voluntatis ad bona opera præstanda potestatem habere, cum hanc doctrinam, quæ ipsissimum Dei verbum est, ab Apostolo Paulo sibi traditam acceperit? Sed de his satis.

Veniamus ad alterum vestrorum ministrorum, imò impostorū errorem, quem una eademque sententia Paulus euertit. apertissime enim dicit: Qui virginem suam matrimonio non copulat, melius facit. Qua igitur fronte negant isti virginitatem nuptiis anteponebam? Idem Apostolus cum antè dixisset, De virginibus præceptum Domini non habeo, tamen ut ita maneant, consulit; vestri verò ministri cōtrà virginibus, quæ pudicitiam suam Domino consecrarunt, ut nubant persuadere conantur. Cum igitur aliud Apostolus, aliud isti suadeant, non est dubium, quin è diverso spiritu tam contraria consilia proficiantur. Apostolum autem cum continentiam ac pudicitiam virginibus suaderet, Spiritum sanctum habuisse, non dubium est. Vestros ergo ministros qui contrarium suadēt, à malo spiritu impelli necesse est. Sed bene habet, quòd cur

2. Corint. 7.

Isti ta
non e
cesti
profe
quæ
umb
gulis
Co
A te
dilig
quo
quàn
scrip
situm
tame
mus
te m
renu
error

E
quoq
stim
tem
tudo
Apo
prop
prie

isti

Isti tam impudenter Apostolo contradicant, non est obscurum. Hoc namque prætenu incesti matrimonij sui, quod post continentiae professionem cum iis virginibus contraxerunt, quæ voto se æternæ pudicitiae dedicarant, ad umbrare conantur infamiam, eorumque singulis conuenit ille versiculus:

Contugium vocat, hoc prætenu nomine culpam. 4. Actid.

A te tamen peto mi frater, vt Apostoli verba diligenter expendas, idque agas, ne affectus, quo erga ministros abreptus es, plus apud te, quàm veritatis ac verbi Dei, quod ille nobis scriptum reliquit, amor valeat. Sed ad propositum reuertentes, hæc missa faciamus; quæ tamen ea re obiter commemoranda censuimus, vt intelligeres, quod genus hominum te matri Ecclesiæ, quæ te Christo genuerat, renunciare persuaserit, vt illorum sequereris errores.

23. TESTIMONIUM.

Ex eodem Apostoli purissimo fonte alia quoque ad liberi arbitrij confirmationem testimonia hauriamus, vt animi tui incredulitatem frontemque durissimam eorum multitudo salutari pudore confundat. Idem igitur Apostolus in eadē epistola, Vnusquisque, ait, *2. Cor. 9.* propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem. Dei enim adiutores sumus.

Non

Non est adiutor, qui nihil facit. Secundum hanc igitur Apostoli sententiam, nos aliquid possumus. nam qui nihil potest, neque auxilium ferre, neque adiutor dici potest. Et quoniam idem Apostolus alibi negat nos absque Dei auxilio aliquid posse, non est dubium, quin mutua ope & Deus gratia sua nos adiuuet, & vicissim adiuuetur à nobis. Ut enim cum is dicit nos sine Dei auxilio nihil posse, verum dicit: ita cum ait, nos esse adiutores Dei, æquè verum dixisse credendus est. Cum igitur utrumque vno eodemque spiritu dixerit, ei utrobique fidem haberi necesse est.

24. TESTIMONIUM.

1. Corint. 9. QUID in secunda ad Corinthios epistola, nonne pro voluntatis libertate clarissime dixerit, dicens: Vnusquisque prout destinaverit corde suo, non ex tristitia, aut necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Lauda hic benignitatem & eleemosynam, quæ in pauperes non coactè sed sponte delata, Dei iudicio comprobatur.

25. TESTIMONIUM.

2. Corint. 9. ALIBI quoque cum de Evangelij prædicatione ageret: Si volens, inquit, hoc ago, mercedem habeo; si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. hic quoque libertatem voluntatis ostendit, cuius sponte Euangelium Christi prædicantis magna sunt præmia.

26. TESTIMONIUM.

AD Philemonem : Sine consilio, inquit, tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset. De Onesimo loquitur, quē cum Apostolus in vinculis constitutus retinere vellet, ut illius ministerio, operaque uteretur, id tamen nisi consentiente Domino noluit, ut is dum fugitium seruū Apostolo sponte cōcedit, benignitatis à Deo prāmium reportaret.

27. TESTIMONIUM.

ILLUD quoque quod Hebræis de peccato voluntariè admissio scriptum est, quid de libero arbitrio sentiret Apostolus luculenter ostendit : Voluntariè, ait, peccantibus nobis, iam non relinquitur hostia pro peccatis. Ex quo intelligi potest, peccata non necessitate sed voluntate committi.

28. TESTIMONIUM.

QUID Petrus, Apostolorum coryphæus, pastorque ouium Christi, & Romanę fundator Ecclesię ? Nonne cæteris pastoribus ita loquitur ? Pascite qui in vobis est gregē Dei, providentes non coactè, sed spontaneè, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè. Quid sibi volunt hæc verba, spontaneè, voluntariè, non coactè ? Nisi ut planum fiat, oves Christi habere liberum voluntatis arbitrium, nec bona opera fatali necessitate extorqueri, sed sponte præstari.

D

præstari.

Luc. 22.

præstari. Nostra igitur Ecclesia Petri fidem, pro cuius conseruatione ante passionem suam Christus orauit, adhuc sequitur.

29. TESTIMONIUM.

Iac. 4.

BEATVS quoque Iacobus nobiscum facit, dicens: Quicumque voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus Dei constituitur. Qui ita loquitur, satis euidenter ostendit, homines de quibus loquitur, libero voluntatis arbitrio sæculum istud & amare, & non amare posse.

30. TESTIMONIUM.

Apor. 2.

QVID in Ioannis Apocalypsi? Nōne de quadam Iezabel, quæ se prophetam haberi volens, Dei seruos circumueniebat, Dominus loquitur, dicens: Dedi illi tempus ut pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua? Ita si Domino credimus, intelligimus illi nullam aliam fuisse non pœnitendi causam, nisi quia nolebat. Dedi illi tempus, inquit, ut pœnitentiam ageret, & nō vult pœnitere. Cur autem Domine illi tempus ad agendam pœnitentiam tribuis, cum Calvinus dicat eam neque pœnitentiam agere, neque vllum bonum opus facere posse? Cū igitur tu, & Calvinus pugnantia loquarmini, certè alterum ex vobis stultè loqui necesse est.

31. TESTI-

31. TESTIMONIUM.

SEd vt huic loco finem imponam, in extremo vnicam Pauli sententiam proferam, qua sic nobis voluntatis nostræ potestatem adscribit, vt affirmare non dubitet, non solum velle, sed etiam facere ex nobis, & non tantum ex Deo esse. Et consilium inquit vobis do, ^{2. Cor. 8.} hoc enim vobis est vtile, quia non solum facere, sed etiam velle cepistis ab anno priore. Nunc verò & factò perficite, vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est. Ex his Apostoli verbis facile intelligi potest, aliquid à nobis quoque fieri, nosque habere potestatem & faciendi & volendi. Neque verò hæc dicentes, Pelagij sectamur insaniam, vt omnia voluntatis humanæ viribus tribuentes auxilium gratiæ Dei, sine qua vires nostræ illi gratiæ aliquid & acceptum præstare non possunt, videamur excludere. Sed quoniam Apostolus ait Corinthios non solum facere, sed etiam velle cepisse ab anno priore, fidenter tantam auctoritatem sequar, ac dicam nos & facere & velle posse. Neque verò ignoro nos hæc potestatem à nobis non habere. quid enim habemus quod à Deo non accepimus? Illud tantum dico, me hæc à Deo accepta potestate vti

D 2 posse

posse si velim. Dicere siquidem me à Deo potestatem accepisse, & nihilominus efficere nihil posse, quid aliud est quàm secum pugnare, imò nihil dicere? Nam cum me ab ipso Deo bene agendi potestatem accepisse confitear, & nihilominus dicam me nihil adhuc neque facere neque velle posse, nō tantundē est, ac si dicerem me nullam adhuc ab eo potestatem accepisse, aut certē hāc nihil energiæ habere? Longè igitur prudentius mater ecclesia tradit illud in primis, nos à Deo vires accepisse, quibus ab eo sumptis bona opera facere, iisque rectè uti possimus. Quod si non fecerimus, sed ut nequā ille de Evangelio seruus, qui talentum abscondit in terra, nobis tradita diuinitus potestate, gratiæque Dei munere rectè non vtamur, nos iure meritoque puniri. Quod inferius in argumentis vestris refellendis planū facimus pluribus verbis. Interea à te peto, frater, vt quàm improvidè stulteque loquaris, aduertas. Cum enim vires ad bene agendum, Dei beneficio nobis datas esse fatearis; ad extremum inferis, nos nihil posse. Ex quo sequitur nihil virium nobis concessum esse diuinitus. Nos verò apertè fatemur hominem antequam vires ad bene agendū de Dei munere sumperit, nihil posse; iis verò diuinitus sumptis, nihil nobis impossibile esse, iuxta scripturæ sa-

Math. 25.

cræ
ne n
con
faci
fidei
cum
ribu
cum
cred
ria,
literi
sa in
caud
tò pu
auter
mas
ritate
mon
ctario
fidei
pugn
tatem
eccles
rum a
in cor
bis re
cereti
vobis
moni

cræ

cræ auctoritatē atque sententiā dicimus. Et ne nobis domi natū hoc doctrinæ genus esse contenderes, 31. scripturæ loca, quæ nobiscū faciunt, ecclesiæque nostræ de libero arbitrio fidem apertè confirmant, antè produxi. Quæ cum ita sint, i nunc amabo te, & istis impostoribus, qui nostram de libero arbitrio fidem cum Dei verbo pugnare contendunt, iterum crede. Non est fides nostræ Dei verbo cōtraria, ne iis quidem scripturæ locis quæ in tuis literis posita sunt: sed cum eo sensu & peruersa interpretatione, quam iis locis, tanquam caudam turpissimam de tuo adiungis, merito pugnat, neque conciliari potest. Antequam autem tibi respondeo, tres rationes firmissimas, & non solum in scripturæ sacræ auctoritate, sed etiam æquitate fundatas, iis testimoniis quæ supra exposuimus, tanquam auctario adiicere constitui; ut ex his & nostræ fidei sanctitatem, & erroris vestri qui illi repugnat, estque contraria, ridiculam absurditatem omnes intelligant. Deinde quatuor ecclesiæ magistrorum atque Doctorum, quorum auctoritatem in ea fidei confessione quâ in concilio Possiacensi Regi obtulistis, à vobis recipi, & approbari testati estis, cum diceretis omnem errorem ab iis damnatum, à vobis quoque eadem ratione damnari, testimonia proferemus; ut cum hinc Dei verbū,

inde rationem totamque antiquitatem nobiscum facere, in nostrisque castris militare videritis, tanto fulgore perstricti, ad matris vestre, quam stultissime reliquistis, gremium revertamini. Nam, ut ait Sapiens, qui fugit matrem, ignominiosus erit & infelix.

PROV. 19.

PRIMA RATIO.

Si bene agendi potestatem non habemus, omnia Dei verba quibus bene agere moneamur, aut etiam iubemur, vana, ociosa, inutilia, superflua sunt; & qui ea protulit, parum sapiens. Fingant aduersarij quicquid voluerint, & arte, lenocinioque verborum, adulterium veritatis fucare, atque adumbrare contendunt, nunquam sani capitis homini persuadebunt, quin aut asino ut instar auium vollet, aut homini qui pedes non habet ut curat, aut ei cui lingua præcisa est, ut loquatur, præcipere, superuacuum sit. Quamobrem? Quia iis ea præcipiuntur, quæ præstari nullo modo possunt. Ita quicquid isti garriant, si nihil agere possunt, si non habeo liberum voluntatis arbitrium, frustra mihi Deus præcipit, ut aut aliquod bonum opus faciam, aut eius legem obseruem, cum hæc ab eo qui nihil boni agere potest, obseruari nullo modo possit.

SECVN-

SECUNDA RATIO.

DEINDE si homo non habet liberum voluntatis arbitrium, omnia illius opera Deo prorsus adscribi necesse est. Nam si me frigētem ignis calefecit, non igni sed Deo gratias ago. Sumpto quoque à me pane, fameque depulsa, non ipsi pani, sed Deo, qui pro me panem creavit, gratias ago. Si domus mea fortè incendio conflagrauit, calamitatem hanc meam non igni, sed Dei iudicio peccata mea punientis adscribo. Idem de iumentis, quorum opera quotidie utimur, habeo dicere. Quam ob rem? Quia cuncta ista quæ diximus, libero carent voluntatis arbitrio. De homine autem, si is libero caret arbitrio, nonne eodem modo iudicandū est? Nonne omnia illius facta & instituta Deo adscribenda sunt? Nonne siquid ab illo beneficij accipis, stultissimum est illi gratias agere? Quis eum qui a sino suo gratias agat, non stultissimum iudicet? Prorsus ad eundem modum, siquid mali ille attulit, ei succensere iniquum videtur. Deo enim adscribenda sunt omnia. Hæc ex illo vestro antecedente, quo liberum hominis arbitrium tollitis, sequi necesse est. Quod cum Philippus Melanchthon, dialecticæ non imperitus, qui in castris vestris aliquando militauerat, intelligeret, audacter sanè concludit, & perspicuè ostendit, quid ex hac opinio-

In Locis cō
munibus
Anno Domini
1521.
excusis, & in
Commentariis
in 5. c. ad Rō.

ne sequatur, nimirum illud adulterium Dauidis, & Iudæ proditionem, nihilo minus esse opera Dei, quàm Pauli conuersionē. Videbat enim si vnum daret, alterum quoque oportere concedi, si liberum arbitrium tolleret, omnia humana opera, non hominum esse, sed Dei. Sed ista sententia ad eò absurdum atque blasphemum, vt ipsius quoque Manichæi vincat insaniam. Is enim cum liberum negasset voluntatis arbitrium, illudque intelligeret esse consequens, vt omnia nostra opera Deo attribuerentur, vt illud vitaret incommo- dum, duo principia excogitauit, vnum omnis boni, alterum omnis mali auctorem. Turpe enim esse iudicabat, bono Deo mala hominū opera adscribere. Sed Melanchthō aliquanto prudentius: qui cum tēporis successu suum intellexisset errorem, impiā hanc absurdamque sententiam in secunda Locorū communium, & Commentariorum suorum in Epistolam ad Rom. editione e suis libris funditus sustulit, Lutherique opinione reiecta liberum arbitrium in homine esse confessus est, quod Dei gratia fretum & adiutum bona opera facere posset. Atque is ad eū modum verum esse mōstrauit tritum illud adagium, *δοῦτέον ἑποπιθεῖς σφώτεραι*. Illius viri vrinam sequeris exemplum, & cuius errorem probas, eius imitare prudentiam, qua tam absur-

absurdam impiamque sententiam correxit ac respuit. Id si facere nolueris, te omnia peccata tua Deo tãquam auctori adscribere necesse est. Quo quid absurdius, quid magis impium cogitari potest? fingant sanè callidi homines quicquid videbitur, vt fallente mendacio, & fucatæ orationis adulterio huius erroris celetur impietas. Certè si te à Deo tuo sine libero voluntatis arbitrio conditum existimas, illum tuum Deum adedò malum humanisque rebus infestum haberi necesse est, ac si omnia adulteria, omnes cædes, omnia sacrilegia, rapinas omnes ac seditiones, denique omnia scelera, quæ vestræ factionis homines vnquam admisérunt, ille perpetrasset.

TERTIA RATIO.

TERTIÒ si hoc impium dogma suscipitur, omnium flagitiorum ac criminum generalem quãdam excusationem admittere necesse est. Quæ enim meretrix, quæ adultera, quæ faga, quæ venefica, flagitiis sceleribusque suis patrociniũ deesse arbitrabitur? quis latro, quis pyrata, prædo, sicarius se à facinoribus suis satis purgatum non esse existimabit, si planum fecerit se fatali necessitate compulsũ, non proposito ac voluntate peccasse? Chrysippus Stoicæ antesignanus insaniam, cum liberum hominis negaret arbitrium, omniaque humana opera fato adscriberet,

D s illud

illud esse cōsequens intellexit, vt scelera nullo animaduersionis genere, nulla pœna vindicarentur. Itaque iudices qui prædones aſſicarios ſuppliciiis coërcebāt, reprehēdebant illoſque, quòd fato non voluntate peccaſſent, miſericordia potius proſequendos, quàm pœniēdos eſſe dicebat. Quod eò retuli, vt eius conſequentiæ noſtræ veritas ac bonitas perſpici poſſit. Nam ſi opinioni veſtræ locus eſt, ſequitur, vt improbis nulla cuiuſcunq; criminis iuſta deſenſio vnquam deeſſe videatur. Quid magiſtratus? Quid iudices? An cūm in improbos grauius aliquid ſeueriuſque conſtituunt, id ſine humana iniuria facere poſſunt? Imò verò ne improbus quidem dicendus eſt quiſquam. Nam ſi nullus ſponte atq; ex propoſito peccat, nullus improbus iure dici poteſt. Nullus autem ſponte peccat, ſi ad peccandum fatali quadam neceſſitate impellitur, aliudque facere non poteſt. Sine iniuria igitur, neque in delinquentem ſeruulum animaduertere dominus, neque peccantem filium caſtigare pater, neque Rex legem viliſſimam ferre poterit. Deniq; abrogandæ ſunt omnes leges, exhibilandi Reges, magiſtratus ac iudices exterminandi, nemo ſit dominus, nemo ſeruus, nulla Reipub. facies, ſed hominibus pecudum more viuendum eſt. Et ſanè haud ſcio an hoc veſtræ factionis hominibus propoſitum

positum sit, an huc eorum studia tendant, consiliaque omnia ferantur, dum ita facile seditiones ac tumultus concitant, cælumque terræ miscentes, in Reges suos arma corripiunt, quorum leges & edicta calcantes, ea sola videntur amplecti, quibus potestas iis viuendi ut velint, conceditur. Complures quidem cum vestra studia conatusque considerant, & illa vestra arma respiciunt, arbitrantur hoc vobis propositum esse, ut id quod ex opinione vestra qua liberum negatis arbitrium, modò sequi ostendimus, in rem conferre possitis. Suspiciosum fortassis ac credulum hominum genus. Sed quamuis orationis fucò studeatis celare mendacium, nemini tamen dialecticis imbuto vnquam persuadebitis, ex illo vestro paradoxo istas absurditates non esse consequentes. Quod paradoxum ille solus verum esse credat, qui hominẽ non animal rationis particeps, sed pecudem esse credit. Neque defuerunt qui cum intelligerent, ex illa vestra opinione sequi tam absurda, cum agnitum errorem suum damnare deberent, non modò non damnarunt, sed nouo potius, & quidem absurdissimo errore cumularunt. Quamuis, inquit, homo nihil aliud possit nisi peccare, liberum tamẽ ad peccandum habet voluntatis arbitrium, & sponte peccat. Nihil errore foecundius vbi
semel

semel à veritate discessum est. Tu verò qui omnes humanas cogitationes à Deo, tanquàm ex fonte deriuas, qui vt dicere consueuistis, in homine operatur, & efficit non solum uelle, sed etiam facere, huic opinioni non assentiris, vt equidem existimo. Itaque eam non uehementer oppugnabo, sed obiter tantum eius absurditatem ostendam. Illud igitur in primis habeo dicere, istos secum pugnare, seque suo gladio iugulare, dum ex negatione definitionis affirmationem definiti colligunt. Quasi ita argumentarentur & dicerent: Ille non est animal rationis particeps, sed tamen homo est. Non habet tres angulos, est tamen triangulum. Ad eundem modum isti negant nos liberum habere arbitrium nisi ad peccandum. Liberum autem arbitrium definitur potestas ad duo opposita, necessitas autem potestas ad vnum solum. De libertate hominis in via constituti loquor. Nam dæmones & damnati tametsi nihil aliud possunt nisi peccare, tamē amplius commereri non possunt, neque peccatorum, nisi eorum quæ in via admiserunt, pœnas luunt. Ita & beati cum iam peccare non possunt, ne mereri quidem amplius possunt, quia meritum & demeritum non nisi in viatoribus, qui ad duas res sibi oppositas habent potestatem, reperiuntur. Quæ cum ita sint, isti qui hominē in mortali etiam

num

ntim corpore constitutum nihil aliud posse dicunt nisi peccare, & tamen ob peccata sua iure meritoque puniri, peioris illum conditionis faciunt quam eos qui iam cruciantur in tartaro; qui quanquam assidue peccant, ob illa tamen sola peccata, quæ in via, id est in mortali corpore, constituti admisere, dant poenas.

His ita positis, ad propositum reuertamur. Ignis agit non liberè, sed necessariò, quoniam ad duo opposita simul non potest, sed ad unam solam rem valet. Is autem libertatem habere dicitur, qui potest aut agere, aut non agere, amare, vel non, velle aut nolle. Qui ergo dicit aliquid ita se habere ut ex duobus oppositis in unum solum valeat, essentialem liberi arbitrij definitionem ei negat conuenire. Deinde cum ait illud nihilominus habere liberum voluntatis arbitrium, definiti affirmationem ex definitionis negatione concludit & colligit, perinde ac si diceret, Habet in duas res potestatem, non potest tamen nisi in unam rem. Cum igitur isti aiunt hominem habere liberum voluntatis arbitrium, idem est ac si dicerent, Homo habet in duas res oppositas sibi que contrarias potestatem. Deinde cum negant illum posse nisi in unam rem, idem est ac si hominem negarent habere liberum arbitrium; aut si ita dicerent, Homo est, sed animam non habet. Itaque simul aiunt & negant.

Vt

Vt enim homo ex duabus rebus, id est ex ani-
 ma constat & corpore, ita liberum voluntatis
 arbitrium duplici potestate, agendi videlicet,
 & non agendi, præditum esse necesse est. Hæc
 spinosiora fortasse alicui videbuntur, præter-
 mittenda tamen non erant, ut fraudes ac te-
 chnæ quibus callidi homines simplicibus
 ludunt, eosque mendacio fallente decipiunt,
 eum absurdam impiamque sententiam ab-
 surdiorum quadam impietate protegere & ce-
 lare contendunt, peripicuè ab omnibus intel-
 ligi possint. His igitur fraudibus ac dolis me-
 dus fallitur atque decipitur. Miseret mel-
 lorum quos isti veteratores & callidi huius-
 modi dolis ac sophisticatibus capiunt, in
 suamque factionem trahunt. Suis inquam so-
 phismatis ac dolis. Quod enim unquam ar-
 gumentum magis sophisticum atque captio-
 sum excogitari potuit, quam hoc, in quo res
 definitæ affirmatio, ex definitionis negatio-
 ne colligitur? Si essent qui istos impostores au-
 dire vellent, totum orbem terrarum suis so-
 phismatis isti fallerent atque deciperent, ma-
 ximè si iis ita argumentari liceret. Certè nul-
 lum est paradoxum usque adeò ab omnium
 fide, atque opinione dissentiens, quod isti iam
 probare non possint, cum auditores ita sim-
 plices, imò stupidos habeant, ut tam absurda
 dicentibus credant. Hæc igitur argutia, quam
 ne

ne ab
 runt,
 tius a
 modu
 Nun
 iectio
 inflig

V
 errori
 tiam
 ligi. I
 matis
 liam i
 homi
 cio qu
 cata c
 Ille c
 obstu
 ris qu
 confe
 non r
 facere
 lunt
 qui ic
 Deus
 solus
 volun
 iure i

ne absurdè loqui viderentur, isti excogitaue-
runt, vestrum non defendit errorem, sed po-
tius auget; illustrioremque reddit, quemad-
modum ex iis quæ attulimus, perspicuū est.
Nunquam error absurdus alterius erroris ad-
iunctione deletur, nec vulnus alterius vulneris
infiictione curatur.

QVARTA RATIO.

VENIAMVS ad quartam rationem, vt
erroris vestri non solùm absurditas, verùm e-
tiam impietas atque blasphemia possit intel-
ligi. Deum enim quantum in vobis est infa-
matis, eiusque nomini & maiestati contume-
liam infertis, cùm illum in homine peccare,
hominem autem pro peccato poena suppli-
cioque affici dicitis. Ille secundum vos pec-
cata cõmittit, nos verò dicimur peccatores.
Ille comedit vnam acerbam, & dentes nostri
obstupescunt. Hæc omnia ex opinionis erro-
risque vestri putido fonte ducuntur, suntque
consequentia. Nam si voluntatē meam ipse
non moueo, si neque velle quicquam, neque
facere possum, peccatum autem absque vo-
luntate ne cogitari quidem potest, profectò
qui id agit vt velim, agit etiam vt peccem.
Deus autem iuxta vestram sententiam, isque
solus totam nostram mouet atque gubernat
voluntatē. Is ergo solus peccat in nobis. Quo
iure igitur, imò qua iniuria in aliis punit &
vindicat

vindicat scelera quæ ipse commisit? Cur peccatum cuius ipse auctor est, in homine potius quam in asino aut pecude punit, cum homo in mala voluntate, quæ sola peccatum est, gubernanda, non amplius quam asinus fecerit? Quæ fieri potest ut illud tanquam bonum ac φιλόανθρωπον amemus, cum ille usque ad eum crudeliter in homines sæuiat, ut propter peccata quæ ipse commisit, eos exquisitissimis suppliciiis torqueat? Cur grauem peccatorum suorum sarcinam non potius brutis animantibus, quam hominibus imponit, cum hi secundum vos libero voluntatis arbitrio carentes, non amplius quam illa velle aut nolle possint? Ad hæc quæ Deus Opt. Max. atque iustissimus dici potest? Hoc vestro Deo certè nihil peius, nihil tetrius, nihil immanius cogitari potest. Ipse namque peccati, quod nobis luendum est, à vobis auctor dicitur. Et erit quisquam vestrum qui illum tanquam bonum, aut iustum deinceps prædicabit? Quis nesciat proprium esse iustitiæ, suum unicuique reddere, nec alium ob alterius peccatum pœnæ supplicio subiicere? Vnde apud prophetam Deus iustus ita loquitur: Filius non portabit iniquitatem patris, nec pater filij. Propheta igitur Ezechiel Deum ad eum iustum agnoscit, ut nisi ob proprium peccatum puniat neminem. Si Caluini vestri Deus iustus est, cur ergo se

Ezech. 18.

ipse n
& cau
pœna
homi
lunta
nus al
uulos
rat, de
dicet:
eorum
cum i
conie
faciunt
bitur,
notio
tatis a
posse.
cogita
est, qu
stores
imma
minib
delissi
bus iu
que p
iudici
pinior
Ego v
tio, D

ipse

ipſe nō punit, cū peccatorū ipſe fit author & cauſa? vt quemadmodū iura præſcribunt, pœnæ teneant ſuos authores. Cur in miſeros homines ſæuit qui non habent liberum voluntatis arbitrium? Quale eſt iſtud, vt dominus aliquis peccet, & ob peccatum ſuum ſeruulos puniat? Quale, vt pater crimen admittat, deinde vt crimen admiſſum in filios vindicet? Patrē quēdam ferunt filios conſpuiſſe, eorumq; ora ſuo ſtercore contaminaiſſe, quos cū ita deturpatos animaduerteret, in ignē coniectos viuos cōcrematuit. Talē iſti Deum faciunt. Veritatem igitur adulterent vt videtur, nemini tamen qui bonitatis ac iuſtitiæ notionē habeat, perſuadebitur, vllam æquitatis aut iuſtitiæ partem illo veſtro Deo eſſe poſſe. Quo quid crudelius, quid immanius cogitari poteſt? Neque verò nobis obſcurum eſt, quantum veſtri concionatores imò impoſtores elaborent, vt noui ſui Dei nomen hoc immanitatis ac ſeuitiæ crimine liberent, hominibusq; perſuadeant, eum quamuis crudeliſſimum, bonitatis atque clemētiae laudibus iure celebrari. Sed hoc fungis ſtipitibusq; perſuadeant; cordati certè viri, ſanoq; iudicio præditi, tam abſurdis ac paradoxis opinionibus fidem adhiberè non poſſunt. Ego verò, vt de me liberè loquar quod ſentio, Deum meum longè alium mihi eſſe perſuaſi

E

ſuaſi

fuasi, nec in animum tam absurdas & impias
 de Deo opiniones possum inducere: quod si
 faceré, certè fieri non potest, quin illud etiam
 quod ex huiuscemodi opinionibus sequitur,
 vnà crederem, illum nimirum ad eò crudele,
 sæuū, *μισάνθρωπος* esse, vt nihil eo sæuius, ni-
 hil immanius, nihil iniquius cogitari possit.
 Quis vnquam hominem illum, qui omnia
 cędibus, adulteriis, rapinis, sacrilegiis polluit,
 & nihilominus seruulos suos aut filios, ob ea
 peccata quę ipse cõmisit, sæuerissimè punit,
 credet esse iustissimum? quis eum esse virum
 bonum? quis denique hominem, ac non pro-
 digium atque portentum existimabit? Nisi
 fortè is qui nihil videat, nihil intelligat, ipse
 denique corde, sensuque communi priuatus
 sit. Quid de iis dicam, qui cùm Deum non
 modò omnium flagitiorum ac scelerum au-
 ctorem esse confingant, & haberi velint, ve-
 rum etiam illa peccata quę ipse in hominibus
 efficit, seuerissimè vindicet ac puniat, nihilomi-
 nus asseuerant eum esse iustissimum atque
 optimum? O mentes Cimmeriis, vt aiunt, te-
 nebris attriores! O monstra atque portenta in
 solas terras deportanda, & ex omni humana
 societate pellenda! Quid enim aliud agunt
 isti, imò quid per illos agit Satanas, nisi vt
 Deus à nullo colatur? à nullo ametur? denique
 vt Christiana religio funditus deleatur? Quis
 ca.

enim aded iniquum Deum coleret? quis tam crudelē ac sœuum amaret? Quid igitur aliud sibi volunt huiuscemodi opiniones? quid illa absurdissima paradoxa? quorsum inquam hec blasphemix pertinent, nisi vt & fidem ipsam ac Religionem euertant, & Rempub. quoq; omnemque magistratum funditus subruat? Mirati iam desino quod vestri cōcionatores discipulos auditoresque suos in officio continere non possunt, quo minus illi *ad Deo* facti in Epicuri castra transfugiant. Cum enim hi tam absurdam atque impiam de Deo opinionē ab illis tanquam mortiferum aliquod venenum hauserint, ac penitus imbiberint, vt illum & peccatorum & scelerum auctore esse, & nihilominus miseros homines qui culpa vacant, propterea quod aliud facere non possunt, ob illa peccata quæ in iis Deus ipse commisit, aded seuerē puniri existiment, eò facile delabuntur, vt quem aded malum atq; immanem esse sentiunt, eum ne Deum quidem esse credant. Hi sunt igitur fructus sanè præclari, qui ex paradoxis absurdissimisq; opinionibus vestris colliguntur.

*Gradus ad A
theismum.*

Nos verò Catholici Christianæ fidei alumni, Deum nostrū ita & amamus & optimū credimus, vt de illo nihil tale in animum inducere possimus. Quare etiāsi nullę scripturę loca produceres, vt hominē carere libero vo-

E 2 luntatis

luntatis arbitrio probares, tibi fidem habere
 nullo modo possem, propterea quòd tā mul-
 tæ in Deum ipsum blasphemix ex illa opi-
 nione nascuntur. Itaque malo iuxta mani-
 festam scripturæ sacræ sententiam Deum in-
 stum ac bonū credere, quàm vobis assentien-
 do, cum ipsius scripturæ verba torquetis, de
 illo tam improbè nefarieque opinari, ve-
 quum & crudelè Deum existimem. Iacobus
 Apostolum audire malo, ei que fidè habere,
 qui ait: Fràtres mei nemo dicat cum tētatur,
 quòd à Deo tentatur. Deus enim intentator
 malorū est. Et ne Latini sermonis ambigui-
 tas obscuritatē adferre videatur, cum Graecus
 sit ἀπειθεύς: & paulò post sequitur, Ipse o-
 nim neminem tētat. Deus intentator, ἀπειθεύς
 malorum est, & quisquam eum im-
 voce malorum dicet auctore? Malo inquam
 huic Apostolo Dei credere, quàm istis nouis,
 nō apostolis, sed apostatis, imò Stoicis, qui de
 homine tam absurda, de Deo tam saeva im-
 maniaque finxerunt. Quæ cum ita sint, ut
 ut antè dicebam, etiam si isti mille scriptu-
 rum loca proferrēt, ut mihi huiuscemodi pa-
 radoxæ, nouasque opiniones veras esse persua-
 derent, iis fidè nūquam habere possem, cum
 mihi certū sit omnes scripturæ sacræ auctori-
 tates que ad persuadendum aliquid tale pre-
 feruntur in medium, praua ipsius scripturæ
 intel-

Iac. I.

intel
 ad M
 ratio
 aucto
 scrip
 non p
 nec q
 eis in
 certa
 contr
 tiam
 dubi
 Tert
 sensu
 long
 velis,
 accor
 gnan
 facie
 vt ha
 rint,
 stati e
 vos q
 haren
 tibus
 omne
 na co
 solam

intelligētia niti. Nam vt beatus Augustinus ad Marcellinū ait, Si manifestissima certæq; rationi velut sanctarum scripturarū obiicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit, & non scripturarū illarum sensum, ad quē penetrare non potuit, sed suum potius obiicit veritati, nec quod in eis, sed quod in seipso velut pro eis inuenit, opponit. Cū igitur mihi cōtra certam hanc manifestamque rationem, & contra euentissimā liberi arbitrij experientiam scripturę auctoritatem opponis, non est dubium quin hereticorū (de quibus preclare Tertullianus: omnes scripturas, inquit, sine sensu loquuntur) morem secutus, Dei verbū longē aliter quā spiritus veritatis accipiēdū velis, quod vt ad sensum quem domo adfers, accommodare possis, scripturam trahis repugnantem, quemadmodum inferius planum faciemus. Sed illud in primis faciendū puto, vt hac in re quid quatuor illi doctores senserint, quorum fidem vos ita sequi publicē testati estis, vt ea quę illi probarent & crederēt, vos quoq; probare & credere, & quę tanquā heretica & falsa damnarent, vos consentientibus animis damnaretis, exponam. Quos omnes eadem fide, quam nunc quoq; Romana conseruat ecclesia, imbutos fuisse, eamq; solam posteris tradidisse, monstrabimus.

E 3 QVA-

QUATVOR DOCTORVM,
 QVOS IN FIDEI SVÆ CONFES-
 sione Regi Francorum Anno 1561. oblata,
 Caluiniſtæ receperunt teſtimonia.

SED ne quisquam existimet me aliquid hoc loco fingere, ipsorum verba ex sua confessione depromam, cuius inscriptio est: Confessio fidei communis consensu consilioque Francorum, qui iuxta puritatem Euangelij Domini nostri Iesu Christi viuere cupiunt. Huius præclaræ confessionis articulo sexto de conciliis & doctoribus ita loquuntur: Quod veterum consiliorum probauit ac decreuit auctoritas, libenter amplectimur, omnesque sectas & hæreses quæ à sanctis doctoribus Hilario, Athanasio, Ambrosio, & Cyrillo reiectæ sunt, nos quoque consentientibus animis detestamur atque damnamus. Hæc illi tunc publice professi sunt. Tu verò, frater, qui idem quod istius confessionis auctores credis, illisque consentis, illorum summorum hominum atque doctorum testimonia, vt equidē confido, suscipies, neque reiciendum putabis quod tanta & à vestris approbata sanxit auctoritas. Cum igitur ea tua sit fides, contra hanc te facturum esse non arbitror, vt quod verbo fateris, id facto negare videaris.

IN primis igitur Beati Ambrosij testimonium proferemus, de quo Augustinus ita scriptum reliquit; Hic est Mediolanensis episcopus Ambrosius, quem Pelagius tanta prædicatione laudauit, ut diceret in libris eius præcipuè fidem relucere Romanam, qui scriptores inter Latinos flos speciosus enituit, ita ut eius fidè, & purissimum in scripturis sensum reprehendere, ne inimicus quidem auderet. Hæc de Ambrosio Augustinus, quem à vobis in vestræ fidei confessione recipi gaudeo, modo id non fictè, sed ex animo fiat. Cui si credere volueris, non dubito quin in nostra castra transibis, imò redibis, nostramque de libero arbitrio, & bonis operibus sententiam, imò Romanæ Ecclesiæ fidem, quæ, ut ait Pelagius, huius ecclesiæ inimicus, in illius summi viri scriptis, præcipuè relucet, denuo complecteris. Nam cuiusvis est hominis errare, nullius nisi insipientis perseverare in errore. Sed ut ad propositum reuertamur, hanc nostram fidem Ambrosius suo testimonio mirè confirmat, cum in epistolam ad Timotheum ita scriptum reliquit: Si Deus, qui est omnipotens & dicitur, vult omnes homines saluos fieri, cur non impletur eius voluntas? Sed in omni locutione sensus est, cõditio latet. Vnde dicit Petrus Apostolus: Omnis scriptura indiget interpretatione. Vult enim Deus om-

Lib. 1. De gratia Christi contra Pelagium & Celestium, ca. 48. To. 7.

In 1. ad Tim. cap. 2.

nes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic, vult vt nolentes saluentur, sed vult impios saluari, si & ipsi velint. Et alibi: Non est quòd cuiquam nostram adscribamus culpam, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam nisi volùtate propria deflexerit. Non habent crimen, quæ reluctantis inferunt, voluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia, voluntarium sibi militem Christus legit, voluntarium sibi seruum Diabolus auctonatur. Neminem iugo seruitutis astrictum tenet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusamus? Membra nostra arma sunt iniquitatis, & arma iustitiæ. Item in libro De vocatione gentium, Primitus, inquit, de voluntatis humanæ motibus & gradibus disputandù est. Inter quam & gratiam Dei quorundam non sana discretio est, existimant quòd prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium, nec aduertentium eadem regala obiici illis posse quòd gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem, sed comitem esse volunt. Si enim voluntas tollitur, vbi ipsa est verarum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi est bonorum causa meritum? Ambrosij ergo sententia est, ad bona opera faciendum non modò gratia Dei, sed etiam humana volùtate opus esse. Quid?

Nōne

Nónne idem in hoc ipso libro perspicuè docet, ob originale peccatum in homine liberum arbitrium non periisse? Non fidat homo viribus, inquit, suis, quæ etiam cum essent integræ, non steterunt, sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quem quærit. Nec quia spiritu Dei agitur, ideò se putet liberum non habere arbitrium, quod nec tunc quidem perdidit, quando Diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Et in secundo libro, Virtus, inquit, volentium nulla est, nec potest asseri vel fidem, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis contentus alienus est. Quid potest evidentius, quid apertius dici, vt virtutis ac vitij origo monstretur? Quæ cum sit humana voluntas, nunquam iuxta Ambrosij sententiam hac repugnante, virtus in homine locum haberet. Sic igitur noster Ambrosius liberum affirmat arbitrium, vt gratiæ Dei non deroget; sic gratiam prædicat, vt liberum non tollat voluntatis arbitrium. Cuius summi viri si sequeris exemplum, non alterum tolleres, vt alterum confirmares, imò euerteres. Vt enim liberum arbitrium

E s trium

trium sine gratia nihil potest, ita gratia sine libero arbitrio nihil præstat.

ATHANASII TESTIMONIVM.

*Athanasij
laus.*

VENIAMVS ad illud Græciæ Lumen Beatum Athanasium, eiusque sententiam nostro iungamus Ambrosio, vt quod hanc Occidente sensit & docuit, ille è Oriente eodem sensu, quia eodem spiritu tradidisse videatur, vt quorum vna fuit fides, eorum intelligatur eadem dogmatum fuisse confessio. Quis nesciat Athanasij fidem, fortitudinem, constantiam toto terrarum orbe fuisse celeberrimam? Qui cum esset Catholicæ Religionis ac fidei propugnator acerrimus, in eumque ob veritatis studium, non solum hæretici, sed etiam Imperatores & exercitus coniurassent, Orientem atque Occidentem fidei constantiaque suæ laudibus illustravit. Non est mihi propositum summorum clarissimi que viri prædicare virtutes, quas tot sæculis miratus est orbis, semperque mirabitur. Hic igitur talis ac tantus contra dolorum vanitatem orationem scripsit egregiam, in qua de libero voluntatis arbitrio disseruit, cum de natura animæ post originale peccatum, ita ait: Nam cum mobilia

agilisque naturæ sit, etsi se à motu auerterit, non quiescit tamen. Mouetur igitur, sed iam non secundum veritatem, neque Deum spectat, sed res nihili, easque veras ac solidas arbitrata essentias, vires suas occupat, iisque ad eas quas commenta est voluptates abutitur, ideo quòd libera sit & sui arbitrij. Quæ cum liberum sui ius arbitriumque intuetur, & sentit se corporeis membris in utramque partem uti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt, &c.

De libero voluntatis arbitrio quid clarius dici potest? Idem in eadem oratione aliquàto inferius. Peccata non à Deo, sed ab hominibus fieri luculenter ostendens: Nullum inquit malum nec à Deo, nec in Deo, nec ab initio exstitisse, neque ullam esse eius substantiam; sed homines per priuationem imaginandi, cogitandique boni sibi illud quod malum est inceperunt comminisci. Quid in symbolo, quod in quinto vestræ confessionis articulo tanquam legitimum, Dei que verbo conueniens approbatis? Nonne in ipso statim eius exordio libertatem voluntatis ostendit, dicens: Quicumque vult saluus esse, ante omnia opus est ut teneat Catholicam fidem? Qui ita loquitur, is profectò non dubitat quin homines salutem aut velle aut nolle possint pro libero voluntatis arbitrio.

Quid

Quid adferent aduersarij, cur hoc Athanasij testimonium reiiciendum putent? Nonne hæc eorum in sua confessione verba sunt? Tria symbola, scilicet Apostolorum, Nicenorum, & Athanasij, quoniam cum Dei verbo recte conueniunt, recipimus & probamus. Patentur ergo, cum Athanasius diceret, Quicumque vult saluus esse, illum recte dixisse, nec à verbi Dei regula deflexisse. Creditur & tu frater matrem Ecclesiam recte, & secundum regulam verbi dei loqui, cum ad nos voluntatis nostræ potestatem habere, quod liberum vocamus arbitrium.

HILARII TESTIMONIVM.

VENIAMVS ad Latini sermonis tubi, Galliarumque nostrarum lumen Hilarium, cuius fides ac virtus cum insigni eruditione doctrinæque coniuncta, orbi Christiano quondam miraculo fuit, qui que Gallicanam ecclesiam pro qua ab Arianis multa perpessus est, illustrauit. Hic de libero voluntatis arbitrio non semel, sed sæpius loquens, ne latum quidem vnguem hac in re à Romanæ fidei puritate discessit, quemadmodum eius scripta manifestant. In Commentariis in secundum psalmum, scribit his verbis: Deus unicuique nostrum libertatem vitæ sensumque permittit, non

non necessitate alterutrum afficiens, ut vnū-
quodque ex natura bonum malūue esse
lex cogeret, sed qui nos per benevolentiam
vtendæ beatitudinis suæ creasset, profectum
nobis ad id meritum vitæ innocentis hone-
stæque constituit. Quid autem honoris ac
præmij bonitatis necessitas mereretur, cum
malos nos esse, vis quædam nobis conferta
non sineret? Voluntati ergo permessa boni-
tas est, ut præmium sibi voluntas bonitatis
acquireret, ut esset nobis æternæ huius bea-
titudinis profectus atque vsus ex merito, non
necessitas indiscreta per legem. Et quanquā
nos ad voluntatem bonitatis, id est, ad bene
honesteque viuendum, per spem promeren-
dæ & vtendæ suæ bonitatis illiceret, pœnam
tamen deuitatæ & contemptæ bonitatis ad-
iecit. Ut cum libertatem nobis voluntatis
ad bonitatem promerendam reliquisset, quia
meritum necessitas naturæ non haberet, li-
bertatem ipsam quotidie propositus è con-
trario pœnæ terror argueret. Atque ita &
per rationem æqui atque iusti ad meritum
præmij permessa libertas est, & per bonita-
tem Dei vis libertatis metu constitutionis
arctata est, ut bene velle meriti spes moue-
ret, malum nolle propositæ vltionis pœna
suaderet. Egregia fanè sententia, ex qua non
modò nos habere libertatis arbitrium, ve-
rū

rùm etiam cur illud habere necesse sit, perspicuum est. Nam si libero voluntatis arbitrio careremus, quid honoris inquit ac præmij bonitatis necessitas mereretur? Voluntas ergo nostra hinc præmij magnitudine ad bonum incitatur, inde à malo supplicij metu deterretur. Necessitas autem, quæ omnino meriti occasionem funditus tollit, locum habere non potest. Nec dissimile est illud quod idem in Psalm. 18. scriptum reliquit. Vnicuique, ait, ad id quod volet via est proposita viuendi & appetendi, atque agendi permessa libertas. Et ob id vniuscuiusque aut pœna aut præmijs afficietur electio. Quis huius summi viri opera legere voluerit, is hanc sententiam multo plura reperiet. Hæc ad confirmandam nostram de voluntatis libertate sententiam ex vno Hilario satis multa sunt. Nunc ad Cyrillum veniamus.

CYRILLI TESTIMONIVM.

NON recessit à superiorum quos enumerauimus sententia Beatus Cyrillus, Romanæ fidei columna firmissima, quemadmodum ex tertio in Iulianum apostatam libro perspicuum est. Voluntaria, inquit, bene agendi libertate conueniebat hominem insigni & electionis liberè declarari fructum in be-

nis op̄eribus dexteritatem. Et alibi in eodem libro: Valde puerile est quod dicit, scilicet Iulianus, non potuisse eum amicorum suorum proposita mutasse. Oblitus enim mihi videtur, tametsi sapius audierit, quod homo sit sui iuris, voluntariè vadens ad quodcunque sibi libuerit. Ita bene habere gloriam opificis vniuersi, vt & qui bene operari voluerint, laudandi sint; & qui diuersam inierint viam, vituperandi iuste ab omnibus. Sentit ac dicit hominem sui iuris ac liberum esse, vt & bene agere possit & malè, cuius salus partim ex ipsius voluntate pendeat. quemadmodum & Christus cuidam adolescenti perspicuè ostendit, dicens: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: Si vis, inquit, non si Deus vult. Quis ergo ex his non intelligat illum adolescentem fuisse liberè voluntatis, sine qua salutem consequi non posset? Deus enim neminem seruat inuitum. Cognata sunt his quæ idem Cyrillus in illud Ioannis ait: Hoc est autem iudicium quia lux venit in mundum, &c. Liberum, inquit, hominis iudicium his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bene agimus, & contrarium, si malè committimus, inuenimus. Hoc per prophetam etiam quendam dicit: Si volueritis, & audieritis me, bo-

na

na terræ comedetis. quod si nolueritis, neque audieritis me, gladius vos deuorabit. Item in quarto libro: Non possumus secundum ecclesiæ veritatisque dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, vlllo modo negare. Ita iusti quidem præmiis propter iusticiam afficiuntur, qui verò malè vixerint, non iniuria puniuntur. In nono quoque eiusdem operis libro cap. 10. idem dicitur. En quatuor vestri Doctores opinioni vestræ directè contrarij ecclesiæ nostræ, quam propterea quòd idem quod illi credit & docet, temerè damnatis erroris, fidem atque sententiam tuentur atque approbant. Hæc fortè satis multa, sed quoniam magnopere cupio mi frater vt veritas agnoscas, ex abundanti celeberrimum quæque atque antiquissimum ecclesiæ doctorem in medium adducere non grauabor: vt quod mea, imò totius ecclesiæ catholicæ auctoritas non potest, hoc tot tantorumque virorum consensus efficiat, erroremque tuum, quem ab illis toties iugulatum vides, tanquam sculpulos fideique naufragium fugiens, in veritatis tutissimo portu acquiescas.

T E R

T E
I V
qui in
vtrum
quit,
volun
Ecce

C

B

mio l

sentit

nis af

prop

viuit,

est ar

tentia

eligen

ma si

mat e

tur qu

mula

inuen

dispor

in ea

perag

C

eiusd

TERTULLIANI TESTIMONIUM.

IUNGATUR superioribus Tertullianus, qui in libro De exhortatione castitatis: Cūm utrunque ex præceptis Dei didicerimus, inquit, quid velit, & quid nolit, iam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum.

CYPRIANI TESTIMONIUM.

BEATUS quoque Cyprianus in proœmio libri de præcipuis operibus Christi consentit ita dicens: Hoc ipsum quod dico carnis affectus, improprie dico, quia hæc vicia proprie animæ sunt, quæ sentit & mouet, & viuunt, cui imputatur peccatum, quia ipsi datū est arbitrium & iudicium, & scientia, & potentia, per quæ possit improbare malum, & eligere bonum. Corpore autē sic vititur anima sicut faber malleo vel incude, in qua format omniū turpitudinum idola, & fabricatur quælibet quarumcunque voluptatum simulacra. Non est caro dictatrix peccati, nec inuentrix maliciæ, nec cogitatus format, nec disponit agenda, sed officina est spiritus, qui in ea re, & per eam quæcunque affectauerit, peragit.

IRENÆI MARTYRIS

TESTIMONIUM.

CYPRIANO Irenæus martyr antiquior eiusdem fidei sententia quæ fuit in quarto aduersus

F

uersus

uersus hæreses libro ita scribens : Homo rationalis, inquit, & secundum hoc Deo similis, liber in arbitrio factus, & suæ potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquando quidem frumentum, aliquando verò palca fiat. Et in 77 eiusdem libri capite idem verbi Dei auctoritate cõfirmans, his vtitur verbis: Quod Christus ait, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti: veterem legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum Deus fecit ab initio, habentem suam potestatem, suam & suam animam, ad vtendum scientia Dei voluntariè, & non coactum à Deo. Vis enim à Deo non fit, sed bona sententia adest illi semper. Et propter hoc cõsiliu quidem bonum dat omnibus, posuit autem in homine potestatem electionis, quemadmodum & in angelis.

ORIGENIS TESTIMONIUM.

ORIGENES quoque multis in doctrinæ morum operum suorum locis liberum hominis ostendit arbitrium, quemadmodum in Commentariis in epistolam ad Romanos. Vnusquisque, ait, in manu sua habet & in arbitrij potestate, vt aut peccati seruus sit, aut iusticiæ, &c. Item in Homil. 12. in librum Num. Obserua, inquit, quomodo dixerit Propheta, Et nũc Israel quid Dominus Deus poscit à te? Erubescant illi hæc verba qui negant

gant in homine liberum arbitrium. Quomodo posceret ab homine Deus, nisi haberet homo in sua potestate, quod poscēti Deo deberet offerre? Sunt ergo quæ dantur à Deo, & sunt quæ præbentur ab homine. Verbi gratia, in vno homine sunt, vt vna mina faceret decem minas, aut vna mina faceret quinque minas: ex Deo autem fuit, vt haberet homo minam. Et in eūdem librum Homil. 20. Sui, inquit, arbitrij est anima, in quā voluerit partem est ei liberum declinare, & ideo iustum Dei iudicium est, quia sponte sua siue bonis, siue pessimis monitoribus paret. Quibus verbis Dei iustitiam aduersus eos qui liberū negant voluntatis arbitrium, defendit. Consequens enim est, quod eruditissimus vir facillimè intelligebat, si homo non habet arbitrij libertatem, qua aut bene agere possit, aut malè, eum à Deo puniri iure non posse, quemadmodum nec bruta animantia puniuntur. Quod cū videret Origenes, liberum multis in locis defendit arbitrium: vt in epistolam ad Corinthios, & in primo libro *de ap̄chōn*. Illud, inquit, definitum est in ecclesiastica prædicatione, omnem animam esse rationalem, liberi arbitrij, & voluntatis. Quem librum si legere volueris, multa in hanc sententiam præclare dicta reperies.

QVID magnus ille Basilius, in quo
virtus egregia cum incredibili doctrina
quentiaque certavit, dubium ut sit, verum
sanctior, an doctior, an facundior fuerit. Et
etiam nunc eius oratio, ὅτι ἐκ ἐστὶν αἰτιος
καὶ ὁ θεός. qua elegantissimè ostendit, Deum
non esse malorum auctorem, hominem
tem peccatorem ac malum esse, non à Deo
nescio qua necessitate compulsum, sed libe-
ro voluntatis arbitrio. Eius hæc verba sunt
ἀρχὴ γὰρ καὶ ρίζα τῆς ἀμαρτίας, τὸ ἐφ' ἡμῶν, καὶ
αὐτεξέσιον. Id est, Principium radixque pec-
cati in nobis est ipsum liberū arbitrium.
paulò post, cū de mundi calamitatibus
que naufragiis, aliisque quæ vulgo mala
cuntur, discernisset, adiecit: τὸ μὲν ἐν κακίᾳ
κακὸν ἢ ἀμαρτία, ὅπερ μάλιστα ἔστι τῆς κακίας
προσηγορίας ἄξιον, ἐκ τῆς ἡμετέρας προσηγο-
σεως ἤρτηται, ἐφ' ἡμῶν ὄντες, ἢ ἀπέχεται τῆς
νηεας, ἢ μοχθηροῦς ἐστίν. Malum propriè pec-
tum est, quod hac appellatione verè dignum
à nostra voluntate pendet. In nobis etiam
fitum est, vel abstinere à malitia, vel impio-
bis ac malis esse. Item aliquanto inferius
τὴν καὶ κακία ἐκ προσηγορίας, καὶ ἐκ ἐξ αἰτιος
γίνεται. προσηγορίας δὲ τῆς ἐφ' ἡμῶν ἤρτηται, τὸ
ἐφ' ἡμῶν ἔστι τὸ αὐτεξέσιον. Virtus & vitium
voluntatis

voluntate non ex necessitate perficitur. Voluntas autem ab iis pendet, quæ in nobis sita sunt. Quod verò in nobis situm est, id est liberum arbitrium. Item paulò pòst: *πόθεν πονηρός ὁ ἄνθρωπος; ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ προαιρέσεως.* Vnde malus & iniquus est homo? Ex ipsius libera voluntate. Est & altera eius oratio, *ὅτι τὸ ἀντιθέσιν*, id est, de libero arbitrio, in quo voluntatis libertatē ita ostēdit, vt gratiam Dei necessariam homini esse demonstrat. In cuius orationis exordio ita loquitur: *τὸ γὰρ ἐν τῇ τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμει ἀντιθέσιον ὅτι τὸ ἐλέειν, ἢ μὴ ἐλέειν τῷ δαβόλῳ ἀντιθεῖται.* Liberum illud, quod in potestate hominis est, arbitrium in eo situm est, vt aut velis, aut nolis resistere diabolo. Longè consideratiùs dicit Basilius, quàm tu frater. Nam ita necessitatem auxiliij gratiæ Dei ponis, vt id quod iuuandum est tollas, ille verò, & quod iuuat, & quod iuuari necesse est. Sed quæro ex te, si non est liberum voluntatis arbitrium, quis gratiæ Dei locus est? Cur datur gratia? Quid tandem eius auxilio subleuatur? Si gratia veniens liberum tollit arbitrium, non eius adiutrix, sed inimica est, tantum abest, vt ei aliquid boni conferat. Qui auxiliij mentionem facit, is aliquem adiuuandum esse commemorat, quo sublato superuacuum auxilium est. Basilius ergo ita gratiæ Dei necessitatem

ostendit atque defendit, ut liberum non tollat arbitrium, ad quod iuuandum gratia necessaria est. Tu verò ita loqueris, ut video, ac si diceres: Rex Frácorum nullus est, is tamen Regis Hispaniarum eger auxilio. Porrò si rex in Gallia nullus est, falsum est, Gallia regem auxilio indigere, quod ei qui non est, dari non potest. Bona igitur est hæc consequentia: Rex Francorum indiget auxilio regis Hispaniæ, est igitur aliquis Francorum rex. Eodem modo ex scripturæ verbis argumentandum est, cum dicitur liberum voluntatis arbitrium Dei auxilio indigere. Ex quo loquitur esse liberum arbitrium voluntatis. Vestrorum autem concionatorum, imò impostorum, argumentum, quod ex necessitate auxilij Dei sumtum est, æquè captiosum est atque istud: Rex Francorum eger auxilio, nullus est igitur rex Francorum. Eodem modo isti: Liberum hominis arbitrium Dei auxilio indiget, nullum est igitur liberum hominis arbitrium. Ex ijs quæ non sunt contraria, ita argumentantur, ac si essent contraria, ut si diceret: Si nox est, dies non est. Porrò auxilium ei qui iuuatur, neque contrarium est, neque inimicum, sed potius amicum atque conuentiens. Disce igitur, frater, ubi auxilio opus est, ibi qui eo indigeat esse necessariò. Relatiua enim simul esse necesse est: ut si filius est, pater

trem
necess
atque
tè ser
meliu
nouat
mus p
CHR
Q
Chry
cum i
beri c
lunta
lumu
trifq;
datur
& ex
lùm a
gni co
haber
mus,
Dei g
te, ut
ad sa
mus?
dam
iung
mot
Dei

crem

rem quoque esse necesse est. Itaque si gratia necessaria est, cum rem quæ gratia indiget, atque utitur, esse necesse est. Hoc modo certè scriptura accipienda est, quam profectò melius intellexit antiquitas, quàm isti vestri nouatores, quemadmodum ex his quæ diximus perspicuum est.

CHRYSOSTOMI TESTIMONIUM.

QVID aureum illud eloquentiæ flumen Chryostomus? nõne nobiscum est? Qui cum in oratione de Chananæa ita dicat: Liberi quippe arbitrij creauit nos Deus, ut voluntate nostra cum adiutorio Dei, quod volumus, faciamus. Et in Genes. Homil. 24. Vtriusq; nobis opus est, inquit, & quæ diuinitus datur, & quæ à nobis sunt, siquidè diligenter & exactè saluandi fuerimus, idque non solum antea, sed & nunc quoque etiam si magni celebresque fuerimus, diuina gratia opus habemus. Cum igitur ita dicat Chryostomus, nõne perspicuum est eum sentire hinc Dei gratia, inde voluntatis arbitrio opus esse, ut inter sæculi turbines, atque naufragia, ad salutis æternæ portum peruenire possimus? Alterum igitur sine altero ad consequendam salutem parum efficax est, sed vtrunque iungendum est. In priorem quoque ad Timotheum epistolam, ita necessitatem gratiæ Dei prædicat, ut liberum minimè tollat ar-

bitriū. In omnibus, inquit, locis Paulus suam iustitiam supprimit, totumque Deo adscribit, ita tamen ut libertatē non tollat arbitrij.

HIERONYMI TESTIMONIUM.

NOSTRUM Hieronymum poenē præterieram, qui in secundo contra Iovinianum libro sic ait: Liberi arbitrij nos cōdidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vicia necessitate trahimur. Alioqui ubi necessitas nec damnatio nec corona est. Item alibi: Homines, inquit, suo arbitrio derelicti sunt. Neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli supplicijs mancipentur. Et iterum: Deus, inquit, æquali cunctos sorte generavit, & dedit arbitrij libertatem, ut faciat vnusquisque quod vult, siue bonum siue malum. Intantum autem dedit hominibus libertatem, ut vox impia disputet contra creatorem suum, & causas voluntatis eius perscrutetur.

THEOPHILI ALEXANDRINI
TESTIMONIUM.

HIS affine est illud, quod Theophilus Alexandrinus episcopus in tertio libro de Paschate: Non ambigitur, inquit, quin in vtranque partem vel faciendi, vel non faciendi bona habeamus liberam facultatem. Nihil neque breuius neque verius dici potuit.

I O A N N

IOANNIS DAMASCENI
TESTIMONIUM.

QVVD Damascenus? Nónne in secundo de Theologia libro cap. 30. nos Dei cooperatores ac συνεργός esse pronuntiat? Ex quo non omnia in nobis à Deo fieri, sed aliquid à nostra quoque voluntate proficisci perspicuum est. cuius hæc verba sunt: ὅτι τὸς τῆς τοῦ θεοῦ συνεργίας καὶ βοηθείας, ἀδυνάτον ἀπαθὸν θελήσει ἢ ἀρᾶσαι ἡμας, ἐφ' ἡμῖν δὲ ἔστιν ἢ εὐμενεῖν τῆ ἀρετῆ, καὶ ἀκολυθῆσαι τῷ θεῷ πρὸς αὐτὴν καλοῦσι, ἢ ἀποφοιτῆσαι τῆ ἀρετῆς. ὅπερ ἔστιν ἐν τῆ κακίᾳ γυρεύει, καὶ ἀκολυθῆσαι τῷ διαβόλῳ πρὸς τούτῳ καλοῦσι ἀβιάτως, id est, Sine Dei cooperatione, & auxilio impossibile est nos aut bonum velle, aut agere. At in nobis est inhærere virtuti, & sequi Deum nos ad illam vocantem, aut deserere virtutem, quod est in malum prolabi, & sequi diabolum ad illud vim non inferendo vocantem.

ALIA AVGVSTINI
TESTIMONIA.

Ex Augustino multas sententias easque præclaras antè produximus, sed tam ardentè abs te veritatem intelligi cupio, vt cum lectori superiore diligètia satisfecisse videar, mihi satisfacere non possim. Itaque certas eiusdem auctoris illustresque sententias ex abundantè in medium adferam, ex quibus

F s intel-

intelligas, ab illo sic gratiam Dei prædicat,
 vt liberæ voluntatis non tollatur arbitrium.
 Sine Deo, inquit, nihil possumus facere, sed
 ipse in nobis facit opera, non tamen omnino
 sine nobis. Cooperatores enim Dei sumus, sicut
 dicit Apostolus. Vult siquidē Deus, vt
 oremus, & vt ei aduenienti, & præstolanti
 ostiū, aperiāmus sinum volūtatis nostræ, & ei
 consentiamus. Et alibi: Deus odit eos, inquit,
 qui de suis viribus præsumūt. Quid liberum
 possit arbitriū, si à Deo non iuuatur, in Adam
 ostensum est. Ex se quidē ad malū sufficit, sed
 ad bonū minimè, nisi iuuetur à Deo. Itē alibi:
 Arbitriū voluntatis humanæ nequaquam
 destruimus, quando Dei gratiam, qua ipsū
 adiuuatur arbitriū, nō superbia negamus
 gratā, sed grata potius pietate prædicamus.
 Nostrū enim est velle, sed volūtas ipsa etiam
 mouetur vt surgat, & sanatur vt valeat, & de-
 latatur vt cupiat, & impletur vt habeat. Alio
 quoque in loco, cū de belli quod in nobis
 inter spiritum & carnem geritur, magni-
 tudine periculoque differeret, quā necessa-
 rium nobis sit auxilium gratiæ Dei ad victo-
 riam obtinendam, ostendit his verbis: Stude
 istam pugnam de te præsumis, admonens
 nos, ne frustra audieris, Exultate Deo adiutori
 nostro. Si enim per te impleres rogamus,
 non esset necessarius adiutor. Rursus si tu

*Lib. in scalis
 paradisi cap.
 10.*

*De cantico no-
 mo cap. 8.*

*Lib. de bono vo-
 luntate cap. 7.*

In Psal. 143.

ipse tua voluntate nihil ageres, non vocaretur adiutor. Adiutor enim aliquid agentem adiuuat. In epistola quoque 46. Nisi libero, inquit, arbitrio intelligeremus, & sciremus, non nobis præciperetur dicente scriptura: Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Eo ipso quippe quo præceptum, & imperatum est, ut intelligamus atque sapiamus, obedientiam nostram requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio gratiæ Dei fieri per liberum arbitrium, ut intelligeremus atque sciremus, non diceretur Deo: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Huius summi viri, ecclesiæque doctoris testimonia fortasse pluribus verbis exposui, sed quæ sit eius in hoc negotio fides, tibi planum faciendum putavi. Duo igitur hæreticorum genera tunc erant, quibuscum ille pugnat, Manichæi, & Pelagiani. Hi gratiam Dei necessariam esse negantes, liberi arbitrij vires ita prædicabant, ut illud ex se ad bonum sufficere dicerent. Illi contra liberum negantes arbitrium, omnia gratiæ tribuebant. Inter amborum diuersas pugnantisque sententias Augustinus tanquam inter Scyllam & Charybdim mediis incedens, contra hos auxilium gratiæ Dei,

Dei, contra illos voluntatis libertatem accu-
 ratè defendit. Quem si ipse legeres, nec ob-
 scuris quibusdam, truncatisque sententijs
 Luthero, eiusque farinae hominibus ad ver-
 ratem inter illas obscuritates celandam, hinc
 inde collectis contentus esses, videres illam
 sententiã nobiscum, & cum ecclesia nosse,
 quam temerè deseruisti, omni ex parte con-
 drare. Quòd si illum legendi laborem fugeris,
 hæc tamen illius testimonia, quæ iam expe-
 fuimus, certè sufficient, modò veritatem
 animo quæras. Sunt enim vsque adeò clari
 & aperta, vt in alium sensum detorqueri ni-
 lo modo possint. Et sanè ex huiuscemodi
 cis, in quibus doctores suam fidè simpliciter
 aperiant, & ostendant, non ex obscuris quibus-
 busdã ac difficilibus, quæ ab illis manifestis
 ribus explanationem lucemque desiderant, do-
 lorum summorum hominum discenda senten-
 tia est. Plura quidem etiam aliorum do-
 ctorum testimonia, quibus probatur liberum
 voluntatis arbitrium, in medium profertur
 possem, sed hæc in præsentia sufficient. Quæ
 postquam euolueris, à te peto, vt tecum
 primis prudenter matureque consideres, num
 tutius atque honestius sit, tantorum homi-
 num auctoritatè sequi, quàm nouorum illor-
 rum siue Stoicorum, siue Manichæorum,
 qui cum illis antiquis, summisque doctoribus,

nec v
 arque
 mod
 eti. D
 niat v
 bas, n
 contr
 volun
 sius o
 dem
 fia ca
 moru
 rus to
 pure
 ter, a
 tur t
 incor
 cred
 nequ
 quar
 adeò
 mira
 rum
 tot s
 secu
 dem
 in id
 tur.
 mad
 901

nec vitæ merito ac sanctitate, nec eruditionis atque doctrinæ magnitudine conferri villo modo possunt, absurdam opinionem amplecti. Deinde illud quoque in mentem tibi veniat velim, quàm improuidè, stulteque dicebas, nostram ecclesiam contra Dei verbum, contra omnem auctoritatem atque rationem, voluntatis libertatem asserere. Tertio pressius cogita, num æquum sit me eam sequi fidem ac religionem, quam in eiusdem ecclesiæ castris militans, ante me tantus sanctissimorum, doctissimorumque hominum numerus tenuit atque defendit, ne fortè miradum putes, quòd ab huius ecclesiæ castris ita lenitèr, ac temerè, vt tu, transfugere nolo. **Verfetur** tibi, quæso, etiam illud ante oculos, quàm inconsideratè illis tuis impostoribus credas, **credendoque** pereas, dum ijs asseuerantibus neque verbum Dei, neque antiquitatem vquam docuisse liberum volùtatis arbitrium, adeò improuidè fidem habeas. Quid de admirabili illo patrum nostrorù atque doctorum consensu dicam? qui inter se non solum tot spatijs maris atque terrarù, verùm etiam sæculis ætatibusque diuisi, in vnam tamen eandemque fidei concordiam ita conspirarunt, vt in idem doctrinæ genus omnes iurasse videantur. Quod à te frater etiam atque etiam animaduerti volo. Vide Ambrosium Mediolani

in

in Italia constitutum, Hilarium in Gallia apud Pictauos, Athanasium & Cyrillum Alexandria in Ægypto, Chrysostomum Constantinopoli in Thracia, Cyprianum, Augustinum, Tertullianum in Africa, Hieronymum in Palæstina, tantis inter se spatijs, prouincijs, atque diuisis, in eandem mentem de arbitrij libertate, cæterisque ad fidem pertinentibus, fidem atque sententiam conspirare, cum vestri ministri, & conuictores non solum eodem tempore viuentes, verum etiam iisdem prouincijs ac propere eisdem parietibus clausi inter se conuenire non possint. Mèrior nisi Lutherus, Melächthon, & præclarus illè Caluinus, vestræ opinionis auctores, & antesignani, imò verò veterum hæreseon, quas illi patres nostri atque doctores tot sæculis antè contriuerant, renouatores, inter se vsque ad vltimum spiritum de hac liberi arbitrij questione pugnarunt. O incredibilem nostrorum in fidei veritate concordiam! ô admirabilem aduersariorum in perfidiæ defensione discordiam! Sed vt hunc locum aliquando concludam, illud, quod tibi frater in mentem veniat, quod ab Augustino, quemadmodum supra ostendimus dictum est, non esse Catholicum eum qui liberum negat arbitrium. Quod ideo repetendum puto, vt qui illud negas, te ipse respicias,

cia; &
ta. Ve
gume
fidei v
E O R

B E
fensio
non so
sed et
tate, p
uimus
est, cu
furatio
tur ac
res fra
literis
ea scri
poenè
pta co
ptura
num
vt ait
cõsist
mus v
Illud
nec si
ratio
ect. N

cia;

cias; & qui sis intelligas. Sed de his satis multa. Venio nunc ad ea scripturæ loca, & ad argumenta, imò sophismata, quibus catholicæ fidei veritatem oppugnandam putasti.

EORVM QUÆ AB ADVERSARIIS
contrà dicuntur, refutatio.

BENE habet, iacta sunt fundamenta defensionis nostræ, qua fidei catholicæ veritatē non solum cum scripturæ sacræ auctoritate, sed etiam cum ratione, experientia, antiquitate, patrumq; sententia congruere monstrauimus. Quod ad eam illustrandam reliquum est, cum in sola eorum quæ contrà dicitis refutatione positum sit, aliquanto facilius videtur ac planius. In primis igitur negare non potes frater, ea quæ produxi testimonia, diuinis literis cōtineri, Dei; verbū esse. Ego quoque ea scripturæ loca quæ in tuis literis attulisti, pœnè omnia ex eodē verbi Dei fonte sumpta confiteor. His ita positis, vter nostrū scripturæ sacræ verbis suum verū atque germanum sensum attribuat, videndum est. Nam, *Contra Lucio-
ferianos.* vt ait Hieronymus, scripturæ non in legendo cōsistunt, sed in intelligēdo. Vnde igitur sciemus vter nostrū scripturas melius intelligat? Illud in primis habeo dicere, nostrā ecclesiā nec sine scripturarū auctoritatē, nec absque ratione de libero arbitrio docere quod docet. Nam scripturæ sacræ loca quæ produxi-

mus,

mus, de libero voluntatis arbitrio apertissime agere negari non potest. Cur ergo ob alia quædam obscura scripturæ loca, quæ contra meam fidem atque sententiam, quasi oborto collo trahis, me voluntatis libertate arbitrabor esse priuatum? Cur clarissimis scripturæ sacre verbis credere desinam, vt absurdissimam opinionem, quam ex obscuritate sententiarum, que tantum attingis, quasi è densissimis tenebris eruis, ac mihi obtrudis, amplectar? Potes tu sine dubio à me querere, cur opinionem tuam abijceres, nostramque susciperes, cum et nostra tibi videatur infirmior, & tua verbi Dei auctoritate firmata. Ego verò in primis illud respondeo, me nolle, vt scripturæ verba, quæ produxisti, sed vt præuæ intelligentiæ, falsisquæ illationibus, & consequentijs, quas scripturæ verbis de tuo adijcis, renūcies. Sed vt non solum de culpa, quam admittis, cum scripturarum verba ad eum modum allegas, verum etiam de testimoniorum, quæ ex eodem fonte produximus, idonea bonitate rectam atque incorruptam possis ferre sententiam, certas tibi rectè interpretandarum scripturarum regulas ante oculos ponam, quas non obseruare, omnis erroris falsæque opinionis, quæ ex scripturis sumi videtur, occasio est. Sunt autem hæ regulæ adeo rectæ rationi consentaneæ, vt Christianus ac veritatis studiosus

sus eas
possit,
ptura
tio, no
potius

O M
næ ma
se non
ad diu
nitatis
falis re
sine ex
hibita
glorian
dulter
certè e
riæ con
pturan
co hui
test, le
bet, de
que ap
tiorum
expect
uelata
rum q
lusign
maiest

sus

sus eas obseruandas esse, inficiari nullo modo possit, neminiq; sit dubium, quin omnis scripturæ sacræ contra has regulas facta explicatio, non verbi Dei interpretatio, sed euersio potius habenda sit.

PRIMA REGVLA.

OMNES scripturæ sacræ libros ad diuinæ maiestatis honorem & gloriam factos esse non dubium est, nihil autem minus quàm ad diuinæ gloriæ diminutionem, aut ad diuinitatis infamiam. Ex quo lex ista, & vniuersalis regula sequitur: Omnis scripturæ sacræ siue explicatio, siue allegatio, in eo sensu adhibita, ex quo aliquid contra diuini nominis gloriam sequitur, recteque inferri potest, adulterina & falsa est, ac proinde reijcienda, aut certè corrigenda, donec alius sensus Dei gloriæ conformis appareat. Quòd si is qui scripturam interpretatur, ex obscuriore aliquo loco huiuscemodi sententiam eruere non potest, locum illum exponere nullo modo debet, donec aut aliunde melius intelligat, atque approbet, aut illi Deus meliorem, certioremq; sententiam reuelauerit, aut certè expectet omnino, donec gloriam Domini reuelata facie contemplabimur, vbi nihil eorum quæ scire cupiemus, obscurum erit, nullus ignorantia locus. Interea scripturæ sacræ maiestatem admirans, angustam humani ingenij

genij ad illa summa diuinæ sapiētiae capienda mysteria exiguitatē agnoscat. Contra omnis explicatio, in qua nihil est, quod ad Dei gloriam, & honorem non pertineat, ferenda certē quidem; si verò ad amplificandam, & que retinendam diuini nominis gloriā tenet ac pertinet, tanquam bona obuijs manibus amplectenda est. Vt enim in cæteris artibus, ac disciplinis, si quid contra earū principia generalēsq; regulas sumitur atque concluditur, id statim reiiciendum est, atque regulandum; ita in vera Theologia, quæ docet rectē explicare scripturas, quicquid contra hanc regulam, atque præceptum inferatur, statim tanquam pestis ac venenum, quod dei nostræ fundamēta subuertit ac destruit, reiiciendum est, atque damnandum. Quis enim hac regula rectæ rationi magis cōsentaneum potest esse? Certē quemadmodum minime negabis malum atque imperitum edificatorem, qui vt domus suæ tectū faciat, eius fundamenta diruit & euertit, primosq; lapides quibus ædificiū nititur, loco mouet; ita magis hi facile concedes, malum fidei architectum esse, qui vt nouam aliquam opinionem eruat atque componat, ipsius fidei fundamenta subuertit. Quisquis autem in explicatio- ne scripturarū aliquid adfert, quod cum di- uini nominis gloria pugnat, illiq; cōtrarium

est, pr
ment
gnor
que d
quid
dam,
tinere
pio ho
cemo
uerfor
porter
ac pro
maxim
bonit
ricore
modi
atque
ctis, ac
aurē a
ad ser
ducit,
tra h
quæd
fa, cū
bonu
homi
plicat
Quar
sancti

est, prima fidei nostræ, ac Theologiæ funda-
 menta tollit, & euerit, ex quibus certò co-
 gnouimus, Deum neq; vnquam dixisse, ne-
 que diuinis literis voluisse comprehendi ali-
 quid, quod ad sui nominis gloriam abolen-
 dam, aut certè minuendam, vllò modo per-
 tineret. Quæ cum ita sint, cui Christiano, ac
 pio homini dubium esse possit, quin huius-
 cemodi scripturarum non explicator, sed e-
 uersor, tanquam prodigium aliquod atque
 portentum, cum suis nænijs exterminandus
 ac profligandus sit? Dei autem gloria in quo
 maximè cernitur? Nempe in hoc, vt de illius
 bonitate, sapientia, potentia, æquitate, mise-
 ricordia, *φιλαδελφία*, caterisque huiusce-
 modi, omnes homines non solum optimè,
 atque honestissimè sentiant, sed etiam san-
 ctis, ac sinceris opinionibus imbuantur. Cum
 autè aliquis scripturæ verba sic explicat, aut
 ad sententiam suam confirmandam ita pro-
 ducit, vt ex illius oratione ac sensu mala con-
 tra huiuscemodi Dei virtutes, ac sinistra
 quædam opinio concipi possit; vt verbi cau-
 sa, cum Deum minus esse sapientem, minus
 bonum, aut iustum, minus misericordē, atq;
 hominum amatorem inferri potest, talis ex-
 plicatio vnà cum suo auctore damnanda est.
 Quamobrem? Quia contra mētem spiritus
 sancti, scripturarum auctoris, cui cum illa sa-

crosancta verba dicitaret, nihil aliud, nisi
 & Dei gloriam illustraret, & eius in homines
 amorem ostenderet, propositum erat, dire-
 ctè concludit. Volebat autem spiritus ver-
 tatis ex scripturæ libris homines non solum
 amoris erga ipsos diuini certiores fieri, re-
 tùm etiam intelligere, Deum Optimum Ma-
 ximum, iustissimum, potèntissimum esse. Sed
 quoniam is sensus quem scripturæ verba
 quæ abs te contra liberum voluntatis arbi-
 trium, & bonorum operum merita produ-
 cuntur, attribuis, cum Dei gloria pugnat, et
 quæ contrarius, reiiciendus est atque cu-
 mnadus, aliusq; in ea scripturæ loca queren-
 dus, qui cum diuini nominis gloria quadret
 recteq; conueniat. Vt enim superius ostendit
 mus, ex vestro dogmate sequitur, Deum ne-
 que satis sapientem esse, cum ea homini præ-
 cipit quæ fieri nullo modo possunt, neque
 tuis bonum, ac iustum, cum hominem morte
 afficiat sempiterna, propterea quod ipsius
 præcepta, quæ obseruari secundum vos im-
 possibile est, non obseruauit; neque *φίλων*
ἑσθητων, hominumque amatorem, cum ipsi
 la præcipiat, vt eos puniendi atque perden-
 di iustam occasionem habere videatur; neque
 satis æquum iudicem, cum peccata mortis
 æternæ supplicio puniat, virtutes autem nul-
 lo præmio dignas iudicet. hæc omnia vestra
 opinio-

opinio
 quoniam
 que ca
 ge alit
 da effe
 bation
 ducta
 neque
 tem se
 quide
 iiciend
 couer

E r
 rissim
 vnqua
 illo lo
 pulati
 partes
 eius e
 gnet f
 enim
 potius
 tur, ea
 ciliab
 stes fi
 Gent
 aut d
 vnum

opinionem, scripturæque expositionem sequuntur necessariò. Vnde manifestum est, ea que contra nos produxistis scripturæ loca, longè aliter quàm à vobis accipiuntur, explicanda esse. Porro quæ à me ad liberi arbitrij probationem scripturæ loca testimoniaque producta sunt, ea neque gloriæ, neque bonitati, neque sapiëntiæ, iustitiæque; diuinæ repugnantem sententiam secum trahunt. Quare illa quidem vestra, tanquàm impia, & absurda reicienda; hæc verò nostra, tanquam Dei gloriæ còueniēs, obuijs vlnis excipiēda sentētia est.

SECUNDA REGVLA.

Et quoniam omnis diuina scriptura verissima est, sibi que; omni ex parte cōsentit, nec vnquam secum ipsa pugnat, aliud hoc aliud illo loco prædicās, (est enim propositioni copulatiuæ similis, quæ vt vera sit, omnes illius partes veras esse necesse est) sequitur, vt in eius explicatione nihil quod alteri loco repugnet sit que; contrarium, dicendum sit. Neque enim ex vno loco oppugnandus est alius, sed potius si duo loca inter se pugnare videantur, ea commoda quadam explicatione conciliabit doctus interpres. Sed longè aliter hostes fidei nostræ scripturæque diuinæ Iudæi, Gentiles, Iulianus aliquis, aut Porphyrius, aut denique hæretici, quorum studium est vnum scripturæ locum ita alteri opponere,

ut ea inter se pugnare videantur, ita per
scripturæ auctoritate scripturam conantur
euertere. Cùm ergo huiuscemodi loca in
scripturis Christianus ac pius lector inue-
nerit, utraque vera esse non dubitans, sapius
ea exponit, ac studiosè versat, donec ea ex-
catio occurrat quæ quo minus uterq; locus
verus esse credatur, minimè impediat. Quo-
certè faciendum esse ne tu quidem negabis.
Est enim hæc regula vniuersalis, rationibus
maximè consentanea, quod omnes Christi-
ani mihi facillè concedent.

TERTIA REGULA.

DILIGENTER quoque considera-
dum est, quando in scripturis agatur de the-
si, quando de hypothese, & quando hypo-
theses diuersæ circumstantiæ, generatim
tractantur. Cùm enim in genere de the-
thesi agitur, quicquid de ea dicitur, vni-
que hypothese, quæ illa thesi continetur, at-
tribuendum non est. De vna siquidem the-
si nonnunquam contraria sine vlla condi-
tione dicuntur, quæ de aliqua sua hypothese
simul dici non possunt. Nec minus studi-
videndum est, ne id quod de aliqua hypothese
si dicitur, alteri diuersi generis tribuatur.
verbi gratia, quod de homine dictum est,
ad asinum equumue referatur, quæ alio-
rius formæ sunt diuersæque speciei. Quod
autem

autem sit thesis, quid hypothesis, epistolari-
 nis angustia me hoc loco declarare non pati-
 tur. Quod si cui videtur obscurius, rheto-
 rum schola perspicuè ostendet. Exempli ta-
 men causa aliquid subiiciam, ex quo quid
 sit, intelligi potest. Sit igitur hæc thesis, car-
 nes comedere. Quærenti an hoc bonum sit
 an non: Respondeo, & bonum & malum es-
 se posse. Sed quantum ad suas hypotheses,
 & particulares quæstiones, secundum diffe-
 rentiam circumstantiarum, à quibus sepa-
 rantur, aliter atque aliter respondendum est.
 Nam si quærat à Paulo, an contra con-
 scientiam carnes comedere liceat; negabit:
 at verò si quæras, an contra Mosaicæ legis
 præceptum id liceat; licere dicet. Contrà si
 quæras, an à carnibus abstinendum sit: variè
 respondebit. Nam eos qui a carnibus absti-
 nent in contumeliam creatoris, quasi natu-
 ra malæ sint, peccare dicet. Nec aliter de
 iis pronunciabit, qui à carnibus abstinere,
 quòd legem Moyse obseruandam esse sen-
 tiant. Rom. 14. Porro si quæras, an bonum sit ad edo-
 mandam libidinem, aut ad obediendum ec-
 clesiæ, à carnibus abstinere: bonum esse di-
 cet. Ipse siquidem post concilium illud Act. 15.
 Hierosolymitanum prouincias circumiens,
 confirmabat ecclesias in fide, præcipiens ob-
 seruari traditiones Apostolorum, & senio-

rum, in quibus certus ciborum delectus ab ipsis Apostolis institutus est. Quid? neque in epistola ad Romanos idem Apostolus ait: Bonum est non comedere carnes, neque bibere vinum, & quæ sequuntur: Quæ qui ita legunt, ut eius hypothèses miscerent atque confundant, quodque de vna materia dictum est, id ad alterius generis questionem referant, neque Apostolum itaquam intelligent, & illos in sexcentos errores incidere necesse est. Idem istis usu venit, qui cum scripturas legunt, quando hæc materia, quando illa tractetur, non considerant, sed ita omnia turbant atque confundunt, ut quod de vno argumento dictum est, id ad aliud non modò differens, sed etiam contrarium referant. Exempli causa nonnunquam in scripturis argumentum gratiæ Dei necessitate, alibi de liberi arbitrii imbecillitate tractatur. Hic de acrimonia inter carnem & spiritum pugna, & de concupiscentiæ viribus, illic de libero voluntatis arbitrio. Si id quod de vno argumento dicitur, ad alterum transfers, in labyrinthos delaberis errores. Itaque suo loco vnaquæque materia separatim collocanda, & sine alterius confusione tractanda est.

QUARTA REGULA.

IN DIVINIS LIBRIS *ἡσυχαστικῶς* adhibenda.

Hyperbole in scripturis sequens.

multa dicuntur, ut cum de vna re agitur, omnium aliarum quæ ab ea pendent, scriptura oblita esse videatur. Exempli causa sit illud Pauli, in quo fidem laudat, & prædicat, eiusque necessitatem ita ostendit, ut omnium aliarum virtutum memoriam abieciisse videatur, neque bonorum operum, neque spei, neque charitatis vllam mentionem faciendam putet. Quem Apostoli morem qui non considerant, errandi occasionem inde sumpserunt, ut fidem solam sufficere arbitrarentur. Atenim si isti, quid alibi Apostolus dicat, considerassent, quæ sit illius de bonis operibus, & de charitate sententia, intellexissent. Illius enim verba sunt: Si omnem fidem habuero, charitatem non habuero, nihil mihi prodest. Et alibi: In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Ita cum idem Apostolus de liberi arbitrij imbecillitate, de acerrima illa carnis impugnatione, de gratiæ Dei auxilio, & necessitate loquitur, ita vehementer ac *ἰσχυροῦς* agit, ut liberi arbitrij quodam modo oblitus esse, illudque ad bona opera nihil habere virium asseuerare videatur. Qui igitur de arbitrij libertate vult Apostoli exploratam habere sententiam, eam non his in locis, vbi de

G 5

alij

1. Corint. 13.

Galat. 5.

cap. 7.

alijs rebus agitur, sed in alijs, vbi de libero arbitrio proprie loquitur, inuestigari necesse est. Neque verò magna inquisitionis est difficultas. Prior enim ad Corinthios epistola statim occurret, in qua, vt etiam supra demonstraui, de libero voluntatis arbitrio ita perspicue Apostolus loquitur, vt quid de eo sentiat, obscurum esse non possit. Quid enim aliud hæc verba sibi volunt: Non habens necessitatem, potestatem autem habens voluntatis suæ. Et illud quoque sequitur: Itaque & qui iungit virginem suam matrimonio, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Potestne aliquid manifestius dici, vt voluntatis liberi ostendatur, in cuius arbitrio est, opus vel bonum vel melius facere? Si stultum est de eo quod quispiam de asino dixerit, quid de homine sentiat, velle cognoscere, an non æquè stultum est, ex eo quod Apostolus de gratia Dei dixit, quid de libero arbitrio sentiat, velle comprehendere? Quam verò imprudentiæ est, ne dicam infantiæ, ex eo quod aliquis de asino loquens, nullam fecit hominis mentionem; inferre tamquam consequens, illum existimare, nullum esse hominem? Certè non minus absurdum est, ex eo quod Paulus, cum de gratia Dei ageret, liberum non commo-

mora
puta
lus ig
non c
positu
ferere
ta tra
est,
est.

I n

gere.

Aug

gratia

lagia

gnato

in sui

de g

tante

bera

deatu

tis lau

deatu

fendi

ferat

ta &

Hier

qui f

quod

coru

moru

morauit arbitrium, nec de illius viribus disputauit, inferre tanquam consequens, Paulus igitur liberum arbitrium in homine esse non credit. Neque enim hoc illi tum propositum erat, vt de voluntatis libertate differeret. Nemo potest duo simul argumenta tractare. Suus vnicuique materiae locus est, nec vna alterius confusione tractanda est.

IDEM in doctorum, quos rectè intelligere volumus, lectione obseruandum est. Augustinus tractans liberi arbitrij questionē, gratiae Dei nullam mentionē facit. Vnde Pelagianum tantum virum, & gratiae Dei propugnatores acerrimum secum facere, atque in suis castris esse dicebant. Contra cum is de gratia Dei eiusque necessitate differit, tanto disputationis feruore abripitur, vt liberæ hominum voluntatis oblitus esse videatur. Ita Hieronymus virginitatem tantis laudibus vehit, vt nuptias damnare videatur, quas alibi probat, & licitas esse defendit: iniquum scilicet postulat, vt æquum ferat. Id quoniam parum attenditur, multa & Augustini in liberum arbitrium, & Hieronymi in nuptias falsò citantur, quod qui faciunt, in errorem idcirco lapsi sunt, quòd summorum virorum sententiã ex alijs eorum libris discere noluerunt. Quos si legerent,

Lib. 3. Hypo-
gus.

rent, ijs profectò & hic Augustini locus occurreret: Liberum arbitrium quisquis negauerit, Catholicus non est, & Hieronymum nuptias approbare non modo primas, secundas & tertias, sed etiam vicefimas perspicuum esset. Ita isti non modò libenter errant, verùm etiam errori suo apud sanctissimos viros patrocinium quærunt.

QVINTA REGVLA.

ILLVD quoque magnoperè fugiendum est, ne ex scripturæ verbis quæ citasti, captiosam, ac sophisticam inferas consequentiam. Quâ viciosam esse facillè intelliges, si eodem modò alias fingens, eas falsum aliquod cõcludere animaduertis. Dialectica hæc profus necessaria; quæ quoniam à plerisque non nescitur, aut non adhibetur, fit vt disputatorum, & hæreticorum fraudibus sæpe capiuntur, quemadmodum tibi quoque venisse in ijs consequentibus quæ ex scripturæ testimonijs abs te productis eliceret conatus es, inferius demonstrabimus. Sophismatis atque captiunculis vt nunquam certe licet, cum id sit erroris mendaciorum: sed in scripturarum tractatione, non furtum illud sed sacrilegium, non improbum facinus sed detestandum proditorium scelus existimandum est. Sic enim & veritas proditur, & inexpiabili scelere mendacium

titum defenditur. Qui sophisticè loquitur, ^{Eccles. 37.}
odibilis erit.

SEXTA REGULA.

QUEMADMODUM in cæteris disciplinis ad veritatis cognitionem perueniendi methodus ac via est, à planioribus atque facilioribus ad obscuriora procedere, ita in scripturarum tractatione faciendum est. Obscuriores enim loci à manifestis & apertis illustrandi sunt, non contrà clari & illustres à difficilioribus obscurandi. Exempli causà, aliquid subiiciam, ex quo quid velim perspicuè intelligetur. Nihil ad liberi arbitrij confirmatione, etiam post originale peccatum, apertius dici potest quàm illud quod in Genesi scriptum est Dominum irato Cain dixisse: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quæ autem contra voluntatis libertatem scripturæ loca producis, obscura sunt, neque aliquid ad illustrandam atque explicandam hanc quam è scriptura proferimus sententiam, lucis adferre possunt. Quæ igitur à te scripturæ loca producuntur, ex hoc illustranda sunt, non contrà. Qui sciunt quid sit interpretari, atque explicare scripturas, ij quantum habeat æquitatis hæc regula, quamque sit rectæ rationi consentanea, facile intelligunt. Nec aliud sensit Augustinus, cum ita scriptum reliquit:
Inhæ-

*Lib. de peccat.
merit. & re-
miss.*

Inhærendum est ijs quæ in scripturis ap-
tissima sunt, vt ex his reuelentur obscura.

SEPTIMA REGULA.

*August. Epist.
7. ad Marcel-
lin.*

SEPTIMA regula ex Augustini verbis
quæ suprà quoque exposuimus, sumitur.
manifestissimæ certæque rationi, inquit,
vlut sanctarum scripturarum obiicitur au-
ritas, non intelligit qui hoc facit, & non lo-
pturarum illarum sensum, ad quem per-
trare non potuit, sed suum potius obicit
veritati, nec quod in eis, sed quod in seipso
velut pro eis inuenit, opponit. Nulla ratio
neque certior, neque manifestior ratio, quam
ea quæ ex quotidiana sumitur experientia.
Nihil autem est, quod sapius experiamur
in nobis, quam liberum volûntatis arbitrium.
Neque enim dicere, neque facere aliquid
possumus, quin voluntatis experiamur li-
bertatem, quemadmodum initio ostendimus.
Si igitur scripturarum testimonia pre-
peram abs te producta esse, si clarissimam
pertissimæ rationis atque experientia lucem
à te oppugnari dico, cum libertatem volun-
tatis oppugnas, non est quod mihi successeas,
cum Augustini vestigijs insisterem, me hoc
dicere veritas ipsa compellat, quemadmodum
in refutandis allegationibus inferius ostendemus.
Hæ verò regulæ diligenter notatæ, non solum ad intelligendum, sed

sed et
plurim
erit, o
loca,
tra pl
se col
P R

Q
loco c
te scri
nem c
ita in
torum
cogita
Nequ
sed de
pheta
malas
gnabo
vt ad
perrin
sit, ac
videat
uersal
mus
scriptu
produ

sed etiam ad refellendum errorem tuum plurimum proderunt: ex quibus perspicuum erit, omnia argumenta tua scripturarumque loca, aut contra aliquam istarum, aut contra plures, aut certè simul contra omnes esse collecta.

PRIMI SCRIPTURÆ LOCI AB
ADVERSARIO CITATI
REFUTATIO.

QVOD igitur ex Ezechielis cap. 7. primo loco citas, falsum est. Neque enim in eo capite scriptum est omnem hominum cogitationem esse malam omnitempore. Ceterùm si ita in vestris Biblijs scriptum autumas, lege torum illud caput, & de quorum hominum cogitationibus propheta loquatur, intelliges. Neque enim de quibuscunque hominibus, sed de impijs, scelestis, obstinatis eo loco propheta loquitur, quorum cogitationes si quis malas dixerit, cum eo non magnoperè pugnabo. Tu verò in eam sententiam profers, ut ad tollendum liberæ voluntatis arbitrium pertinere videatur. Quod quàm captiosum sit, ac sophisticum, quis tam cæcus qui non videat? Ex particulari siquidem aliquid uniuersale ac generale concludis. Sed faciamus ita scriptum esse quemadmodum vis, scripturæque sententiam à te religiosissimè productam esse fingamus. Num erit consequens

quens, omnes omnium hominum cogitationes malas esse? Minimè verò. Neque enim de omnibus hominibus propheta tum loquebatur. Quod si ille dixisset, certè pijs hominibus in Deumq; mente, & cogitatione suspensis fecisset iniuriam. Quorum si cogitationes bonæ sanctæque non essent, Christus à Magdalena optimam partem electam esse non diceret. Quamquam autem illud obiceres, omnes hominum cogitationes malas esse, non esset tamen consequens, in hominibus non esse liberam voluntatem. Quod si nè consequens esset, si propheta negaret, aut humanas cogitationes corrigi, aut hominibus nihil vnquam boni cogitare posse. Cum verò neque hoc ille dixerit, neque illum dixisse possitis fingere, quæ (malum) hæc est vestri frontis audacia? imò quæ inscitia? quod non disputandi genus? Atq; vt quàm Dialecticis peritus intelligas, vide ne eo propheta loco què vt liberum euertas arbitrium, temerè imperiteq; producis, nostram sententiã adiuvans, ipsum potius cõfirmes atque corroboret. Hoc enim est consequens, Hominis cogitationes malæ sunt: Homo igitur habet liberum arbitrium: Beatus Augustinus, melior, ni fallor, Dialecticus quàm tu, vel ego, ad hunc modum argumentatur, vt liberum arbitrium probet. Quis peccat in eo, inquit, quod vicari non potest?

Enca 10.

Lib. 3. de libertate
vniuersali. cap.
17.

est: Peccatur autem, ergo caueri potest. Eodem modo ex prophetæ verbis abs te productis argumentor: Homo, ut dicis, malè cogitat, potest igitur id agere, ne malè cogitet. Si id potest, habet igitur liberum voluntatis arbitrium. Vides ut abs te producta sententia nobiscum facit, non contra nos? Nobiscum, si rectè argumenteris; contra nos, si viciosè.

SECUNDA REFUTATIO.

NEC minus in citando altero scripturæ loco sophisticè captiosè que agis, quàm suprâ egisti. Neque enim inter illud quod citas, & illud quod inde concludis atque inferis, plus est connexionis quàm inter istas duas propositiones: Baculus stat in angulo, Deus igitur non est in cælo. Sic enim argumentaris: Quod natum est ex carne, caro est, liberum igitur non habemus arbitrium. Quid potest absurdius, quid ineptius dici? Quis enim animam in qua est liberum arbitrium, carnem vnquam esse dixit? Anima siquidem, ut de spiritu Christus ait, carnem & Lucæ 2. 4. ossa non habet. Quale est igitur hoc tuum consequens? Quod natum est ex carne, caro est. Liberum igitur animæ, id est spiritui, deest arbitrium. Neque verò nunc scriptulosius quid hoc loco caro significet, fatendum est. Quicquid enim significet, fa-

H

tis

tis est, quòd ex ea contra liberum voluntatis arbitrium inferri nihil potest.

TERTIA CONFUTATIO.

QVOD abs te tertio loco allatum est, nihil magis quàm superiora liberum oppugnat arbitrium. Quicquid enim de carnis affectu dicitur, nimirum quòd sit mors, quòd legi Dei subiectus esse non possit, verissimum est. Sed quid ad causam? Neque enim libera hominis voluntas carnis affectus est, sed illa quæ carnis affectui repugnare debet, cui obtemperauerit, moritur. Quis nesciat istum carnis affectum legi Dei semper esse contrarium? Lógè autem aliud est liberum voluntatis arbitrium, cui alterutrum, vt aut legi Dei, aut affectui carnis obtemperet, confisum est. Neque enim fieri potest, vt aut legi Dei carnis affectui, aut carnis affectui legi Dei subiectus sit. Liberum autem arbitrium prout voluerit, vel huic, vel illi sese subicere potest. Viciosè igitur argumentaris, teque apostoli locum quem producis, non intelligere probas. Tua ergo conclusio ad eòdè sophistica est, ac si ex eo quòd ignis est calidus, equam non esse frigidam demonstrare velles. Tantum enim interest inter carnem, & spiritum, inter liberum arbitrium, & carnis affectum, quantum inter ignem, & aquam. Ita tertium sophisma tuum haud magis nego.

negoc
nescit

N
quàm
Non f
boni, f
de ex e
hil pos
mitter
cundu
tur. I
hæc fa
hoc à I
habet
gumét
simile
age, a
Num
viri au
cipere
perit, t
tur nu
vuam
tur nor
cere h
vincer
captio
iulcem

negoc

negocio discussum à nobis, in fumos vanescit ac defluit.

QUARTA CONFUTATIO.

NON minori sophismate quarto loco quàm superiore usus es. Cùm enim dicis: Non sumus idonei ex nobis cogitare aliquid boni, sed sufficientia nostra ex Deo est. Deinde ex eo inferis, nos omnino in vniuersum nihil posse, dico te fallere, fraudemque committere, quæ propria sophistarum, à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter vocatur. Lege Aristotelis Elenchos, & quantum hæc fallacia valeat intelliges. Exempli causa hoc à Dialecticis adferri solet. Æthiops albos habet dentes, igitur albus est. Captiosum argumenti genus ac sophisticum, cui tuum dissimile non est. Cuius fallaciam vt intelligas, age, alia ei similia proferamus in medium. Num igitur consequens est? Mulier absque viri auxilio concipere non potest, igitur concipere non potest. Ager nisi sementem acceperit, triticum producere nequit, triticum igitur nullo modo producere potest. Palmes vuam non fert, nisi in vite permanserit, igitur non fert. Centurio sine Regis auxilio vincere hostem non potest, igitur non potest vincere. Omnia hæc argumenta tuo similia, captiosa sunt ac sophistica, tuum igitur humilemodi sit necesse est. Hæc non abs re

exempla protulimus, quæ ad hanc materiam illustrandam maximè pertinent, quibus etiam diuinæ literæ vtuntur, Animæ nostra Christi sponsæ dicuntur. Despondi vos

2. Corinth. 11.

vni viro, ait Apostolus, virginem castam vt exhibeam Christo, τὴν ἑαυτῆς ἑαυτῶν: cui inha-

Ioann. 15.

temus tanquam palmites viti: qui seipsum

Lucæ 7.

vocat vitem, & discipulos suos palmites. Co-

2. Corinth. 9.

da quoque nostra agro, qui verbi Dei semen-

tem recipit, semen verbo Dei, gratia rori sine

humori, quo ager rigatur vt fructus adole-

feat, non incògruè comparatur. Quid? Non

ne milites Christi sumus, & vt ad victoriam

peruenire possimus, atque immortalitatis

gloriam consequi, in acie stantes spiritali

prælio quotidie dimicamus? Vt igitur neque

mulier absque viro concipere, neque palmites

absque vite, neque vitis absque palmitibus, ne-

que ager sine femine, neque semen sine agro

fructum adferre, neque miles absque Regis

auxilio certam victoriam adipisci potest, ita

neque Dei gratia sine nostro studio & dili-

gentia, neque nostrum studium sine Dei gra-

tia & auxilio bonorum operum fructus ad-

ferre potest. Vnde diuinitus noster Augusti-

nas: Qui creauit te sine te, non iustificabit te

sine te. A creandis enim hominibus nihil ex-

igit Deus. Quid enim exigeret ab iis qui nõ-

dum erant? A reformandis autem & iustifi-

Tomo 10.

serm. 15. de

virtutibus Apostol.

candi
vt cre
ad co
torum
Amb
omne
Non
vult
Chry
ne gra
quam
Dei a
cus I
osten
pla, &
& fid
Dei i
imò f
gas. S
tua s
que f
tener
tem
valde
dolor
V L
S
ter, a

candis hominibus passim in scripturis exigit
 vt credant, resipiscant, pœnitentiam agant,
 ad cor redeant, orent, vt remissionem pecca-
 torum & gratiam accipiant. Habes superius
 Ambrosij sententiam his verbis: Vult Deus In 1. ad Timoth.
 cap. 2.
 omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum.
 Non enim sic vult, vt nolentes saluentur, sed
 vult impios saluari si & ipsi velint. Vnde
 Chrysostomus quoque nec voluntatem sine
 gratia, nec gratiam sine voluntate quic-
 quam operari posse confirmat. Et Paulus nos 1. Corinth. 3.
 Marcij 16.
 Dei adiutores vocat. Item Euangelista Mar-
 cus Dominum suis discipulis cooperantem
 ostendit. Quæ omnia & scripturarum exem-
 pla, & doctorum testimonia eò pertinent, vt
 & fidei nostræ rationem, & auxiliij gratiæque
 Dei in nobis necessitatem, & argumetorum,
 imò sophismatum tuorum fallaciam intelli-
 gas. Sed quid dico tuorum? Non enim hæc
 tua sunt sophismata, sed istorum qui te quo-
 que suis fraudibus captum, adhuc irretitum
 tenent. Quorum ita detestabilem impieta-
 tem dolosque sacrilegos execror, vt tui me
 valde misereat. Ita tuam perniciem meum
 dolorem amor erga te meus facit.

ULTIMUM SOPHISMA VBERIVS
 TRACTATUR.

SED quoniam Dei beneficio te, mi fra-
 ter, aliquando istorum & imposturam ac frau-

H 3 dem

dem intellecturum, & perfidiam saniore con-
 filio declinaturum esse confido, grandem il-
 lusionum deceptionumq; quibus discipulos
 suos fallere consueuerunt, aceruum tibi de-
 monstrare constitui; vt quot ex hoc vno scriptu-
 ra loco, Nos sine Dei auxilio nihil posse, so-
 phismata, quot captiones ab istis eliciantur,
 intelligas. Sic ergo argumentari solent: Sine
 Dei auxilio nihil potes, nullam igitur bene
 faciendi potestatem habes, aut quod tantun-
 dem valet, impossibile est te bene viuere, vel
 Dei precepta seruare. O bone Deus quid au-
 dio! Qualis ista conclusio? qualis Dialectica?
 An quod Deus potest, id tam exiguum est, vt
 ex eo inferri debeat nos nihil omnino boni
 posse, quia sine illius auxilio nihil possumus?
 Cum aliquis tibi dicit te sine alterius auxilio
 nihil posse, ex eoq; tibi illud impossibile esse
 concludit, hoc profecto videretur dicere, Is si-
 ne quo illud non potes, nihil habet potesta-
 tis, aut si quid habet, minus tamen habet
 quam par est, aut certe inexorabilis est, neq;
 vnquam tibi suo fauore auxilioq; subueniet.
 Ita ex istorum argumentatione sequitur, Deum
 aut inualidum atque impotentem, aut adeo
 inexorabile esse, vt homini opem ferre nun-
 quam velit. Sed istorum argumentum Diale-
 ctico more explicemus. Quod vt rectum sit,
 hunc modum habeat necesse est. Sine Dei
 auxilio

auxilio homo nihil boni potest, Dei autē auxilium vt hominem ad bonum adiuuet, invalidum est: aut certē isto modo, Deus autē homini opē auxiliū mē non feret, igitur homo nihil boni potest. Sed in hoc argumento assumptio siue minor falsa est, ex quo in hac ratiocinatione contra Dei honorem & gloriā nescio quam latere blasphemiam intelligi potest. Hinc enim sequitur Deū aut minus potētem, aut minus bonum esse. Itaque aduersarij in primam rectē interpretādi explicandique scripturas regulam peccāt. Illud enim hoc loco prætereo, illorum argumentum capiosum ac sophisticum esse.

Nos igitur melius, & Dei non modò gloria, sed etiam verbo conuenientius, quàm impostores tui, ad hunc modū argumentamur: Sine Dei auxilio nihil possumus, omnia ergo possumus, neque quicquam nobis impossibile est. Nostra namque conclusio hoc fundamento nititur: Deus omnia potest, nosq; vult adiuuare. Sic & Apostolus Dei bonitatē ^{Philip. 4.} potentiamq; consideras: Omnia possum, inquit, in eo qui me confortat. Et Christus in Euan- ^{Marci 9.} gelio: Credēti omnia sunt possibilea. Cur id? Quia Dei auxilium efficacissimum est. Ex eo igitur quod Dei auxilium nobis est necessarium, non impossibile aut difficile esse bene viuere, sed potius id esse facile colligendū est.

Deus enim adedò bonus est, vt opẽ auxiliũ
 que suum, quo nihil efficacius, nihil poten-
 tius, petenti deneget nemini.

ADVERSARI EX VNA EADEM
 QUE SCRIPTURÆ SENTEN-
 tia contraria inferunt atque
 concludunt.

SED ex hoc vno scripturæ loco quem ex
 illorum sententia non rectè producis, contra-
 ria ab aduersariis inferri demõstrandum est,
 vt hinc eorũ argutas fraudes ac dolos clarius
 intelligas. Quid igitur isti? Ex hoc, quem di-
 ximus, loco bonum modò facile, modò diffi-
 cile, iam possibile, paulò post impossibile esse
 definiunt, prout & ad persuadendũ imperia
 quod volunt, eosq; fallendos necessarium, &
 ad studia conatuq; suos exequendos id com-
 modum existimant. Quis nesciat eorum cõ-
 munem decantatamq; sententiã, scripturas
 sacras intellectu adedò faciles esse, vt in ijs ni-
 hil obscurum, nihil difficile, quod non ab om-
 ni sexu & ætate legi atque intelligi possit?
 Vnde & nos à se iure meritoq; reprehedi pu-
 tant, quòd scripturam ab omnibus legi nolu-
 mus, neq; vt pro arbitrio suo singuli eam in-
 terpretentur explicentq; permittimus. Si igitur
 ex iisdem scripturæ verbis, quibus isti bo-
 na opera nobis impossibilia esse probare co-
 nantur, ad eundẽ modum argumẽter, vt scri-
 pturam

pturam intellectu non modò difficilem, sed etiam impossibilẽ esse demonstrẽ, quid de illorum impostura dices? Id verò mihi longè facillimũ est isto modo: Sine Dei auxilio nihil possumus. Scripturas igitur intelligere nõ solum difficile, sed etiam impossibile est. Illud enim mihi facilè concedes, scripturæ intelligẽtiã in bonis iure numerari. Si igitur ex eo, quòd sine Dei auxilio nihil boni fieri potest, bonum *ἀδύνατον*, impossibile esse concludis, scripturam quoque intelligere, quod sine dubio bonum est, homini impossibile esse fatearis necesse est. Longè verò aliter isti argumẽtantur, scripturamq; sacram non obscuram ac difficilem, sed potius planam ac facilem omnibus esse pronunciant, idq; ex eodem loco. Nam absq; Dei auxilio & spiritus sancti munere neque scripturæ recte intelligi, neque alia bona opera fieri possunt. Illud iam ab aduersarijs quæro, cur ex vno eodemq; scripturæ loco contraria tanquam frigidum & calidũ colligunt? Cùm bona opera impossibilia esse contendunt, ita argumẽtantur: Sine Dei auxilio fieri non possunt, igitur fieri nullo modo possunt. Porrò cùm à nobis eodem modo vrgẽtur: Scriptura quoque sacra sine Dei auxilio intelligi non potest, ergo nullo modo intelligi potest: non modò negant istud consequens, verum etiam ex eo,

H 5 quòd

Ioann. 1. 5.

quod Dei gratiam & auxilium facile conse-
qui possumus, scripturam facilem esse con-
cludunt. Quæ igitur paradoxa imò ani-
gmata cum istorum oratione conferri queunt?
Quis tanta copia & facultate dicendi prædi-
tus & instructus, quæ oratio tam facunda, ut
istorum imposturam ac fraudem, quibus im-
peritam multitudinem capiunt, & mædacio
fallente decipiunt, cum ex eadem scripturæ
sententia, ex iisdem Dei verbis pugnantia in se
se atque contraria colligunt, satis explicet? Nō
mihi si linguæ ceterum sint, oraq; centum, fer-
rea vox, omnia technarum percurrere nomi-
na possim. Sed non his finibus continetur au-
dacia, nec arguta calliditas paucorum dece-
ptione contenta est. Nam si aduersarijs respo-
deam: Quæ fieri potest, ut scriptura sit omni-
bus adeo facilis atque perspicua, cum eam à
tot summis doctissimisque viris intelligi non
potuisse dicatis? statim illud ab ijs audia: Scri-
ptura sine Dei munere & spiritus auxilio in-
telligi non potest, ideoq; ab omnibus cōpre-
hendi nequit. Ergo secundum vos eadem &
facilis & difficilis, eadem & perspicua & obscu-
ra vna eademq; ratione monstratur. Quid cum
ministerorum suorum, qui monachi fuerunt, con-
tinentiamq; quam professi erant, seruare de-
bebant, sacrilegas & incestas nuptias defen-
dere student? Nōne ut castitatem impossi-
bilem

bilem esse, illosq; continere non posse probet
& ostendant, eodē argumēto vtuntur, quo scri-
pturā quoq; facile intelligi posse contēdunt?
Itaque hoc modo ratiocinari solent: Scriptu-
ræ sententia est, hominem nisi Dei beneficio
ac munere continere non posse. Continentia
igitur homini impossibilis est. Quid ais bone
vir? Modò aliter loquebaris, cum ex eo quod
scriptura absq; Dei auxilio & munere intelli-
gi non potest, eam omnibus facilem ac per-
spicua esse diceres. Nunc verò te negas cō-
tinere posse, propterea quod absque Dei mu-
nere & auxilio cōtinere nemo potest. Cur ex
vna eademq; scripturæ sententia pugnantia
contrariaq; infers? Nōne metuis ne ista tua
fraus, astutia, sycophantia intelligatur ab o-
mnibus? Sed quoniam ad hanc quæstionem
isti respondere non solent, ego pro ijs respon-
debo. Facile intelligebamus, inquit, istos
principes adeò callidos non esse vt argumen-
torum nostrorum fraudem atque fallaciam
perspicerent. Itaque nihil erat quod verere-
mur, ne ab ijs nostra proderetur astutia. Eo-
rum autē fauor nobis erat necessarius, vt vio-
lato à nobis continētiae voto, ijs tanquam le-
nonibus, impudicitiaq; nostræ patronis vte-
remur. Tale verò patrociniū vsque adeò no-
bis necessarium ne sperandum quidem vide-
debatur, nisi ijs continētiam impossibilē esse
antè

antè persuasiffemus. Alio autè modo id illis
 persuaderi probariq; non poterat quàm isto,
 quo vfi sumus necessariò. Nam si ita non e-
 giffemus, omni patrocínio ac præsidio desti-
 tuti non solùm in prælatorum nostrorum ma-
 nus incidiffemus, verùm etiam ab ijs iuxta
 leges atque constitutiones ordinum quos de-
 ferueramus, seuerè coërciti iustas pœnas ac
 debitas dediffemus. Sapientis est impendens
 periculum prudenti vitare consilio. Verus
 quoque sententia est: Nequicquam sapit qui
 sibi non sapit. *μισῶ σοφίαν ὅστις ἐν αὐτῷ σι-
 φός.* Sed heus tu, itáne principes ac nobiles le-
 nones dicendos putas? Ego verò non accusa-
 toriè, sed, vt ille dicebat, Latinè purè natura-
 liter loquor quemadmodum à matre didici.
 Qui ab hinc quadraginta annis eam exerce-
 bant artem quam isti modò exercent, ij toto
 orbe terrarum lenones dicebantur, & erant.
 Nam si quis tum domi suæ Veneris officinà
 ita instituiffet vt in ea sacerdotibus, mona-
 chis, monialibus aliisq; mulierculis lecti com-
 munes essent, illiq; dedicata Deo corpora
 vel cum publicarum libidinum victimis, vel
 cum alia qualibet muliere nefaria pollutio-
 ne fœdarèt, non is Dei Euangelista aut Apo-
 stolus, sed leno vocabatur, propterea quòd ab
 ecclesiæ nascentis exordio vsque ad illa tem-
 pora omnibus Christianis insitum erat atque
 p. sua-

Cicero in Ver-
 rem orat. 7.

persuasum, eos qui cōtinētiæ voto sese astrinxissent, neque uxorem ducere, neque liberis operam dare, imò verò libidini seruire sine summo adulterij crimine possent, quē admodum etiam in libro de habitu virginum Cyprianus ostendit his verbis: Dum ornari cultius, dum liberius euagari virgines cupiunt, esse virgines desinunt furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequā nuptæ, non mariti, sed Christi adulteræ, & quæ sequuntur. Quales igitur istorū nuptiæ sint habendæ perspicuū est. Ego itaque veram rerum appellationem mutare non didici: vt ijs aliud quo indignæ sunt nomen imponam. Ad hæc istis principibus persuadere operæ precii erat, illos ad intelligēdas diuinas literas non minus idoneos esse quàm theologos, qui atate in earum studio & lectione consumunt. Sed quoniam isti vix literas attigerant, & earum studio incumbere grauabantur, hoc quoque addendū erat, scripturæ intelligentiam non studio & labore, sed Dei munere quod omnibus expositū atque obuium est, comparari. Neque enim avarus aut tenax est Deus, cuius in omnes beneficia iugiter manant, & affluēter exuberāt.

SE D si illi vobis respondissent: Si Dei munera ita facile capiuntur ab omnibus, si adeò expōsita sunt quibusuis atque obuia, cur ergo continentia donum vobis difficilius est quàm

quàm nobis munus intelligēdi scripturas: Si vobis, inquam, huiuscemodi verbis principes respōdissent, in quas angustias vos illorū contrussisset oratio? Sed verisimile est vos istud discrimen à nobilitate nunquam veritos esse, cuius animos tãto in Theologos, quorum officium erat defensio veritatis, odio vos inflāmaturos esse nō dubitabatis, vt eos nullo modo dignarētur audire. Itaque Theologis (qui soli vobis timendi viderētur, propterea quod ij qualia essent vestra sacrilega & incesta coniugia facillē nobilitati ostendere possent) non ratione reiectis, sed vi repulsis, in principum animos ita vos insinuastis, vt ij tãquam vestri lenones impudicitiaēq; vestrae patroni illa incesta vestra coniugia vi & armis defenderēt.

Oratio Milone.

Magna est, iuxta inclyti oratoris elogium, illecebra peccandi impunitatis spes. Quā cum vobis videretis esse propositā, nihil erat quod nobilitatis non solū patrociniō, sed etiā armis tecti, vobis ab illis quondam praepositis vestris, nihil quod à monasterij legibus, nihil quod à cuiusquam seueritate metuendū putaretis. Sed quoniam, vt est apud Comicum: Improbus est homo qui beneficium Scit sumere, & reddere nescit. vt ingratitude, in qua nihil mali non inest, notam effugiatis, illis vestris defensoribus omnia sacra & prophana diripienda obtulistis.

Ita

Ita manus manum fricat, & muli mutuū sca-
bunt. Sed vt ad propositum reuertamur, non
est dubium quin is animus, ea mens concio-
natorum, imò impostorum vestrorū fuerit,
qui non ignorabant illa quæ diximus, argu-
menta sophistica & captiosa esse, sed quid di-
cerēt non curabāt, modò nobilitatis animos
in suam traherent factionem, vt illius patro-
cinio armisq; tuti, votorumq; suorum ac re-
ligionis quam professi erāt, abiecto iugo, per
omnia licentiæ genera liberè vagarētur. Vo-
bis igitur ô principes, egregiè illi quidem ex
eo quod sine gratia Dei vota Deo nuncupa-
ta seruare non possunt, continentiam impos-
sibilem esse probarunt: vos autem in eos ita
humani fuistis, vt illorum excusationē tan-
quam æquissimam rationiq; maximè consen-
taneam amplexi sitis. Nihil est tam regium,
tam liberale, tamq; munificum, quàm opem
ferre supplicibus, fouere afflictos, liberare pe-
riculis homines. Sed ad te redeo mi frater, à
teque peto vt in nostros sacerdotes, mona-
chos, aliosq; quoslibet nostrorum, si fortè ij
bona opera non faciūt, neque tanta sunt in-
tegritate vitæ morumq; honestate ac virtute
præstātes, quantā ab illis fortè desideras, pari
ac simili æquitate vti velis. Ministri siquidē
vestri bona opera non modò difficilia, sed
etiam impossibilia esse vobis persuaserunt,
idq;

idq; eodem argumento ac eadem scripturæ
 auctoritate qua se continere non posse com-
 probauerunt. Quibus cum fidem habeatis,
 illorumq; incontinetiam excusatam habeatis,
 à te humanitatis iure peto vt quemadmo-
 dum ijs bona opera nullo modo fieri posse
 asseuerantibus credis, ita nobis ignoscas no-
 strosq; excusatos habeas, si ea quæ præstari
 nullo modo possunt, non præstantur à nobis.
 Nihil hac postulatione iustius, nihil æquius
 cogitari potest. Desinant ergo ministri vestri
 in perditos nostrorum mores inuectiuas ora-
 tiones scribere, nec deinceps in cleri vicia di-
 ferti odiosis atque importunis vocibus per-
 strepant, vt factionis suæ principes in nostri
 odium inflamment, eorumq; mucrones in
 nostrum sanguinè acuant. Nam si nostri mi-
 nus religiosè atque integrè viuunt, nonne eos
 cum ministris vestris excusari æquū est, cum
 illi vos docuerint eandē vtrobiq; non mo-
 dō difficultatē, sed etiam, vt ita dixerim, im-
 possibilitatem esse? Certè pares vtrinq; cul-
 pæ pari vel seueritate damnañda, vel venia
 dignæ iudicandæ sunt. Cur igitur his abso-
 lutis illi damnantur? Nonne secundum vos
 eadē vtrinq; necessitas? Quid ministris ve-
 stris humanius? quid benignius? qui propter
 necessitatem nescio quam se venia dignos, a-
 lios autē quos iuxta illorum sententiā eadem
 necessi-

neces-
 rum
 Por-
 prob-
 cipib-
 noru-
 istim-
 delita-
 lud e-
 ra fac-
 illis r-
 men-
 nullo-
 tur, o-
 ris, vi-
 im m-
 mne-
 tanq-
 Si fac-
 lenti-
 ratio-
 re nu-
 niens-
 sunt.
 re ac-
 est d-
 dem-
 sint,
 lucr-

necessitas sequitur, non modò indignos, ve-
 rum etiam supplicio dignissimos iudicant.
 Porrò si sacerdotes ac monachos ob suã im-
 probitatem vitæq; impuritatem à vestris prin-
 cipibus iure puniri, meritoq; supplicij, bo-
 norum direptione, morte denique affici ex-
 istimas, si in illos vestra factio inaudito cru-
 delitatis ac seuitiæ genere iure grassatur, il-
 lud etiã crede, hos probos esse, bonaq; ope-
 ra facere posse si velint. Dum enim hæc ab
 illis nullo modo fieri posse contendis, & ta-
 men in illos propterea quòd ea quæ præstari
 nullo modo possunt, ab ijs minimè præstan-
 tur, odio inflammatus tanto furore baccha-
 ris, vide ne te ipse crudelitatis, seuitiæ atque
 immanitatis accuses, imò te tuo ore conde-
 mnes, cùm in his idem punias quod in illis
 tanquam iure factum laudas atque defendis.
 Si factionis vestræ ministros amore, beneuo-
 lentia, fauore prosequeris, cur de nostris eadẽ
 ratione non iudicas? Qui si bona opera face-
 re nullo modo possunt, non crudeliter pu-
 niendi, sed potius misericordia prosequendi
 sunt. Si verò probi esse innocentiamq; serua-
 re ac bonis operibus operã dare possunt, non
 est dubium quin vestri quoque ministri eo-
 dem modo continenter casteq; viuere pos-
 sint, si continentia munus à Deo petere vo-
 luerint. Omnia quæcunque petieritis patrẽ ^{LUC. II.}

I

in

in nomine meo, ait Christus, dabit vobis. Omnis enim qui petit, accipit, & qui querit inuenit, & pulsanti aperietur. Scitum est illud

De peccat. me-
sit & remiss.
Confess. lib. 6.
cap. 11.

Augustini: Casti non sumus non quia non possumus, sed quia nolumus. Et alibi, cum illam sapientis sententiam explicasset, Nemo potest esse continens nisi Deus dederit. Vtique dares, inquit, si gemitu interno pulsare aures tuas, & fide solida in te iactare curam meam. Igitur si in sententia perseverans nostris sacerdotes ac monachos, propterea quod bona opera non faciunt, à vestris principibus iure occidi, bonisq; priuari dicis, ex ea scripturae sententia qua bonum opus fieri nullo modo posse probare conatus es, contra facilia esse bona opera te iam asserere, atque ad hunc modum argumētari necesse est: Sine Dei auxilio bona opera fieri nequeunt, facilia sunt igitur, non impossibilia. Quid enim nobis potest esse difficile? quid impossibile? si tale habeamus auxilium. Quod cum nostri Doctores viderent, longè aliter quàm vos ex illa quam producitis scripturae sententia in hunc modum argumētantur: Sine Dei auxilio nihil possumus, omnia igitur possumus. Nec dubitant cum Apostolo dicere: Omnia possum in eo qui me confortat. Ita quidè Paulus, cuius sententia cum ministrorum vestrorum opinione pugnat *δις δὲ τῶν πατρῶν.*

Philip. 4.

HÆC

Hæc igitur duo in quaestionem vocanda erant, quid ex nobis absque Dei auxilio, quid cum illius ope auxilioque possemus. Sine illo nihil, cum illo, ut ait Apostolus, omnia possumus. Qui cum Dei auxilio omnia potest, is profecto aliquid potest. Et si omniaabilia sunt credenti, consequens est credentem boni plurimum posse. Quæ cum ita sint, animadvertis frater, te à nobis non solum exarmatum esse, verum etiam tuo gladio iugulari. Nam eo scripturæ loco quo nos maxime oppugnari putabas, & tuum refutamur errorem, & nostræ fidei veritatem ostendimus. Vides igitur quibus fraudibus ac sophismatis vos ministri vestri fallant atque decipiant? Id quoties mihi venit in mentem, quanto me arbitraris dolore cruciari, cum te ijs fidem habere videam qui modò hoc modò illud asseuerantes, tuo candori tam petulanter illudunt? Hinc enim bona opera se facere posse negant, propterea quòd illa sine Dei auxilio non habentur: inde scripturam sacrã facile ab omnibus intelligi posse contendunt, propterea quòd illa intelligentia nisi à Deo non habetur. Et cum ex eadẽ sententia facultatem & difficultatẽ inferant, ijs tamen credis. Dicunt tibi se continere non posse, quia id sine Dei munere fieri non potest, ideoque illos ab impudicitie crimine absoluis, quæ admodum ut facias à te pe-

tunt, & cū bona opera à nobis fieri posse pernegēt, quia Dei dona sunt, nos tamen secum absolui nolunt, sed potius gladijs vestris interficiēdos obiicunt. Tanta est in ijs æquitas, tanta humanitatis constantiæq; ratio. Tu verò frater, illorum blanditijs ita te dementari finis vt pugnātia inter se contrariaq; credas, Deum ipsum si illi negarent in cælo non esse, forsitan crediturus. O incredibilem illorum calliditatem! ó singulare fraudis genus, summa cum iniquitate, sæuitia, crudelitate coniunctū! Neque verò ignoro te nunquam illorum fraudes & rethnas satis diligēter cōsiderasse, quò fit vt minus mirandum sit te illos dolos ac sophisticata nondum satis acutè vidisse. Sed quoties diuinas literas ab ijs adeò callidè tractari animaduerto, quoties illorum argumentorum, imò captionū venit in mentem, maximè misereor eorum quos illi sic mendacio fallente decipiunt. Quæ cū ita sint, omnes Calvinos, ac Bezas in arenam vocare non dubito. Nam apud quemuis iudicem qui quod bonum, quod malū ac viciosum argumentum sit intelligat, omnes istorum consequētias quibus in tuis literis vsus es, sophisticas, fallaces, captiosas esse mōstrabo. O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatē, solertiam, contrarietas omnium infidias facile se ipsa defendat.

An

An non igitur calamitatem tuam iure deploro, cum te desertis ecclesiae castris, ac relictis antiquis illis doctoribus ac magistris, istis animae tuae corruptoribus qui diuinarum literarum sanctitatem adeo impie nefarieque violarunt, addictum cum transfugis esse videam? Expergiscere quales expergiscere frater, somnoque isto negligentiae socordiaeque discusso, quae hic ad te scribo mente sincera diligenter attende, ut illorum imposturam fraudemque cognoscas, eaque perspecta ad matris ecclesiae gremium redeas, atque agnitis veris pastoribus tuis, in quos tantum odium iniuria concepisti, salutem tuam credas. Non deerunt viri summa eruditione doctrinaque praestantes, qui te in nostra castra redeuntem excipiant, ac reliquas illorum impostorum fraudes, de quibus hactenus nihil suspicabar, aperiant, erroribusque tuis patefactis viam tibi salutis ostendant. Nonne iam intelligis quam caliginem, quas tenebras illi animo tuo infuderint, ut & contraria simul credas, & tecum ipse pugnes, verbisque tuis fidem detrahas, dum ea aut verbis euertis aut factis? Continentiam, quia Dei munus est, iis impossibilem esse credis, probum ac bonum esse posse neminem existimas, propterea quod id nisi Dei ope ac beneficio fieri non potest. Et quoniam impossibilem esse virtutem arbitraris, illos quidem tuo

calculo comprobas & absoluis, nos verò, quibus virtutem æquè impossibilem esse contedis, dānandos putas. Quæ igitur est ista mentis tuæ caligo? quæ cæcitas? quæ vel Cimmeriæ tenebræ cum hoc fascino conferendæ? Iudicium certè tuum & illud acumen ingenij non modò ab ijs retusum, verùm etiam veneno nescio quo imbutum ac viciatum sit necesse est, ne illorum technas ac dolos intelligere posses. Sentio me hoc loco prolixiorum esse, sed dabis amori in te meo veniam. Salutis enim tuæ desiderium me epistolarem angustiam excedere, pluribusque verbis quam initio statueram, uti coëgit, ut & aduersariorum imposturam fraudemque perspiceres, & intellectam deinceps maiore studio vitares ac fugeres. Culpa enim illa, bis ad eundem lapidem offendere, vulgari, ut nosti, reprehensa prouerbio est. Satius est recurrere quam malè currere: *πολιτρομῆσαι μάλλον, ἢ δραμεῖν κακῶς*. Verùm hæc hæc hactenus.

QVINTA CONFVTATIO.

AD HVC Apostoli Pauli sententia nitentis quam ex epistola ad Philipenses productis: Deus operatur in nobis & velle & perficere. vnde liberum voluntatis arbitrium in nobis non esse concludis. Sed hoc tuum argumentum haud minus captiosum ac sophisticum esse quàm superiora, facilè demonstrabimus,

bimus, teq; Pauli locū non bene intellexisse planū faciemus, vt deinceps Apostolo Petro potius quā tuis impostoribus credas. Illi siquidem epistolas Pauli facillimas esse dicunt. Sed longē aliter Petrus: Charissimus, inquit, *2. Pet. 3.* frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiā scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, loquēs in eis de his in quibus sunt quedā difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauāt, sicut & cæteras scripturas, ad suā ipsorum perditionem. Cuius auctoritati si fidem habendam putares, nunquam in istam temeritatem & arrogantiam incideres, vt Apostoli verbis istam tuam explicationem tanquam Lesbiam regulam adiungeres: sed Pauli mentem atque sententiam ex antiquis patribus, qui locum hunc, quemadmodum inferius ostendemus, aliter quā tu explicant, disceres. Cæterū vt quod dicturi sumus bene intelligas secundum regulam rectē interpretandi scripturas, quam superius exposuimus, in mentem reuocare debes memoriaq; retinere, non scripturæ partem aliquam, sed totam scripturam amplectendam, ei que toti credendum esse, propterea quod eius nulla pars alteri parti repugnat, quemadmodum etiam in Deo scripturarum auctore non inuenitur est & non, aut vlla contradictio. Itaque summoperè cauendum est ne ita diuinas

literas explicemus, ut est nostra explicatio
 aut alterius loci destructio, aut aliqua inter
 scripturæ sententias contradictio possit inferri.
 Vestri certe magistri in hanc regulam maxi-
 mè peccat. Sic enim pleraque scripturæ lo-
 ca exponunt ut ea inter se tanquam gladi-
 atorum paria committant, scripturamq; san-
 ctam scripturæ auctoritate destruant & eue-
 rant. Qua in re honorum animos vehementer
 offendunt, dum hæretica licentia veteri, qui
 scripturæ loca quæ inter se pugnare videntur,
 conciliare solebant, expositionem præ-
 termittentes, atque calcantes, illud solum vi-
 dentur habere propositum, illud studium, ut
 in scripturis aliquid contradictionis inueniant,
 vnumq; locum alterius perniciter explicatio-
 ne subuertant. Quod sanè Iuliani fuerit at-
 que Porphirij, qui contra veritatem ex profes-
 so studioseq; latrarunt. Porro tu frater, qui ve-
 ritatis investigationi videris incumbere, cum
 aliqua scripturæ loca producis ut me volunta-
 ris libertatem non habere confirmes, quid mi-
 hi faciendum suades? Scripturæ sententiam
 cum tua expositione suscipiam? Sed si id fe-
 cero, alia clarissima Dei verba quæ Dominus
 in Genesi loquebatur, Sub te erit appetitus
 tuus, & tu dominaberis illius: tanquam falsa
 reiiciam necesse est. Quid illam Apostoli sen-
 tentiam qua hominem suæ voluntatis pote-
 statem

Genes. 4.

1. Corinth. 7.

statē habere confirmat? num falsam iudicabimus? Sed hoc absque nefario scelere fieri non potest. An amplectemur vt veram? Sed sententiæ tuæ repugnat. Quid enim his duobus locis clarius ad probandū voluntatis arbitrium liberū, quo non solū cupiditatibus nostris reluctari, verū etiam bonis operibus operam dare possumus, adferri potest? Hæc equidē ita perspicua sunt vt nullius hominis ingenio aut arte in alium sensum detorqueri vllō modo possint. Nam si cupiditati, imò verò si appetitui meo repugnare non possum, certē mentitus est qui id me posse dixit. Si voluntatis meæ non habeo potestatem, profectò falsa sunt Apostoli verba quibus eam me habere dicit. Hoc autem non est scripturam exponere, sed euertere. Quis igitur vestram non miretur audaciam, qua vni aut alteri scripturæ loco, imò verò ei sententiæ quam pro vestro arbitratu ac libidine finxistis, tam obstinatis animis adherere, illamq; adeò pertinaciter defendere consueuistis, vt non solū clausis oculis omnia alia scripturæ loca opinionī vestræ repugnantia prætereatis, verū etiam quod alibi scriptum sit non curetis? Ita plerique errare malunt, eamque sententiam quam adamauerunt pugnacissimè defendere, quàm sine pertinacia quid verius sit exquirere. Sed dicet aliquis: Sic scriptū est, *ip̄s* ^{Matth. 4.}

Dei verba produce, cur ergo cōtradicitis? Ita
 & quondam diabolus Christo dicebat: Scri-
 ptum est: ipsumq; locum facile ostendere po-
 terat: non tamen à Domino illius veterato-
 ris ac callidi scripturæ verba recitantis susce-
 pta sententia est. Quamobrē? Quia hæc al-
 teri scripturæ loco repugnabat, quo perspicue
 dictum est: Non tentabis Dominum Deum
 tuum. Ad eundem modum si sexcenta scri-
 pturæ loca produceres, vt quod in epistola
 tua facere conatus es, voluntatis euerteres li-
 bertatem, citationem tuam peruersam esse
 dicerem, non quod ita scriptum non sit, sed
 quod ea mente, eoque sensu quo à te scriptura
 producitur, minimè scriptū sit. Video siqui-
 dem sensum tuum cum ipsa veritate, atque
 adeo cum spiritus sancti mēte pugnare, quæ
 alibi clarissimè ostendit, vt cum dicit: Sub te
 erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius.
 Multa prætereo, sed tamen vt hoc illustrius
 fiat, aliud exempli causâ proferam. Pauli ver-
 ba sunt hæc: Soli Deo honor & gloria. Quis
 negat? Ex quibus verbis soletis inferre nos
 idolorum esse cultores, propterea quod di-
 uos veneramus & colimus. Scriptum quidē
 esse confiteor, sed nego illud eo sensu quem
 affingitis, esse sumendū. Vos enim hanc Pau-
 li sententiam esse cōtenditis, qui quamlibet
 creaturam quouis modo veneratur, eum in
 contu-

1. Timoth. 1.

contumeliam creatoris idolorum esse cultorem.
 Sed ista sententia menti Apostoli, atque adeo
 spiritus sancti, quæ in multis alijs scriptu-
 ræ locis satis perspicue declaratur, manifestè
 repugnat. Is etenim ipse qui dicit, Soli Deo
 honor & gloria. alibi quoque ait: Gloria, ho. *Rom. 2.*
 nor & pax omni operanti bonum. Et illud: *1. Timoth. 5.*
 Qui bene præsumunt presbyteri, duplici honore
 digni habeantur. Et ibidem: Honora viduas *Exod. 20.*
 quæ verè viduæ sunt. Item alibi: Honora pa *Matth. 16.*
 tem tuam & matrè tuam. Honora personam
 senis. Honora medicum. Regè honorificate. *1. Pet. 2.*
 Honore inuicem præuenientes. En scripturæ
 sententias quibus septem hominum, qui dii
 non sunt, genera colere atque honorare præ-
 cipimur, utique sine contumelia creatoris.
 Cum ergo mihi locum hunc Pauli opposue-
 ris: Soli Deo honor & gloria: ego quoque ti-
 bi illa quæ modò protuli scripturæ præcepta
 cantabo, scriptum quæ esse dicam etiam hoc:
 Gloria, honor, & pax omni operanti bonum.
 Si scriptura ubiq; sui similis ac vera est, certè
 hinc falsa esse nõ potest. Quid de multis alijs
 scripturæ sententijs dicam, quibus varia ho-
 minum genera venerari iubemur? Quas o-
 mnes, si in eo sensu quo vultis accipienda est
 illa Pauli sententia, falsas esse, ipsum quæ Apo-
 stolum pugnantia loqui, diuinam quæq; literas se-
 cum pugnare necesse est. Quo quid absur-
 dius

dius dici possit non video. Nunquam enim secū veritas pugnat, sed mēdaciū ita semper oppugnat ut sibi perpetua stabilitate cōstet.

Nos ergo catholici scripturæ loca conciliamus inter se, Paulumq; secum pugnantem negamus. Diuinas autem literas ubiq; veras agnoscimus & fatemur, Itaque cūm Apostolus diceret, Soli Deo honor & gloria, eum de alio honore & gloria, quā cūm alibi diceret, Gloria, honor & pax omni operanti bonū, loqui dicimus. hīc de honore ciuili, quo non solūm parētes, sed etiam præpositos nostros, omnesq; bonos afficimus: ibi de honore diuino, qui cum homine cōmunicari non potest. Si hanc distinctionem reiecis, sensum quem Apostoli verbis ad eō pertinaciter tribuis, eō pertinere ut scripturam tanquā sibi repugnātem euertas, perspicuum est. Quod cūm Christianæ fidei hostes ipsiusq; scripturæ inimici maximē cupiant, quo loco habendi sint qui eorum perfidiam adiuuant, obscurum non est.

SED ut ad propositum reuertamur, in literis tuis non dissimile peccatum admitis. Certa siquidem ad liberum voluntatis arbitrium, & bonorum operum merita tollenda scripturæ loca producis, reliqua verō quibus ea quæ sic impudenter oppugnas, ad eō perspicue demōstrantur, præterire non dubitas.

Vnde

Vnde aut diuinas literas abs te nunquam le-
ctas esse, sed te ab istis quibus animæ tuæ sa-
lutem ita temerè credis, deceptum esse ar-
bitror: aut si hæc scripturæ loca quæ ad libe-
ri arbitrij probationem à me producta sunt,
fortè legisti, cum eorum in tuis literis nullam
facias mentionē, verisimile est te non verita-
tis inuestigationi studere, sed id tantum age-
re ut me quoque circumuenias, ac mendacio
fallēte decipias. Quod cum mihi de tuo can-
dore persuadere non possim, ijs à quibus de-
ceptum te esse video, iure succenseo.

VENIAMVS nunc ad quintum scriptu-
ræ testimoniū quod nobis opponis, ut quàm
falsum sit illud cōsequens, quod ex eo elice-
re conaris, intelligas. Apostoli quidem verba
agnoscimus & fatemur: Deus operatur in
nobis & velle & facere, sed cum ex ijs tanquā
consequens inferas, hominem nihil omnino
potentiæ habere, conclusionem tuam vicio-
sam esse dicimus, propterea quod ex parti-
culari vniuersale aliquid colligit. Neque e-
nim ab Apostolo ita dictum est: Deus solus
& omnino operatur & velle & facere, quod
certè dicendum erat, ut hominem qui est se-
cunda causā, otiosum esse nec quicquā age-
re, posset intelligi. Illud ergo memoria tenē-
dum est, cum duæ causæ aliquem effectum
vnā producant, tametsi primæ principalisq;
causæ

causæ laus præcipua tribui soleat, tamen ex eo non sequi secundam nihil omnino agere. Exempli causa sit victoria militum virtute ac fortitudine à rege parta. Quam ita commemorabit historia ut tota victoriae laus regi, nõ militi propria esse videatur. Sic enim annales referet: Ille rex hostium vires fregit exercitumq; fudit. Annibal Saguntum expugnauit. Ex quo si quis inferat Annibalẽ cuncta fecisse, milites nihil: nã is præposterẽ scriptoris historiae mentem intelliget, qui cum primo loco regis victoris fecerit mentionem, illis quoque milites, centuriones, tribunos alibi honoris causã nominabit, quantaq; illorum virtus fuerit exponet. Ita scripturę sacre, in quibus Deus hominibus loquitur, illorum morem ac sermonis usum imitari videntur. Quẽadmodum igitur ex historia in qua scriptum est ab Annibale Saguntum expugnatum, si quis inferat à solo Annibale abque militum opera Saguntum fuisse captum, nimium is ineptus ridiculusq; videatur; sic ex his scripturę verbis, Deus operatur in nobis & velle & perficere: qui inferunt hominem nihil neque facere, neque posse, iure ridetur. Sed ex abundanti demus hoc vobis, ut ex Apostoli verbis rectẽ argumentari videamini. Nolo iam nimium vrgere. Sit illud quod vultis consequens, tamen ex eo non sequitur
hominem

hominem nihil posse. Quâquam enim alius
bencvolentia causa faciat quod ego alioqui
facere deberem, non est tamen consequens
me illud facere non posse. Sed hoc tuum so-
phisma clarius intelligetur cum regulam
quam supra posuimus, illi admouerimus. Ad
eundem igitur modum argumentemur quo
tu, utamurque Dialectica tua, & si consequen-
tia nostra falsa non fuerint, te verum intu-
lisse credimus. Sit igitur hoc scripturae pe-
netralibus sumptum antecedens, ex quo lon-
gè aliter quàm tu, planeque contrarium iu-
xta tuæ Dialecticæ regulam concludemus.
Dixit Dominus Abraham: Quia fecisti hanc Genes. 22.
rem. & Christus de Magdalena: Bonum opus Math. 26.
operata est in me. Quæro ex te an Dei verbis
credere debeamus? An fortè cum Paulus di-
ceret, Deus operatur in nobis velle & perficere,
verum dixit? Deus autem cum opus bo-
num ab homine factum esse dicit, falsum?
Non est nostrum inter se tanquam pugnan-
tia Dei verba committere. Sit hoc impiorum
Luciani, Porphyrij, Iuliani, quorum sacrilegâ
impietatem vestri ministri, imò magistri, aut
imitantur, aut vincunt. Sed ut ad rem redeam,
quæ admodum ex hac Pauli sententia Deus
operatur in nobis velle & perficere; tibi lice-
re putas hanc conclusionem inferre, Homo igi-
tur nihil facit: ita mihi ex Dei verbis quibus
bonum opus ab homine factum esse dictum est,

inferre liceat: Deus igitur in hoc opere nihil fecit. Vt enim illic Apostolus nullā cooperationis humanæ cum diuinā mētionem facit, ita hīc Deus se homini bonum opus facienti opem ferre non dicit. Si Dei auxilium hīc, tametsi scriptum non sit, intelligendum esse contendis, eodē modo illic hominis cooperationem, tametsi hoc scriptum non sit, intelligendum esse dicā. Vides argumentum tuum ineptū, sophisticū, viciosum esse, cum ex antecedente non minoris auctoritatis, quā tuum, eadē argumentandi ratione cōclusionem tuā repugnantē atque contrariā inferret. Tu ex Apostoli verbis hominem nihil facere, nihil posse contendis; hoc modo ex ipsius Dei verbis, Deum nihil in bono opere neque facere, neque posse, colligam. En in quantum blasphemix barathrū præclara tua argumentandi ratio deuoluta sit. Si tibi ad hunc modū argumentari licet, cur mihi eodē iure non liceat? Atqui & tua & mea conclusio falsa est: scripturarum verò sententiæ, ex quibus sumptæ vidētur, verissimæ. Quis igitur adeo Dialectices imperitus, vt hanc argumentandi rationem viciosam ac sophisticam esse non videat? Quid, quod regulam illam à nobis superius expositam, cuius hæc summa est, vt totam scripturam sacrā veram esse credamus, neque vnū scripturæ locum per aliū destruamus, non sine ingēti culpa calcas & præteris?

Quod
menta
nihil a
pturam
lisse. C
vno se
pugna
te pet
Quid
scriptu
in nob
quam
quid d
eiusde
Deus
& de
operā
ergo
inter
ris, D
cende
Vtrum
& ver
hunc
in ne
peto,
mus
mus,
inim

Quod cum à te fieri video, tuamque argumentandi rationem modumque confidero, nihil aliud existimare possum, nisi te ad scripturam euertendam omne studium contulisse. Quid enim aliud facere videris, cum ex vno scripturæ loco id colligis quod alteri repugnat, estque contrarium? Ego verò hoc à te peto, vt toti scripturæ diuinæ fidē habeas. Quid hac mea postulatione æquius? Porro scripturæ sententia est: Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere. Verā sententia, quam ego libenter amplector. Sed vide ne quid ei de tuo adicias. Contrā alteram tibi eiusdem scripturæ sententiam profero, qua Deus Abrahæ dicit: Quia fecisti hanc rem, & de Magdalena Dominus: Opus bonum operata est in me. Nihil de meo adiciā. Hæc ergo Dei verba mecū amplectere, & omnis inter nos controuersia sublata est. Id si feceris, Deum & hominem in bono opere producendo simul operari nobiscum confiteberis. Vtrumque enim à scriptura demonstratur, & verum est, nec vnum repugnat alteri. Ad hunc modum pax inter nos atque concordia in negotio fidei conciliari potest. A te igitur peto, vt simul & toti scripturæ fidem habeamus, & quod diuinis literis vtrunque adiciamus, id tanquam superuacuum, ac veritatis inimicum, communiter reiiciamus atque

K

da-

damnemus. Scripturæ sententia est: Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere. Credo & amplector. Cùm igitur eadem scriptura testetur ab homine bona opera fieri, & ut ea fiant hortetur ac moneat, à te peto vult quoque credas atque suscipias. Illi sententiæ hanc conclusionem adieceras. Homo igitur nihil potest, huic ego addideram, Deus igitur nihil facit aut nihil potest. Istæ duæ conclusiones nostræ sunt additiones, non verba scripturæ, nec vsquam diuinis literis continentur. Hoc igitur iterum à te peto, ut vterq; nostrum suæ additioni renunciatis, soli nudæque scripturæ credat, & inter nos illico pax sequatur. Ita enim & tu verum credes esse quod dico, & ego quod tu proferes in medium, suscipiam, & tanquam Dei verbum amplectar. Sic vtrique vincemus, & pulcherrimæ victoriæ vniusque palmam æqualem & similem gloriam consecuti, non solum de errore triumphabimus, verumetiam eruditionis atque doctrinæ altiorem cõscendemus gradum. Hinc enim in faciendis bonis operibus homines nihil posse arbitraris, inde illa adiectione mea in iisdem operibus producendis, Deum nihil facere me existimare s̄ngebam. Atqui nũc hominem & aliquid facere, & à Deo iuuari dicimus, sine cuius auxilio facere homo nihil posset. Ita legendis diuinis literis vterq; proficimus.

scimus. Porro aliud est, si id quod scripturæ
 verbis de tuo adieceras, adeo pertinaciter re-
 tines, obstinateq; defendis, ut quas adiectioni
 tuæ diuinarum scripturarum oppono sen-
 tentias, non digneris audire. Quod si ita abs-
 te fit, nulla ineundæ pacis atque concordia
 ratio inueniri potest. Quale enim est quod
 ita sententiam tuam, non quam de scripturarum
 purissimo fonte hausisti, sed ipsis scripturis
 adiecisti, sic instituiti defendere, ut me alias
 scripturæ sententias opinioni tuæ repugnan-
 tes atque cõtrarias, quibus nihil verius potest
 esse, concordia causa abiicere necesse sit? Er-
 gone pax inter nos non erit, nisi ego veritatis
 proditor ac transfuga effectus, abiecto scuto,
 manus tibi dederò, in vestraque castra tran-
 siero? Sed ut ad propositum reuertamur, tolle
 ea que scripturis sanctis vtrunque adiecimus,
 & nihil erit inter nos controuersia. Abiice
 adiectionem tuam, & ego abiiciam meam:
 tum vtraque scripturæ loca, quæ propter ad-
 iectiones nostras inter se pugnare videbatur,
 ambobus vterq; brachiis amplectamur. Igi-
 tur ut diuinas scripturas recte interpretari pos-
 sis, hæc tibi regula proposita sit. Cum duo
 scripturæ loca simpliciter accepta, sibi mu-
 tuo non repugnant, vterq; suscipiendus, vtriq;
 fides habenda est. Quare? Quia scripturæ diui-
 næ non simul nobis traditæ sunt, sed in pluri-

bus libris diuersisq; tēporibus, nō vt id quod
 in priori dictū erat, posterior emendaret edi-
 tio, atque ita scriptura scripturā euerteret, sed
 vt ex hac aliquid disceremus, quod non didi-
 ceramus ex illa. Prior alioqui vana & inutilis
 iure cēsebitur, si hanc à posteriore corrigi ne-
 cesse est. Qui id quod antè dixit, postea mu-
 tat & corrigit, seque fatetur esse mentitū, eū
 neque sapientē, neq; virum bonū existimare
 consueuimus. Deus autē cū multa dixis-
 set, si ea pōt corrigeret atq; mutaret, nōne
 stultitię argueretur, & illa infinita sapiētia, &
 bonitas, sibi dissimilis esse iudicaretur? Cū
 ergo scripturę sententia sit in Genesi: Sub te
 erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius,
 memoria tenendum est, nihil in vllō diuinę
 scripturę libro postea esse positum, quod ad
 huius sententię eersionem pertineret: sed
 quicquid exinde scriptū est, id ad tradēdum
 nobis aliquid noui, quod antè nesciebamus,
 illamq; scientiam quam ex priorum librorū
 fontibus hauseramus, augēdam valere. Cū
 igitur ex illo Geneseos libro voluntatis liber-
 tatē in nobis esse iam didicissemus, reliquū
 erat, vt quę essent arbitrij liberi vires, docere-
 mur. Quod vt intelligere possemus, prime il-
 li quam modò commemorauimus sententię
 multa alia Dei verba successu temporis acces-
 serunt, ex quibus liberum voluntatis arbitriū
 vitiis

Gen. 4.

vitis atque peccatis per se reluctari non pos-
 se, nec satis validum ac firmum esse, nisi Dei
 niteretur auxilio, disceremus. Ita primæ illi
 sententiæ hanc alteram adiungimus, non ut
 illam euertamus, sed ut augeamus, & ut au-
 diendo, legendoq; Dei verbo, veræ eruditio-
 nis atq; doctrinæ augmenta capiamus. Porro
 si id quod initio didiceramus, sequens institu-
 tio tolleretur atq; destrueretur, nullos certè pro-
 gressus faceremus, sed priora ædificia diruere-
 mus, ut noua possemus erigere. Proinde quis
 vnquã istorum malorũ finis reperietur. Quæ
 animi quies & secunda tranquillitas à nobis ex-
 spectari potest? Quis pictorẽ qui imaginẽ in
 tabula elaboratã sæpius mutat & corrigit, nõ
 stultissimum iudicet? Non est igitur diuinæ
 scripturæ librorum nobis tradita multitudo,
 ut aut vnus ab altero corrigatur, aut ut illi fi-
 des haberi possit, hic relinquendus esse videat-
 ur, sed ut in nostram utilitatẽ, nostrumq; in
 Dei cognitione profectũ omnes recipiantur
 à nobis. Quare sæculi nostri, quo Dei verbũ
 partim suscipitur, partim reiicitur, calamita-
 tem, imò malitiam atq; impietatẽ iure deploro.
 Cuius mali causam Satanæ calliditatẽ &
 astutiam esse nõ dubito, ut qui totã scripturã
 nobis eripere nõ potest, certè dimidiã eripiat,
 dum subdola persuasione id agit, ut hũc scri-
 pturæ locũ sic exponamus, ut illum à nobis

K 3 non

nō solūm prætermitti, sed etiā euertere necesse
 fit. O infelix humana cōditio, quæ terribilissimam
 hostis decepta consilio, nō solūm veritatis lu-
 men amittit, sed etiam cū in dēfissimas er-
 rorū tenebras deuoluta fuerit, tum demū in
 clarissima scientiæ luce se versari existimans,
 malo suo gaudet. Sed ad te redeo, frater, quæ
 ex illis tenebris terraq; caligine ad veritatis lu-
 cem libenter sanè reuocarē. Amplectere igitur,
 frater, amplectere scripturā vniuersam.
 Quid heres? quid dubitas? Quæcunque ver-
 ritatis spiritus diuinis literis promulgauit, hec
 vera esse crede. Nihil nec in Deo nec in Dei
 verbis secum pugnare, sibiq; contrarium esse
 potest, in quibus si qua videtur esse contradi-
 ctio, id non aliunde quàm à nostra ignoratiā,
 imò arrogantia proficiscitur. Nos enim Dei
 verbis, quod nobis pro nostra libidine vide-
 tur, adiicimus. Nos ad diuinas literas explicā-
 das eam opinionē quam nostra ignoratiā pe-
 perit, impudēter adferimus. Nos sacrosanctæ
 scripturæ maiestatem deprimētes, ad nostros
 affectus accommodamus. Nos Dei verba nō
 sequimur, sed ad nostram sententiā inflecti-
 mus. Porro in diuinis literis, si rectè intelligā-
 tur, nihil est repugnans, nihil contrarium.

Sed, vt ad propositum reuertamur, vis sci-
 re quæ sit scripturæ consuetudo, cū de no-
 stris operibus loquitur? Cū virum sanctum
 de

de suis operibus loquētem inducit, facit eum de illis adeò humiliter moderateq; sentire, vt ea pro nihilo habere videatur. Quod profectò ex illius humilitate procedit. Dum enim is attendit quantum Deo debeat, illiq; maiestati se adeò curę esse considerat, nihil coram Deo neque se neq; opera sua esse existimat. Vnde clamat & dicit: Quid est homo, quòd *Psal. 8.* memor es eius, aut filius hominis, quoniã visitas eum? Et alius quidam: Loquar ad dominum meum, cùm sim puluis & cinis. Ita de se pij homines & loquuntur, & sentiunt. Opera verò sua nihili faciūt, sed cùm Dei gratiam, sine qua nihil possunt, attentè considerant, ei in gratiarum actionē totum adscribunt, atq; ita Domino confitentur, Sine te ò Domine nihil possum: quicquid igitur sum, quicquid habeo, tibi attribuo. Ita & inter homines vsu venit. Cùm enim aliquis in eum cui plurimū debet, aliquid officij contulerit, ad hunc modum loqui solet: Nihil hoc est: multo plura beneficiis erga me tuis debeo. Itaq; scriptura diuina hominem aliquē de suis operibus loquentem inducens, aut ad illos qui de iis gloriari, seseque iactare cupiunt, verba faciēs, eos vt humilitati moderationiq; animi studeāt, deprimit. Porro aliud est cùm in scripturis Deus homini pio loquitur, cuius opera nō solum laudat & prædicat maiestas illa diuina,

K 4 sed

sed etiam iis qui bonis operibus incumbunt, bona infinita & æterna promittit. Hinc est illud Origenis: Aliud est, inquit, ex persona scripturæ prophetæ vel Domini aliquem peccatorem designari, aliud est iustum ipsum sui facti accusatorem, & humiliare semetipsum, ut exaltetur à Deo, & illud quod in ore omnium est, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, quos in gloriam eleuare, eorumque bona opera laudare cõsuevit. Inde sunt illa Dei ad

In epist. ad Rom. cap. 5. Abraham verba: Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, & benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ. Et Dominus in euangelio cum Iudas & alij discipuli Magdalensæ factum vituperarent, ac nihili facerent, hos reprehendens: Bonum, inquit, opus operata est in me. Magdalena igitur factum suum nihili æstimabat, sed longe aliter Christus de illius opere iudicabat. An forte cum Christus hoc diceret, metiebatur? Minimè verò, non magis quam Apostolus Paulus cum gratiæ Dei qua hominem in bonis operibus adiuuat, magnitudinem ostendens, Deus, inquit, operatur in vobis & velle & perficere: quod καὶ ἰσχυροῦς dictum, accipiendum est, quemadmodum illud, quod alibi ait: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. At qui cum

cum idē Apostolus aut seipsum, aut alios exē
plo suo in spem conatur erigere, adhunc mo
dum loqui non dubitat: Bonū certamen cer- 2. Tim. 4.
taui, cursum consummaui, fidem seruaui. De
cetero reposita est mihi corona iustitię, quam
reddet mihi in illa die Iustus iudex: & quę se-
quuntur. Quid quod alio in loco se plus o-
mnibus aliis laborasse dicit? Cum igitur Apo- 1. Cor. 5.
stolus hęc se nihil facere, ibi se plus ceteris la-
borasse dicebat, verū utrobique dicebat, non
in eo sensu quem eius verbis attribuitis, sed
tantum comparatione atque respectu nō so-
lum illius quod diuinę maiestati debebat,
sed etiam gratiæ Dei, cuius in bonis operibus
adminstrandis, & præsidio nitimur, & auxi-
lio subleuamur. En simplex & aperta, nullisq;
verborū ambagibus inuoluta declaratio ve-
ritatis, quam si antè vidisses, quàm Apostolū
legeres, in tam absurdum scripturęque con-
trarium errorem nunquam incidisses.

*Quam absurdus error sit eorum qui homines
nihil agere, sed Deum in eo omnia facere
sentiunt, vberius explicatur.*

ABSURDUM hunc errorem iure dixi.
Nam in hoc vestro paradoxo, quo hominem
ceteris omnibus rebus viliolem facitis, dum
eum trunco, qui nec sese mouere, nec quic-
quam aliud nisi id quod in illum proiicitur,
suscipere potest, comparatis, multa sanè non

K 5 solum

solum rationi, verumetiam apparentiam ac veri-
 similitudini repugnantia video. Quale enim
 est illud, hominem ceteris rebus excellentio-
 rem à Deo cōditum, nihil neque facere neque
 posse? Atqui nihil esse in rerum natura, quod
 iuxta suam vim ac proprietatē, quā illi Deus
 opifex cōtulit, nō aliquid agat, perspicuū est.
 Ignis vrit, aqua humectat, cæli vertuntur, sol
 lucet, equus portat, canis currit, bos arat, solus
 homo, tāquam telluris inutile pondus, nihil
 agit, sed in illo Deus omnia absque illius coo-
 peratione perficit. Atqui sine Dei auxilio nec
 ignis vrere, nec aqua humectare potest, nō ta-
 men negabis ista aliquid agere. Cur ergo po-
 tius hominem, quā ceteras res, nihil neque fa-
 cere neque posse dicis? Miror sanē cū ex te
 audio hominē, cui tot organa, tot instrumēta,
 tot vires ac potētias actiuas cæteris rebus ne-
 gatas natura concessit, hunc solum ita instru-
 ctum, nihil neque agere neque posse, sed vanū
 ac superuacuum esse. Philosophi sentētia est,
 Deum & naturam nihil frustra fecisse, sed om-
 nia in rerū natura certis operationibus de-
 stinata esse. Et isti solum hominem frustra fa-
 ctum esse contendunt, vt in mundo superua-
 cuus & ociosus, tanquam sterilis arbor terrā
 occupet. hoc mihi tam absurdum viderut, vt
 nihil suprā, quod à summa cūm humanæ ex-
 cellentiæ, tum diuinæ sapientiæ, que nihil vn-
 quam

quã frustra, quod ad certũ usum finemq; nõ referat, facit, ignoratione proficisci necesse est. Ergo iuxta præclaram istorũ sententiam nihil aliud est homo nisi massa quædã inutilis, quæ in orbe terrarũ nihil agat, sed tantũ terrã occupet, aliisq; rebus impedimento esse videatur. Ad nihilum igitur valet, nisi vt tanquam sal infatuatum è rerum natura exterminetur. Hoc me in vestra opinione plurimum offendit.

ALTERA ABSVRDITAS.

NON minus absurda est illorum sententia, qui vt hanc Scyllam declinent, & fugiãt, hominemq; aliquid posse, nec frustra conditũ esse fateantur, in eam Charybdim sese præcipitant, vt illũ nihil nisi mali, nullũ opus nisi sibi & aliis perniciosum atque noxiũ facere posse dicunt. De calcaria, vt dicitur, in carbonaria. Tolerabilius enim erat hominẽ à Deo conditũ esse vt nihil ageret, quã vt malè ageret: de illo siquidẽ diceretur, Si nihil boni facit, certè nec mali quippiam perpetrat, neque cuiquam nocet. Iam verò isti dicunt hominẽ esse rem totius mundi miserrimã, propterea quòd nihil aliud nisi sibiipsi nocere possit. Quasi dicerent, Nihil aliud homo potest nisi seipsum occidere, vulnerare, morderre, lacetare, tanquam bestia rabie concitata. Cũ enim in omni animali, simul atq; natum est,

est,

est, natura insitū sit ipsum sibi cōciliari & cō-
 mēdari ad se cōseruandū, & ad eum statū, &
 ad ea quæ cōseruantia sunt eius status dū-
 gēda, alienari autē ab interitu, iisq; omnibus
 quæ interitū videntur adferre, solus homo ob
 eā ipsam causam quòd homo sit, sibi prodes-
 se nō potest, tantūq; abest vt malū declinare
 ac fugere valeat, vt ipse per singula momenta
 illud nō solūm arcessere, verumetiā perpetua-
 re cogatur, nec aliud quicquā nisi opera sibi
 adeò perniciosa, noxia, pestifera, vt iis nihil
 perniciosius cogitari queat, nimirum vt sibi
 suppliciū sempiternum cōparet, facere possit.
 O miserū hominem, qui seipsum perdere po-
 test, imò cogitur, prodesse sibi non potest: Ea
 paradoxū adeò execrabile vt nihil vnquam
 ei simile audiuerim, adeò absurdū & à ratio-
 ne abhorrēs vt nihil neq; dici neq; fingi possit,
 absurdus. Quid enim ad hominis despera-
 tionē certamq; perniciē, quid ad Dei aucto-
 ris contumeliā magis tēdit ac pertinet? Nam
 vnaqueque res secundum vim ac potentiam,
 quā à Deo accepit, agere debet; homo autē,
 iuxta istorū sentētiā, nullā vim nisi ad pec-
 candū accepit: consequēs est igitur vt & pec-
 care, & seipsum morte afficere debeat sempit-
 terna. Itaq; nō solūm adeò furiosus est vt sese
 mordeat ac laceret, verumetiā seipsum a mor-
 te nō tēporali sed aeterna debet afficere. Qui
 enim

enim peccat, animā suā nō solūm odit, verū-
etiā occidit. Quā cū ita sint, videtur mihi
hæretici nostri sic affecti cōtra Deū & homi-
nē, vt quicquid mali dici vel cogitari possit de
Deo vel de homine, id dicere velint, scriptu-
rāq; malè intellecta, ad ea persuadēda abuti,
cū tamē ad declarandā Dei erga hominē
summā bonitatē scripta sit, nō ad vllā crude-
litatē insinuandā, quo nulla vsus est aliquādo
in genus nostrū. Certè peiorē faciūt hominū
in hac vita cōditionē, quā damnatorū, qui
sicut nō possunt nisi peccare, ita neq; puniū-
tur de nouo pro vllō peccato. Homo autem
viator, aiunt hi, nō potest etiā nisi peccare, &
tamē pro quolibet peccato æternā pœnā de-
meretur. Sic aduersarij nō solūm homines iis
qui cruciātur apud inferos miseriore, verū-
etiā Deū in illos, quā in ipsos damnatos, ini-
quiorē & crudeliorē faciūt. Qui si Christi
verbis crederēt, cuius hæc sentētia est, qui pec-
cauerint, eos ob suas culpas propriaq; pecca-
ta sempiternis adiudicādos esse suppliciiis, nō
ita in Dei creatoris cōtumeliā impiis vocibus
obstreperēt veritati. Quid enim illo Deo cru-
delius, quid immanius cogitari potest? qui ho-
minē, quo nihil in rerū natura præclarior, ni-
hil excellentius finxit, vsque ad eadē miserabili fi-
ni destinauit. Ignis, aqua, cūcta elemēta, de-
niq; pecudes, cū id quod illis natura insitū
est,

est, faciāt, nō puniūtur, solus homo, inquit, isti, nihil aliud nisi peccare potest, sui tamen peccati sempiternas dabit pœnas. Remoue quęso frater, remoue è cōspectu nostro huiusmodi blasphematores diuini nominis, ne impias eorū voces audire cogamur. Quis enim vsque adeo sacrilega verba, quis tā abominabilē impiāq; sentētiā patienter audire possit? O mōstra, portēta, prodigia, in vltimas terras deportāda! O sacrilegos homines, imō demones! qui nō solum de homine, præclarissima creatura, verum etiā de Deo, eius auctore, tā absurda cōfingitis. Ista siquidem vestra vox est, homo ad id solū factus est, vt sese occidat & destruat. Quid igitur is Deo debet, quo nihil nisi malum accepit? O Satan Satā! certē nūc solutus es, alioqui mētibus hominū tam absurdas impiasq; opiniones ingenerare non posses. O miseri homines, & toto lachrymarū fonte plangēdi! certē à Deo derelicti in reprobū sensum incidistis, vt vidētes non videatis, nec audiētes audiatis. Quare mi frater ab iis quęso te segrega, ne te quoq; vltio diuina cum iis pariter inuoluat atq; consumat. Quid aduersarij & faciāt & doceant, attente quęso cōsidera: qui cum nihil nisi Dei laudē & gloriā sibi propositā esse dicant, de Deo tamē tā absurda & à ratione aliena, tā impia, tā execrāda prædicāt, vt cui illa iure tribuūtur,

is Deus

is Deus esse nō possit, qui etiā si Deus esset, ab homine tamē propter eximiā in illū crudelitātē atq; s̄auitiā, nulla religione colendus videretur. Non vides Diabolū per eos nihil aliud agere, nihil moliri, nisi vt veri Dei religionē & cultum euertat? Veri, inquā, Dei iustissimi atq; optimi, qui vidit omnia quæ fecerat, & erāt valde bona, quemq; maiores nostri sanctē pieq; coluerunt. Vix teneo lachrymas cū animaduerto nostro s̄culo in Christianissimo florētissimoq; regno cōtra deū nostrū nō modō huiuscemodi opiniones erroresq; confingi, verūm etiā impunē blasphemari, tā tamq; pseudoprophetarū ac Satanę ministro rū, qui torrētis è Stygio, imō Lemano lacu, erūpentis instar orbē Christianū peruaferūt ac populati sunt, esse audaciā, imō licētiā, vt cū certa multorū, qui illis pestibus fidē adhibuerunt perniciē ex illa Geneuę synagoga, tanquā ex putidiss. fonte, hoc errorū ac blasphemiarū, quibus nō solūm ecclesię Gallicanę sanctitas sinceritasq; corrūpitur, verū etiā totius Christianę religionis labefactatur auctoritas, summa cū Reip. clade pelagus redūdaret. O De' itāne Christiani desipere incipiūt, vt post tantā diuinarū humanarūq; rerū notitiā, tā absurdas de Deo & de homine opiniones admittere possint, quas ne bestię quidē si mētē haberent, admittere vnquā possent?

Iam

Iam Christiani, qui soli olim sapiebant, in-
piūt soli esse stulti, & non sapere ea quæ Dei
sunt. Certè animales, bestiales, carnales sunt,
& ideo ea quæ Dei sunt, nō sapiūt, nō intelli-
gūt. Ita quæadmodū si eos tæderet esse homi-
nes, præclarissimū Dei opus, ad pecudū quali-
tatē redire velle videtur. Quæ cum ira sint,
cur tuis opinionibus aded absurdis succedat,
easq; molestè feram, atq; improbè, perspicuū
est. Quas vt tuearis atq; defendas, hominēq;
libero voluntatis arbitrio, boniq; alicuius fa-
ciēdi potestate spoliatū esse persuadeas, nō so-
lū de ipso homine illiusq; operibus, veni-
etiam de Deo absurdissimè dicis & sentis.
Verūm hæc hactenus.

Altera huius opinionis absurditas.

ABSURDUM illud tuum orationis genus
haud iniuria dico. Cū enim sic loqueris,
neq; cōmunē hominū inter se loquēdi vsum
atq; cōsuetudinē, neq; scripturæ sanctæ phra-
sim imitaris, quam in aliud sermonis genus,
vt cū tuis opinionibus tam absurdis alienisq;
cōueniat, mutari necesse est. Nā si solus Deus
& velle & facere operatur in nobis absq; vlla
nostra cooperatione, cōsequēs est solū Deū
velle, quod homo, velle solum Deum facere,
quod homo facere dicitur. Quis enim ne-
sciat actiones nō iis qui nihil agūt, sed suis vel
actoribus vel auctoribus esse tribuēdas? Ignis
enim

enim calefacit, non ligna vel aqua. Rursus aqua humectat, non situla aqua continens. Si pictor elegantem imaginem pinxit, deinde boui aut asino illud opus adscribitur. Siquid ego desiderem, & hoc ipsum alius, qui nihil minus cupiat, desiderare dicatur, nonne mendacium est, non solum a ratione, verum etiam a loquendi consuetudine profus alienum? Ad eundem modum, cum absque villo meo motu vllaque cooperatione Deus in me voluntatem producit & creat, si quis me velle dixerit, falsa & a ratione abhorrens erit eius oratio. Cuncta igitur scripturae loca in quibus homo aliquid aut fecisse, aut voluisse dicitur, corrigi, eaque verba quae solum Deum fecisse & voluisse significant, iis subrogari necesse est. Nam iuxta vestram opinionem atque sententiam, falsa sunt illa scripturae verba, homo aliquid aut fecit aut voluit. Qui si nihil potest velle, cur illi diuinae literae voluntatem attribuunt? Si nihil facere potest, cur in scripturis aliquid fecisse dicatur? Qui nihil neque vult neque facit, qua ratione aliquid aut fecisse aut voluisse dicendus est? Hoc si verum est, quid falsum sit non video. Vera enim est propositio, cum ea res de qua sermo est, ita se habet quemadmodum verba significant, falsa, cum aliter. Si igitur aliter homo se habet, quam scripturarum verba significant, quare illum aliquid aut fecisse aut voluisse declarat,

L scriptu.

scripturæ sententiæ falsas esse perspicuum est. Ergo corrigendæ sunt, imò verò de scripturarum albo tollendæ, nō solūm quòd fallæ sint & vanæ, sed etiam quòd orbi terrarum summam perniciem attulerunt. Nam si vera est vestra sententia, multis bonis viris piisq; hominibus, vt maioribus nostris qui Dei, verbo simpliciter credendum putabant, illa scripturæ verba, quæ simplices illos & apertos homines in eum præcipitarunt errorem, vt hominem aliquid & velle & facere arbitrarentur, exitio fuerunt. Quæ cum ita sint, vos Dei vel consiliarios, vel magistros fuisse operæpreti erat, vt illum alio sermonis genere quàm in scripturis suis vsus est, vt doceretis. In iis enim hominem nō solūm aliquid voluisse, sed etiam fecisse dicit, illique opera quædam attribuit: imperitè sanè, ne dicam falsò, iuxta præclaram noui vestri euangelij sanctitatem. Sed quoniam Deus in scripturis grammaticè vestra præcepta non curat, hanc certè, nisi fallor, consuetudinem, quæ ab initio in hominum sermonibus vsuq; versata est, vt homo aliquid vel voluisse vel fecisse dicatur, libenter emendaretis. Non ergo amplius dicendum est, Ille vult ire Romam: sed potius, Deus vult ire Romam. Dei enim est omne quod aut volumus aut facimus. Ita deinceps dicere non licebit, Homo vult bibere: sed dicendum

Secundum est, Deus vult bibere. & quicquid est
eiusmodi, sic pronunciarī oportebit. Sed na-
tura, quę audire non sustinet hominē in hoc
mundo nihil agere, nos ita loqui docuit. At-
tamen eam ad istorum normam & amissim
qui in scripturis sanctis, id quod ante illos ne-
mo neque intelligere neque videre potuit,
lynceis oculis acutissime quę viderunt, exigi,
imò corrigi necesse est. Sed ad te redeo mi fra-
ter, illud quę tuum peracri iudicium ita cali-
gine offusum esse non arbitror, vt quàm ab-
surda sint ista, si in vsum inducerentur, vide-
re non possis. Opinionem ergo tuam falsam
& à recta ratione abhorrentem esse mihi cre-
de, ad quam, nisi diuinę literę corrigantur, &
humani sermonis vsus atq; consuetudo mu-
tetur, nos accommodare nō possumus. Illud
tibi persuade, Spiritum sanctum, cuius instin-
ctu prophetę & Apostoli ita locuti sunt, opti-
mē scire quo sermonis genere vtendum sit:
qui cum aliquanto melius quàm homines,
rerum atque verborum proprietatem intelli-
gat, sine certa ratione nunquā ita locutus est.
Si homo nihil neq; facere, neque velle posset,
nunquam (mihi crede) Deus, id est, ipsa veri-
tas, eum aliquid posse dixisset. Vides dū istis
tuis ministris, imò impostoribus, nimis teme-
rē & improvidē fidē adhibes, in quas absur-
dissimarum opinionum plagas, in quę retia

te ipse conieceris? Porro si tot rationibus & exemplis à me prolatis, tanquam multis absurditatibus in tuo errore deprehensis atque delectis, tibi fortè non satisfeci, iure abs te petere videor, vt quemadmodum te diuinis literis fidè habere fingis ac simulas, ita etiam te vera facias, iisq; omnibus credas. Vt igitur

1. Cor. 3. Apostolo credidisti cùm dicit: Deus operatur in vobis & velle & perficere. ita eidem crede dicenti: Hoc vobis vtile est, qui nō solum facere, sed & velle cœpistis ab anno superiore. Crede Christum ipsum cùm de Magdalena diceret: Bonum opus operata est in me, non esse mentitum. Hoc igitur & Christo, & eius Apostolo, imò tibi ipsi, nā hīc tua res agitur, præsta beneficium, vt vtrunque verum dixisse credas. Quid discipulum cum magistro, Apostolum cum Christo, præconem cum iudice committis? An illos inter se diffidere arbitraris? Certè quorum iam est in cœlis animorum summa cōsensio, eorum in terris non pugnat oratio. Quēadmodum ergo magister bonū opus ab homine fieri prædicat, ita discipulus vt illud faciamus admonet, dicens: Dum tēpus habemus, operemur bonū. Gloria enim, vt alibi idem Apostolus ait, & honor, & pax omni operanti bonum. Item: Vnusquisque propriam mercedē accipiet secundum suum laborem. Quid ais Paule? Paulo antè dice-

bas:
cere
fieri
xta
tent
no p
nusc
boni
tibi
Sed
imò
per
pugn
lius v
stra
cred
lus d
tion
per
oper
de
ne, n
didit
habe
nego
cont
cōtra
defe
cum

*Galath. 4.
Rom. 2.
1. Cor. 3.*

bas Deum in nobis operari & velle & perficere, nunc autē de nostro labore differis. Quī fieri potest vt nobis proprius sit labor, cū iuxta istorum qui se discipulos tuos iactant, sententiam, nihil neque faciamus, neque omnino possimus? Quomodo tu dicis: Referet vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum? An tecum ipse pugnas, tibi que contradicis? Nihil profectō minus. Sed nostra cū incredulitas, tum ignorātia, imō verō quorundam superborum hominū pertinacia in causa est, vt in Apostoli scriptis pugnantia quēdam esse videantur. Vt cū illius verbis de nostro aliquid adicimus, nostrāque sententiā nihil contrarium recipere aut credere sustinemus. Nūquam enim Apostolus dixit solum Deum absque nostra cooperatione totum & velle & perficere in nobis operari. Illius quidē agnosco sententiā, Deus operatur in nobis & velle & perficere, sed vnde hæc verba, *Solus & absque nostra cooperatione*, nisi de tuo? quæ si Apostoli verbis nō addidisses, errori tuo congruentē sententiā nō haberes. Nego igitur secū pugnare Paulum, nego in eius epistolis vnum locum alteri esse contrarium. additionē autē tuam illius verbis contrariam esse dico, cui vt crederes, eamque defenderes, tam multa scripturæ loca, quæ cū additione tua pugnant, nec conciliari vlt

lo modo possunt, non solum pessundas & prateris, verum conaris euertere. Tolle mihi hanc tuam adiectionem, & statim Paulus non modo secum, verumetiam cum Christo, id est cum ipsa veritate, consentiet. Neque enim ignorat Apostolus Deum tanquam principium agentem in nobis operari & velle & perficere, sed hominem quoque nouit Deo concurrentem, ut ita dixerim, & cooperantem, cuius adiutores nos esse disertè pronunciat. Hæ profectò duæ sententiæ, quas in Apostolo legimus, non pugnant inter se, sed tu ista tua adiectione, quam pro Apostoli verbis mihi obtrudis & veditas, consensionem atque concordiam scindis. A te igitur peto, si qua te salutis cura tangit, si quod est in te pietatis vestigium, si illa Dei maledictionem, quam iis qui scripturæ verbis aliquid adiiciunt, veritas comminatur, metus, remoue illam tuam adiectionem, crede deinceps Apostoli verbis, & inter nos illic pax sequetur. Alioqui fieri nullo modo potest, ut pro Dei verbo tuam adiectionem scripturæ contrariam amplectamur, eoque impietatis auctorem teo tecum redeamus in gratiam. Nam si amici esse non possumus, nisi hæreticis manum dederò, leuius tuas inimicitias, quam illorum amicitiam sustinebo. Crede igitur matrem ecclesiam sponsi sui nosse vocem, alteriusque sermonem à Christi verbis

1. Cor. 3.

bis facillimè posse discernere. Atque utinam illius sequerè prudentiam, nunquam in illud perfidiæ barathrum incidisses. Nunc autem quia quorundam homuncionum sententiam, quam velut ex scripturæ fontibus haustam, verbo Dei contra ipsum Dei verbum adijciunt, pro veritate complexus es, multo erroris luto oblitum, imò implicatū, vix emergere posse te video. Atqui complura sunt scripturæ loca in quibus homines aliquid voluisse aut noluisse, fecisse aut non fecisse dicuntur, & tu me vis istorum siue adiectionem siue sententiam cum diuinarum litterarum auctoritate pugnantem atque contrariam amplecti? Non faciam, ne tu quidem si sapias, & si salutis tuæ vis aliquam habere rationem, erroremq; vitare & fugere. Vis scire quàm insigni cõcionatores, imò impostores tui calliditate sint vsi? Certè ut te fallerèt atque deciperèt, in primis hanc suã adiectione Dei verbum appellare non dubitarunt: deinde quia illorum adiectionem atque sententiam pro Dei verbo nolebamus amplecti, in nos latrãre cœperunt, indignum facinus esse clamantes, Verbum Dei à nobis respui ac reijci. Quæ cum in nos impia vomuisset audacia, iis temerè credidisti. Hinc igitur illa tua præclara sententia, quam in tuis literis contra Romanam ecclesiam ferre non dubitas,

cum censoria virgula sumpta, eam contra Dei verbum, contra scripturæ auctoritatē docere pronūcias, hominē aliquid boni facere posse. Atqui istud quod Verbum Dei vocas, contra quod ecclesiam docere vis, nihil aliud esse nisi additionē vestram, quam Dei verbo contra Dei verbum Pseudopropheta vestri addiunt, planum fecimus, quemadmodum et iis quę in hoc loco disseruimus, liquidō intelligere potes. Ministrorum namq; vestrorum omnem fraudem imposturamq; deteximus, illosq; cuniculos quibus arcem veritatis euertere moliebantur, deprehendimus. Restat ut ad sextū epistolæ tuę argumētum veniamus.

SEXTA CONFUTATIO.

SEXTVM igitur argumentum tuum ex horum euangelij locorum vitiosa interpretatione sumptum est, Nemo potest ad me venire, nisi pater meus traxerit eum. Item, Compelle eos intrare. Quibus ex locis nos liberū voluntatis arbitrium non habere concludis. Eodem argumentandi modo, neq; Christianum, neque Angelos sanctos libero arbitrio præditos esse monstrabo. Nam de Christo in euangelio dictum est: Et coegerunt eum, nimirum ex discipulis eius duo, ut secum intraderetur hospitium. Quid in Genesi? Nonne hæc disertè scripta sunt? Compulit Loth, illos nimirum angelos, ut diuerterent ad eum. Sic igitur

igitur tuo more argumētor. Discipuli coëgē-
runt Christum, & Loth angelos cōpulit, neq;
Christus igitur, neq; angeli habuerunt liberū
voluntatis arbitrium. Si tuum argumentum
ad probandum in nobis nō esse voluntatis li-
bertatē valet, valebit & meum, quod ex cla-
rissimis scripturæ locis, neq; in Christo, neque
in angelis eius liberum fuisse voluntatis arbi-
trium, eodē modo probat. Sed hoc perspicuē
falsum est. Consequēs est igitur & tuum esse
vitiōsum, ex mala scripturæ intelligētia sum-
ptum. Animaduertendum est igitur hæc ver-
ba, trahere, cogere, compellere, nō significare
vim aliquā, cūm ad hominis voluntatem ad-
mouentur, sed tātūm vehementē quandam
persuadendi rationē, quæ precibus, exhorta-
tionibus, supplicibus verbis fieri consuevit.
Cūm verò actionē aliquā circa corpus osten-
dunt, tum demum necessitatem vimq; signi-
ficant. Hoc orationis genere nonnunquā ipse
vteris. Cūm enim ab aliquo multis precibus
exoratus fueris, tum vt illi concederes quod
petebat, te coactum fuisse dicis. Ad hūc mo-
dum orator, cūm audiētium mouet affectus,
iisq; quod vult dicendo persuadet, audito-
rum suorum animos in sua potestate habere,
illosq; in quancunque voluerit partē flectere
dicitur. Orpheum non feras modò, sed saxa
etiam syluasq; traxisse, posteritatis memoriæ

L s prodi-

proditū est. Vnde est illud poëta: Trahit sua quemque voluptas, & tamē hīc nulla vis ad trahendū adhibetur. Inde est & illud Iacobi: Vnusquisque tētatur à cōcupiscētia sua abstractus & illectus. Voluntas igitur hominē ad se trahit, non vi impulsū, sed cuiusdā suauitatis illecebris delinitum, qualē in Cantico canticorum sponsa cupiebat, cūm sponso diceret: Trahe me post te, in odore curremus vnguentorum tuorū. Hoc ergo modo nos ad Filium trahit Pater, nō vim ac necessitatem adferens, sed multis de causis illum & sequi, & amare persuadens. Hoc quoq; modo verbi Dei prædicatoribus dicitur, vt ad regni celestis conuiuium inuitatos intrare compellant, id est, vt iis instent opportunè, importunè arguant errantes, desides obsecrent, increpent delinquētes, quemadmodum discipulū suū Paulus hortatur. Hanc autem compulsionē non esse violentam, neq; liberæ voluntatis arbitrio quicquam detrahere perspicuū est, ex eo quòd de iis qui ad cœnam inuitati erant, Etangelista ait: & nolebāt venire. Deus quoque hoc modo cogi dicitur, cūm à nobis importunè rogatur, & vt à nobis ita cogatur, multis rationibus atq; exemplis ipse nos incitat. Vnde & Moyſi ardentissimis precibus le tanquam vi quadā retineri, imò cogi fatebatur, cūm ei diceret: Dimitte me, vt irascatur furor

1ac. 1.

2. Tim. 4.

furo

furore meo: & quæ sequuntur. Hæc hominis coacti videtur oratio. At tamen neque negabis, ut equidem existimo, Deum habere liberum voluntatis arbitrium, neque eò impudentiæ processisti, ut dicas, ei vim aliquam adferri posse. Suorum igitur preces liberè exaudit, nulla necessitate compulsus, sed libertate voluntatis adductus. Ex quo hæc verba, trahere, cogere, compellere, non magis tibi ad evertendam humani, quàm mihi ad tollendam & angelici, & diuini arbitrij libertatè fauere, perspicuum est. Cui igitur obscurum esse possit, te ad confirmandam opinionè tuam, & præposterè scripturarum verba proferre, cum ea non solum male intelligas, sed etiam peius exponas, & illud argumentum tuum captiosum ac sophisticum esse, cum eodem modo falsum aperte concludam & colligam?

SEPTIMA CONFUTATIO.

NEC minus sophistica est septima allegatio tua, quæ non supra verbi Dei petram fundata, sed supra viciosam ac malam scripturæ intelligentiam posita, diu stare non potest, sed sua sponte procumbit. Ex iis enim quæ & à propheta de immutatione cordis humani in noua lege futura, & à psalmista scripta sunt hoc modo: Cor mundum crea in me Deus, & *psal. 50.*
spiritum rectum innova in visceribus meis. Itè alibi: Conuerte nos Deus salutaris noster: & *psal. 80.*
siquid

siquid est eiusmodi, tuo more concludis, ho-
 minē liberæ voluntatis arbitrium nō habere,
 sed omnia quæ in illius conuersione, cordisq;
 immutatione geruntur, sic à Deo fieri, vt ab
 homine nihil fiat. Cæterum vt tibi in hac
 parte respondeam, in primis à te peto frater,
 quod etiam superius memini me petisse, vt
 nō alicui scripturarū parti, sed omnibus diu-
 nis scripturis fidem habeamus. Cū illud
 Psalmista producis in medium: Cor mundū
 crea in me Deus. Item: Conuerte nos Deus
 salutaris noster, scripturæ verba libenter am-
 plectens & exosculans, prophetā à Deo recte
 petentē, quod is cōcedere & posset, & velle,
 agnosco. Porrò si apud prophetas hominē à
 Deo rogari demōstro, vt cū ei dicitur: Co-
 uertimini ad me, & ego conuertar ad vos: à te
 peto, vt id à Deo recte fieri, atq; ab homine
 aliquid, quod ab illo prestari posset, postulari,
 tibi quoq; persuadeas. Quemadmodū igitur
 ex hoc, quod Deus ab homine rogatur vt
 ipsum conuertat, Deum in peccatoris cōuer-
 sione aliquid facere cōcludis & colligis, ita ex
 eo quod homo rogatur à Deo, vt ad illum se
 conuertat, hominē in sua cōuersione ad Deū
 aliquid facere pari ratione concludas necesse
 est. Hac enim conditione Deus nos ad se cō-
 uertit, si ad illum cōuerti velimus, imò si nos
 ad illum conuertimus. Alioqui ad illū frustra
 clama-

clama-
 re ne
 quid
 mod
 veru
 per c
 xiliu
 Inde
 gent
 ait, C
 cit,
 meo
 Deu
 Deu
 O q
 vtri
 fem
 Nih
 stulo
 supp
 cete
 laua
 alter
 tant
 te, a
 Et a
 orat
 ritu

clamamus: Conuerte nos Domine: si omnia expectantes à Deo, quod in nobis est præstare negligimus. facile igitur inter nos, in hac quidem parte, poterit conuenire, si quemadmodum utrūque Dei verbum est, ita utrūque verum esse credideris. Tum enim vti semper credidi, in nostra cōuersione hinc Dei auxilium nobis necessarium, tecum esse credā. Inde tu mecum hominis tanquam aliquid agentis, cōoperationē requiri credes. Vnde qui ait, Conuerte me Domine. idem alio loco dicit, *Psal. 118.* Conuerte pedes meos, id est, affectus meos, in testimonia tua. Quēadmodū enim Deum rogamus vt nos ad sese conuertat, ita Deus à nobis, vt ad illū conuertamur, exigit. O quā facilē hac re conciliari possemus, si utrinque *φιλαυτία* & concertatione dēposita, semel totam scripturam vellemus amplecti. Nihil hīc à te frater difficile, nihil iniquū postulo. Tu mihi hinc vnum prophetam Deo supplicantem producis in medium, atq; dicentem: Cor mundū crea in me Deus, id est, laua cor meum. ego tibi Deum ipsum apud alterum prophetam nos velorantem vel hortantē ostendo. Lauamini, inquit, mundi estote, *Isai. 1.* auferte malum cogitationum vestrarum. Et alibi: Laua à malitia cor tuum. *Hierem. 4.* Dauidis orationē à te recipio. Cur tu à me, imò à Spiritu sancto, Dei orationē, qua te, vt cor tuum laues,

laues, admonet, reiiciendam putas? Nisi forte
 solū Deum in te laborare vis, tū verò in Ep-
 curi castris, imò in Adonidis hortulis ocioſus,
 interim vt de peccatorum tuorum cœno te
 sine vllō tuo studio ac labore Deus educe-
 expectas. Sed non sic itur ad astra. Vult enim
 Deus nos operi manum admouere, neq; oc-
 ſantes, sed enitentes auxilio suo lubleuare cō-
 ſuevit. Scitum est illud Hesiodi: *ὁ δ' ἀπὸ
 ἰδρωτῶν θεοὶ ἀροπαγεῖσθαι ἐθναυ.* & quæ sequi-
 tur, quod à nostris ita reddi solet, Virtutē pe-
 ſuere Dei virtute parandam. Illa quoque Au-
 gustini ſentētia veniat in mentē: Qui creatur
 te sine te, nō iustificabit te sine te. Quæ cum
 ita sint, quàm & rationi consentanea, & ſcri-
 pturis conueniens sit oratio nostra, perspicua
 est. Nec dubium est quin tua differendi ratio
 sit eiusmodi, vt dum vnum ſcripturæ locum
 respicis, alterum destruas. Hæc tua pietas est,
 ita Christianam religionē à tuis colere ac ſer-
 uare didicisti. Sed quid veritatē diuidis? Cur
 non potiùs ſcripturam ſacram aut totam ver-
 ram, aut totam falſam eſſe credis? Et quomò
 vos, qui de Caluini ſchola, tanquã ex equo
 Troiano prodisti, ita fidem veſtram iactate,
 ita de ea gloriari ſoletis, vt ſoli ex omnibus fr-
 deles dici velitis; ſit ea fidei veſtræ amplitu-
 do, quàm illud vocabulū glorioſum, quod ce-
 teris ereptū, vobis ſolis arrogatis, meritò po-
 ſtulat

ſtulat.
 ſenten
 trūca
 trudu
 qua m
 ſenten
 nunci
 tanqu
 ces, c
 tuã E
 demn
 tatē d
 ſtunci
 opric
 eſt. T
 in hoc
 ciliari
 confe
 fatear
 ſcript
 cogni
 prate
 ſint, q
 prude
 verbo
 laba, c
 teſt, in
 vno lo
 uertit

stulat. Ergo deinceps nolite integras scripturę
sententias reiicere, vt dimidias quasdam, atq;
trúcatas, quas impostores illi vestri vobis ob-
trudunt, mordicus retineatis. Cùm igitur ali-
qua materia tractanda erit, antequam de illa
sententiã feras, quid de ea tota scriptura pro-
nunciet, diligenter ac maturè considera, ne
tanquam fatuus iudex de re incognita iudi-
ces, quod híc fecisse te video, dum matrem
tuã Ecclesiam, & quidẽ inauditã, temerè cõ-
demnas, cùm illã contrã scripturarũ auctori-
tatẽ de liberę voluntatis arbitrio docere pro-
nuncias. Atqui non illius sententiã, sed tuam
opinionẽ scripturę contrariã esse perspicuum
est. Tuã igitur fidei angustia & paruitas nos
in hoc Religionis negotio conuenire atq; cõ-
ciliari nõ sinit. Ego enim à te totius scripturę
confessionẽ exigo, ego vt eam totã veram esse
fatearis, postulo: tu verò cùm tantũ aliquã
scripturarum partem recipias, omniũ tamen
cognitionẽ ita tibi ac tuis arrogas, vt ad nullũ
præterea existimes pertinere. Quæ cùm ita
sint, quis aded cæcus, vt tuam iniquitatẽ im-
prudentiãq; non videat? Ex vno siquidem
verbo, sed quid dico verbo? ex vna propè syl-
laba, quicquid de aliquo argumento dici po-
test, imperitè sanè cõcludis & colligis, atq; ex
vno loco, in quo de eo quod inter nos cõtro-
uertitur, nulla sit mentio, id falsum esse con-
tendis.

tendis. Cùm ergo Dauid ait: Cor meum crea in me Deus: num hoc illi propositum erat, querere, vtrum in sua cõuersione homo aliquid faciat an nõ? Minimè verò. Sed id, quod sibi necessariũ nouerat, à Deo postulabat. Ad eundẽ modum, cùm Deus homines, vt ad se conuerterentur, oraret, hanc quæstionẽ, vtrum gratiæ suæ auxiliũ, hominibus ad conuersionem necessariũ esset, tractare nõ instituerat, sed id solũ ab homine, quod requirebat, ad verã pœnitentiam, & vt Græci significantius dicũt, μετανοια, illi necessariũ erat: nimirum vt si homo Deum ad se conuerti, illiusque auxiliũ & fauorẽ sibi adesse vellet, ad eum se conuerteret. Cùm igitur ex aliqua sententiola, quæ de altera cuiusdam materiæ parte agitur, aut totius argumenti resolutionẽ inferre, aut quicquid in illa sententiola dictũ non est, falsum esse concludis, nõne stultissimè facis: tanquam si diceres, quicquid in eo scripturæ loco positũ non sit, verum esse nõ posse. Hæc est à loco; ab auctoritate negatiue arguere, quod quàm sophisticũ sit, nullus ignorat. Argumentum igitur tuum se habet ad hunc modum. Dauid cùm diceret, Cor mundum crea in me Deus: de eo quod ad mundandum cor nostrum facere debemus, nihil dixit, homo igitur in sua conuersione nihil facit. Hoc modo Christum de Virgine natum non

non est
Dauid

A r

his ex
test. S

vitiosus
fario,

uabor

postor

vt alio

fallac

rum v

tur in

est, ea

nem r

strare

nostra

purga

taris

mine

quico

tis ar

Li

tari:

Dauid

in to

eum

non

non esse concluderes. De hoc enim eo loci
David nihil dixit.

Huius sophismatis vberior explicatio.

APUD Rhetores vitiosum dicitur oratio-
nis exordium, quo etiam aduersarius vti po-
test. Sic Dialectici argumentum malum &
vitiosum esse dicunt, cum ei simile ab aduer-
sario, & contra nos concludi potest. Non gra-
uabor hoc loco tibi ostendere, quanta in in-
postorum vestrorum argumentis sint vitia,
vt aliquando tandem oculos aperias, totque
fallaciis cognitis atque perspectis, ministro-
rum vestrorum fraudem intelligas. Illud igitur
in primis animaduertere operæ precium
est, eadem argumentandi ratione, qua homi-
nem nihil in sua conuersione agere, demon-
strare conatus es, probari posse, Deum in
nostra cœuersione, cordiumve nostrorum
purgatione nihil facere. Sic enim argumen-
tatis: David Deo dicit, Conuerte nos Do-
mine: homo igitur nec in sua conuersione
quicquam agit, nec liberum habet volunta-
tis arbitrium.

Liceat mihi ad eundem modum argumen-
tari: Deus, qui non minus prudenter quam
David loquebatur, ait: Conuertimini ad me
in toto corde vestro: consequens est igitur
eum in peccatoris conuersione nec aliquid
M facere,

Psal. 18.

facere, nec habere liberum voluntatis arbitrium. Aut certe hoc modo: Prophetæ verba sunt. Lex Domini immaculata conuertens animas. Neque Deus igitur neque homo in peccatoris conuersione quicquam agit, sed hoc solius legis officium est. En idem argumenti genus. Tria antecedentia ex scripturæ quidem fontibus hausimus, sed conclusiones nostræ sunt, quas scripturis adiecimus. Sed quoniam hæc argumentandi ratio sophistica est, nostræ tres conclusiones falsæ sunt. Hæc cum mecum reputo, teque, quem in ceteris rebus prudentiæ laude dignissimum mihidico, in hoc maximi ponderis negotio impostorum aucupio & fraude captum, ac diaboli cassibus implicatum video, pro meo in te more, tuam vicem miseriamque deploro.

Isaia 1.

Vis aliud exemplum? Lauamini, inquit Deus per prophetam, mundi estote. homo igitur in mentis suæ purgatione totum facit. Hoc consequens iure negabis, at tamen ex eodem artificio, ex eadem officina, qua tuum illud, genuit. Quale igitur tuum? Prophetæ verba sunt, inquis, Laua me Domine ab iniquitate mea. Item: Cor mundum crea in me Deus. homo igitur in cordis sui lotionem nihil facit, nihil potest. Vis me hanc tuam conclusionem amplecti? Recipe & tu meam, quæ tuæ nihil lo deterior est. Sed quoniam id à te obtineri non

non debet, nec potest, quid hinc faciendum existimas? Quid? nisi ut hanc nostram argumentandi rationem sophisticam esse ambo intelligentes, illas conclusiones quas de nostro scripturæ verbis adiecimus, reiiciamus, solasque scripturæ sententias, è quibus tanquam ex fontibus illas conclusiones videbamus haurire, pro veris retineamus. Illis igitur prophetæ verbis: Laua me Domine ab iniquitate mea: istud adiecis de tuo, Deus ergo in hominis purgatione facit omnia. Huic autem Dei ad homines dictæ sententiæ, Lauamini, mundi estote: de meo adieci, Homo igitur in sua spiritali lotione omnia facit. Si hanc meam adiectionem repudiandam putas, cur ego tuam amplectar? Hæ duæ adiectiones non Dei verba, sed nostra sunt. Vtraque ergo repudiata solum ac purum Dei verbum retineamus, & nihil inter nos controversiæ relinquatur. Deum igitur in nostra conversione plurimum operari credendum est, alioqui non rogaretur à Propheta, ut illum lauaret atque converteret. hominem quoque in sua conversione aliquid facere, non est dubium, alioqui eum diuina sapientia non rogaret, neque præciperet his verbis: Lauamini, mundi estote, & conuertimini ad me: sed omnia per se Deus ageret, nec ab hominibus aliquid postuleret. Vnde in Apocalypsi quidam vestes suas in sanguine agni

M 2 deal.

dealbasse dicuntur. Vide quàm facile hæc
 tione ad veram scripturarum intelligentiam
 peruenire possemus. Quam vt sequaris, & cõ
 clusiones quæ ex scripturis sumi videtur ce
 pendas, etiam atq; etiam à te peto. Id si ante
 fecisses, nunquam illi veteratores, & callidi
 quos admiraris, te circumuerti, ac sophisma
 tum suorum tendiculis implicatum, in suam
 factionem adduxissent, nunquam ita temere
 maiorum tuorum religionem ac fidem dele
 rens, in aduersariorum castra transisses. Bea
 tus Hilarius, nostræ Galliæ lumen, in Com
 mentariis in Psal. 118. multa diuinitus in hæc
 sententiam scripsit, cuius verba subiiciens,
 tanto viro potius, quàm illis tuis impostori
 bus ac sophistis te crediturum esse confido.
 Impiæ, inquit, est volûtatis, existimare idcir
 co se ea quæ sunt credentiũ propria non con
 sequi, quod sibi à Deo indulta non fuerint.
 Sed omnem occasionem huius impiæ excu
 sationis propheta summouit. Primum enim
 cum orat, conueniens infirmitati suæ egit of
 ficium. Dehinc Dei muneribus humanæ de
 uotionis studia cõnexuit. Cum enim ait, Le
 gem pone mihi Domine in via præceptorũ
 tuorum: quid secundum nostræ orationis hu
 militatem Dei esset, ostendit. Cum autem
 subiecit, Et exquiram eam semper: officium
 deuotionis suæ protulit, & in cæteris quoque
 vtrumque

utrumque quodam complexu sibi inuicem colligauit, cum deduci se in semita postulauit, & cum id ipsum uoluit. Prius enim que à Deo sunt, cum honore præposuit; & tunc que à se, cum confessione subiecit. Ita diuus Hilarius Dei auxilium, & humanæ deuotionis officium colligans atque coniungens, utrumque; necessarium esse demonstrat. Qua in re longè aliis argumentis utitur, quàm uos. Neque enim ex eo quòd Dei auxilium David postulat, cum nihil posse, sed ex eo quòd ille Dei muneribus humanæ deuotionis studia connectens, se legem Dei exquisiturum esse dicebat, officium nostrum cum Dei auxilio & gratia colligari debere concludit. Quæ autè hac de re hactenus diximus, ea tibi sufficere posse existimo, teque cum ecclesia Dei, sanctisque patribus iuxta scripturarum auctoritatem atque sententiam deinceps crediturum esse confido, hominem in sua conuersione aliquid posse, nec à Deo omnia fieri, & consequenter illum & uoluntatis libertate præditum esse, & ad bona opera gerenda aliquid uirium habere, quæ quanquam infirmæ sunt & imbecillæ, tamen cum potentissimus gratiæ Dei fauor accedit, homini nihil impossibile est. Vides igitur non solum omnes allegationes tuas uicioso quodam malæ intelligentiæ fundamento ac sensu, quæ diuinis literis

ris attribuis, niti, verumetiam omnia argu-
 menta tua quibus liberum voluntatis arbi-
 trium conaris euertere, sophistica, fallacia, ca-
 ptiosa esse? A te igitur peto, vt & tuæ salutis
 velis habere rationem, & quoniam hîc agitur
 non de vmbra asini, sed de vita & de salute
 tua, verane sint ea quæ iam diximus, quæro
 animo tranquillaque mente consideres. Quæ
 cum vera esse deprehenderis, in quantum et
 roris ac confusionis barathrum, dum illorû
 impostorum calliditatem, fraudesque minus
 caues, te ipse conieceris, liquidò intelliges.
 Nullus hîc est negligentia, nullus fœcordie lo-
 cus, neque iam aliena, sed tua res agitur. Non
 hîc de fumo disceptamus, nec de lana capi-
 na rixamur, sed hoc negotium ad animæ tuæ
 quam toti mundo iure anteponimus, salutem
 pertinet. Quæ cum ita sint, non erat hîc so-
 phismatibus, ac puerorum in morè captiu-
 culis agendum, sed omni concertatione per-
 tinaciaque deposita, prudenter ac mature, quic-
 quid cõtra fidem nostram ab aduersariis ad-
 ferebatur, examinandum erat, antequam aut
 ipsa fides reiiceretur, aut in eius locum perfid-
 dia reciperetur à nobis. Insignis enim est te-
 meritas, cum aut falsa aut incognita res ap-
 probatur. Nec quicquam est turpius, quam
 cognitioni & perceptioni assertionem appro-
 bationemque præcurrere. Quare quod tu cum

maio-

maiorum tuorum religioni ac fidei nuncium remissisti, facere neglexisti, ut aduersariorum argumenta rationesque diligenter expederes, vel nunc cum tibi & tuum errorem, & illorum à quibus circūuentus & captus es, fraudē ita perspicuè demonstrauius, facere stude. Adhuc diligentia locus est. Itaque quod tibi eripuit ignauia, reddat industria. Quid cessas? quid hæres? Nihil tibi neque graue præcipimus, neque difficile suademus. Illi verò impostores tui, qui tibi in hoc liberi arbitrij dogmate pro veritate mendacium, pro luce tenebras, pro fide perfidiā tradiderunt, in cæteris quoque, quibus contra ecclesiæ catholicæ, in qua Christo nomen dedisti, fidē supra petram diuina voce fundatam, te prauis opinionibus imbuerunt, pari (mihi crede) candore, eadēque sinceritate in cæteris abusi sunt, quemadmodum à Catholicis doctoribus, si odio quod in eos iniuria concepisti, paulisper deposito, veritatē ab iis discere volueris, facillimè intelliges. Tui ergo siue ministri, siue cōcionatores in nos multa cōfingunt, tibi que falsò persuadent, nos contra perspicuam verbi Dei veritatem, contra scripturarum auctoritatem atque sententiam docere nonnulla, quorum si velles scire rationem, videres profectò nos in singulis fidei dogmatibus ne latum quidē vnguē à verbi Dei regula, ipsaque

M 4

veritate,

veritate, honestate, ratione discedere. Sed quoniam longum est per vniuersa discurre, vt illorum calumnias detegamus, vna de bonis operibus disputatione contēti erimus, quibus nos tantum tribuere aduersarij mentiuntur, vt eorum merito regnum cæleste ab hominibus comparari doceamus. Quod certe nemo nostrorum vnquam neq; dixit neq; credidit. Nostri nāq; doctores meriti duo genera ponētes, alterum de condigno, alterum de congruo vocāt, atq; ita vtrumq; definiunt, vt opera nostra non de condigno, sed tantum de cōgruo regni cælestis meritoria esse dicāt, propterea quōd Deo congruat, vt quemadmodū illius æquitate & iudicio supplicia vitis, ita præmia virtutibus proposita sint. Hæc distinctionem vestri quidē irridere consueverunt, necessariò tamen excogitata est, vt scripturarum loca quæ inter se pugnare, contrariaque esse videntur, conciliari queant. Quid enim hac Apostoli sententia verius? Nō sunt condignæ passiones huius sæculi ad futuram gloriā? quæ reuelabitur in nobis. Num igitur hæc eiusdem Apostoli falsa erit. Vnusquisq; propriam mercedem accipiet secundum suū laborē. Minimè verò. Idem enim est in vtraque veritatis tenor. Restat igitur vt qui de libero voluntatis arbitrio satis multa iam diximus, de operibus deinceps nōnulla dicamus.

Hic

Rom. 8.

1. Cor. 3.

Hic ergo eorum quæ pro arbitrij libertate ad epistolam tuam respondimus, sit modus.

De humanis operibus ac meritis.

HACTENVS de voluntatis humanæ libertate, siue de libero arbitrio disseruimus. Veniamus nunc ad bonorum operum quæstionem, quibus cur vestri ministri tantas inimicitias, ac tam exitiale bellum indixerint, diu (fateor) multumq; dubitavi; sed ad extremum illius plus quàm Vatiniani odij hanc vnicam causam esse cognoui, quòd ij nihil tantopere sectantur, quàm id quod Dauid maximè verebatur atq; fugiebat, cum Deum rogans, diceret: Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Hoc igitur tanquam pestem aliquam propheta fugiebat ac verebatur, isti verò lógè aliter. Neque enim alia de causa contra liberum voluntatis arbitrium, & bona opera caninam exercere facundiam, nisi vt vitia sua atque peccata defenderent, suamque negligentiam hoc prætextu adubrarent. Apostoli & euangelistæ dici volunt. Iure igitur verentur ac metuunt, ne quis ab illis vitæ innocentiam ac sanctitatem, quæ tam gloriosum nomen deceat, postulet, nequis eos Apostolis sanctisque hominibus dissimiles iudicet, de quibus Apostolus scribit his verbis: Circūierunt in melotis, & in pellibus caprinis egen-

psal. 140.

Hebr. 11.

M 5 tes

res, angustiiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ. Neque igitur beato Ioanne Baptista, qui non modò vixit abstemius, verùm etiam locustas pro delitiis habuit, neque diuis Paulo, Antonio, Hilario, Bernardo, aliisque huiuscemodi, qui repugnantem carnem ita vigiliis inediaque confectam ac domitam, spiritus legibus subiecerant, vt eos toto orbe terrarum omne hominum genus miraretur, atque in cælum laudibus ferret, inferiores haberi voluerunt. Sed ad eam laudem & gloriam longè alio itinere sibi nitendum putauerunt. Cùm enim illos ob vitæ austeritatem suspiceret orbis, isti aliquanto scilicet prudentiores, quibus illud durum ac rusticanum vitæ genus minus probaretur; vt excusatione digni existimarentur, multos errores callidè sanè fabricati sunt. In primis igitur bonorum ac malorum operum fontem, liberum voluntatis arbitrium hominibus eripere conati sunt: deinde bona opera nullo modo fieri posse: ad extremum, etiã illa fieri possent, inutilia tamen esse dixerunt. In quo videntur fuisse nimium diligentes. Quid enim opus est pluribus verbis? Nam cui semel persuaseris nec esse in hominibus arbitrij libertatem, nec bona opera fieri posse, hunc, si bonis operibus non incumbat, in-

gratis

gratis abs te excusari necesse est. Porro si id persuadere difficile est, certè vel illud satis est, opera inutilia esse, nec aliquid meriti fructu sive adferre posse. Quis enim in bonis operibus sibi putet elaborandum, si vana, inania, inutilia esse credat? Sed si illa tria simul alicui persuaderes, quid ad eius excusationem addi potest, nisi fortè illud, bona opera homini non solum inutilia & vana, sed etiam perniciosa atq; adeò superstitiosa esse? Quod aduersarij de sanctissimorum hominum, qui ætatem in solitudine contriuerunt, operibus pronunciare non dubitat, quibus & Eliam, & Elizeum, & Ioannem Baptistam ante iudicij diè iudicis ore laudatum, aliosq; huiusmodi, quos & Apostolus tot encomiis tantisque laudibus ornat ac prædicat, & illius austeræ solitariæq; vitæ, quam isti superstitiosam vocant, auctores fuisse non dubium est, facile adiungent. Neque verò expeditior vlla ratio excogitari potuit, qua isti perditissimum illud suum vitæ genus adumbrarent, ac se quominus illorum sanctitatem atque virtutè per eadem bonorum operum, quæ in iis maiores nostri admirabantur, præclara vestigia sequerentur, excusare possent. Quæ cum ita sint, Ministris vestris iure succenseo. Hi siquidem contra omnium non modò prophetarum Dei morem, sed etiam Apostolorum institutum, cõtra

Hebr. IX.

tra

tra vetēris ecclesiæ totiusque antiquitatis doctrinam atque sententiā, bonis operibus deprimendis atque calcandis ita student, ut iis bellum indixisse videantur. Quo studio illud certè cōsecuti sunt, ut sæculi nostri homines, in omne malorum genus sua sponte plus factis pronos, in tantum desidii somnum, imò veternum adduxerint, ut qui antè suæ salutis immemores videbantur, nunc virtutis odio inflammati, in omne viciorum genus concitatissimè rapiantur. Cùm autem hinc omnes diuinæ scripturę tam multis & verbis & exemplis homines ad bona opera hortentur & moneant, inde vos tantum illorum odio pectoribus humanis ingeneraueritis, ac pœnè totū orbem in tantam negligentiam desidiamque traxeritis, quis vestram non miretur audaciā, cùm negatis vos quicquam docere quod ad illa dissuadenda pertinere videatur? Certè si vestra paradoxa, omniaque alia quæ cōtra bonorum operum exercitium adfertis, vera essent; vestri tamen officij erat, illud doctrinæ genus, quod negligentiā s̄cordiāque patrocinari videbatur, suppressere, maximè hoc tempore, quo inter homines ita refrixit charitas, ut bonis operibus vix vllus relictus sit locus. Quæ cùm ita sint, quid sibi volūt tot vestræ in bona opera declamationes? Quis hinc fructus ad Christianam Rempub. redit? Nul-
lus

omni
morū
qua r
mēte
videa
& acu
termi
tē, iu
simpl
riosē
opera
homi
rū esse
explo
cūm f
tētiō
paci
quene
minif
tibus
minu
succer
gener
in qu
intell

N
tur, q
virtut

omnino, sed potius disciplinæ ruina, bonorū
morū euersio, somnolētia quēdā, atq; desidia,
qua rāquā veterno sic occupatē sunt hominū
mētes, vt ad virtutis studiū excitari nō posse
videantur. Quare contentionibus omnibus,
& acutis aduersariorū disputationibus præ-
termiſſis fidei nostrę de bonis operibus verita-
tē, iuxta scripturarū auctoritatē atq; sentētiā
simpliciter ostēsurus, me etsi non omniū cu-
riosē expectationi, officio tamen meo, si bona
opera nō solūm ad salutē necessaria, sed etiā
homini vtilia esse demōstrauero, satis factu-
rū esse confido. Nā cui hoc de suis operibus
exploratū est, is in hac parte satis doctus est,
cum salutis æternæ viā teneat. Illa verò con-
tētiosa verborū acumina, quæ in hoc negotio
pacis inimicus excogitauit, ad salutē conse-
quendā nemini sunt necessaria. Quis ergo
ministris vestris de hac materia sic digladian-
tibus, vt multas contentiones & rixas ad ré-
minus pertinētes, in orbē inuexerint, nō iure
succenseat? In primis igitur regulā quandam
generalē habeo, ex qua omnia scripturę loca,
in quibus de humanis operibus agitur, rectē
intelligi possunt ad hunc modum.

REGVLA.

N I H I L de Deo diuinis literis contine-
tur, quod aut ad bonos, ne in via exercitioq;
virtutū perseuerent atque proficiant, deter-
rendos,

rendos, aut ad malos in vitiis animandos, & quo liberius in peccatorum impuritate permāneant, corroborandos, vlllo modo pertineat. Nam scripturæ bonos hortantur, vt in via, studioque virtutum non modò perseuerent, sed etiam proficiant, malos hinc vt ad Deum per pœnitentiæ viam redeant, admonent, inde in viciorum luto perseuerantibus supplicia comminantur. Hæc est prima generalisque Dei voluntas, quæ vt hominibus perspecta esset & cognita, quicquid de humanis operibus bonis ac malis diuinæ literæ sonant, memoriæ præditum est. Deus enim ille summus ac verus, qui sic malos odio, bonos amore prosequitur, vt hos in itinere studioque virtutis perseuerare, illos ab improbitate regredi velit, nihil vnquam dixit aut fecit, ex quo aut probi deserendæ virtutis, aut improbi desperationis, aut impœnitentiæ ansam capere possent. Itaque non est mihi dubium, quin omnes sani iudicij homines, qui que Deum sapientem, bonum, iustum, φιλένθρωπον esse credunt, illud facile concedent, eum quemadmodum non vult mortem peccatoris, sed potius vt conuertatur & viuat, ita nihil vnquam neque dixisse, neque fecisse, quod huic suæ voluntati contrarium videri queat. Porro si Deus incredibili clemētia peccatorem post tanta scelera prouocat ad salutem, non

minus

minus ardentem (mihi crede) ut iusti in virtutis studio perseverent, cupit, nec minus cupidè iis perseverandi vires suggerit. His ita constitutis, & de Dei benignitate, clementia, φιλαθρωπία non modò ratione, sed etiam scripturæ auctoritate confirmatis, ex hac regula consequenter aliam generalem, ad examinandum omnes explicationes, atque interpretationes, omnèsque sensus, qui scripturæ locis in quibus agitur de humanis operibus, attribuuntur, elicimus ad hunc modum: Omnis expositio interpretatioque scripturæ, quæ eò pertinet, ut aut probos à studio perseverantiaque virtutis deterreat, iisque coeptum in bonis operibus iter deserendi occasionem præbeat, aut improbos in vitiis ac vitæ impuritate confirmet, vel certè iis ansam præbeat, ut aut vitæ emendationem negligant, aut si penitentiam egerint, frustra id esse facturos, quasi Dei sententia mutari non possit, ac proinde hi in desperationis barathrum incidant, reicienda est atque dānanda, tanquā diuinæ voluntati, spirituique sancto, qui nihil unquam eiusmodi dixit aut fecit, aut statuit, repugnans. Si quis est igitur scripturæ locus, cuius hæc videatur esse sententia, ut aut improbis ad persistendum in vitiis atque peccatis animū addat, aut probos à virtutis studio, perseverantiaque deterreat, ita exponendus est, ut cū hac
prima

prima Dei volūtatē, quæ multis aliis scripturæ locis euidentissimè demonstratur, cōgruat atq; cōsentiat. Itaq; cū istæ sententiæ: Bona opera fieri nullo modo possunt. Ieiunia, cha-
meunię, vigilię, ceteręq; corporis afflictiones, & omnis vitæ rigidioris austeritas, deniq; penitentiæ, quæ dicimus, opera superuacua, inutilia, nō necessaria sunt, propterea quod sola fides sufficit, & si quæ sunt huiuscemodi sententiæ, cū illi primæ Dei volūtati repugnet, cū diuinis literis congruere nullo modo possunt. Cū igitur aduersarij taliū sententiā architecti, ad eas cōfirmādas aliquę scripturę locū proferunt, non est dubiū quin scripturę verba torqueāt ac repugnātia trahāt, propterea quod aliis in locis sententiā suā, ac voluntatē lōgē aliā esse Deus satis luculenter ostēdit. Illud quoq; animaduertēdū est, peccatū ieiunaturæ nostrę repugnare atq; esse cōtrarium, ut quisquis illud admisit, aut excusare, aut celare, aut negare conetur. Atqui post originale peccatū & in malū ac vitiū proni sumus, & a virtutis studio nescio qua pigritia retardamur. Quę omnia incōmoda ex carne, imò ex naturæ corruptione nascuntur. Omnis enim homo ab ineunte ætate in malum pronior quàm in bonū, errorem potius quàm veritatem amplectitur: & ut ait comicus, omnium ingenium à labore procliuē est ad libidinem.

Hinc

Hinc carnales homines, & animales, qui non sapiunt ea quæ Dei sunt, sua peccata suamque desideriam excusare conantur, quo liberiùs & vitiiis, quorum illecebris ad mortiferas voluptates trahuntur, inseruiant, & præruptum atque confragosum virtutis, in qua laboris ac difficultatis inest plurimum, iter deserant. Cum igitur id genus homines diuinas literas legunt, si quis occurrat locus, quo vitia sua honesto aliquo pretextu excusare, illaq; concordiam suam, boniq; faciendi negligentiam alere possunt, tunc demum quasi reperto thesauro gaudet & exultant. Si quis autem propheta, vel concionator vsque adeo ingeniosus extiterit, ut huiusmodi excusationes non solum excogitare, sed etiam defendere possit, nemo hoc vno libentiùs audietur, nemo gratior omnibus, nemo iucundior. Id enim attulit, quod omnes amarent, verumq; esse gestirent. Nec aliud in causa est, ut pseudoprophetae semper auditorum multitudine floruerint. longè plures etenim semper fuerunt, qui vitiorum illecebris capti, voluptatibus inseruirent, quam qui arduum virtutis iter scanderet. Illi ipsi protoplastæ parentesq; nostri Adam & Eua peccatum suum excusare conati sunt, hæc in serpentem, ille in uxorem, imò in ipsum Deum culpam reiciens. Exinde miseri eorum posteritatem vanitatem ita complexi sunt, ut vitia sua

N atque

atque peccata semper excusare, mendacioque
 protegere atque celare conentur. Quis enim se
 peccasse libenter fatetur? Quis se in culpa esse
 non inuitus agnoscit? Ista potius peccatis no-
 stis obtédimus: Aliter nō potui vitā mutare,
 me ipsum retexere, vitiis in quæ propè inui-
 tus abripior, repugnare non possum. Ita est in
 fatis, diabolus, aut nescio quis alius, me illud
 peccatum admittere coëgit. sic homines vi-
 tia sua excusare consueuerunt. Quid au-
 tem diuinæ literæ? Certè peccata omnia ex
 humano corde ac voluntate, tanquā ex fonte
 nasci pronūciant. Inde est illud quod Domi-
 nus per Prophetā ait: Perditio tua ex te Israēl.
 Inde illa Christi sententia: Ex corde prodeunt
 cogitationes malæ, homicidia, adulteria, for-
 nicationes, furta, falsa testimonia, blasphem-
 iæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem.
 Nihil est igitur quod apud iustum Dei tri-
 bunal cuiusquam vitium aut culpam defen-
 dere, excusare, purgare; nihil quod honesto
 aliquo iustoque prætextu celare possit. Itaque
 nec veri Prophetæ, nec sancti Doctores vnquā
 aliquid aut dixerunt, aut scriptum reliquerunt,
 ex quo aut in vitio confirmari possit impro-
 bitas, aut cuiusquam in malo pertinacia, in
 bono socordia iustam excusationē capiat. Eo
 fit, vt illi nō solū minus accepti sint ac minus
 grati, verum etiam tanto semper odio labora-
 uerint, vt & passim vexati, afflicti, profligati,

Osee 13.

Math. 15.

denique ex iis plurimi acerbissimis suppliciis
 excruciat, vitaque priuati sint. Veritas enim
 odium parit. Amara sunt delicatis, & impro-
 bis, quorum hoc nostro miserrimo sæculo ma-
 gna cōpia est; præcepta iustitiæ. Contrà falsi
 prophetæ accepti, cari que sunt omnibus. As-
 sentatio enim vitiorum adiutrix, in stultorū,
 quibus plena sunt omnia, mentes blandè in-
 fluit. Quæ cum ita sint, cur adeò multi hinc
 Machometi impietatem sequantur, inde au-
 sterum illud vitæ genus fugientes monasteriū
 deserant, atque in vestra castra transfugiant,
 non est obscurū. Vt enim Machometi impia
 lex, ita præclara religio vestra omne libidinis
 genus impunè permittit. Sed vt ad rē reuer-
 tamur, illud tibi confirmo frater, has inimici-
 tias quas impostores vestri bonis operibus in-
 dixerunt, hoc bellum quod cum pudicitia, ie-
 iunio, pœnitentia, cæterisque virtutibus ge-
 runt, non aliunde quàm ex vno libidinis affe-
 ctusque carnalis fonte manare. Solum enim
 vitium est virtutis inimicum, cui sic isti assen-
 tari student, vt id non modò tegere, sed etiam
 prætextu nescio quo atq; *ἀδωμίας* nomine
 adūbrare conētur. Inde bona opera fieri nullo
 modo posse dicuntur. inde inutiles superua-
 cuæque virtutes, quippe non necessariae, quæ
 apud Deum nullius sint meriti, nominantur.
 inde omnia in homine à Deo fieri, ipsum au-

N a tem

tem hominem nihil posse. Sic nimirum humana fouetur ignauia. Sic bonum quod fieri nullo modo potest, impunè dimittitur. Sed iste carnis affectus, non aliqua religio, sed mors est; quemadmodum ex Apostolo in tuis literis ipse commemoras. Mors, inquam, est iste carnis affectus, propterea quòd ij, qui hunc sequuntur, ad mortem eamque perpetuam conciti currunt. Quod natum est ex carne, caro est; vestra ergo secta, quam religionem dicitis, eum ex carnis affectu, atque prudentia, quæ Dei sapientiæ veræque religioni subiecta esse non potest, nata sit, quid est aliud nisi caro? Quare si sapias frater, isti carnis affectui renuncians, veram religionem amplectere, quæ crimina nunquam excusans, hinc in criminosos, ne flagitiorum & criminum somno opprimantur, assiduè clamat, inde bona opera laudás, probos homines iuxta Apostoli sententiam gloria & honore prosequitur. Hæc friuolis excusationibus nostris nullum relinquit locum. hæc bona opera cum auxilio gratiæ Dei, quæ nulli verè petenti negatur, non modò facilia, verum etiam necessaria, vtilia, æternæ vitæ meritoria esse pronunciat. Quæ omnia eò pertinent, vt & probi incepto virtutum itinere, nõ solum perseuerent, sed etiam currentes, vt dicitur, incitentur, & improbi ad pœnitentiam prouocati, mortiferis voluptatibus

Rom. 2.

tibus abdicatis in meliora conuersi, ad Deum redeant. Hæc omnia ad Dei verbū primamq; illam voluntatem ac sententiam, de qua superius diximus, omnino quadrant atque conueniunt, cum illoque carnis affectu siue prudentia, quæ peccata non damnat, sed excusat, & cum omni lege, quam non Dei sapientia, sed carnis prudentia sanxit, planè pugnat, eiq; contraria est. Pluribus verbis hoc agendū putauī, ut qua in explicandis scripturis arte, constantia, prudentia utamur intelligas. Neque enim ita diuinas literas explicamus, ut à primis illis scripturæ propositionibus atque sententiis, quibus hinc Deus iustus, bonus, virtutis ac bonorum operū amator inducitur, inde impietatis patronus auctorque peccati negatur, vel transuersum, ut dicitur, digitum recedamus: contra quas quicquid in scripturarum explicatione profertur, non modò falsum est, verum etiam ipsi scripturæ contrarium. •

HIS ita constitutis, iactoque doctrine nostræ de bonis operibus alto ac solido fundamento, erroris autem vestri non solum ex carnis affectu nati, sed etiam supra carnis prudentiam, quæ nihil aliud est nisi mors atque corruptio, non stabili veritate, sed mendaci vanitate fundati, radice detecta, veniamus ad causæ nostræ demonstrandam honestatem, operaque bona cum scripturarum auctoritate

congruere; quæ verò contrà dicuntur à vobis cum veritate pugnare doceamus. Quod ita simpliciter, apertè, perspicuè planum me facturum esse confido, vt si quis in tuo pectore veri relictus est amor, illa falsa carnis & mortis religione, quam infelicissimè amplexus es, repudiata, ad nos ipsumque veritatis domicilium te rediturum esse non dubitem. Pòtò si neque adeò perspicua erroris tui refutatione, neque ipsius veritatis clarissima demonstratione te mouere, atque ab hoc miserrimo affectu abducere potuero, me de tua salute desperare necesse est, ac deinceps existimare, te à Deo derelictum, in reprobum sensum incidisse, quemadmodum illos præclaros ministros, impostoresque tuos, à quibus huiusmodi erroribus imbutus es, erroris barathrum obrutos ac demersos esse planum faciam. In primis igitur ne contentiosum funem traham, quod de nostris operibus dicis, tibi ex parte concedo, nimirum ea ante regenerationis sacramentum, & sine fide nullo modo bona esse vel salutaria. Vnde Gentilium philosophorum, Iudæorum, Hæreticorum opera Deo non esse grata, id est, æternæ vitæ meritoria non esse concedimus. Sine fide siquidè, vt ait Paulus, impossibile est placere Deo. & alibi: Quod non est ex fide, peccatū est. Inde est illud Augustini: Omnis infidelium vita peccatum

Heb. 11.

Rom. 14.

catum est. Nam ubi deest agnitio veritatis
aeternae, falsa virtus est etiam in optimis mo-
ribus. Ideoque Plato, Cicero, Cato, caeterique
philosophi fide carentes, imaginem quandam
speciemque virtutis habere poterant, veram
virtutem habere non poterant. Ita quaecun-
que virtutis imago, quicquid boni operis in
haeretico fuerit, neque vera virtus, neque Deo
grata est, propterea quod is corde non retinet
fidem, ex qua tanquam ex fonte, bonorum
operum rivus manat & profluit. Haec igitur
si haeretico semel errore vitietur, omnia opera
nostra corrumpit ac polluit. Quae cum ita
sint, patere me quaeso frater verum dicere.
Neque enim haec ego profero, ut te ad iracun-
diam prouocem, sed ut tibi tuum periculum
ostendam. Cum primum illam Apostoli sen-
tentiam, quam contra nos facere arbitraberis,
in epistola tua legi; Omne quod non est ex
fide, peccatum est; lachrymas profecto tenere
non potui. Nam cum hinc unam tantum fi-
dem, unum Deum, unam ecclesiam, unum
baptisma esse, solisque catholicos verae, & fide,
& ecclesiam retinere intelligere, illudque Au-
gustini mihi tum venisset in mentem; libe-
rum arbitrium quisquis negauerit, catholicus
non est: inde omni te studio ac diligentia eniti
viderem, ut probares in nobis non esse liberum
voluntatis arbitrium; facere non potui, quin

te catholicum non esse, ac proinde hæreticū esse concluderem. O miserum, inquiebam, fratrem meum, & toto lachrymarum fonte plangēdum! ô infelicem illius cōiugem, probatissimam alioqui feminam! ô deplorandā vtriusque conditionem! Quicquid enim hi conantur, quicquid moluntur, quicquid efficiunt, peccatum est. Porro si iuxta Pauli sententiam stipendia peccati mors, quid aliud illi quos tam ardentem amo, quorum salutem ita quidē sitio, quid inquā illi aliud agunt, quā ad mortem concitatissimē properare? quid aliud quā suum in dies singulos augere supplicium? Malè sit illi pesti, quæ tam cara mihi nomina circumuenit, quæ mihi coniunctissimos ac dulcissimos homines à salutis & vitæ itinere abductos, in illos mortis anfractus errorisquæ præcipitia rapuit. Quid illud? quo gemitu, quo dolore mihi deuorandum putas frater, cum abs te Dei verba, quæ non intelligis, contra te ipsum produci video, cum te proprio mucrone confossum aspicio? Quid enim aliud illa Dei verba sibi volūt, nisi vt te tuo ore damnatum esse demonstrēt, nisi celeriter ex hoc errore, tanquā ex incēdio fugias?

Sed vt ad id, vnde digressa est, reuertatur oratio, opera fidei lumine destituta, vitam æternam non mereri, tecum haud iacturus fateor. neque tamen eum disputationis campum

pum

pum ingredior, ut quid huiusmodi opera
valeant, hoc loco quærendum putem. Illud
certè non negauerim, hæc nonnunquam Deo
grata esse, & quidem ita grata & accepta, ut
illorum contemplatione Deus iis qui ea fa-
ciunt, gratiam ac fidei lumen largiatur. Sed
hoc loco nolo contentiosum funem trahere,
nec quid ante fidem opera valeant, quærere.
illud tantum quod ex scripturarum fonte hausi,
liberè dico, eum hominem qui non malitia,
aut pertinacia ducitur, sed errore, & nihilomi-
nus bonis operibus incumbens, Deum reli-
giosis precibus orat, à Deo non deserì, quin
illi veræ fidei lumen tribuat. tanta est enim
Dei benignitas, ut si ita erranti humana reme-
dia subsidiaque deessent, angelum mitteret
potius, quàm illum in errore iacere pateretur.
De iis autem loquor qui nec malitia impulsi
sunt ut amplecterentur errorè, nec opinionem
suam tanquam veram pertinaciter obstina-
teque defendunt, sui que erroris expertes nec
odio prosequuntur, nec in suam factionem
abripere conantur. Qui enim ita sunt animo
constituti, propter ardentem illos affectum amo-
ris, & odij, quibus eorum iudicia cæcantur,
veritatis lumen videre non possunt. Cæterum
qui simpliciter errans, neminem odit, sed bo-
nis operibus studens, Dei auxilium precibus
imploret, hunc, modò adniti velit, illudque

N 5 quod

quod est in sua potestate, præstare, hunc ad veritatis cognitionem peruenturum esse non diffido. Præstet, inquam, illud quod in sua potestate est, id est, non tentet Deum, sed cum aliquem esse, à quo veritatem discere possit, intelligit, ad illum accedere, ab eoque quid facto opus sit, discere non grauetur. Neque verò me ad hanc opinionem atque sententiam temeritas, sed Cornelij Centurionis ad fidem Christi præclara conuersio, quæ in actis Apostolorum vberius explicatur, adducit: Cornelius igitur cum esset incredulus, quomodo ad veram fidem religionemque productus est? Audi non meam, sed scripturæ diuinæ narrationem: Vir quidam erat Cæsareæ nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper. Is vidit in visu manifestè quasi hora diei nona angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: Corneli, orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei; & nunc mitte viros in Ioppen, & accersis Simonem quendam qui cognominatur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Quid opus est multis? Accitus venit Petrus, qui cum intellexisset, quæ circa Cornelium gesta fuerant: In veritate cõperi, inquit, quod

Act. 10.

non

non est personarū acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Hæc non fabula est, sed historia diuinis literis consecrata. Perspicuum est igitur Cornelij preces & eleemosynas cum Dei timore coniunctas, ita gratas & acceptas Deo fuisse, vt è terra perniciosissimo volatu ferrentur in cælum. Quid? nonne Petrus hūc centurionem propterea quòd timeret Deum, & operaretur iustitiam, Deo acceptum fuisse pronunciat? Atqui nondum fidei lumen acceperat, agebat tamen bonis operibus fidei candidatum. Igitur opera etiam ante baptismum apud Deum aliquid valent. alioqui ei accepta nō essent. Sed opera cum timore Dei & deuotione coniuncta, quæ eò certè valere dicuntur, vt hominem ad suscipiendum Dei donū, ac fidei lumen aptū efficiant atq; disponant, faceffat inuidia. Neque enim humanis operibus gratiam Dei deberi dicimus, quod veritati repugnans, tanquam scopulum vitamus, & fugimus, sed hoc (fremant licet aduersarij) vel toto orbe audiente clamamus, eiusmodi opera in cælum volare, seque Deo sistere, vt eius maiestati ac numini suum cōmendent auctorem, à Deoque subsidium, & quicquid sibi ad perfectionem necessariū est, flagitent. Eant nunc isti impostores, & omnia humana opera inutilia esse pronuncient. En
ope-

opera quædam haud subnixâ fide rapidissimè
feruntur in cælum. En opera quæ tantè à Deo
fiunt, vt & angelum in auctoris sui domum
inuitent, & in cubiculum hominis gentilis in-
ducant. O virtutis ac bonorum operum cele-
bre magnumque præconium, quorum tanta
est pulchritudo, vt Deo placeant; tanta laus,
vt ad se angelos attrahant!

Quæ cum ita sint, aduersum hæc argumē-
tare vt libet: hæc profectò historia, & Apostoli
Petri verba, quibus bona opera iure laudan-
tur, adeò perspicua sunt, vt qui iis fidē habet,
an ea Deo placeant, dubitare non possit. Hoc
igitur est, quod initio dicebam, eiusmodi ope-
ra Deo grata esse, vitæ æternæ meritoria non
esse. Quàm diu siquidem homo non est rege-
neratus in Christo, nullum opus facere potest,
cui æternæ vitæ præmium debeat. Sola ete-
nim fides opera humana in tā sublimē erigit
dignitatē. In hanc sententiam recipio distin-
ctionē tuā, qua opera duobus modis cōsiderā-
da esse dicis, videlicet ante baptismū, & tum
meritoria nō sunt. Nū igitur tecū sentio om-
nia opera ante baptismū esse peccata? Mini-
mè? Neq; enim hoc patitur illud, de quo su-
prà diximus, Ceterionis exemplū. Satis est et-
go quod illa meritoria esse negamus. Nec sanè
opus est pluribus. Non enim committendum
est, vt infideles atque impios à bonorum
ope-

operum studio deterreamus. Quod si quis faciendum putat, Centurionis exemplum in memoriam reuocet. ita cauebit, ne eiusmodi hominibus iniuriam faciat. Secundò, opera post baptismum facta còsideranda esse dicis, quæ, ut tuis verbis utar, Deus non modò sibi grata esse dicit, verùm etiam se remuneraturum esse promittit. Qua in re non pugnabo tecum, sed tuam sententiam meo calculo còprobabo. Cùm igitur opera meritoria dicimus, num de infidelium operibus loquimur? minimè verò, sed tantù de Christianorù operibus. Hic igitur duabus de causis vehementer admiror. Primùm, cur fidelium opera meritoria neges, cùm ita Deo grata sint, ut iuxta tuam sententiam se illa remuneraturum esse promittat. Deinde cur hæc infructuosa dicas, quæ etiam remunerantur à Deo. An quòd ab illo tam æquo iudice remuneratur, id inutile potest esse? Quis cùm te tam pugnàtia loqui videat, ab illo summo Deo, ac non potius à contradictionis spiritu impulsam te esse arbitretur? Opera remuneratione digna esse iudicas, deinde negas esse meritoria, & quibus præmia attribuis, ea inutilia esse pronuncias. Quæ (malum) est ista orationis leuitas? quæ inconstantia? quæ ambages? An nos ita stultos homines, & bardos arbitraris, ut tam pugnàtia inter se pro veris possumus amplecti?

In

2. Cor. 1.

In Deo nõ est, est, & non, sed, vt scriptum est, in illo est. Ita in doctrina, quæ ab illo fonte manat & profluit, nihil est secum pugnans sibi que contrarium. quæ autem à malo spiritu nata est, ea sibi ipsi non consentit. nec mirum, hanc enim contentionis spiritus peperit. Ita fit, vt in vestris dogmatibus sit est, & non, magna que sententiarum, pugnantique varietas, quemadmodum infra planum taciã. Et sanè illud vehementer admiror, quòd nouellam hanc doctrinam vestram sibi repugnantem atque cõtrariam vbi que deprehendo. Quale enim est illud in primis, quòd operum nostrorum remuneratorem Deum esse conceditis, ipsa verò opera meritoria esse negatis? Potestne aliquid pugnantius dici? Quid enim remunerator & remunerabile, nonne correlatiua sunt, vt loquuntur, & alterum pendet ex altero? Vnde & ea quæ ab Aristotele τὰ ὄργα, à nostris relatiua dicuntur, natura ita coniuncta sunt, vt alterum sine altero esse non possit. vt enim pater & filius, dominus & seruus, inter se conferuntur, nec vnum sine altero intelligi potest; ita nec hominem doctum absque doctrina, nec agentem, nisi sit aliquid quòd agi; nec remuneratione, nisi aliquid quòd remunerari possit intelligas. Cum igitur operum quæ à regeneratis ac fidelibus fiunt, Deum remuneratorem esse fatearis, ipsa
opera

opera remuneratione digna sunt, meritoria quoque sint necesse est. Quid enim aliud est remuneratione dignum, quam meritorium? Itaque remuneratione dignum id dicimus, cui debetur primum. Meritorium autem idem esse definimus. Nec aliud apud nos significat hoc verbum, quod forte tamquam minus Latinum, & tinnulum, repudiatur a vestris. Sed non est de verbo laborandum, quando sensus in tuto est. Verum ut ad propositum reuertamur, valde miror, te frater, qui rem acu maiore ex parte tangebās, atque in ipsius veritatis aditum forte delatus, rem vel precipuam cōfitebaris, in ipso vestibulo substitisse, ne accessoriū, sine quo principale cōsistere nō potest, fatereris. Dedisti nobis quod est maximum, cum Deum remuneratorem esse confessus es, cur illud, quod ex eo sequitur necessarium, esse aliquid remuneratione dignum negas? Qui patrem esse dicis, cur filium tollis, sine quo pater intelligi nō potest? Deū remuneratorem esse cōcedis, & nihil esse vis, quod ille remuneret? Quid hac tua oratione vanius? quid inanius? imō infanlius? Cur Deo vanum & inanem titulum remuneratoris adscribis, nec illi quicquam, quod remunerari possit, relinquis? Longè aliter de Deo, quem isti, nescio qui, verbo remuneratorem dicentes, re ipsa debitoq; honore spoliare conantur,

Apo-

Heb. 11.

Apostolus loquitur: Credere enim optus est inquit, accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator est. Si Apostolo credis, crede omnia vera esse quae dicit: Deus (inquit) inquirentibus se remunerator est, ergo qui Deum inquirunt, remuneratione digni iudicandi sunt. Eorum itaque labor ac studium remunerationis premio dignum est, iuxta illud quod in Apocalypsi Deus loquitur: Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Et

Apo. 3.

2. Theff. 1.

alibi Paulus: Gloriamur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra & fide, in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei: ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini, si tamen (id est si pro quia) iustum est apud Deum retribuere his qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Iesu de caelo, cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obedierunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi. Vides quid Apostolus de bonorum operum dignitate sentiat? Ut digni habeamini, inquit, in regno Dei; & quae sequuntur. Consentit Apostolus Petrus, bona opera praescribens his verbis: Vos autem fratres curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem

abst

abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis caritatem. Hæc enim si vobiscum adsint, & superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Dei nostri Iesu Christi cognitione. Cui autem non præstò sunt hæc, cæcus est, & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Quapropter fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Sic Petrus nõ solum fidem, vt vestri, sed etiam bona opera exigit, quæ qui non habet, eum cæcum manuque tentantem tanquam ingredi nequeat, esse pronunciat; qui autem habet, is nec vanus, nec sine fructu est, nec peccati naufragium facit. Quid? quòd per bona opera vocationis nostra sit certa? Quid? quòd ea regni cælestis ianuam nobis patefaciunt? Et erit quisquam qui eiusmodi opera meritoria neget, quæ tam multiplicem bonorum copiam subministrant? Hæc autem duo nomina, merces & meritum, correlatiua sunt. est enim merces meriti merces. Dignus est autem operarius ^L mercede sua, vt in Euagelio Dominus ait, qui

nos etiam operarios vocat. Merces igitur & meritum inter se conferuntur. vbi merces, ibi meritum, quod bonorum operum laborem studiumque comitatur; propter quod meritum ea mercede digna dicuntur. Omnia scripturae loca, quibus Deus operibus bonis mercedem redditurus ostenditur, nobiscum faciunt, nostraque opera meritoria esse demonstrant, quae enumerare infinitum est. nos ex multis pauca ponemus: Ad Abraham Dominus ait: Protector tuus sum; & merces tua magna nimis. In libro Ruth dicitur: Plenam mercedem accipias à Domino Deo Israël. Et alibi: Erit enim merces operi vestro. Item in Prouerbiis: Seminanti iustitiam merces fidelis. Et alio in loco: Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum. Item illud: Reddet Deus iustis mercedem laborum suorum. Qui timetis Deum, credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Item Hieremias: Est enim merces operi tuo. Veniamus ad nouum Instrumentum: Gaudere in illa die & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. & alibi: Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet. Qui dederit calicem aquae frigidae &c. Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Merces vestra multa est in caelis. Item apud Ioannem: Qui metit, mercedem

*Genes. 14.**Ruth 2.**3. Par. 15.**Prouerb. 11.**Sapient. 5.**Sapient. 10.**Ecl. 2.**Hierem. 31.**Matth. 5.**Matth. 10.**Marc. 9.**Luc. 6.**Ioan. 4.*

dem accipit. Et Paulus: Si autem hoc volens ^{1. Cor. 9.}
 fecero, mercedē accipio. Item in Apocalypsi
 Deus loquitur: Ecce venio citò, & merces mea ^{Apo. 22.}
 mecum est. Moses Apostolica voce laudatur, ^{Hebr. 11.}
 quoddā contempto Ægyptiorum thesauro in
 futuram aspiciebat remunerationem. Sapiens
 improborum scelera describens, ait: Excæca- ^{Sap. 24}
 uit eos malitia eorum, & nescierunt sacramē-
 ta Dei, neque mercedem sperauerūt iustitiæ,
 nec iudicauerunt honorem animarum san-
 ctarum. En Sapiens inter impiorū grauissima
 crimina recenset, quoddā ij mercedem iustitiæ
 non sperauerunt. Quid hoc est? Certè nihil
 aliud, nisi arbitrari nullā bonis operibus pro-
 positam esse mercedem, id est, ea meritoria
 non putare. Quæ cum legis frater, non cali-
 gant oculi tui? non lingua torpet? nō animo,
 non toto corpore perhorrescis? O incredibili-
 lem animi tui stuporem, si ista legisti; temeri-
 tatem, si non legisti! Dic mihi, tu nostram Ec-
 clesiam ista nunquam vidisse arbitraberis? tu
 Christi sponsæ hanc temeritatem, imprudē-
 tiam, vanitatem adscribes, vt nullo scriptura-
 rum fulta præsidio, nostra opera meritoria esse
 definiat? Maiores nostri diuinæ scripturæ vo-
 lumina diligentissimè peruolunt, in qui-
 bus cum adeò multa de operum meritis in-
 culcata & repetita vidissent, hoc sacrilegio se
 contaminari passī nō sunt, vt prodita veritate,

O 2 bona

bona opera meritoria esse negarēt. Quæ cum ita sint, vis me tam multas Dei calcare sententias, ut tua, imò Caluini somnia suscipiam & amplectar? Hinc Deus multis scripture locis, unicuique iuxta suorum operum qualitatem se mercedem redditurum esse promittit. Inde Calvinus oblatrat, opera nihil mereri, & tu me vis Caluino potius, quàm Deo credere? Num obscura sunt Dei verba, quibus innitimur, nostramque sententiam confirmamus? An opera non erunt meritoria, quibus mercedem Deus præmiumque promittit? Audacter ergo dicam opera bona regni cælestis esse meritoria. Sed molestum est, inquires, meriti nomen, quod in diuinis literis non habetur. Si meriti vis in scriptura reperitur, quid de nomine laborandum est? Deus in scripturis operum nostrorum remunerator dicitur, iisque merces tanquam debita promittitur, & tu in diuinis literis meriti mentionem fieri negabis? Cum Deum patrem audis, statim de filio cogitas, sine quo pater esse non potest: ita qui de operum mercede tam multa dixit, is meritum si non verbo, at certè re ipsa dixisse credendus est. Nam si merces sine merito ne cogitari quidem potest, certè operis nomine meritum intelligendum est. Sufficiunt hæc quidem homini minimè pertinaci, qui verborum significationem tenens, de ipsis verbis ri-

xan-

xandum non putat. Attamen ipsum meriti
 verbum scriptura certo loco posuit, dicens: *Ecl. 16.*
 Omnis misericordia faciet locum vnicuique
 secundum meritum operum suorum. Et Pau-
 lus de Enoch: Priusquam enim transferretur, *Heb. 11.*
 testimonium meruerat quod placuisset Deo.
 Ita è Græco vertit Erasmus.

QVAM ABSVRDVS SIT HIC ER-
 ROR, PLVRIBVS VERBIS EX-
 PONITVR.

CÆTERVM quàm absurdè opera esse
 meritoria negètur à vestris, hoc loco demon-
 strare operæpretium est. Illud in primis vehe-
 menter admiror, mala opera à te demeritoria
 dici, bona meritoria negari. Si hoc ita se habet,
 vide ne Deum iniquitatis accuses. Cur enim
 ille hos ob mala opera æternis suppliciis adiu-
 dicet, illos ob bona nullo præmio, nulla mer-
 cede dignos censeat? Potèstne esse optimus
 atque iustissimus, qui malum opus æterna
 morte condemnat, bonum immortalitate di-
 gnum esse non iudicat? Si mala opera tã acer-
 bis suppliciis digna sunt, dic mihi cur Deus
 bona opera tanto præmio tantaque mercede,
 quanta sunt malorum supplicia, non repen-
 dit? Si Deus iustus est, cur & probis & impro-
 bis iuxta opera sua non reddit? Et si ab homi-
 ne opera præmio digna non postulat, cur in

O 3 illum

illum adeò immanis & sæuus est, vt illum peccata supplicio digna existimet? Sed ad te redeo, cur (rogo) bonum opus mercede ac præmio dignum esse nõ audes fateri, cum malum supplicio dignum esse fatearis? Cumque oppositorum eadem sit scientia, qui hæc opera morte digna esse nosti, potesne ignorare illa digna esse vita? Non minus hic Dei benignitas, quam illic iustitia periclitatur. At enim vt Dei gloriam conseruetis, illiusque benignitatem & gratiam prædicetis, hoc orationis genus à vobis institutum esse dicitis. Recte, sed ita gratiam extollitis, ac fertis in cælum, vt æquitatem ac iustitiam deprimatis in cœnâ. Nam cum omnia gratiæ Dei adscribitis, iustitiæ nihil; hanc nimis rigidam ac severam inducitis, quæ cum peccata tam acerbè puniat, virtutes ne respiciat quidem. Si illa diuina maiestas secundum vos ad miserendum quàm ad puniendum propensior est, cur illa adeò trucem facitis, vt in malum opus severissime animaduertat, æquitatem illi detrahatis, qua bonum nullo præmio, nulla mercede dignetur. Si peccatum morte, & quidem æterna dignum arbitramini, cur virtutem vitæ præmio iudicatis indignam? Hoc cine est Dei gloriam extollere? Imò verò minuere. Nam si vera sunt vestra paradoxa, iniquum Deum, qui in peccata acerbissime sæuiat, virtutes ne respici-

respi
Qui
hou
vt op
rare
Non
tem
sibi c
boni
ret,
pare
præ
ti su
qui f
mal
pter
esti
inno
di su
Dei
los t
ope
lo p
stri
digi
fort
tur.
stiti
quò

respiciat quidem, existimemus necesse est. Quis iam de Deo non iure queratur, quod hominem adeo infelicem ac miserum finxerit, ut operibus suis poenam aeternam sibi comparare posset, vitam aeternam nullo modo posset? Non est aequaliter ac iuste à Deo boni maliq; temperata proportio, si homini infiniti mali sibi comparandi potentiam attribuit, infiniti boni denegavit: quasi nostris bonis inuideret, omnemque nobis nocendi ansam aucuparetur. Bona opera, ut dicitis, contemnit & praeterit, mala usque adeo exaggerat, ut infiniti supplicij animaduersione condemnet. Atqui satius est, ut ait Seneca, prodesse etiam malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos. Et ut Iurisconsulto placet, Satius est impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari: fauores enim amplian-

Lib. 4. de benefic. ff. de penis l. ab- sentem.

di sunt, rigor restringendus. Contra iustitiae Dei rigorem in hos amplias & intendis, in illos tam iniquum facis Deum, ut eorum bona opera, innocentiam atque virtutes pro nihilo putet atque despiciat. Quanto melius nostri Theologi Deum dicunt punire citra condignum, remunerare ultra condignum, minus fortasse Latine; sed hic res, non verba quaeruntur. In remunerandis ergo bonis haec duo, iustitia liberalitasq; coniuncta sunt. Iustitiae est, quod operibus nostris magna quaedam merces

O 4 ac

ac præmium debebatur à Deo ; liberalitatis, quòd ille multo amplius , quàm opera merebantur, munificentissimè concedit. Sed duas istas in remunerandis bonis fulgere virtutes diuinarum literarum testimoniis comprobemus . Apostolus mercedem suam iustitiæ coronam vocat . Reposita est, inquit, mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Et alio loco: Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, quã ostendistis in nomine eius. quasi diceret : Si obliuisceretur operis vestri, & dilectionis, iniustus esset. Itaque secundum hanc Apostoli sententiam, dicimus iniustum fore Deum , qui peccatum animaduersione mortis æternæ plectit , nisi & virtutem honesta aliqua mercede compenset præmioq; dignetur, & promissis steterit, quibus nõ semel, sed sæpius, se bonis iuxta illorum opera mercedem redditurum esse pollicitus est. hæcenus de iustitia. Liberalitas autem benignitasque diuina quibus in rebus cernitur? Primum in eo quòd homines, vt bona opera facere valeant, adiuuat. Deinde quòd opera nostra, quamquam illi nihil conferunt, tamen remunerare dignatur. Tertio, quòd in remuneratione plura quàm meruimus, diuina benignitate concedit. Quæ si nihil amplius, quàm debitum esset, daret, nõ posset intelligi. Liberalitas

2. Tim. 4.

Hebr. 6.

ralitas enim è gratiæ fonte manat, iustitia meritum respicit. Itaque si nihil aliud daret, nisi quod debet, solam in illo iustitiam prædicaremus : iam cum amplius tribuat, illius iustitiæ beneficentiamque laudamus. Iustitia igitur & gratia, veritas & misericordia, remuneratio & liberalitas in bonorum retributione obuiauerunt sibi. Sic igitur hæc argumeta tractada sunt, vt non aliquam scripturæ partem, sed eam totam verã esse credamus : neque solùm ea loca, quibus iustus remunerator Deus dicitur, verùm etiam ea, quibus Dei benignitas & munificencia prædicatur, recipiamus : id est, vt ita Dei gratiã beneficiumque laudemus, vt bonorum operum atque meritõrum, quemadmodum diuinæ literæ faciunt, rationem aliquam habere videamur. Hoc in te frater pro meo in te amore desidero. Totam itaque scripturam amplectere, illamque impietatem, quæ scripturæ auctoritate scripturam euertit, fuge. Cum enim clara scripturarum illustrisque sententia sit, bonis operibus reddi mercedem, fieri non potest, vt illæ Dei gratiæ omnia tribuant. Ita enim Apostolus: *Ei autem, inquit, Rom. 9.* qui operatur, non reputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Hæc mercedis natura est, vt non ad gratiam, sed ad debitum referenda sit. Itaque cum operibus nostris Deus se mercedem redditurum esse

O s pro-

promittat, in iis aliquid dignitatis, quod mercedem postulet, in sit necesse est.

Hoc loco aliud argumentum, quo operum dignitatem ostendamus, occurrit, quod ex ipsa mercedis varietate sumitur. Apostoli sententia est: Vnicuique secundum suum laborem mercedem esse reddendam. ex qua intelligi potest, qui amplius laborauerit, eum ampliore mercedem recepturum. Inde est illud Christi: In domo patris mei mansiones multae sunt. in quibus intelligitur varietas praemiorum, vnumque altero esse maiorem. Quod profecto constare non posset, si in operibus humanae quaedam non modò dignitas, sed etiam varietas non inesset. Vt enim vitiorum magna diuersitas est, nec iuxta Stoicorum insaniam, omnia peccata sunt paria, ita virtutum multae distantiae est: quod certè fieri nullo modo posset, si omnia ex illo gratiae Dei fonte manarent. Vides quàm aptè, quàm candidè agimus. neque enim aliqua scripturae membra truncamus, cuius auctoritatem secuti, gratiam Dei cum operum meritis copulamus. Neque verò hæc, de quibus loquimur, merita cum Dei gratia pugnant, sed illud quod de condigno vocatur à nostris, illi planè contrarium est, quod meriti genus à nobis non ponitur, sed illud alterum, quod de congruo dicitur, cum Dei gratia, qua ipsum meritum ultra dignitatem

remu-

remunerari dicimus, nullo modo pugnat. Mercedis ac remunerationis vocabula, quę in scripturis passim occurrunt, nos quoddam meriti genus ponere coegerunt, gratiæ nomē, condigni superbum & arrogans vocabulum sustulit, humanumque tumorem ita redegit in ordinem, ut illum scopulū fugientes, inter opera nostra eorumque mercedem, non æqualitatem ac parem dignitatem, sed congruentiam quandam esse fateamur, non ut merita nostra præmij magnitudini dignitate respondeant. Si hæc antè didicisses, mi frater, quàm Theologiæ magisterium vsurpares, nunquam in tam absurdi erroris barathrum incidisses, nec inter has scripturarum, quæ ob tuam opinionem sensumque peruersum, quem illis attribuis, tanquam in acie concurrere videtur, symplegadas fluctuares. Ex hac igitur suppuratione illa summa nascitur, opera nostra esse meritoria, nõ inania, vana, infructuosa, quemadmodum dicitis. Nam cum Spiritum sanctum per Prophetarum & Apostolorum linguas tam multa verba consumere video, cum ipsum Dei filium è cælo in terram venisse cõsidero, ut hominibus virtutis viam panderet, eosque ad bona opera non solum verbis hortaretur, sed etiam incitaret exemplis, quæ & Dei filius tam studiosè docuit, & veritatis spiritus tam accuratè commendauit, ea vana, in-

in-

infructuosa, friuola existimare non possum, nisi fortè & Christi sermo friuolus & inutilis, & Dei spiritus vanus est. Cùm igitur tam multis verbis remunerationem ac mercedem bonis operibus Deus se redditurum esse promittat, nimiù profectò durus ac ferreus sim, si tantæ auctoritati non cedam, eaquæ opera quibus Deus iustus ac verus tā præclara promittit, meritoria esse non credam. Gaudete, ait, & exultate, quoniã merces vestra copiosa est in cælis. & alibi: Reddam vnicuique secundum opera eius. Hæc verba secundum opera, quandam in operibus humanis manifestè significant qualitatem, quæ in remuneratione, mercede, præmio attenditur. Hanc nos meritum dicimus, & sanè, ni fallor, propriè dicimus. Cæterum vt quod de operum nostrorum in utilitate dicitur, rectè intelligatur, animaduertendum est, mercedem operibus deberi, duobus modis considerari posse. Primum ex ipsius operis natura, videlicet cùm is, cuius causa fit, ex eo opere voluptatem aliquam fructumque capit. Tum enim is operario pro suo labore satisfacere debet. Vnde scriptura ait: Dignus est operarius mercede sua. Nam operarij detinere mercedem, vnum est ex iis peccatis, quæ ad Deum clamantia postulant ultionem. Quod peccati genus, mea sententia, tantoperè execratur Deus, vt quàm ardè-

Math. 5.

Apoc. 18.

ter &
bus f
mod
cont
factu
oper
quia
prom
facit
min
ro bo
grita
nec v
cede
iudic
bene
meri
aut v
illi n
quan
quib
missa
licitu
pacti
cum
propr
missi
men
rum

ter

ter & cupidè pro ipsius obsequio laboranti-
bus satisfaciatur, à nobis intelligi possit. Altero
modo merces operario debetur ex pacto atq;
conuento, cùm is, qui opus imperat, se satis
facturum esse promisit. Tum enim, etsi ex eo
opere nihil ille fructus, nihil utilitatis capit,
quia tamen imperavit, seque soluturum esse
promisit, fides illi seruanda est. Quod qui nõ
facit, & illum iniuria afficit, & se perfidiæ cri-
mine adstringit. Hinc est quòd operarius à vi-
ro bono conductus, de cuius fide atque inte-
gritate non dubitat, habet pollicenti fidem,
nec veretur ne aut ille fallat, aut ipse sua mer-
cede priuetur. Ita de Deo & nostris operibus
iudicandum est. Neque enim hæc si cum Dei
beneficentia conferantur, suapte natura sunt
meritoria, neque Deus ex his aliquid fructus
aut utilitatis capit, cùm nullius indigeat, nec
illi nostra deuotione, obsequio, studio quic-
quam accedat. Sed cùm ad illius & præcepta,
quibus hæc opera nobis imperavit, & pro-
missa respicimus, quibus mercedem nobis pol-
licitus est, opera dicimus meritoria ex ipsius
pacti conuentique natura, quod Deus nobis-
cum bona fide pactus est. Cuius rei tabulas
prorsus authenticas, obsignatas, omninoq; fir-
missimas, cùm in veteri tum in nouo Instru-
mento habemus, in quibus Deus præcepto-
rum suorum obseruatoribus vitam pollicetur
ater-

aternâ. Hac igitur inter Deû & nos conuen-
 tione transacta, opera nostra modò rectè atq;
 ordine in ipsa conuentione præscripto geran-
 tur, promissam mercedem mereri dicimus;
 quam si seruis suis atque operariis denegaret
 Deus, esset iniustus. Ante pactum nihil nobis
 pro nostris operibus debebatur, post pactum
 si nobis promissa merces denegaretur, certè
 afficeremur iniuria, ipseque Deus fidem fal-
 leret, atque homines mendacio circumuen-
 tos, impostorum more deciperet. Sed quoniam
 impossibile est mentiri Deum, à quo veritas
 omnis ac bonitas, tanquam à fonte, manat &
 profluit, quicumque illius se deuouet obsequio,
 se non frustra laboraturum esse non solum
 iure confidit, sed etiam certus est. Hinc illa
 Apostoli præclara fiducia: Bonum, inquit, cer-
 tamen certavi, cursum consummaui, fidem
 seruaui, de reliquo, reposita est mihi corona
 iustitiæ, quâ reddet mihi Dñs in illa die iustus
 iudex. Ita spes illa præclara, qua Paulus sibi
 iustitiæ coronâ meritò pollicebatur, Dei æqui-
 tate subnixa, inter violentos sæculi fluctus atq;
 naufragia, stabat immobilis. O singularis &
 admiranda fiducia! quæ de bonorum operum
 conscientia & Dei æquitate nata, virtutibus
 adolescit, & in animis piorum hominû, Deiq;
 seruorum, altissimis radicibus nixa subsi-
 stit. Sciebat enim Apostolus Deum iudicem,

2. Tim. 4.

si cer-
 mini
 Qu
 Saul
 esset
 si ein
 trimo
 nupt
 gigan
 de gi
 iniur
 cisset
 regis
 riæ g
 uente
 miur
 stra v
 reant
 enim
 feru
 tilia
 sunt.
 ra in
 adhu
 mon
 perc
 num
 liore
 aliqu

si cer-

si certantibus promissum victoriae primum
minimè reddidisset, iustum non esse dicendū.
Quod ut magis perspicuum fiat, Dauidis &
Saulis regis profertur exemplum. Ille cum
esset pastor ouium, videbatur indignus, & erat,
si eius statum spectamus, qui regis filiae ma-
trimonio iungeretur. Sed cum rex filiae suae
nuptias pollicitus esset ei, qui cum Goliath
gigante pugnasset, eumque vicisset, parta iam
de gigante victoria, filiam suam Dauidi sine
iniuria negare non poterat. Quod si rex fe-
cisset, sine dubio fuisset iniustus. filiam ergo
regis merebatur ille, non status sui, aut victo-
riae genere, atque natura, sed ex pacto atque cō-
uento, quo rex filiae suae nuptias victoriae pra-
mium fore promiserat. Hinc quid opera no-
stra valeant, aut non valeant, quantum aut me-
reantur, aut non, facile potest intellegi. Neque
enim ea Deo quicquā aut merentur aut con-
ferunt, sed nobis tantum profunt. Si ergo inu-
tilia cuiquam videntur, certè Deo inutilia
sunt. Quanquam scripturae locum, quo ope-
ra inutilia vel infructuosa dicantur, nullum
adhuc vidi. Illud quidem constat, Christum
monuisse discipulos, ut Pharisaicum illud su-
percilium, quo superbum & arrogans homi-
num genus sese cunctis anteponebat, ac me-
liorem caeteris esse iactabat, tanquam pestem
aliquam atque perniciem aspernarentur ac
fuge-

fugerent, animique moderationi atque humilitati ita studerent, ut se seruos inutiles essentirent. Illorum autem opera inutilia, vana, infructuosa esse non dixit. Sunt illi quidem inutiles serui, propterea quod ex illorum obsequio nihil domino fructus, nihil vtilitas accedit: sed eorum opera & obsequia illis inutilia esse non dicit, pro quibus amplissimis iis in caelo mercedem praemiumque promittit. Ita si Dominum, cuius serui sumus, attendimus, profecto serui inutiles sumus. Neque enim illum obsequio nostro ditiozem aut fortunatiorē reddere possumus. Sed si nos ipsos respicimus, certē vtilissimi negotiatores sumus, ac thesauri Domini diuites fortunatique custodes, qui praeceptorum Dei obseruantia vitam nobis ac regnum comparamus aeternum, iuxta illam Christi sententiam: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quod qui faciunt, Dominus immortalitatem, iis regnum caelorum, iis aeternae beatitudinis praemium diuina voce promittit. Hinc Apostolus quoque Timotheo docendi rationem formamque praescribens, Diuitibus, inquit, huius saeculi precipe, non sublimē sapere, μη ὑψηλοφρονεῖν, non sperare in incerto diuitiarū, sed in Deo bene agere, diuites fieri in bonis operibus, confaurizare sibi fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Haec opera, quae

Math. 19.

1. Tim. 6.

tantorum bonorum cumulus sequitur, tu inutilia dices? Hæc, inquã, opera, quibus, vt Apostolus Petrus ait, certam nostram vocati-
nem & electionem facimus, tu tanquam infructuosa damnabis? Cùm igitur ab ipso Deo 2. Pet. 1. ad bonorum operum studium tam crebris, tam magnis pollicitationum stimulis incitemur, vt eo studio regnum æternum, cælum, immortalitatis præmiũ comparemus, an non rectè dicimus, nos ea omnia bona virtutum ac bonorum operum studio nobis comparare? Planè ad eundem modum, quo mercenarius aliquis ad certum opus faciendum interposita pactione conductus: hic postquam opus illud absoluit, nonne se suo labore atque sudore pactam mercedem sibi comparasse iure dicit? Ita quoniam nostris laboribus atque sudoribus certam mercedẽ Deus ipse promisit, cur nos Deo seruietes regnum cælorum nobis cõparare, inò lucrari, non liceat dicere, quòd nobis laborantibus præmium, operisq̃ nostri mercedem ipse proposuit? Ne illud quidem hic anxie mihi querendum puto, num in hoc pacto atque conuento, vltra iusti pretij dimidiam partem Deus fortè fallatur. neq; enim desipiebat ille cùm pactus est, conuentio quidem è re mea est, sed fidem ille non faller. Cuius pacti vi atq; ratione, dico me regnum cælorum, modò præscriptas leges obseruem,
P mihi

mihi esse comparaturum. Sic igitur sperni
 meam atque fiduciam, quæ non meis operi-
 bus, sed Dei pollicitationibus nititur, in ipsa
 veritate defixi. Impossibile est mentiri Deum.
 Qui benigno atque liberali domino seruiunt,
 plura lucrantur, quàm ij qui auaro ac tenaci
 ministrant. Et qui ei domino seruit, cuius non
 solum opes, verùm etiam liberalitas infinita
 est, nonne se infinita sibi comparare iure glo-
 riarì potest? Itaque non est quod vereamur, ne
 talis dominus in transigenda conventionem
 deceptus sit. Ille enim satis sapiens est, nec
 quid facto opus sit ignorat. Ego verò illud pa-
 ctum & conuentum esse inter Deum & nos,
 meritò gaudeo. Si vereris, ne Deum fortè de-
 cipias, si adeò religiosus es, vt ob conscientie
 scrupulum tanquam cum prodigo vel mino-
 ri, qui quid agatur, ignoret, negotium transig-
 gendum sit, huic pacto stare non audeas, in-
 tegrum tibi est desistere, Deus neminem cogit.
 Ego verò tam religiosus ac sanctulus esse
 nolo, vt Dei verbis stare non audeam. Si
 ille in hoc negotio fortè prodigus fuit, vt
 quanti opera nostra essent, æstimada nesciret,
 ipse viderit. An illum homines, vt cum illis
 ita pacisceretur, coëgerunt? Ego, inquam, il-
 lius verbis atq; promissis ita stare constitui, vt
 eum etiam appellare nõ dubitem. O me felice,
 cui quanquam est adeò curta supellex, tamen
 inter

inter
 rem
 Fortu
 dena
 quan
 magn
 reos v
 riarer
 & cæ
 prop
 pro a
 buit,
 asper
 pretio
 gno,
 quam
 Sec
 lume
 quio
 id in
 creda
 torem
 Non
 ris ad
 dici p
 res ef
 est qu
 nos d
 cuple

inter ipsos pannos & illuuiem aliquid, quo rem pretiosissimam mercari possem, inueni. Fortunatum te diceres atque felicem, si vno denario centum aureos lucratus esses, & quamquam inter vnum obolum & centum aureos magna distantia est, tamen centum illos aureos vno obolo te lucratum esse audacter gloriareris: ita tamen inter nostri laboris meritum & caelestis regni premium plurimum interfit, propterea tamen, quod tam sapiens Dominus pro aquae frigidae calice tantum premium tribuit, eius liberalitatem ac munificentiam non aspernabor, remque adeo pretiosam tam vili pretio comparans, Deo Opt. Max. tam benigno, liberali, munifico, imò magis prodigo, quam fortè velles, immortales gratias agam.

Sed ut ad propositum reuertamur, hoc emolumentum atque lucrum, quod in Dei obsequio facimus, mercedem ideo dicimus, quod id in scripturis eodem modo dicitur, quibus ut credamus Deum inquirentibus se remuneratorem esse, praecipitur. At verò Paulus ait: Non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam. Rectè. Nihil melius dici potuit. nam cum Domino tam bono nobis res est, ut nos de exiguo ditari velit. Parum est quicquid ad eius obsequium attulimus, sed nos diuina beneficentia caelesti liberalitate locupletat. Haec est nostra felicitas, haec nostra

Heb. 12.
Rom. 8.

vera gloria est. Quærenti igitur tibi quid fieri possit, ut cum hæc ita sint, nostra opera meritoria dici debeant, vno verbo respondeo: quia Deus ita voluit atque decreuit; quia ei qui opera bona fecisset, tanta promissa sunt præmia. Inde est illud Apostoli: Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Inde illud ipsius Christi: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Nos igitur vtrumque scripturæ locum obuiis manibus amplectimur, tam eum quo opera nostra tanto futura gloriæ præmio pronunciantur indigna, quam hunc, quo ipsis operibus ex pacto, quemadmodum paulo antè diximus, atque conuento mercedem deberi ostenditur. Cur ex his duobus scripturæ locis alterum recipis, alterum reiicis? vtrumque vna atque eadem scripturarum auctoritas sanxit. Itaque si fidem nostram hoc modo exponas, nihil nec in ea absurdum aut ineptum, nec in Dei verbis, quod secum pugnare videatur, inuenies. Nos igitur, abiecto superbiæ supercilio, animum nostrum moderatione atque humilitate deprimimus, cum opera nostra promissa gloriæ magnitudinem æquare non posse perspiciamus, in eoque Dei nostri summum beneficium ac munificentissimam gratiam recognoscimus; quod quamquam à nobis, quod illi prodest, nihil fiat, obedi-

1. Cor. 3.

Luc. 6.
Matth. 5.

Rom. 8.

diem
miu
De
nit
in D
lamu
licita
tion
rū fu
atqu
nobi
uiffi
nesta
ptur
conu
quar
citas
clesi
dere
bus
nos
tene
teste
quæ
impe
lexif
tate
dam
vfin

dientia tamen nostræ tantam mercedē præ-
miumque constituit. Ita cum quanta præmia
Deus virtuti proposuit, nobis in mentem ve-
nit, tum ad studium virtutis incendimur, tū
in Deo gloriamur, nobisque ipsis piè gratu-
lamur, quòd summus ille Deus tanta nos fe-
licitate dignatus est, ut ad nominis sui cogni-
tionē adductos, in familia sua & inter seruo-
rū suorū greges numeret. Quod nostrā spem
atque fiduciam nutriendam, legis diuinæ iugum
nobis non modò leuissimum, sed etiam sua-
uissimum reddit. Vides mi frater quàm ho-
nesta, quàm sancta, quàm & rationi & scri-
pturarum auctoritati consentanea sit atque
conueniens fides nostra? Quæ cum ita sint,
quanta est tua inscitia: quanta animi tui cæ-
citas, cum ita in tuis literis scribis, ut nos Ec-
clesiamque catholicam festiuè ac lepidè irri-
dere videaris, propterea quòd nostris operi-
bus ac meritis regnum cælorū consequi posse
nos dicimus? O mentē Cimmeriis, ut aiunt,
tenebris atriores! Nimirum imperitiæ tuæ
testem totum orbem habere voluisti. Nam
quæ sit fidei nostræ ratio, quam tam temerè
improvideque damnasti, te nunquam intel-
lexisse perspicuum est. Nec minori temeri-
tate matrem ecclesiam & nostram, & quon-
dam etiam tuam, in cuius placidissimo sinu
vixisti perseverasses, & ad quam velut ex

multa tempestate in portum te aliquando errore damnato, redituum esse confido. Non minore, inquam, temeritate, amentia, furore matrem ecclesiam accusas, quod contra Dei verbum opera nostra meritoria esse deceat atque defendat; imperite sane, si iudicium sequamur tuum. Sed plus est (mihi crede) sapientiae, plus eruditionis atque doctrinae in minimo Ecclesiae nostrae digitulo, quam in toto synagogae vestrae corpore. Est enim sapientia in senibus, temeritas autem & insipientia lasciuientis aetatis. Nostra ergo mater ecclesia eum antiquitatis & experientiae conscendit gradum, ut spiritu Dei plena nihil quod a quoquam discere possit aut debeat, reliquum esse videatur. Tam multis enim ab haereticis aliisque suis hostibus tamque crebris questionum fluctibus ab ineunte aetate iactata, ita inter saeculi tempestates atque naufragia semper emerit, ut eorum omnium, qui illam erroris atque ignorantiae damnare conati sunt, insipientiam, arrogantiam, vanitatem, impudentiam, furorem toti orbi tanquam in speculo spectandum exhibeat. Itaque cum hinc mecum reputo, quam audacter & temere in matrem ecclesiam latrans, non dubitasti dicere, quicquid illa de libero voluntatis arbitrio, & operum meritis docet, cum verbo Dei & scripturarum auctoritate pugnare, inde te

& t
ruru
ribu
te v
per
ctus
ma
lach
deb
eni
fed
me
thru
etes
in t
pie
aud
ant
ope
in i
ini
col
pug
mi
tua
mi
tisc
agu
me

& testimoniorum nube celatum atque ob-
 rurum, & rationum, quas ex scripturarū fon-
 ribus hausimus, telis confossum profligatūq;
 te video, vtrum iis, quorum dolis, fraude,
 perfidia in hanc errorum voraginem addu-
 ctus, iter salutis ac vitæ temerè reliquisti, sto-
 machari, an sæculi-nostri calamitatem toto
 lachrymarum fonte plangendam deplorare
 debeam, diu multumq; dubitavi. fraternus
 enim amor me tibi succensere non patitur,
 sed potius me ad misericordiam impellit, dū
 mecum reputans, in quantum errorum bara-
 thrum incideris, infelicitatem tuam dies no-
 ctesq; deploro. Quare mi frater, si quis est
 in te mutæ benevolentia sensus, si quod
 pietatis vestigium, si nobis & scripturarum
 auctoritas, & sanctorum patrum consentit
 antiquitas, si hinc fides, ratio, æquitas, bona
 opera, totusq; virtutum chorus nobiscum
 in iisdem castris militat, inde perfidia, furor,
 iniquitas, vitiorum denique omnium vna
 colluies, virtutem ac veram religionem op-
 pugnat, in viam atque in matris ecclesiæ gre-
 mium redi, segrega te ab illis lupis, salutemq;
 tuam veri pastoris tui curæ consilioq; com-
 mitte, vt vnà nobiscum in eodem fidei virtu-
 tisq; domicilio clarissimum veritatis lumen
 agnoscas, discussisq; illis ignorantia tenebris,
 mente integra, religione sincera, pietate con-

P 4 cordi,

cordi, voce pura colamus Deum & patrem
Domini nostri Iesu Christi, qui est benedi-
ctus in sæcula. Amen.

Sed ut ad propositum reuertamur, quàm
facile hæc cōtrouersia dirimi poterat, si vestri
non aliquam scripturæ partem respexissent,
sed totam scripturam amplexi essent, nimirum
ut Apostolo crederent non solùm, cum is
opera nostra futuræ gloriæ præmio pronun-
ciaret indigna, verùm etiam cum vnūquem-
que mercedem secundum suum laborem re-
cepturum asseueraret. Nos vtrunque eadem
crudelitate complectimur. Itaque propter il-
lam Apostoli sententiam, negamus hominis
opus ex suo genere atque natura magnitudi-
ni præmij æquari, eoque dignum esse posse.
Propter hanc bonum opus ex congruo me-
ritum credimus, non suapte natura, sed pro-
pter illud pactum atque conuentum, de quo
superiùs diximus, quod si Deus violaret atque
rescinderet, iniquus esset ac mendax. Quod
cum fieri nullo modo possit, Deiq; promissis
nihil sit firmitus, nihil verius, nos iuxta scri-
pturæ regulam atque sententiam vtrumque
verum esse profitentes, vnum alteri negamus
esse contrariū. Nam cum Dei verbū vtrum-
que ponat atque cōfirmet, quid erat facilius,
quàm isti cōtrouersia sine vlla contentione
finem imponere, si vestri totam scripturam
digna-

dignaretur amplecti? Sed quoniam iis aliud propositum erat, nimirum ut bona opera non meritoria, sed inutilia, vana, infructuosa esse orbi persuaderent; idque vel maxime ad consiliorum suorum executionem necessarium esse acuti homines videbant, iis scripturae locis atque sententiis, quae bonis operibus mercedem ac praemium assignant, non modo credere noluerunt, verum etiam bellum indicendum putarunt. Hinc igitur illae lachrymae, hinc tanquam Scyllei canes in abstinentiam atque ieiunia; hinc in castitatem, pudicitiam, sanctitatem; denique in omnem virtutum chorum latrant. Neque enim iis expediebat laudare virtutem, aut bonis operibus, aliquod praemium assignare; quod si facerent, intelligebant homines callidi, hac ratione sua consilia retardari, suumque cursum quasi contrariis ventis impediri. Fecerunt igitur quod e re sua videbatur esse, omnesque nervos intenderunt, ut orbi se excusatione dignissimos esse persuaderent, cum illam antiquorum patrum disciplinae severitatem, virtutumque vestigia minimè sequerentur. Quod si faciendum esse confiterentur, & bonorum operum promissaque, mercedis ac praemij aliquam habendam esse rationem, facile intelligebant homines acutissimi, excusationis suae molem stare non posse. Cum igitur hoc animo ad divinarum

literarum lectionem accessissent, eorum locorum, quibus ad deprimendam hypocrisim, illudque Pharisæicum supercilium deiciendum, scriptura vititur, grandem aceruum ita coegerunt, ut eas omnes scripturæ sententias, quibus amplissimum immortalitatis regnique cælestis præmiū bonis operibus pollicetur Deus, studiosè tanquam syrtes ac scopulos præterirent. Acute sanè, Quis enim adeò virtutis inimicus? quis adeò Epicureus est, ut cum audiat Deū bonis operibus tanta præmia pollicentē, ipsa opera vana & inutilia dixerit? Quis infructuosa existimet, quibus remunerationis æternæ merces diuina voce promittitur? Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, id præparauit Deus iis, qui diligunt illū, ait Apostolus, qui in tertium cælum raptus, Dei arcana cognouit. Tantum est igitur illud bonū, ut ei addi nihil possit. I nunc frater, & talia opera, quibus Deus rerum sapientissimus æstimator tantam mercedem præmiūque promittit, infructuosa crede. An inutile est, quod infinitam utilitatem adfert? Quid mirabilius cogitari potest, quàm nullum opus esse adeò exiguum ac tenue, quod sua mercede puetur? Mentior nisi mihi Christi verba consentiant: Si quis dederit calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis,

1. Cor. 2.

Isaia 64.

vobis, non perdet mercedem suam.

Sed ut ad propositum reuertamur, vides frater quàm aperte, quàm cãdidè, quàm simpliciter hic agamus, cum Dei verbo simpliciter credimus? Ex quo intelligi potest, quod antè dicebam, omnem hanc de humanis operibus cõtrouersiam facilè dirimi posse, si vestri, qui de Dei verbo tantoperè gloriantur, ei fidè adhiberent. Sed ab his ut omnia Dei verba recipiant iure postulo. Nam si vera sunt ea, quibus operum ac præmiorũ negatur æqualitas, cur alia quibus virtuti ac bono operi merces æterna promittitur, tanquam falsã repudiantur? Vis me frater tot Deij verba mēdacij vanitatisque damnare? Si hoc impium est ac sacrilegum, patere me opera nostra meritoria existimare, sine me credere magnã iis à Deo propositam esse mercedem, magnum præmium, magnum thesaurum in cælis, hoc Dei verbum est. Ergo sine exceptione credendum est. Hoc Romana tradit ecclesia. Rectè. Id enim suis filiis tradit, quod à sponso dudum accepit: Regnum, inquit, cælorũ vim patitur, *Matth. xi.* & violenti rapiunt illud. O felix rapina! Sed quomodo regnum cælestè diripitur? Certè cum homines sibi ipsis ad bona opera facienda vim adferunt, illiusque præclarissimi ducis Ioannis Baptistæ, cuius ætate cælum diripi cœpit, victricia signa secuti, per eadem virtutis vesti-

vestigia gradiuntur. Christus igitur, ut quibus machinis cælum expugnetur ostendat, nos tribus hominum generibus comparat, nimirum militibus, ad alicuius opulentæ ciuitatis expugnationem iter ingressis; negotiatori querenti bonas margaritas, ut eas sibi comparatiuitori à patrefamilias ad vineæ cultum mercede conducto. De primo ait Paulus: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego ergo sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aërem verberans. quasi diceret: Non ignoro, quæ sit laboris mei causa: magnum præmium expecto, de futura mercede non dubito. Reliquæ duæ similitudines in Euangelio exponuntur pluribus verbis, quibus emolumenti, quod in huius vitæ negotiatione facere possumus, ut nobis cælestis vitæ thesaurum comparemus, ratio demonstratur. Illud autem vehementer miror, te Christi verbis, quibus præcipit ut thesaurum recondamus in cælis, non moueri, ut opera nostra meritoria, & lucratiua esse arbitreris. Quid enim sit thesaurum recondere in cælo, Paulus ostendit, cum Timotheo scribit his verbis: Diuitibus huius sæculi præcipe, ut in bonis operibus diuites fiant, sibi que thesaurizent fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Sic igitur Apostolus

1. Cor. 9.

Math. 16.

1. Tim. 6.

stolu
hom
ræ d
tur
com
nihil
ad b
van
thes
alio
vob
non
ado
por
cun
feru
Vae
ribu
To
cur
ad
dic
trib
im
the
(m
na
cre
diu

stolus bona opera vocat veras diuitias, bonūq;
 hominis thesaurum. Nec iniuria. Quid ni ve-
 ræ diuitiæ thesaurusque pretiosus illa dicantur,
 quibus veræ optimæque vitæ præmium
 comparatur? Nihil est igitur bonis operibus,
 nihil virtute lucrosius. Nisi fortè Deū ipsū
 ad bonorum operum studia nos adhortantē,
 vanum esse arbitraris. Christus admonet, vt
 thesaurum nostrum recondamus in cælis. & *Math. 6.*
 alio loco: Vendite, ait, quæ possidetis, & facite *Luc. 11.*
 vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurū
 non deficientem in cælis. Quondam diues
 adolescens modum, quo ad salutis æternæ
 portum perueniret, quærebat à Domino. Cui
 cum ille respondisset, Si vis ad vitam ingredi,
 serua mandata; nonne consequenter intulit: *Math. 19.*
 Vade, quæcunque habes, vende, & da paupe- *Marc. 10.*
 ribus, & habebis thesaurum in cælo? Vnde *Luc. 18.*
 Tobias filium suum ad bonorum operum *Tobia 4.*
 cursum exhortans, inter illa præcepta cælestia,
 ad eleemosynæ studium diligenter admonet,
 dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter
 tribue; si exiguum, etiam exiguum libenter
 impartiri stude. Præmium enim bonum tibi
 thesaurizas in die necessitatis. Tot Dei verba
 (mihi crede frater) vana esse non possunt. Bo-
 na igitur opera, vtilia, fructuosa, lucrosa esse
 crede, nosque dum ea exercemus, summas
 diuitias grandemque thesaurum in cælis re-
 conde-

cōdere existima . Neque enim mentitur veritas, cūm hæc diuina voce pronunciat . Ergo mater ecclesia, cūm bona opera meritoria esse tradit, nihil, quod Dei verbo repugnet, docet . Non est igitur quod ob vnam aut alterā aboblectā scripturę sententiā , omnē scripturā seriē tibi perspectā & cognitā existimas . Nonne vides hæc omnia Dei verba, quę iam in medium produximus, tibi incognita fuisse . Ex quo tuam ignorantia, & incitiam intelligere deberes, vt tua imbecillitate imperitiāq; perspecta, de theologicis controuersis tanquā cæcus de coloribus iudicare non audeas . Cūm in scripturis bonorū operum tam crebra fiat mentio , nihil erat quod memorię commendaras, nisi illud , nos seruos inutiles esse ? certe inutiles sumus : sed Deo, cui nullam vtilitatem adferimus, inutiles; nobis autem, si bonorum operum, pro quibus tantam mercedem, tantā pręmia nobis redditurus est Deus , thesauro ditemur, profectō vtilissimi sumus . Hęc igitur ex scripturarum fontibus hausta , nobis tradit ecclesia , quę medium inter duo extrema, regiūque iter carpens , hinc arrogantię scopulos inanisq; glorię prærupta declinat, nec Deo sua opera tanquam ei fructuosa exprobrat . (Quis enim aliquid se Deo præstitisse gloriatur, cūm ad se totum industrię suę fructum redūdare intelligat?) inde negligentię

tia c
indu
cit.
con
ter E
que
rybd
Scyl
fide
natu
hum
ritor
ria, a
neq;
cede
verf
atqu
ritor
aber
ritu
falic
ro, si
irrig
æqu
arbi
tura
effic
dicu
phil

tiæ defidæque voraginem fugiens, summa
 industriæ suæ præmia proposita esse cognos-
 cit. Medium tenere beati. Virtus denique
 consistit in medio. Itaque sapientissima ma-
 ter Ecclesia, errorum extrema semper & ubi-
 que declinat, ac velut inter Scyllam & Cha-
 rybdim tutissimum conficit cursum. Dextrâ
 Scylla laetis, læuam implacata Charybdis ob-
 fidet, & vtrumque fidei naufragium commi-
 nat. Ut enim à veritatis cursu aberrat, qui
 humana opera suapte natura, & ex se aut me-
 ritoria, cælestisque gloriæ præmio digna, & pa-
 ria, aut Deo vtilia esse arbitratur; ita qui hæc
 neque meritoria vlllo modo, neque aliqua mer-
 cede pensanda existimat, in nõ dissimili errore
 versatur. Qui autem hæc ex congruo, pacto
 atque cõuento Dei promissione firmato, me-
 ritoria esse dicit, is à recto veritatis itinere non
 aberrat. Cùm igitur illius aquæ, videlicet Spi-^{toan. 4.}
 ritus sancti gratiæ, ex cordibus nostris in vitã
 salientis æternam, efficaciam vimque cõside-
 ro, si opera tali aqua non modò lota, sed etiam
 irrigata, & viuificata, cælestis vitæ præmio ex
 æqualitate digna dixissem, me lapsum esse nõ
 arbitrarer. Nam quod operibus ex eorum na-
 tura deest, id gratiæ Dei vis sanctique Spiritus
 efficacia supplet. Hæc aliquanto commodius
 dicuntur, ac verius, quàm id quod ista noua
 philosophia excogitauit, nimirum humana
 ope-

opera, etiam si à solo Spiritu sancto producat-
 tur ac fiant, imperfecta tamen esse, atque ve-
 menstruatae pannus immunda. Itane vero
 ipsius Spiritus sancti opera non solum imper-
 fecta, sed etiam immunda dicetis? Quid hoc
 aliud est, quam in Spiritum sanctum iactare
 blasphemiam; & tam impiū, ut ægerrime re-
 mittatur, crimē admittere? Quid enim aliud
 de Satanæ operibus dici poterat, nisi quod
 imperfecta, turpia, immunda sunt? Ex quo in-
 telligi potest, à quo Spiritu ad eiusmodi blas-
 phemias impellamini. Sed ad te redeo fratres.
 Vide quæso quid dicas, fateris esse opera Spi-
 ritus sancti, & tamen hæc ipsa imperfecta, tur-
 pia, immunda esse pronuncias. Sentisne seculū
 pugnare orationem tuam? extremoq; senten-
 tiæ tuæ eiusdem principium iugulari? Quan-
 to sapientiū diuinas literas explicat mater
 Ecclesia? Quas omnes non solum diligenter
 euoluit, sed etiā amplectitur & recipit. Cum
 igitur in iis duo, quæ diuersa videntur, occur-
 runt, non alterum recipit, alterum reicit, sed
 vtrumque tanquam verum amplectitur.
 Duo in diuinis literis de operibus nostris me-
 moriæ prodita sunt; hic aternæ gloriæ præmio
 negantur imparia, inæqualia, indigna: illic
 merces iis amplissima præmiumque promit-
 titur. Et quoniam mater Ecclesia veram esse
 credit vtramque sententiam, animum tuum,
 vt

vt vid
 chrym
 Scylla
 verbo
 pude
 esse s
 natio
 perfic
 nolle
 dem
 Sed c
 ero h
 neo f
 ues, &
 bitric
 scrip
 Lydi
 tellig
 rede
 ritate
 men
 eccle
 verit
 dubi
 ita si
 hæc
 tuer
 nun
 illis c

vt video, vehementer offendit. Hinc illæ lachrymæ, imò illa cõuicia, quibus ei tanquam Scyllæus canis oblatras, eamque quasi Dei verbo scripturæque auctoritati repugnet, impudenter accusas. Sed quis non videat falsam esse sententiã tuam? Quis nõ intelligat criminationis tuæ vitium? Quæ (malum) est ista perfidia, toti scripturæ sacræ fidem adhibere nolle? Quam si totam amplecteris, ecclesiæ fidem ei optimè conuenire fatearis necesse est. Sed quoniam hoc superius planum feci, non ero hic longior. Illud tamen te hortor, & moneo frater, vt hoc loco promissam fidem serues, & quoniã fidem nostram de volûtatis arbitrio libero, & de operũ meritis cũ diuinarũ scripturatũ auctoritate congruere, nec illum Lydium verbi Dei lapidem pertimescere intelligis, à te peto, vt in nostræ ecclesiæ castra redeas, nec eam quæ ita cũ scripturæ auctoritate consentit, sequi dubites. Hæc enim si meministi, tua verba sunt. Nam si Romanã ecclesia cum Dei verbo scripturæque diuinæ veritate congrueret, conformataque esset, nõ est dubium quin eam sequi oporteret. Quæ cùm ita sint, serua pactum atque promissum, & hæc noua Stoicorum istorum paradoxa noli tueri. Noua hæc meritò dixerim, non quòd nunc primùm nata sint, sed quòd ab antiquis illis ecclesiæ magistris atq; doctoribus, multis

Q ab

ab hinc sæculis iugulata, nunc demum à Lutherò renouata sunt, atque ab inferis excitata. Atque vtinam tibi ecclesiæ cognita esset antiquitas. Intelligeres profectò qui fuissent ab initio perniciosissimi aduersus liberù voluntatis arbitrium erroris auctores, quiq̃ue tam impiù dogma defenderint. Neque enim funestam hanc opinionem, in ò pestem, hominum virtute doctrinaq̃ue præstantiù peperit industria, sed errorem de Stoicorum lacunis haustum, semper hæreticorum propugnauit impietas. Post Stoicorum vanitatem primus Bardefanes è Valètini schola tanquã ex equo Troiano profectus, impium hoc dogma in ecclesiam inuehere conatus est. Nam vt liberù arbitrium tolleret, ad reliquos Valentini errores illud adiecit, vt fatum defenderet. Exinde Manichæi liberum arbitrium funditùs sustulerunt, duo principia ponentes, quorum alterù bonorù, alterù malorum operum causam esse dicebãt. Hinc Priscillianistæ in Hispania eandem insaniam instaurarunt. Quã inde Petrus Abelardus tandem in Galliam deportauit. Hunc secuti Albigenfes, Ioannem VViclef habuerunt suæ impietatis hæredem. Quam extinctam & sepultam, tandè Lutherus nostra memoria ab inferis excitauit. Sic à Stoicorum fontibus error exortus, per contritos hæreticorum lacus hætenus fluxit. Ex quo in-

Bardefanes,
anno Domini
220.

Manichæi,
anno 270.

Priscillian.
anno 408.
Anno Domini
1130.

telligi

telligi potest, quales opinionis vestrae habeatis auctores. Meritò igitur Augustinus: Liberū, inquit, arbitriūm quisquis negauerit, Catholicus non est. Sed fortè solus Augustinus hoc sensit, reliqui verò ecclesiae magistri atque doctores nullam meriti faciunt mentionē. Imò verò sancti Patres non modò Latini, verū etiam Græci tam frequenter hoc nomine vutuntur, vt infinitū esset omnes omnium proferre sentētiās. Quod si mihi faciendū esset, dies me profectò citiūs quàm oratio deficeret. Itaque ne sim longior, vnius aut alterius ex recitatione contentus. Hieronymus igitur in Dialogo aduersus Pelagianos: Sancti secundum mensuram, inquit, suam & modum, iusti sunt, & appellantur, vt Paulus, qui plus habet meritorum, quia plus omnibus laborauit. Et eodem in loco, cū quæsisset cur in cælo plures mansiones? Quia sanctorum, inquit, diuersa sunt merita. Quid Augustinus? nonne

in Ioan. tract. 07.

Serm. 162.

perspicuè nobiscum facit? Nullus, inquit, alienabitur ab illa domo, vbi mansionem pro suo quisque habiturus est merito. Et paulò inferiūs: Multae mansiones diuersas meritorū in vna vita aeterna significant dignitates. Item alio loco: Deus pro merito fidei & bonorum operum dabit fidelibus suis regnum cælorū. Et lib. 14. de Trinitate, cap. 15. Quid faciet mentem aliquam beatam, nisi meritū suum,

Q 2 &

Cap. 16.

& præmium Dei? Item Cyprianus: Iustitia, inquit, opus est, ut promereri quis possit Deum iudicē, præceptis eius & monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedē. Item Ambrosius in Lucam: Ergo, inquit, quod in merito fuit copiosius, hoc erit in præmio redundantius. Diuus Hilarius in Psal. 92. Cur sancti sua opera tam paruo æstiment, ac pro nihilo putent, luculenter ostendens: Habet hoc, inquit, verecunda ipsa sanctorū iustitia, ut quicquid sibi de beatitudine sperat, id pro magnificentia Dei potius (quia dignū est Deo & æterna & bona retribuere) quàm pro merito suo postulet; nec tamen præferens honorē misericordiæ Dei, merēdi quoque per se excludit officium. Aequum enim est vitam retribui stipendiis sanctitatis. Et paulo pòst: Ex meritorū diuersitate ait, vel in pœnam vel in misericordiā iudicium Dei temperari. Hactenus Hilarius; cuius verba memoriæ mandare operæpretiū est, ut quædam scripturæ veterumque sententias rectè intelligamus, modestiamque sanctorum ac verecundiam, qua ita salutem suam Dei munificentia potius, quàm meritis suis tribuunt, ut tamen ab iis merendi non excludatur officium, cū virtute coniunctam esse videamus. Quæ cū ita sint, habes frater omnia, quæ ad fidei nostræ & sanctitatem demonstrandam,

& ve-

& veritatem probandam requiruntur. Nam cum hinc scripturarum auctoritas, inde non solum rationis momenta, verum etiam patrum testimonia nostram de operibus sententiam confirmet atque corroborent, in susceptæ veritatis tutissimo portu libenter acquiescimus. Cuius clarissimum lumen omnes argumentorum tuorum tenebras, quibus eam oppugnare conatus es, & si quid præterea in epistola tua contra illam producis in mediū, ita refellit, ut quicquid ei à vobis opponitur, sua sponte vanescat ac defluat. Tanta efficacia veritatis, tanta vis est. Nam quod ex Esaiâ commemoras; Quasi pannus menstruatæ *Isaiâ 64.* vniuersæ iustitiæ nostræ, de sanctorum Deoq; placentiū hominū operibus intelligi non potest, nisi forte idē opus, & cor hominis mudet atque abluat, & tamen immundum sit ac sordidum. An immundum est, quod purū, sanctum, viuum meritò dicitur? an immundū est, quod hominem ita ornat atque condecorat, ut nuptiali veste fulgentem, cælesti cōuiuio dignum exhibeat? an immundum ac sordidum, quod in agni sanguine dealbatū, hominem, qui sequatur agnum quocunque ierit, efficit dignum? an immunda sunt opera, quæ ex illo aquæ viuæ, quam Spiritus sanctus salientem in vitam æternam produxit in nobis, fonte manant & profluunt? an im-

Q 3 munda

munda sunt quæ Deus cælo æstimat digna:
 an immunda quæ in cælorum regnum intra-
 bunt, quò nihil coinquinatū intrabit? Opera
 enim illorū, ait, sequuntur illos. Sed quinam
 sunt hi, quos opera sua sequuntur? Ij nimirum
 qui in Domino moriuntur; quos hoc nomi-
 ne felices meritò dixerim. At quomodo fe-
 lices, si eos opera sua immunda quasi pannus
 menstruata sequantur? An eos huiuscemodi
 opera sequerentur in cælū, in quod nihil im-
 mundum, nihil coinquinatum intrabit? Talia
 igitur opera illos felices profectò non redde-
 rent, sed potius infelices ac miseros, si eos co-
 mitarentur, cum in cælum recipi nullo modo
 possint. Non ergo de huiuscemodi operibus
 loquitur Ioannes Apostolus, vt aduersariorū
 errori fauere videatur. Itaque longè aliter ille
 sentit quàm tu frater. Sed Esaiæ mihi senten-
 tiam opponis: Quasi pannus mēstruata vni-
 uersa iustitia nostræ. Quis hoc scriptum esse
 negat? Sed quæro ex te, De quorum operibus
 Propheta tum loquebatur? num de fidelium
 in Christi baptismo renatorū? Nihil minus,
 sed de suæ gentis, de Iudæorum operibus lo-
 quitur: quæ ita immunda erant ac contami-
 nata sordibus peccatorum, vt si quid in iis ho-
 nestum ac religiosum videretur, id totum cer-
 tis sceleribus ac flagitiis inquinatum esset.

Quam

Apo. I 4.

Quā Esaiæ esse sententiã, facile intellexisses, si ea, quæ paulò antè posita sunt, verba legisses, id est, si totam illam sententiã, nõ aliquam eius particulam legeres. Sed hac truncata sententiã, quam ex impostorum tuorum libris, tanquam ex vitiato fonte, hausisti, maluisti esse contentus. Itaque quod inde malè sumpseras, in sanctorum opera, quæ tibi oppugnanda sumpsisti, peius detorques. Porrò si totam illam sententiã perlegisses, alio vel interprete vel explicatore tibi opus non erat. Cùm enim à Propheta scriptũ sit his verbis: Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos; qui vniuersas iustitias suas immundas esse dicebat, iniquitates atque peccata, huius immunditiæ ac sordium causam esse luculenter ostendit. Non ergo de seipso, sed de sæculi sui hominibus Propheta loquitur; qui cùm opera quædam, quæ à bono & æquo abhorreere nõ viderentur, vt verbi causa elemosynas, ieiunia, nonnullaque alia iustitiæ opera facerent; ita tamen ea administrabant, vt aut libidini, aut ambitioni, aut auaritiæ dediti, omnia rectè facta hac peccati sorde polluerent. Iure igitur huiuscemodi opera immunda dicuntur, ac

Q 4 men-

menstruatæ mulieris sordibus meritò comparantur. Hanc Prophetæ esse sententiam facilè quiuis diligens lector intelliget. quam si aliter explicandam putas, vide quærso, ne te hæc Apostoli Ioannis verba impediunt: Opera enim illorum sequuntur illos. nimirum in caelum, quò nihil inquinatum admittetur. Itaq; hæc duo loca tibi cõcilianda relinquo, quorũ inter Symplegadas, si errorẽ tuum defendendum putas, in vado hæreas necesse est.

Venio ad illum locum, quem ex libri Job cap. 14. imperitè sanè producis: Ad quod tibi circumscriptè breuiterque respondeo, nõ de bonis angelis, sed de malis illic esse sermonem. Quod non quarto decimo, vt existimas, sed quarto capite scriptum est, nec ipsius Job verba sunt, sed Eliphaz Themanitæ, cuius non omnia fuerunt Dei iudicio comprobata. Sed ne contentiosum funem trahere videamur, dæmonas qui quondam angeli Dei fuerunt, peccati sordibus inquinatos fuisse, non inuini sanè concedimus. At verò prophetam Dauid nobis opponis, qui cùm talis esset ac tantus, Dei non iudicium postulabat, sed misericordiam implorabat. Rectè, sed hanc orationem illi nõ virtutum suarum recordatio, sed vitiorum ac criminum, adulterij & homicidij cõscientia extorquebat. Quod de Daniele producis, nihil ad causam; neque enim illic aliud quic-

quicquam agitur, nisi de peccatis populi qui in Babylone captiuus detinebatur, pro quo Propheta preces fundens, illum ob sua patrū-que suorum scelera atque peccata meritò detineri faretur. Quod autem post obiicis, nos inuitiles esse seruos, id iam antè diluimus, Deoq; nos, nō nobis, inuitiles esse monstraui-
 mus. Neque enim quisquam nostrorū vnquā adeò insanus fuit, vt opera nostra Deo aliquid emolumēti adferre cōtenderet. Nobis igitur illa, nō Deo, proficiunt. Caterū quòd cælorū regnum, antequam bona opera aggrediamur, nostrum esse somnias, nouum philosophiæ genus est, adeò non solūm à vero, sed etiam à veri similitudine abhorrens, vt hoc vno omnia Stoicorum paradoxa superentur. Quis enim vnquā audiuit, à præmio laborem, quo præmium queritur, anteuerti? Quòd si te iam in cælo esse autumas, aut ego fallor, aut tu somnias. adhuc enim te nobiscum in hac miseriarum valle versantē video. Quid in Evangelica parabola? Nōne cultores antequam iis *Matth. 20.* merces rependatur, mittuntur in vineam? Et seruus ille fidelis, ac prudens, num antè Domini voce laudatur? num intrat in gaudium Domini sui, antequam ad negotiandum, ad laborandum, ad sudandum talenta suscipiat? Quis vnquam ante certamen coronatus est? Quis ante victoriam triumphauit? Quòd si

Q s fortè

fortè mihi subtilem illam spiritualis fidei ve-
stræ, quæ tantas habet vires, vt etiam absentia
repræsentet, distinctionem opponis, vt te ante
pugnam habere victoriã, & ante laborem
tenere mercedem doceas, nobisquæ persua-
deas, equidem exillimo ante te in cælum hoc
modo ingressum esse neminem. Quod autè
abs te de diuina prædestinatione citatur ex
Paulo ad Ephes. i. nihil omnino ad rem facit,
vt te regni cælestis mercedem ante operum
laborem accepisse demonstrat. Repugnat li-
quidem experientia, quæ te nõ in cælo, sed in
mundo esse, illamquæ immortalitatis gloriam
non dum consecutum esse demonstrat. Quæ
cum ita sint, cum tuum orationis genus con-
sidero, magnum denuò mihi timorem incu-
tis. Nam si in hac insania perfidiaquæ persiste-
ris, magnoperè vereor, ne iam non Adonidis
hortis, sed paradisi, iuxta tuam opinionem,
deliciis perfruenti tibi, nihil præterea expe-
ctandum sit: nisi fortè in rectũ, quod deserui-
sti, salutis iter redeas. Neque enim dubium
est, quin hæreticus in aternæ beatitudinis
regnum ingredi nullo modo possit. Te autem
frater, te inquam, quod dolès profero, Augu-
stinus hæreticum esse pronunciat. Liberum
enim, inquit, arbitrium quisquis negauerit,
catholicus non est. Quare mi frater, ne te ipse
decipias. abiice quæso illam insaniam, quæ te
cælo

cælestis regni beatitudinem iam consecutum
 esse somnias. Qui bona opera fecerint, soli
 Christo teste, regnū consequentur æternum; *Math. 26.*
 qui mala, eos gehennæ ignis excipiet. Sine fide *Hebr. 11.*
 impossibile est placere Deo. fides autem ca-
 tholica vna est, quam te non habere, cum li-
 berum voluntatis arbitrium neges, perspicuū
 est. Quapropter à te peto frater, vt saluti tuæ
 consulas, nec in suscepto contra catholicam
 fidem errore permanes. Abiice quæso istas
 opiniones à veritate abhorrentes, ad paternā
 domum cum illo euangelico prodigo redi, vt *Luc. 15.*
 nos omnes non minore gaudio reuersus exhi-
 lares, quàm recedens mærore confeceras. Nō
 est autem mihi dubium, quin hæc vel præci-
 pua erroris tui causa sit, quòd veram rerū, de
 quibus in scripturis agitur, proprietatem atq;
 naturam minus attentè consideras; sed in hoc
 vno diligentiam tuam studiumque cōsumis,
 vt disertus ac facundus esse videaris. Atqui
 verum de vnaquaque re iudicium, non è ver-
 borum sono, sed ex ipsius rei cognitione gene-
 ratur. Ex quo intelligi potest, te de humana
 dignitate parum cogitauisse, vt minus mirum
 sit, te quid inter hominem, & cætera animan-
 tia intersit, non videre. Id autem est liberum
 voluntatis arbitrium, quo neque animalia re-
 liqua, neque vllum visibile corpus ornatur.
 Quæ enim alia potest esse causa, cur neque
 bobus,

bobus, neque asinis, neque equis, neque ceteris animantibus vitæ præcepta dedit Deus. Cur neque Prophetarum, neque Apostolorum, neque prædicatorum quenquã ad eos minatur, ut terreat? Solutio ac disciplina præscribitur, qui legibus vincitur, quem & Dei promissa sollicitet, & minatur, ut terreat. ad hunc solum & Dei verba diriguntur, & Prophetæ Apostolique mittuntur. Si homo brutis animantibus similis, liberum non haberet arbitrium, nec aliqua legem tanquam freno coercendus, nec promissis velis aut minis sollicitandus certè fuit, sed hunc in cæterorum animantium numero habere Deus debuit, de quibus Paulus: Nunquid de bobus, ait, cura est Deo? Vnde hominè mundi ciuem, honestum ac nobilem, qui à Deo non tanquam seruus à domino, vi, minis atque imperio, sed tanquam in libera ciuitate politicè gubernetur, esse perspicuū est. Mancipia vi ac verberibus seruire coguntur, sed longè aliter agitur cum homine, nimirum suffragationibus, exhortationibus, promissis, minis, cætera omnia quadam necessitate ad agendum impelluntur, homo nõ seruili conditione, sed libera, volutatis arbitrio ducitur, non vlla necessitate compellitur. Vnde egregie Bern

x. Cor. 9.

Bernardus: Volens, ait, Deus nobilem creaturam hominem errantem in viam salutis reuocare, Si, inquit, inuitum coëgero, asinum habebō, non hominem. Num igitur asinis dabo regnum meum? Sciō quid faciam. Vt ergo habeam voluntarium, terrebo eum, si fortè conuertatur, & viuat. Itaque comminatus est acerbiora, quæ excogitari possunt, tenebras æternas, vermes immortales, ignè inextinguibilem. Cùm autè nec sic homo reuocaretur, ait: Non solùm timidus, sed etiã cupidus est, promittam ei quod potissimùm desiderabile videatur. Desiderant homines aurum & argentum, & similia, & super hæc omnia vitam desiderant. Si, inquit, tantopere desiderant miserã hanc, laboriosã vitam, & momentaneam; quantũ diligent vitam quietam, æternam, beatam? Promisit itaque vitam æternã, promisit quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Ita Deus hominem hinc timore supplicij, inde amore præmij ad virtutis studium reuocat. alioquĩ si vi agendum fuisset, non minus asinis ac bobus, cæterisque eiusmodi animantibus, quàm homine vti potuisset Deus. Hunc enim noluit trahere repugnantem, quemadmodum illa frenis & capistris inuita trahi consueverunt. Nihil siquidem Deo placet, nisi voluntarium; nihil Deum offendit, nisi voluntariũ.

Quæ

Quæ cum ita sint, hæc consideratio ad intelligendum, cur homo voluntatis libertate sit præditus, reliqua verò animantia eiusmodi facultate careant, valet plurimum. Illa enim neque Deum, quem ignorant, colere, neque suum auctorem amare, aut timere, neque ab illo boni aliquid ac felicitatis expectare vno modo possunt. Vt ergo causam intelligamus, cur hominis opera meritoria sint aut demeritoria, animaduertendum est, illa ab eius consilio ac deliberatione proficisci; ita ut de his non solum iudicare possit, verum etiam illorum bonitatem malitiamve cognoscere. nam in vniuscuiusque mente boni mali que cognitionem inseruit conditor Deus, atque definit. Perspicuum est autem mutas pecudes à Deo nec boni quippiam expectare, nec mali metuere. Neque enim illorum opera planè feruilia Deo curæ sunt. Itaque viuat pecus in pascuis, ut voluerit, imò valuerit, oues lupus deuoret, homines leo, pullos vulpecula, nunquam apud Deum homicidij aut furti causam dicent. contra equus per totam vitam in homine gestando laboret, asinus sarcinas portet, bos aratrum trahat, nihil vnquam mercedis à Deo, nihil præmij, præter id quod in hac vita ceperint, pro tantis laboribus consequentur. Hominis autem longè alia est causa. nam & laboris sui præmij certamque mercedem, multo

multoq; maius bonū, quàm quod hic percipere videtur, expectat, & peccati sui, quod ipsa conscientia reprehendit ac damnat, pœnas timet. Quæro nūc ex istis qui voluntatis libertatē negant, cur inter hominū pecudumq; facta tanta diuersitas est? Cur Deus hæc contemnit & præterit, illorū rationē habendam putat? cur ex iis alia præmio digna iudicat, alia supplicio destinat? cur homicidia, cur adulteria, cur furta tam acriter puniuntur? cur ob sui operis qualitatem homo nūc vituperatur, nunc laudatur? Tolle liberū voluntatis arbitriū, & hæc omnia iaceant necesse est, nec quicquam inter hominis pecudisq; factum intererit.

Est aliud præterea consideratione dignissimum; Si homo suapte natura, illaque mirabili constitutione nō ordinatur ad maius aliquod bonum, quàm quod in pecudem cadere possit, ipsius naturæ auctor & conditor in illum sane iniquus est, qui miserum hominem potius, quàm pecudum genus præceptorum suorum sarcina grauandum putat. Illæ siquidem non Dei legibus edictisve terrētur. illæ Dei præcepta non audiunt, sed omni cura vacuæ, non modò corpori seruiunt, sed etiam suauissimas ex ipso corpore hauriunt voluptates. Certè si hominum opera sua vi atque natura, pecudum operibus meliora maioriq; præmio digna non essent, haud

haud sine iniuria graue molestumque raliū
legum iugum illis esset impositū, cuius ea vis
est, vt miseros homines metu perculsos & an-
xios, tranquillo quietoque animo voluptatem
capere non sinat.

Quid? illud quale est? imò quid sibi vult,
quòd hominis peccatum summo supplicio
dignum ducitur, deuotionis obsequium vel
boni præmio iudicatur indignum? Cur is qui
Deum offendens, pœnam commeretur æter-
nam, facere aliquid non potest, quòd infinito
præmio dignum esse videatur? Infinitam au-
tem esse hominis offensam, hinc facile pre-
bati potest, quòd in infinitam illam bonita-
tem, illamque diuinæ maiestatis sublimitatem
admittitur. Grauius est socium & æqualem
verberare, quàm seruum. Quid dominum
pulsare? quid regem? nonne multò grauius
est? nonne hoc facinus longè indignius iudi-
catur? Si igitur is qui digniorem ac sublimi-
orem offendit, grauius peccare conuincitur,
eum, cuius infinita maiestas est, offendere,
nonne infinitum peccatum esse censetur?
Quemadmodum igitur vitiorū magnitudo
ex illius qui offensus est, qualitate pensatur,
ita virtutis ex illius, ad quem refertur, boni-
tate atque natura, dignitas æstimatur. Itaque
vt Deum offendere culpa infinita est, sic eum
colere ei que obsequi, virtutis est infinita. Et
quem-

quemadmodū Dei odium pœnam commere-
retur æternam, ita eius amor infinito præmio
dignum æstimari necesse est. Alioqui quàm
iniquum esset, offensam infinitæ magnitudi-
nis æstimare; obsequium autem offensionis
culpæque contrariū, parem gratiam non me-
reri? Si illa infinitis suppliciis meritò vindica-
tur, hoc paribus præmiis destinatum non iure
conferbitur? Itaque si bona opera nostra boni
aliquid promereri negarem, mala æternum
supplicium commereri, qua fronte defende-
rem? Quanquam enim ob primū illud Adæ
grauissimūque peccatum Dei ira in totū ge-
nus nostrum iustissimè excanduit, adeò ut
etiam ij qui à Christi, sine cuius fide boni ali-
quid fieri non potest, nomine alieni sunt, eter-
næ mortis supplicio iure plectantur, tamen
iam per ipsius Christi mortem reconciliati
Deo, nonne æquum est, ut quemadmodum
peccatis nostris supplicia commeremur; ita
bonorum operum merito præmia consequamur?
Alioqui summum illud Christi benefi-
cium, quo & redempti & reparati sumus, no-
bisque tantum ad bona opera faciendâ gratiæ,
quantum in suæ creationis exordio acceptum,
Adam per peccatū amiserat, restitutum esse
credimus atque confidimus, quomodo intel-
ligemus? Vim illam reparationis nostræ atque
efficaciam qua in re quæso ponemus? Ut

R ergo

ergo protoplastus in naturæ suæ integritate statuque innocentiae perseverans, aliquid premio dignum facere poterat, ita de renatis in Christo Dei que beneficio restitutis, iudicandum est eodem modo. Quid enim aliud nobis secunda natiuitas attulit? quid præstitit, si in eadē qua cæteri, qui Deum nesciunt, imbecillitate miseriaque versamur? si inter fidelem & infidelem nulla discretio est? si in eodem quo & Iudæi & Gentiles luto volumur? si vna eademque sententia fides perfidiaque damnatur? Igitur qui bonorum operum merita tollunt, nonne quantum in ipsis est, gratiam Christi mediatoris euacuāt? nonne in ipsum redemptorem impia voce blasphemant, dum inter fidelium infideliumque opera nullum volunt esse discrimē? Nos verò qui operum meritum ponimus, leti & grati beneficium nostræ reparationis agnoscimus, idque ad nos erigendos tantum valere, quantum ad nos deiiciendos Adæ peccatum valuit, & sentimus & dicimus. Vt ergo per illud originale peccatū meritorij operis facultatem amisimus, ita per Christi gratiam non minus ad bona opera facienda virium, quàm in illo innocentiae statu protoplastus habuit, nos recuperasse credimus atque confidimus. Illa igitur liberi arbitrij vis atque energia, quam in Adamo perdidimus,
nobis

nobis per Christi gratiam restituta est, cuius beneficio sit, ac munere (fremant licet isti) ut omni tentationi non minus quam protoplastus in illa integritate naturæ, repugnare possimus. Vires igitur nostras de Christi beneficio sumptas tantum valere credimus, ut nullo tentationis genere inuiti ad peccatum impelli cogique possimus. Vnde Apostolus: *1. Cor. 10.* Fidelis, inquit, est Deus, qui non patitur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Nihil igitur hic, quod cum Dei verbo pugnet, admitto. Tam clara siquidem atque euidens est illa Apostoli sententia, ut in alium sensum, quam quem illi attribuimus, detorqueri nullo modo possit. Tu verò qui hominis facultatem ad bonum tollis, nota quasi hæc Apostoli verba: Non patietur vos tentari Deus supra id quod potestis. Est igitur inter tentationem nostramque facultatem certa proportio. Nouit itaque Apostolus hominem qui ad peccatum inuitus impelli cogique non possit, absque aliqua facultate potentiaque non esse.

Sed quoniam rerum naturam plerique non intelligunt, imperitia fluctuant, atque hærentes in vado, dum se ex illis controuersis fluctibus explicare non possunt, fidei naufragium faciunt. Ita inter quasdam naturæ gratiæque Symplegades periclitantur, dum hæc duo in-

ter se concurrere, nec vlllo modo conciliari posse existimant. Qui si illud, quod fit ex parte per gratiam, quodam modo per naturam fieri, nō incōgruē dici intelligerent, facile eorum ex illis fluctibus enauigaret oratio. Quod ergo gratiæ proprium est, id meritis quoque nostris adscribi potest. Quid? quod in Psalmo cum de redemptionis nostræ mysterio Propheta loqueretur, misericordiam cum veritate, iustitiam cum pace coniunxit? Nimirum vt non vnā aliquam in nostra reparatione, sed omnes simul ostenderet fulgere virtutes. Illud ergo notandum est, nihil esse magis nostrum, quā quod nobis donatum est, si is qui dedit, donandi habuit potestatem. Nam vt ait Iurisconsultus, res quæ vnus erat, donatione transfertur in alterius potestatem, ad eō vt quod mihi donatum est, hoc proprie sit meum. Res multis modis ab hoc ad illum iure transfertur, vt emptione, vt donatione, vt hereditate, vt lucro, quod aut labore, aut negotiatione comparatur, quorum omnium donatio quæ liberaliter facta est, primas obtinet. In hac enim est gratia, primum cum datur, sed quod semel datum est, ei qui accepit, sine iniuria eripi non potest, nisi forte hic doni condiciones violauerit. Quicquid igitur eo donandi genere ad tuas manus peruenit, id proprie tuum est. In donatione gratia ostenditur,

tur, iustitia cùm id quod per gratiam acquisitum est, tibi integrum sanumque seruetur. Nihil nobis datum est, si nihil nostrum est. Alia enim est doni, alia mutui ratio. Hoc siquidem usum tantum adfert; illud rei data non solum usum, verum etiam possessionem. Cùm igitur de Dei donis sermo est, aliquid liberè, & gratis datum atque in hominis ius possessionemque translatum, intelligi necesse est. Quo posito, si quærat cur id homini datum sit, qui que sit ipsius doni finis, illud reperietur, idè datum esse, ut in suam utilitatem & commodum utens, lucrum homo faciat. Neque enim donum est, si nullus illius est usus. Illud autem lucrum, quod ex eo dono nostra peperit industria, propriè nostrum est; quod sine iniuria nobis eripi non potest. Sic ignis vrendi vim ex se non habet, sed ex Deo; quam etsi à Deo sumptam, meritò tamen illi propriam dicimus. Idem de primo parente nostro Adamo habeo dicere, qui cùm à suæ creationis exordio, sine speciali gratiæ Dei auxilio, ipsius liberi arbitrij viribus non solum meritoria opera facere, sed etiam omni tentationi reluctari posset, post illud primum atque originale peccatum, tantam suarum virium partem liberum amisit arbitrium, ut nemo iam ex se aut boni aliquid promereri, aut malo valeat repugnare: Christus autem fidelibus

R 3 diui.

diuinum quoddam munus, gratiamque concessit, qua & illam liberi arbitrij imbecillitatem morbumque curat, & hominem suo malo vitioque torpentem, non minus & ad bona opera facienda, & ad resistendum temptationibus aptum atque alacrem reddit, quam protoplastus erat ante peccatum. Hominem igitur Christianum dicimus omni temptationi repugnare posse, propterea quod gratiæ diuinæ firmitatem ac robur accepit; iuxta illud quod Apostolo Paulo, vt à se stimulus carnis auferretur, roganti responsum est: Sufficit tibi gratia mea. Quasi diceret: Per gratiam meam illum carnis stimulum non modò retinere, sed etiam vincere poteris. Quod cum post expertus esset, confidenter aiebat: Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari super id quod potestis, sed faciet cum temptatione prouentum. Quæ cum ita sint, non magis habet excusationis locum Christianus, si à temptatione vincatur, quam Adamus habuit, cum uxori assentiens, Dei præceptum transgressus est.

2. Cor. 12.

1. Cor. 10.

Sed vt ad propositum reuertamur, dico gratiam Dei nostram esse, ex quo bona opera, quæ à nobis eius auxilio fiunt, & quicquid in iis meriti, dignitatis, excellentiæ est, propriè nostrum esse perspicuum est; operibus enim nostris ab ipsa tantum dignitatis attribui credimus,

dimus, eaque in tam sublimem gradum subleuari, ac si in ipso Adamo, eoque in statu innocentie constituto inuenirentur. Quid igitur? Num hoc orationis genere gratiae Dei iniuriam facimus? Minime verò. Imò, si verum dicendum est, vos ipsi gratiae contumeliam facitis, vos eam minuitis atque deprimitis, cum opera, quae ab illius auxilio tanquam ex fonte profiscuntur, non solum meritoria esse negatis, sed etiam imperfectionis ac sordium accusatis. Quid igitur sibi vult illud gratiae praesidium? Quid Apostolus Paulus cum Romanis scribens: Vbi enim abundauit Rom. 5. delictum, inquit, superabundauit gratia? Crede Apostolo Paulo asseueranti, peccatum Adæ non tantum ad nostrum interitum, quantum Christi gratiam ad nostram reparationem salutemque valuisse; Dei que beneficia quanti facienda sint, non ex errore sacrilegò, sed ex ipsa veritate cognosce. Quod vt rectè intelligas, boni patris, qui filiis suis auri certa talenta ad negociandum ea lege distribuit, vt illorum sit totum lucrum atque emolumentum, tibi ante oculos versetur exemplum. Quid? an iis pecuniam suam pater tradere tenebatur? Minime verò. Sola igitur in filios pietas atque ille paternus affectus, quo illos prosequeretur, iis talenta illa, quibus opes sibi quærerent, dare coegit. Ita Dei indulgentissimi patris benedimus,

benignitas, nobis gratiæ suæ munera & ta-
lenta concedit, vt bonorum operum, quæ il-
lius auxilio præsidioque freti gesserimus, me-
ritò cælestes nobis diuitias comparemus. Et
quemadmodum ij quod acceptis illis talentis
adiecerunt, suoque studio atque industria qua-
sierunt, iure suum dicunt; ita bonorum ope-
rum merita propriè nostra sunt. Quanquam
enim illorum vis & dignitas ex illo gratiæ
Dei fonte præcipuè manat & profluit, ta-
men hæc iure nostra dicuntur, propterea quòd
Dei patris beneficio ac munere ipsa quoque
gratiæ nostra est. Quicquid igitur eius auxilio
gerimus, id iure nostrum est. Ita in opere no-
stro Dei munus & gratiæ cum æquitate, iusti-
tiæque coniuncta, concurrunt & fulget, ideoque
Deus unicuique iuxta suorum operum qualita-
tatem dicitur redditurus, ipsa verò opera no-
stra esse scriptura pronúciat. Porro qui patri-
sui talentum aut celat, aut improvidè stulto-
que consumit, is iure punitur. Vnde Aposto-
lus, ne gratiam Dei in vacuum recipiamus,
hortatur. id est, vt ea vtamur, eam in opus
conferamus, & dum bene agendi tempus no-
bis Dei benignitate conceditur, eius auxilio
meritorum thesaurum nobis acquiramus.
Molestum tibi videbatur quæstus vocabu-
lum, sed ex his quæ modò ostendimus, quàm
rectè gloriam æternam regnumque cælestis
nostris

nostris
est.
hoc
bul
stidi
vel
tas
lo,
tas?
alio
nun
cific
des
rum
lis q
nus
cup
Atq
igit
hic
aur
opes
iusti
non
adu
stru
afce
tem
cat,

nostris operibus quarere dicamur, perspicuū est. Quod si adeo morosus es & acerbus, ut hoc orationis genus nisi ipsum quæstus vocabulum in diuinis literis esse monstremus, fastidias, quare ex Apostolo Paulo, quid sibi velit cum ait: Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. quare, inquam, ex Paulo, qui fieri possit, ut quæstus magnus sit pietas? quare quid ipsa sit pietas? Quid? Nonne alio loco idem Apostolus clarissima voce pronunciat: In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur: Hoc nimirum est pietas, hoc magnus ille quæstus. Qualis quæstus? Num auri vel argenti? Nihil minus. In eodem enim capite auaritiam atque cupiditatē eiusmodi rerū Paulus oppugnat. Atqui magnus, ait, quæstus est pietas. Quid igitur, dic mihi Apostole, quid inquam nobis hic quæstus? quid hæc pietas cōferet, si neq; aurum, neque argentum, neque huiuscemodi opes adfert? Quid? certē coronam, inquit, iustitiæ, quam Deus in cælo reponit & seruat, non solum mihi, sed etiam iis omnibus, qui aduentum eius expectant. Sic igitur nos instruit Apostolus, ac docet, quibus gradibus ascendamus in cælum, illamque immortalitatem ac æternum, quod iustitiæ corona significat, gloriæ præmium consequamur. quam

R s alibi

1. Tim. 6.

Galat. 5.

alibi pro bonorum operum, quæ quis in hac vita seminauerit, ratione meti dicit, nostræque opera sementi, quæ fructuum redundantiam adferens, eum qui seminauit, dicitur solet, comparat. Qui parcè seminat, inquit, parcè & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Et Dominus in Euangelio: In qua mensura mensi fueritis, inquit, remetietur vobis; ut lucri magnitudinem operum nostrorum mensura monstraret. Cùm hæc igitur Apostoli, cùm ipsius Domini verba sint, quibus opera nostra perspicuè quæstiosa esse dicuntur, eritne quisquam adeò furiosus ac demens, ut ea vana, falsa, futilia esse autemet? Atqui ipsa opera gratiæ Dei adscribuntur. Sed quoniam ipsa Dei gratia nostra est, nobisque concessa diuinitus, consequens est, tum opera nostra esse, quemadmodum superius ostendimus; tum etiam ipsam gratiam, cui nostrum laborem industriamque adiungimus, à nobis rectissimè collocari. Ita ne gratiam in vacuum recipiamus, studiosè cauemus.

Porro si deposita pertinacia satis docilem te viderem, quæ cum de meritis, tum de mercede præmioque nostris operibus debito, fidei nostræ sit ratio, pluribus explicarem. Illud certè in præsentia obiter dixerim, ex æterni præmij qualitate nostram quoque

an-

animam æternam esse, ac proinde nostrum
agonothetam ac munerarium, non modò æ-
ternum, verùm etiam omnipotentem intel-
ligi necessariò. Solus enim ille mercedem,
quam bonis operibus diuina æquitate bene-
ficientiaque constituit, nobis integram æter-
na illa infinitaque potestate conferuat. Sed
quoniam & hæc longior est oratio, & tu ipse
rationibus tecum agi non vis, rem totam in
alium locum differemus, videlicet cum tam
multis Dei verbis atque sententiis, ex quibus
opera nostra meritoria, magnisque præmiis
destinata esse perspicuum est, fidem habue-
ris. Hoc enim fundamento posito, quod re-
stat, doctrinæ culmen me impositurum esse
confido; quia salubriter imbutus, omni ho-
mini petenti rationem, de fide ac spe, quam,
vti speramus, Dei benignitas animo tuo in-
feret atque defiget, reddere valeas. Interea
quoniam argumentorùm scopulos totque dis-
criminum tempestates emensa, ad finem
tanquam in portum festinat oratio, colligen-
da sunt vela, & ad epilogi tutiora compen-
dia dirigendus est cursus. Ex iis igitur quæ
à me hæcenus dicta sunt, facilè intelligis fra-
ter, quàm impium ac detestabile sit illud
doctrinæ genus, quod in tuis literis propu-
gnare tuerique conatus es. Quod autem in
illum tuum Deum, imò monstrum atque
por-

portentum, quod Caluini finxit impietas, ita liberè inuectus sum, forsitàn moleste ferēs. Sed non in verum illū summūque Deum, quo nihil beatius, nihil melius cogitari potest, sed in prodigium quoddam, imò verò idolum, quo nihil vanius est, agendum putavi. Quòd si vehemētiōr fuisse tibi videor, cogitare debebis, me illo orationis genere vsum esse necessariò, vt impietatis stultitiæque crimina deprecarer, atque à meo capite depellerem. Quid enim me stultior esset, si tuam sententiam atque opinionem secutus, tam inepta, stulta, absurda de Deo existimarem? Quid magis impium, si tam impia de summo illo Deo nostro deliramenta, quæ erroris in liberum arbitrium vestri absurdissima confinxit impietas, pro veritate complecterer? Illa illa igitur tam putrida doctrinæ vestræ oua frangi oportuit, vt abominabilis ille fator, qui intus latebat inclusus, ex illis tenebris productus erumperet, ac proinde agnitum atque conspicuum omnes detestarentur ac fugerent, neque solum ipsa oua, verum etiam illos impietatis auctores, qui hæc à se posita & inuenta, eloquentiæ suæ nitore fouerunt. Elaborandum itaque fuit, ne simplices Christianorum ac rudes animæ, deinceps illo imbuerentur veneno, sed potius vt impium illud ac sacrilegam

gum doctrinæ genus, tanquam ab iis architectis, qui in reprobum sensum inciderunt, quiq̃ se sapientes esse dicentes, stulti facti sunt, excogitatum, velut pestem atque perniciem fugiant. Qui quales sint, latere te nolui, vt intelligeres istos non minus, quàm antiquos illos Romanorum philosophos, in reprobum sensum esse delapsos. Cur autem illi in reprobum sensum traditi, in passiones ignominia & execrandas turpitudines inciderunt? Vtique quòd cum Deum cognouissent, non sicut Deum honorificauerunt, aut gratias egerunt. Quid de istis dicemus, qui tantum illos impietate superarunt, vt quantum in iis fuit Deum, quem iniquum, crudelem, immanem esse confingunt, summis ignominias contumeliisque lacerarint?

¶ Quæ cum ita sint, illud in primis mirum mihi videri solet, cum tot diuinæ scripturæ locis aded multa dicantur, quæ ad Dei gloriam pertinent, eiusque *φιλανθρωπίαν* ac beneficentiam ostendunt, cur isti loca quædam obscura, in quibus Deus quodammodo reprehendi videtur, amplecti ac mordicus retinere maluerint, quàm ea in quibus Dei bonitas iure laudatur? Et quanquam compluribus in locis diuinæ literæ nihil in Deo mali esse non obscurè testentur & clament, aduersarij tamen sententiam atque opinionem suam, quam

quam ex illis tenebris eruere se putant, imò
verò quam illis obscuris locis impudenter at-
tribuunt, tanta contentione, pertinacia, im-
portunitate defendunt, vt Deo quicquid
mali fingi potest, contra tot testimoniorum
auctoritatem & fidem adscribere non dubi-
tent. Hinc Deum & crudelem & humani
generis inimicum, & iniquitatis amatorem
atque fautorem faciunt, quiq̃ue homines ad
peccata non modò sollicitet & impellat, ve-
rùm etiam cogat, atque inuitos in ipsa pec-
cata præcipitet. Quicquid igitur mali de
diabolo dici potest, hoc isti Deo adscribunt.
Sed quoniam hoc impietati parum videba-
tur, hoc egerunt aduersarij, vt Deus qui po-
testate superabat, etiam calliditate malitiarū
vincere videretur. Nam cūm diabolus eo
nomine detestemur, quòd homines ad pec-
cata sollicitet, nullum tamen aliud illi cri-
men adscribimus: ita lenones & lenas, & i
qui sunt eiusmodi, detestantur omnes boni,
quòd matronarum ac virginum pudicitiam
tentant, easq̃ue in libidinis turpitudinisque
voraginem præcipitare conantur. Hoc igitur
vno nomine diabolus odimus, hac de cau-
sa illum humani generis hostem antiquum
esse sentimus & dicimus. Quid igitur ad-
uersarij? certè ea omnia ob quæ & diabolus
& eius imitatores ac satellites execramus,
Deo

Deo suo attribuunt. imò verò longè peiora de Deo suo, quàm de diabolo prædicant. Hunc enim ad peccata quidem sollicitare dicunt, sed non cogere quenquam, aut impellere inuitum. nullum etenim vincit, nisi volentem. Ab illo autem Deo suo non solùm ad peccata sollicitari homines atque tentari, verùm etiam cogi. Quæ si illi perpetrare noluerint, ipsum Deum ea in illis efficere contendunt. Sic aduersariorum Deus ab iis laudatus, sic ornatus incedit. Et quanquam apertissima sit scripturæ sententia: Similiter ^{Sap. 14.} odio sunt Deo impius & impietas eius. Item: ^{Iacob. 1.} Deus intentator malorum est. Ipse enim neminem tentat, neminem ad peccata sollicitat, isti tamen sententiam suam, quam ex obscuris quibusdam scripturæ locis eruisse se iactant, in quibus Deum in nobis peccata facere affirmari videtur, contra verbi Dei auctoritatem scripturæque clarissimam lucem tanta contentione pertinaciâque defendunt, vt ab errore deduci nullo modo possint. Quæ cum ita sint, nonne ista in suscepto errore pertinaciâ magno argumento est, aduersarios in reprobum sensum incidisse, mentemque corruptam & pessimo quodam humore infectam habere? Si aut fatanæ, aut cuiusquam hominis vis & improbitas illos ad peccandum coëgisset, nonne culpam omnem

nem in eum qui vim attulisset, reiciendam putarent? Quanquam enim à dæmone nec cogantur, sed tantum sollicitetur ad malum, cum tamen sese excusare conantur, culpa in eum reicere consueuerunt, ve quod sponte commiserint, ab eo circumueniente impulsu admisisse videantur. Hic verò longe aliter. Cum enim hominem à Deo ad peccandum non modò sollicitatum & impulsu, verum etiam coactum fuisse dicant, culpa omnem misero homini, quem licet inuitum peccasse contendunt, non ei qui illum peccate coegit, adscribunt. Illum ob peccatum in eo Deus fecit, non qualicumque supplicium sed æterno; non hoc aut illo pœnæ generis sed morte perpetua, iure, meritoque puniunt. O crudelem & immanem Deum, qui in homine sit auctor fabricatorque peccati in opus suum tam immaniter saeuit! Quis hoc Phalaris? quis Nero? quis Antiochus ferendus? Quanquã enim hi insontes nec quam morte plectebant, ipsa tamen manus eos, in quos illi saeuiebant, illorum manus liberabat, nec illa crudelis immanitas in tempus, & in solum corpus quicquam pertinebat. ille autem non solum corpus, sed etiam animam, neque solum ad tempus, verum etiam in æternum suppliciorum acerbitate cruciat. Cum aliquis etsi nocentissimus

igni crematur, aut brachijs cruribusque fractis diu cum morte luctatur, quis spectatorum adeo durus ac ferreus, qui illud supplicij sæuitiæque genus non perhorrescat? Quid de eo dicemus, qui non lento, sed maximo igni; non ad tempus, sed in ætænum; non solum corpus, sed & corpus & animam peccatoris excruciat? Certè si, vt aduersarij dicunt, ipse Deus peccati auctor est, si hominem ad peccatum impellit & cogit, nihil eo crudelius dici, nihil immanius cogitari potest. Sed absit à fidelibus tanta dementia. Paulus siquidem Apostolus, veritus ne ex iis quæ alibi fortassis obscurius dixerat, aliquis talem Deum, qualem isti faciunt, esse suspicaretur, manifestissimè dicit: Fidelis est Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Sic Apostolus de Deo sentit & loquitur; isti verò longè aliter. homines enim à Deo ita tentari, & ad peccatum tanta vi impelli volunt, vt ei resistere nullo modo possint. Quis enim hominum resistat Deo? quis eius potentia repugnet? Ille Deum facturum cum tentatione prouentum haud obscure pronunciat, vt intelligamus hanc hominis vtilitati proficere, contra isti tentationem vimque diuinam ad solam hominis æternamque perniciem valere contendunt. Quæ cum ita sint, quis aduersarios, qui con-

S tra

tra rationis verbiq̄ue Dei clarissimum lumen, in ipsum Deum tam contumeliosa, impia, indigna confingunt, à Deo derelictos, in reprobum sensum incidisse iam dubitet?

Olim Euangelio coruscante, superstitionis ex orbe terrarū depulsæ sunt tenebræ, tristis Saturnus, mœchus Iupiter, Mars cruentus, Venus meretrix, cæteraq̄ue portenta non numina, tanquam diuinitatis nomine indigna, propter criminum turpitudinem vulgò reiecta. Quibus exhibitis Deus ille, qui vnus & verus est, quiq̄ue sapientissimus, optimus, potentissimus, hominumq̄ue præcipuus amator est, ab omnibus colebatur; nunc extiterunt isti qui nouis dogmatibus, imò paradoxis non solum illorum falsorum deorum supra, adulteria, incestus, exdesq̄ue, sed etiam quicquid flagitiorum ac scelerum toto orbe terrarum geri potest, vero Deo adscribant. Hunc itaque non *φιλόθεον*, hominumq̄ue amatorem, sed inimicum, sed hostem, ipso quoque eorum iurato hoste Dæmone sæuio-rem. Horresco referens eiusmodi errorem, impietatem, blasphemiam in Deum à nostris sæculi Christianis excogitaram esse. Qui negant in nobis esse liberum voluntatis arbitrium, ij omnes illas abominationes atque blasphemias, quas ex erroris sui pestilenti ovo Lutherus exclusit, vno impietatis inuolucro tegunt.

regunt. Quid autem de illius temeritate audaciaq; dicemus, qui & Davidis adulterium, & Iudæ perditionem non minus, quam Pauli conuersionem opera Dei esse dicere, nec dubitauit, nec erubuit? O portentum in solas terras deportandum! Cuius vestigiis præclare Caluinus insistit, cum omnibus eloquentiæ suæ viribus, hominem ad peccatum à Deo impelli & cogi, persuadere conatur. Illam igitur impietatem & insaniam, quæ liberi arbitrij negatione celata continebatur, istorum ex illis tenebris educit oratio; quam qui legit aut audit, neque tamen perhorrescit, tamquã sacrilegam & impiam detestatur insaniam, hunc in reprobum sensum iam incidisse, perspicuum est. Quis ergo adeò cæcus est, ut non videat ab istis Deum non modò non glorificari ut Deum, sed potius omni contumeliæ genere affici? Deus enim per suorum prophetarum ora sæpe testatus est, se non esse talem qualem eum isti faciunt, sed potius hominum amatorem, qui hinc omnes saluos fieri vellet, inde mortem peccatoris nollet; qui quæ sita & peccati odio & amore iustitiæ teneretur, ut nullum nisi ob sua peccata puniret, sed potius bonum & misericordem, qui perditionis cuiusquam hominis causa non esset, sed potius sine acceptione personarum, omnium salutem optaret. Vnde igitur tanta istorum ini-

Proverb. 8.
1 Tim. 2.
Ezech. 18.
Ps. 5. & 106.
Psal. 105.
Act. 10.
Rom. 2.

quitas & impietas, ut contra tam perspicua scripturarum testimonia, quibus Deus optimus, iustissimus, misericordiaeque plenus ostenditur, propter obscura quaedam scripturarum loca, quae tamen non bene intelligunt, illum pessimum, crudelissimum, iniquissimum facere, quam illorum locorum, quos produximus, aliorumque innumerabilium perspicuitati fidem adhibere malint? Quod evidentius reprobis sensus corruptaeque mentis & eversae argumentum adferri potest.

Rom. 1.

Apostolus certe philosophos illos qui suis erroribus vanisque dogmatibus verum Dei cultum ac religionem adulterant, in falsam denique commutarunt, in reprobum sensum merito incidisse demonstrat, quid de istorum impietate dicemus, qui Dei cultum non adulterare, sed funditus euertere; qui religionem non corrumpere, sed penitus abolere conantur? Qui cum tam absurda, iniqua, crudelia de Deo, qualia sunt ea, quae ex erroris sui in liberum voluntatis arbitrium fonte haurientes, Deo adscribunt, hominum generi perferant, an non tandem illud efficiunt, ut quibus de causis illum Iouis, Martis, Veneris, Herculis, caeterorumque non deorum, sed idolorum cultum ac superstitionem orbis quondam reiecit ac respuit, veram quoque religionem, si tamen vera esse potest, quae ta-

lem,

lem, qualem illum isti esse confingunt, Deum colit, isdem adductus repudiet? Illi igitur veram religionem in falsam commutarunt; hi peregrinis atque paradoxis opinionibus suis nullum veræ religioni locum relinquunt.

Sed ad alterum reprobationis istorum argumentum veniamus. Illi philosophi à Deo ^{Rom. 1.} derelicti corpora sua contumeliis affecisse dicuntur. Isti autem cum hominem ex homine tollentes, eum pecudem esse dicunt, & quidem omnium miserimam, non solum corporibus, sed animabus suis, totique humano generi dedecus adferunt. Nam qui liberum tollit arbitrium, is homini id quo à pecudibus differt, adimit; quo sublato, quid inter hominem & pecudem interest? Profectò nihil, sed operæpretium est animadvertere, quibus contumeliis hominem afficiant. Arborea, plantas, lapides cæteraque huiusmodi fructum aliquem adferre nec otiosa, sed potius alicui esse vsui confitentur, solus homo, inquit, nihil nec agit, nec agere potest, non aliquem fructum adferre, non bona opera producere valet. Neque eo dedecore contumeliaque contenti, qua hominem racha, id est vanum & inutilem dicunt, eum non modò fatuum, sed etiam perniciosum ac malum faciunt, cum eum nihil nisi malum agere, neque aliud quicquam, nisi in quo & sibi & ceteris noceat,

S 3 . posse

posse pronunciant. Sed quoniam hæc omnia
iis leuia videbantur, illud etiam adiiciendum
putarunt, vt hominem sui ipsius suæque ani-
mæ facerent parricidam, dum illum aliquid,
quod sibi vtile sit ac meritorium, facere posse
negant, sed quicquid tandem molitur aut
agit, id totum ad solam animæ suæ æternam-
que perniciem valere dicunt, tantumque ab-
esse, vt aliquid boni possit, vt omnibus operi-
bus, factisque suis, nihil aliud quàm suam mi-
seriam, calamitatem, interitum augeat atque
promoueat. Quæro iam an de cæteris ani-
mantibus eiusmodi aliquid dicant? Nonne
cum Cicerone loquuntur & sentiunt, simul
atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari
& commendari ad se conseruandum, alienari
autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum
videntur adferre? Si quis homini manus datus
esse diceret, non quibus vteretur, sed quibus
se ipsum occideret, oculos quibus non pericu-
la declinaret, sed ad præcipitium duceretur,
dentes quibus nihil aliud nisi artus suos ipse
laniaret, eius absurdissima videretur oratio.
Sed longè absurdus est dicere hanc solam
homini facultatem esse concessam, vt nihil
aliud possit, nisi in singulis operibus factisque
suis animam suam ipse iugulare. Nonne tole-
rabilius erat minusque miserabile, homini
eam vim esse ac facultatem, vt corpus suum,
quàm

3. de Finib.

quàm ut animam suam proprio mucrone iugularet? Nam si manus sibi, id est corpori suo adferre omni parricidio grauius iudicatur, quid de illa, quæ suam animam occidit, voluntate dicemus? Quid igitur de humana conditione grauius, quid odiosius dici potest? Hominem itaque ipsis dæmonibus atque damnatis miseriores faciunt. hi enim quemadmodum nihil boni deinceps agere, ita damnationem suam atque supplicia augere non possunt; miser autem homo, ut isti volunt, nihil siquidem boni, quemadmodum nec ille facere potest, suam tamen damnationem & interitum nihilominus per singula momenta auget. Cùm hæc & alia eiusmodi aduersarij loquantur, & sentiant, quis eos in reprobum sensum incidisse iam dubitet? Quanta autem ingratitude, quanta impietas in Deum id ab illo datum negare, quo isti ad sua commoda semper vtuntur, & sine quo nihil possunt? Si quis negaret se corpus aut linguam habere, is cæcus aut insanus iudicaretur, qui liberum voluntatis arbitrium habere se negat, æquè cæcus atque amens habendus est. id enim in se esse negat, quod in illo experientia rerum magistra perspicuè esse demonstrat, quod quæ ipse quotidie experitur & sentit. Negat igitur præcipuam sui partem, qua Deum suum intelligere, amare, colere potest. Quæro nunc

ab aduersariis, si liberum non habent voluntatis arbitrium, quænam est illa vis, quæ potentia, qua Deum amant & colunt, quod cætera animantia, quia libero priuantur arbitrio, nullo modo possunt.

¶ Sed videntur mihi aduersarij non cæcis & amentibus, sed ipsis bestiis furore ac rabie percitis similes. Vt enim rabidus canis quoduis obuium animal ipsumque dominum suum mordet, ac tandem se ipsum dilaniat & occidit; & quemadmodum homo furiosus artus suos mordet ac rodit, seque vel præcipitio vel laqueo necat, vel in profluentem insilit seseque submergit, aut certe suos filios, uxorem, propinquos, amicos crudelissimè occidit: ita isti qui ingenium suum atque omne studium eò conferunt, vt ipsum Deum rodant ac mordeant, seseque ipsos ac omne hominũ genº, quantum in ipsis est, crudelissimè occidant, non minus mihi furiosi videri solent. Quod si illos non solum horrere cõsueuimus, verum etiam vinculis & catenis ligare compellimur, quid his, quorum & impietas in Deum, & crudelitas in homines redundat, facere æquũ esset? Sed vt ad propositum reuertamur, illud tenendum est, homini à Deo nihil, nisi quod illius vtilitati salutique proficeret, esse concessum; quo si in suam perniciem abutatur, eum contra naturam facere. Homo, exempli

causa,

causa, manus & brachia accepit, ut iis ad utilitatem & conservationem sui, cum res postulat, uti possit. quod si se ipse sua manu occidit, suisque membris in suam perniciem abutitur, omnium sceleriorum immanitatem suo facinore vincit, contraque naturam facit. ita ingenij facultatem accepimus, ut ea in nostrum commodum utamur: quam si quis eodetorserit, ut aliquid, ex quo nullus fructus, nulla utilitas consequatur, aut neget, aut asseueret, is in vanum accepit animam suam. porro si hanc ingenij vim ita deprimat & abiicit, ut contra seipsum aliquid aut asseueret aut neget, quemadmodum fit cum liberum negatur arbitrium, animam suam ille iugulat & occidit, ipsamque naturam violat, dum se nobilissima precipuaque animae parte, sine qua nec anima ipsa rationis est particeps, priuat & spoliat. Quemadmodum igitur eos, qui corpori suo manus adferunt, furiosos dicimus, & amentes; ita eos, qui animas suas ipsimet iugulant, liberumque negantes arbitrium, veram illam vitam sibi eripiunt, insanos, furiosos, amentes existimare debemus. Sunt haec quidem gravissima suo pondere, sed illud longe gravius, quod isti omnem ingenij facultatem eod conferunt, ut Dei, quem peccati & iniquitatis auctorem facere non dubitant, bonitatem atque iustitiam negent è me-

S s dioque

dioque tollant. Cùm enim tam sacrilegum
 dogma impia voce defendunt, nonne in ipsum
 vniuersi auctorem Deum, illumque benignis-
 simum parentem generis humani impetum
 faciunt, eumque quantum in ipsis est, per-
 dere atque exterminare conantur? Et du-
 bitabit aliquis istos qui tam impiè suis inge-
 niis abutuntur, qui dentes suos in sua viscera
 acuerunt, qui linguas suas in ipsam naturam
 armarunt, qui toti humano generi pettem
 atque interitum adferre conantur, qui in ip-
 sum quoque Deum adeò nefariè impetum fa-
 ciunt, esse furiosos? Quod insanix, furoris,
 amentix genus cum hoc conferri potest? &
 istos adhuc sanx, ac non potius emorx men-
 tis arbitraberis frater? Neque verò hæc eò
 pertinent, vt iis conuicium faciam, sed vt eo-
 rum cæcitatem, furorem, insaniam tibi mi
 frater ostendam; qua perspecta, cui hominũ
 generi fidem haberes, & quorum sacrilegum
 sequeris errorem, dum liberum negas vo-
 luntatis arbitrium, intelligeres, quod impium
 dogma quantam blasphemiarũ, iniquitatis,
 malorumque omnium lernam in se comple-
 ctatur atque contineat, planum faciundum
 fuit, vt exclusis illis ouis, esset omnibus per-
 spicuum, quanta sub hoc vno dogmate, quo
 liberum voluntatis negatur arbitrium, late-
 ret impietas, quam detectam & cognitam
 mun-

mundus detestaretur ac fugeret. Vnde intelligi potest, quò illorum consilia spectent, imò quid per illorum fraudes & imposturas Satanas efficere conetur, nimirum vt nobis scripturæ sanctæ lumen eripiat, vt fidem ipsam ac religionem euertat, vt Deum ipsum e medio tollat, vt humanū genus funditus perdat. O miseros homines! imò furiosos & insanos, qui se ita Satanz ministerio dediderunt, vt ex illius imperio atq; præscripto linguas suas non solum in humani generis pestem atque perniciem, sed etiam in ipsius Dei contumeliam sacrilegio impiæ vocis armauerint. Miserabilis quidem primus ille serpens, cuius opera Satanas ad protoplastos decipiendos atque fallendos quondam abusus est. Maior tamen istorum calamitas, quos instar colubri terræ defixit affectus. Repunt igitur humi, nec vnquam à terra, in quam omnem spem atque fiduciam abiecerunt, oculos erigunt, sed pecudum more viuentes, imò pecudibus deteriores, nullam iustitiæ mercedem, nullū præmium expectant. Ita homini tanquam pecudi nihil nisi corporis voluptatem esse propositam existimant, hanc illius esse felicitatem, hoc propè summum bonū. Mentior, nisi quotidie videmus maiorem gregis vestri partem humi repentem terræque defixam in Atheorum, & Epicureorum castra trāsire,

ac

ac fidei desertores caelestibus bonis terrena
 præferre. Non est igitur mirum, si homines
 mente capti planeque furiosi, in tantum cru-
 delitatis ac sequitiæ proruperunt. Primum im-
 manitatis tyrociniū illis fuit, in ipsum Deum
 caninam exercere facundiam. Hinc ne sibi
 quidem pepercit impietas, exinde in nos
 quōdam suos fratres, amicos, propinquos, so-
 cios, contubernales omni fauitiæ genere bac-
 chantur. Ita gradatim in omne hominum
 genus processit immanitas, quam omnium
 vitiorum facinorumque licentia vbiq̄ue co-
 mitatur, adeo ut si philosophos illos gentiles,
 quos Apostolus in reprobum sensum traditos
 fuisse dicit, cum istis conferas, boni atque in-
 tegri illi fuisse videantur. Istis enim homines,
 & quidē insontes crudelissimè occidere, vel
 virtus, vel ludus est. Quid de rapinis? quid de
 sacrilegiis templorumq̄, direptionibus dicā?
 quas isti pietatis loco ducunt. Inter catholicos
 vitia quædam esse non nego, sed nemo est
 adeo furiosus ac demens, ut cædes, furta, rapi-
 nas, seditiones, & in magistratus rebelliones
 virtutis loco ducat, aut cuiquam honestum
 licitūmve aliquid eiusmodi esse dicat, & sen-
 tiat, de vestra scholæ putidissimis fontibus
 ista manarunt? Hæc vestri ministri contra
 verbi Dei auctoritatē atque sententiam, quo
 furta, cædes, rapinæ, seditiones, & omne cupi-
 dita-

Rom. I.

ditatis genus aperte prohibetur, docent atque defendunt. De quibus quid aliud dicam, quàm id, quod Apostolus de quibusdam grauiſſimè ſeueriſſimèque pronúciat? Qui cùm ^{Rom. 1.} iuſtitiam, inquit, Dei cognouiſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte; non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Quid? quòd iſtorum eò uſque proceſſit audacia, ut quos huiuſcemodi facinoribus criminibuſque deditoſ ultimo ſupplicio affici æquum erat, eos ſolos pios, eos religioſos, reformatoſ, Dei denique filioſ dicunt? Sed cuiuſ Dei, ipſi uiderint, certè ueri illiuſ Dei, qui cælum creauit, & terram, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonoſ & maloſ, qui ut eſt optimuſ, miſericordiſ, hominumque præcipuſ amator, ita furta omnia, rapinaſ, latrocinia, ſeditioneſ, iniuſta bella, cæteraque eiufmodi, quæ ueſtri ſymmyletæ palàm exercent, ſummoperè deſteſtatur, filioſ eſſe non poſſe certum eſt. Cùm enim & in Deum, & in hominem tam impiè contumelioſeque iam dixerint, quid aliud reſtat, quàm ut ij tanquam deſperati, in omnium facinorum ſcelerumque licentia & furore bacchentur? Rectè ait Sapienſ: Impiuſ ^{Proverb. 12.} cùm in profundum peccatorum uenerit, cõtemnit. Neque enim vlla exhortatione mouetur, neque vlllo ſermonis genere, quo ut pecca-

peccatum suum deserat, admonetur, ab impietate reuocatur. Si essent Dei filij, certè bonitatis ac misericordiæ illius sequerentur exemplum. si essent Dei Apostoli, profectò per eadem humanitatis, modestiæ, humilitatis, mansuetudinis vestigia graderentur. Quæ cum ita sint, cæcus est qui illius factionis atque doctrinæ, ex qua tanquam ex equo Troiano tanta malorù turba processit, malitiam impietatemque non videt. Quid enim Dei verbo tam repugnans atque contrariù, quàm illorum dogmata? quid Christianæ fidei ac religioni tam inimicum & aduersum, quàm illius perditissimæ factionis improbitas? Cum igitur tanta malorum omnium lernam in ipso vestræ contra liberum arbitrium doctrinæ sinu foueri intelligam, eamque non solum cum Dei verbo, sed etiam cù ratione, experientia, fide sanctorum, antiquitate sententiarumque doctorum pugnare perspiciam, ignosce mihi, si adèd fatuus ac demens esse non possum, vt tam impium nefariùque doctrinæ genus pro veritate amplectar. tu quoque si sapias frater, eam desereres, atque ex illis fluctibus eoq; naufragio, quo tam multi percutunt, enatabis. Veniat tibi quæso illud in mentem, quàm turpe tibi sit, id de Deo meo dicere, quod sine horrore audire, sine pudore referre non possum, Deum auctorem esse
pec-

peccati, Deū adeò iniquū esse, vt hinc peccata
seuerissimè puniat, inde virtutib⁹ præmia nul-
la cōstituat. Quæ cum ex te audio, quāto pu-
tas me propter impiæ vocis audaciam pudore
suffundi? Quid cum tuā insusceptę sentētiæ,
qua immortale virtutibus atque pietati bel-
lum indixisti, pertinaciam improbitatēque
considero? Quid opus erat de operum merito
ac dignitate contendere, orbemque terrarum
tanta contentione turbare? Nonne satis
erat bona opera meritoria esse intelligere, ho-
mini que non solūm vtilia, sed etiam necessa-
ria esse cognoscere? Tanta certè, si scripturæ fi-
dem habemus, eorum vtilitas est, vt iis, qui ea
fecerint, Deus præmium reddat æternum.
Quid mihi opus est scire, vtrum ea tanti æsti-
manda sint, an plurius minorisue, quàm ipsum
cælum, cum non ignorem, iis qui ea fecerint,
regnum cælorum esse promissum? Quid mea
refert, num Deus iis tantam mercedem assi-
gnans, vltra iusti pretij dimidium decipiatur
an non, cum hoc pactum atque conuentum
illi placere cognoscā? ea certè opera, pro qui-
bus tantam mercedem se redditurum Deus
esse promisit, homini debent esse carissima.
Cum igitur quempiam videro virtute præ-
stantem, eum tanquam in cælo paulò post
regnaturū, iure meritoque suspiciam. Quapro-
pter illas contentiones & rixas prætermittere
facil-

facillimum nobis erat frater, si eo, quod è purissimo scripturarum fonte haustum ab Ecclesia sumpsimus, voluissemus esse cōtenti, neq; tantæ litis, quæ ad solam bonorum morum euerfionem pertinet, turbinem excitassemus. Nostra certè Ecclesia huiuscemodi contentiones detestatur ac damnat. Fides nostra simplex est ac facilis intellectu, neque quicquam est, quod vos ab illius susceptione impediatur & retardet, nisi sola incredulitas vestra. Hæc enim vos omnia Dei verba, omnesque scripturæ sententias amplecti non patitur. hæc agit, vt ea tantum quæ vestris opinionibus affectibusque conueniunt, approbetis. Porro si non ex parte, sed ex toto Christianus esse vis frater, à te peto vt totum intellectum tuum in obsequium fidei Christianæ captiues, ei que subiicias. Itaque cum scriptura hominem & appetitui suo dominari, & voluntatis suæ potestatem habere pronunciat, noli repugnare, sed tantæ auctoritati cedens, liberam voluntatis arbitrium confitere. Cum hinc liberi arbitrii vires ad boni operis executionem absque Dei gratia non sufficere, inde credenti cum gratiæ Dei auxilio nihil impossibile esse scriptura denunciat, crede vtramque veram esse sententiam, hominemque tali auxilio subleuatū, aliquid boni præstare posse ne dubites.

Rur-

Rursus cum audis tantam carnis spiritui repugnantis esse vim, tantos impetus, ut hominem ad peccatum videatur impellere, verum id esse persuasus, Deum ut tibi auxilio esse dignetur ne in tentationem incidas, roga. Contra cum adeo fidelem esse audis, ut neminem terari patiatur supra id quod potest, hoc ita se habere intelliges bono animo sis. Porro cum hinc opera nostra futurae gloriae condigna non esse, inde ijs qui ea fecerint, maximum in caelo praemium repositum esse intelligis; sic utriusque sententiae veritatem amplectere, ut & Pharisaicum supercilium fugiens, de bonis operibus ac virtute non efferaris, & ad ea gerenda laetus atque alacer spirituales illas verasque, diuitias tibi studiosissime compares. Et quemadmodum omnibus fidei Christianae articulis assentiris, fidemque habes, ita simul omnia Dei verba complectere, ut non ex parte sed ex toto Christianus ac fidelis esse videaris. Noli igitur hunc divinae scripturae locum, ut illi fidem habeas, euertere, sed potius utrumque concilia, quemadmodum nos facere consueuimus. Quod si feceris, in negotio fidei inter nos ilico pax sequetur. Sin minus, conciliari nullo modo possumus. Conditiones pacis aequissimas adfero. Nihil enim aliud postulo, nisi ut Dei verbis omnibus credas: hoc solum a te peto, ut Deum bonum, iustum,

T

stum,

stum, misericordem, hominum amatorem, non peccati auctorem, non mali causam esse fatearis. Hoc si de Deo credas, ecclesie catholice quondam matris tue fidem scripturae sanctae auctoritati non repugnantem & contrariam, quemadmodum impostores illos tuos secutus antea dicebas, sed & rationi consentaneam, & Dei verbo congruentem, & ipsa veritate subnixam esse censebis.

¶ S E D quoniam è vadosis locis enauigauit oratio, & aduersariorum fraudibus, mendacijs, erroribusque detectis, veritatis lumen ostendimus, redi quæso in viam, damnatoque errore in Arcam Noë, id est, in ecclesie Romanæ ipsiusque Apostoli Petri domicilium regredere. Vt enim eos omnes qui extra illam arcam olim inuēti sunt, cataclysmus absumpsit, ita hoc errorum inundante diluuiio, quod nunc propè demersa sunt omnia, quicumque catholice ecclesie tutissimam nauem deseruerint, ij fluctibus illis obruti pereant necesse est. Hæc enim sola inter procellas ac turbines mundi multorumque naufragia iactari potest, obrui non potest. Hæc sola non modò tyrannorum impetus vimque perfregit, sed etiam hæreticorum calliditatem fraudesque deuicit. Quæ cum ita sint, etsi pro huius ecclesie defensione nonnulla tibi in superioribus literis scripsi, illud tamen me rectissime additu-

rum

rum esse confido, Romanam ecclesiam, eam-
que solam, Christi ecclesiam esse, quae in aeter-
num mansura est. Quam enim aliam dabis,
quae in vna eademque fidei regula semper im-
mobilis atque inconcussa permanserit? Ob-
ganniant licet illae vestrorum impostorum vul-
peculae, latent ut videbitur illi vestri Scyllaei
canes, ipsa certe experientia rerum magistra-
eius aeternitatem ostendit, quam usque ad no-
stram aetatem circumlatrantibus omnibus il-
lius inimicis stare perspicimus. Haec sola iam
amplius mille quingentis annis stetit immo-
bilis. Quis hanc quae inter tot procellas ac
turbines, inter illos fluctus, & maximas tem-
pestates, quibus tot saeculis iactata est, tam diu
stare potuit, supra firmissimam petram fuisse
fundatam, quis optime extractam esse iam
dubitet? Apostolus certe Paulus me in huius
ecclesiae fide obedientiaque valde confirmat,
cum illius ad Romanos epistolam legens, in-
primis illum Deo gratias agere animaduer-
to, quod Romanae ecclesiae fides toto terrarum Rom. 8.
orbe percrebuit. Quod de nulla alia ecclesia
Paulus scripsit aut dixit. Non solum autem
Apostolus Romanae ecclesiae fidem mirabili-
ter laudat & praedicat, verum etiam illam ec-
clesiam singulari amore prosequitur. Inde sunt
illa benevolentiae dilectionisque plenissima:
Testis est mihi Deus, cui seruo in spiritu

T 2

meo

meo in euangelio filij eius, quòd sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Non ignoro ministros vestros Geneuenses hoc loco Apostoli corrupisse sententiam, dum ita distinguunt, vt huius versus extremum sequētis exordium esse videatur, ne fateri cogantur Apostolum pro ecclesia Romana, quam illi tam immortali odio prosequuntur, orasse. Sed duo vltima huius epistolæ capita legant, & quàm ardentet Paulus non solum huius ecclesiæ preces ambiat, sed etiam pro ea Dominum deprecetur, intelligent.

Sed forte tum Paulus ira faciebat, nunc autem alia ratio est. Imò verò quoniam charitas neque deficit neque decessit in iustis ubi ad caelestem gloriam euolarint, Apostoli in Romanam ecclesiam, quam suo sanguine rigauit, amorem ac beneuolentiam nulla ex parte mutatam aut diminutam esse arbitror. Quapropter illi assidue pro illa preces fundere existimo, non minus quam Apostolum Petrum, quem Clemens illius discipulus ac successor ante mortem pollicitum esse se iugem illius in suis orationibus memoriam habiturum, memoriæ prodidit. Quòd si vera est illa Christi sententia, qua Apostolis quicquid à Deo patre petuissent futurum pollicebatur: quis relictus est dubitandi locus, quin

quin in his duobus Apostolorum coryphiis
eius sententiæ veritas impleatur? Illorum igitur
quas non modò tum fuderunt, sed etiam
adhuc fundunt, à Deo preces audiuntur, il-
lorum etiam nunc p'urimum valet oratio.
Itaque cum ab Apostolo non solum eccles-
siæ Romanæ laudetur fides, verùm etiam il-
la ecclesia tam ardenti ametur affectu, vt is
assiduas pro ea preces fundat, nonne prudẽ-
tius faceres si tanti Apostoli, cui Deum locu-
tum esse non dubium est, potius quam Cal-
uini, qui à quo missus sit obsecrum est, se-
quereris exemplum? Illud certè cõcedes, in-
ter hos duos minimè cõuenire. Ille siquidem
ecclesiam Romanam singulari amore, hic
immortalis odio prosequitur. Ille pro ea pre-
ces fundit, hic eam conuicijs appetit. Ille Ro-
manam fidem laudat & prædicat, vos Cal-
uinum secuti, eam velut falsam impiamque
damnatis. Quæ cum ita sint, longè æquius
esse arbitror, tantæ auctoritati credẽtem me
in huius ecclesiæ castris perseuerare, quàm
transfugam factum perditæ factioni, quæ quod
Apostolico ore laudatum est, vituperat, me
adiungere. Cum igitur fidem nostram cum
diuinis literis omni ex parte congruere satis
copiosè monstrauerimus quàm impiè nefa-
rieque eam oppugnas tuis literis, quantoq;
in errore, ac veritatis ignoratione vereris,

T 3 perspi-

perspicuum est. Itaque restat vt palinodiam canas, omnibusque mendacijs, conuicijs, blasphemijs, quibus sanctum ecclesiæ nomē infamare conatus es, tuo ore damnatis, ad salutare illius gremium redeas, eam matrem agnoscas, ei pareas, eius legibus libenter obtemperes, vt de cæteris quoque controuersijs, quibus adhuc illā aduersarij oppugnant, salubriter instrui possis. De libero autem voluntatis arbitrio, & meritis operum satis multa iam diximus, ex quibus quæ sit hac in re nostræ fidei veritas, facillè intelliges. Quòd si aut tu aut quisquam vestrorum ministrorū aliquid cōtrā dicendum putat, facessant conuicia, vt humanitatis ac mansuetudinis specie veritatem nos inuestigare doceamus. Idē quoque quem hīc obseruauimus, ordo seruetur, ne rerum sententiarumque confusio tenebras pariat. Id si ita factum abs te fuerit, me tibi responsurum esse polliceor. Sed fatiscio nihil ab illis melius, nihil probabilius adferri posse ijs quæ tuis exposita literis pro nostra mediocritate deteximus, in lucemque prolata cōsutauius. Quòd si fortè illorum sophismata, captiunculas, argumentandi que vicia statim videre non potes, hæc nostra sepius lege, & tandem fieri non poterit, quin illorum calliditatem fraudemque perspicias. Qua perspecta & cognita, si illos impostores
adhuc

adhuc sequeris, illisq; adhibes fidē, verisimile est te esse mentis emotā, à Deoque derelictum in reprobum sensum incidisse. Certè fraternus amor me in hac responsione tantum laboris subire cogit, vt tibi familiariter & fidei nostræ veritatem, & erroris tui vanitatem ostenderem. Quòd si tibi persuadere non possum liberum in nobis esse voluntatis arbitrium, nihil opus est vt mihi de cæteris rebus, quæ in fidei negotio inter nos cōtrouertuntur, aliquid scribas, quod te in extremis tuis literis facturum esse promittis. Nam si mihi deest liberum voluntatis arbitrium, non mihi sed Deo scribe, illique me libero arbitrio priuatum esse persuade, vt is operetur atque efficiat in me & velle & perficere. Nam qui liberum non habet voluntatis arbitrium, superuacuum est ei scribere, & quicquam persuadere conari. O quàm miseret me tui frater, cùm te sublato libero voluntatis arbitrio hæc scribere & polliceri video, illudque quod verbo negas, facto per totam epistolam tacitè confiteris, nec ad extremū venire potuisti, quin liberū arbitriū, quod tota illa epistola tua conabar is euertere, confitereris. O magna vis veritatis, quæ ex aduersarij sui pectore nōnunquam erumpit, illumque ad sui confessionem impellit! Magno id quidem argumento mihi est te,

mi frater, esse seductum, ac intellectus tui oculos ita fascinatos esse, ut quæ à cæco facile viderentur, ea tu videre non possis. Quare tanto maiore in te misericordia moueor, Deumque Opt. Max. precor ut hoc velum ab oculis cordis tui sua benignitate remoueat, ut ea quæ tibi versantur in manibus, sine continuo quorum experimento ne momento quidem temporis hæc vita duci potest, perspicere queas. Hæc mi frater tibi de ijs duobus quæ in tuis literis refellenda sumpsisti, rescribenda existimaui. Laborem nostrum boni consule: quæ si aliquid profecisse intellexero, de aliis in negotio fidei controuersijs tibi scribere nõ grauabor. Interea dum tuas literas expecto, ex quibus quatum istius libri lectione profeceris intelligam, Deum quotidianis precibus oro ut mentem tuam clarissimo spiritus sui lumine illustret, quod agnita veritate rectum salutis iter teneas, & ad illam Sion cælestem Christi beneficio peruenias, eoque tandem modo tanquam fratres eadem fidei & dilectionis vnitatem concordem cum angelis cæterisque beatis spiritibus Deum Opt. Max. perpetuò laudare mereamur. Amen.

FINIS.

297

APPENDIX AD LECTOREM.

DE THEOLOGICIS omnibus controuersijs qui rectè iudicare uolet, eum oportet non solum allegare scripturas, uerum etiam rationis, quam ut sententiæ, quæ in quæstionem uenit, qualitatem ritè examinemus, Deus in cordibus nostris accendit, lumen adhibendū est. Quamquam enim ab utraque parte scripturarum sententiæ proferantur, neque solum nostri, uerum etiam aduersarij se uerbi Dei auctoritate niti uideri uelint, cōclusiones tamen, quas scripturæ uerbis atque sententijs utraq; pars probare conatur, inter se pugnant suntq; contrariæ. De quibus rectè iudicandi uiam satis planam, expeditamq; rationem in hoc libro tibi ostēdi. Cū igitur aliqua sententia, cui probandæ scripturarū profertur auctoritas, in Dei siue contumeliam siue blasphemiam uergit, non est dubium quin à maligno spiritu antitheo illo erroris atque impietatis auctore profecta sit. Nec mirum est si aduersarij errores suos scripturarum allegatione pretextunt. Quo enim alio modo fieri posset ut inter Christianos aliquid noui probaretur?

T s

baretur? Finis igitur ac scopus, propter quem scriptura profertur, totum negocium euertit. Scopum igitur quem sibi allegator ille præfixit, & quid ex eo sequatur, diligenter attende. Vt verbi causa, si quem dixeris iniuste eadem admisisse, sequitur illum esse homicidam; si quis prodidit ciuitatem, eum proditorem; si fecit iniuriam, iniustum esse consequens est. Ita si cedes illa quam Dauid admisit, Deo attribuitur, Deum homicidam esse dicemus, si Deus ea que fieri nullo modo possunt, homini præcipit, & eum qui imperata non fecerit, nihilominus supplicij afficit sempiternis, magnum in se crudelitatis ac sæuitiæ crimen admittit. Consequens est igitur Deum esse crudelem, tyrannum, immanem, ac trucem. Qui itaque scripturarum verbis atque sententijs eò abutitur, easque ad hoc profert vt Deum in homines talem esse probet, qualem eum isti faciunt, is in Deum impia voce blasphemans diuinas literas non bene intelligit, sed ad suam impietatem perfidiamque detorquet. Talis est in liberum arbitrium error, talis impietas. Sed fortè nimis vrgeo. Neque enim hîc aduersarij in Deum aperta libertate blasphemant. Est illis adhuc nonnihil verecundiæ. Non dicunt Deum esse iniustum, crudelem, tyrannum, sicarium, adulterum, proditorem. Fateor verbo ista non ponunt, ea
tamen

ea tamen & dicunt & docent, ex quibus aduersus Dei nomen, & gloriam eiusmodi blasphemiae consequuntur. Qua igitur quæ post ab alijs excludantur, infecta, putrida, venenata ponunt. Antecedentia siquidem ex quibus impiæ conclusiones inferuntur, expromunt. Principale, ex quo accessorium nullo negotio elici possit, in medium proferunt. Quæ cum ita sint, impietate sanè suam atque blasphemias qua videbitur arte verborum inuoluant, quocunque orationis genere tegant aduersarij, studiosissimeque; vel celent, vel etiã defendant. Negent se in Deum esse blasphemos, quorum blasphemias nemo tam cæcus est qui videre non possit. Quare ne se verbis purgatos putent qui rebus vrgentur. An nos usque adeò stupidos arbitrantur, vt non intelligamus mendacem dici quem dixerint sapius esse mētītum? sicarium, qui hominem fida confoderit? qui furatus sit, furem? quem prodicionem admisisse dicant, eum proditorem vocari? Quæ omnia si de pecudibus fungilūe dicantur, conuicij loco fortasse non habeant; hominem certè, qui cum aut mentitus se non mendacem, aut furatus esse diceretur, se non furem dici intelligeret, adhuc vidi neminē. Isti verò, si dijs placet, nos adeò bardos ac stupidos esse volunt, vt cum & adulterium eademque Dauidis, & Iudæ prodicionem

ditionem nihilominus quàm Pauli Apostoli
 cōuersionem esse opera Dei dixerint, Deum
 ab ijs adulterum, sicarium, proditorem dici
 non putemus. Cùm peccata in nobis à Deo
 fieri, nos tamen ob ea ipsa iure puniri, cùm
 Dei præcepta nullo modo fieri, nullâ ratione
 impleri posse, nos tamé quod ijs non obtem-
 perauerimus, supplicijs affici sempiternis do-
 cuerint, cùm hæc, inquam, omnia sic se habe-
 re contenderint, num erit quisquam adeò cæ-
 cus vt Deum ab ijs tyrannum, sauum, iniu-
 stum, crudelem dici non videat? tam demens
 vt illius diuinæ maiestatis nomen & gloriam
 impia voce blasphemari, infamarique non
 sentiat? Quis aduersariorum adeò facilis ac
 patiens, vt quibus illi criminibus Deum ac-
 cusant, dum eum faciunt omnis iniuriæ, pec-
 cati, sauitiæ, crudelitatis auctorem, ea in se
 retorqueri æquo animo ferret? Nemo pecca-
 tum suum libenter agnoscit. Latrones propè
 in ipso facinore deprehensi negant, & quod
 libenter admiserint, fatentur inuiti, atque in-
 ter vngulas & tormenta carnificum vix
 ad criminum suorum confessionem adi-
 gi possunt, propterea quòd intelligunt, si
 cades ac furta quorum accusati sunt, à se
 admissa esse fateantur, se tanquam fures ac
 sicarios iudicum sententia esse damnandos.
 Quæ igitur crimina postquam improbi ho-
 mines

mines perpetrarunt, fateri erubescunt, imò
verò pertinacissime negant, ea nunc ipsi Deo
quo nihil iustius, nihil melius, cum ab aduer-
sarijs adscribantur, ij se pios, religiosos, fide-
les, Dei seruos non solum haberi volent, sed
etiam dicere audebunt? Cui iam dubium ef-
se possit quin eorum omnium, qui tam im-
pia, tam sacrilega, tam nefaria dogmata, in
quibus tantæ in Deum ipsum inuolutæ bla-
sphemix latitant, patienter audiunt, oculos
atque intelligentiam Dei æmulus ille cæca-
uerit? At verò latrocinium isti à se admissum
confitebuntur, se tamen non esse latrones, se-
ditionem à se concitatam, se tamen seditio-
sos non esse, hominem à se iugulatum, se ta-
men non esse sicarios. Cum magnam mundi
partem in tantam cæcitatem, & insaniam, vt
ista pro veris habeant, deuolutam esse perspi-
cio, ipse præ stomacho propè insanio. Nescio
quis illorum oculis puluis iniectus sit, certè
nihil vident. Quare illis quos ita cæcauit im-
pietas, te amice lector, cordatiorem esse ne-
cesse est, ne in illos blasphemix laqueos inci-
das. Quid igitur ab vnoquoque nostrum hinc
dicatur, & quid ex nostra oratione sit conse-
quens, diligenter attenteque considera. Res
hic non verba quæruntur. Equidem mei of-
ficij esse existimo in hoc elaborare, vt isti sua
sponte cæcati tandem aliquando clausos ocu-
los

los aperiant, & quid ijs impostores illi persuadere, imò verò falsà religionis specie in quantum impietatis ac blasphemix barathrum eos præcipitare conentur, aspiciant. Si regulas à nobis superius expositas obseruare volueris, omnibus argumentis, quæ aduersus liberum voluntatis arbitrium, & bonorum operum meritum obiici possunt, facile respondebis, vt cum aduersarij scripturæ diuinæ auctoritatem obiiciunt, qua cor Pharaonis à Deo induratum fuisse dicitur, veniat tibi in mentem alio scripturæ loco dici Pharaonem ipsum indurasse cor suum. Quare vtrunque locum suscipiens & amplectens, in hac obduratione Deum & hominem cooperari crede, Pharaonem vt causam efficientem, Deum vt permittentem, illique ob admissa peccata gratiã suam iustissime subtrahentē. Cur autē ad hunc modum scripturam interpretamur? Videlicet ne aduersariorum vestigijs insistentes, in diuini nominis blasphemiam incurramus. Quod haud obscure fieret, si indurationis Pharaonis præcipuam atque efficientem causam diceremus Deum. Vtri autem scripturam melius interpretentur, nòsue an aduersarij, ipse nunc iudica. Scriptura hinc Pharaonem accusat, quòd cor suum obdurauerit, (contrà Deus clamat, & ne cor nostrum obduremus hortatur)

ur) inde cor Pharaonis à Deo induratum
fuisse pronunciat. Quæro nunc utrum è duo-
bus magis sit gloriæ Dei consentaneum at-
que conueniens, cum hanc cordis obdura-
tionem utriusque tam Deo quam Pharaoni
scripturæ adscribat auctoritas, Deum an ho-
minem tanti mali causam existimare præci-
pua. Qui Pharaonis causam agunt, Deum
primam atque præcipua, Pharaonem se-
cundam huius mali causam fuisse conten-
dunt. Ita non solum Deo improbum atque
impium hominem anteponunt, sed etiam
ut huius improbitatem excusent, Deum ac-
cusant. Quare aduersariorum furorem & in-
faniam, qua improbissimo homini, populi
Dei inimico, & persecutori non obscure fa-
uent, imò hominẽ impurissimum Deo præ-
ferunt, iure meritoque detestor, nec dubium
est quin omnes boni mecum idem sentiant. Illi
ergo ut Pharaonẽ purgent, Deum accusant: nos
contra Dei gloriæ seruietes, Pharaonem ac-
cusare maluimus, nec improbum hominem
meliorem Deo facimus. Pharaonem igitur
primum ac præcipuum suæ obdurationis au-
ctorem fuisse, Deum secundam illius mali
causam dicimus. Ita neque in Deum impiè
contumeliosi sumus, neque scripturam euer-
timus, quæ Deum negat auctorem & tenta-
torem esse peccati. Illas ergo regulas si se-
qua-

qua-

quatis, omnibus eorum allegationibus facile respondebis.

ACCIPERE alterum exemplum. Adversarij vt liberum tollant voluntatis arbitrium, Dei prædestinationem nobis opponunt. Sed quàm vanum ac sophisticum sit eorum argumentum, hinc intelligitur, quod eodem modo probari potest, neque protoplastum, neque angelos, neque Christum, neque Deum ipsum libero arbitrio præditum esse. Cui enim dubium est, quin & Adæ peccatum, & quicquid angeli egerunt, & quod ipse Christus fecit, & quicquid Deus ab omni æternitate disposuit, ipse præscierit? Ex quo secundum istos consequens est, libero in ijs omnibus arbitrio nihil relinqui loci. At id falsum est. Viciosa igitur est illorum argumentatio. Quid quòd ipsi sententiam suam oppugnant & euertunt? Adamum enim ante primum illud & originale peccatum libero arbitrio præditum fuisse non negant, sed tum demum cum ille peccauit, amissum fuisse contendunt. Quòd si ille minimè peccasset, integram, vt isti dicunt, liberi arbitrij facultatem retineremus. Atqui tum Deus rerum futurarum non fuisset ignarus. Prædestinatio igitur liberum non tollit arbitrium. Quis cæcam istorum non miretur insaniam, qui cum sententiam nostram

nostram oppugnare se existimant, evertunt suam? Sed ut vnde digressa est, eò reuertatur oratio, duas illorum qui liberum arbitriū negant, illustres animaduerto sententias. Prima Lutheri est, qui nos pecudum in morē, omni liberi arbitrij parte ita priuat & spoliat, ut neque boni neque mali quicquam facere possimus. Sed ei Calvinus obsistit, qui illud ad peccatum solum valere contendens, quodāmodo diuidit. Atqui si id agit prædestinatio, ut liberi arbitrij vis ad bonum nihil valeat, ne ad malum quidem aliquid potest. Nisi fortè bona opera præuidere Deus potuit, mala non potuit. Vides igitur aduersariorum argumentationem sophisticam esse? Atq; utinam omnes ad examinandas illorum opiniones, argumentationes, errores, hac ratione viaque procederent. Nulla enim scientia solidior, nulla cognitio certior ea quæ arte & methodo comparatur & nititur. Hæc siquidem animum hominis, cuius pabulum est veritas, qui que simulac ad veritatis aditū, certa ratione viaque peruenit, singulari gaudio effertur, naturali quadā iucunditate perfundit. Ego verò ut tibi quod sentio simpliciter ingenuèq; confitear, hanc viam atque rationem, quæ mihi tantum profuit, ut ex iis quæ per eam didici, maiorem quàm ex aliis omnibus quæ antè didiceram, cœperim voluptatem,

V

tem,

tem tibi commonstrandam putavi. Neque
verò vllius libri lectione mihi opus fuit, vt ea
omnia quæ ad refellendas aduersariorum ar-
gumentationes, & elidendos illos errores, à
nobis in nostra confutatione prolata sunt,
quasi aliunde haurirem, ac mutuo sumerem.
Illa enim ars ac methodus quam sequebar,
singulis aduersarij siue argumentis, siue scri-
pturarum allegationibus admota, maiorem
mihi quàm vellem argumentorum copiam
subministrabat. Nullo igitur libro mihi opus
fuit, nisi tum, cum antiquorum patrum testi-
monia, sententiasq; produxi. Mirantur sanè
nonnulli me, quod aliis familiare est, librorum
meorum marginem scripturæ diuinæ citatio-
nibus, patrumque nominibus non referre:
sed in componendis libris nihil mihi videtur
molestius, nihil grauius, quàm cum eiusmodi
citationes, quibus colligendis alij nõ mo-
dò satis elaborarunt, verum etiã propè omnia
referferunt, mihi hincinde sumenda sunt.
Itaque Lectori plus vtilitatis & cõmodi me
allaturum esse confido, cum ei rationem ac
viam qua non solùm de citatione sententiãq;
scripturæ recte iudicet, verum etiam illa be-
ne exponat, ostendo, quàm si sexcentas eius-
modi sententias tantùm in medium produ-
cerem. Et sanè vna scripturæ sententia rectè
prolata, & à rationis lumine non abhorrens,
plus

plus ad illustrandam veritatem valet, quam plurimæ rhapsodiarum in morem sine iudicio temerè hinc inde collectæ. Neque verò hæc eò dicta sint, vt aliorum labores vituperem, studiumque reprehendam. Sed tamen hæc cum ad docendum, tum etiam ad persuadendū non solūm expeditior via, sed etiā efficacior ratio visa est, vt artem quandam ac methodum secuti, quod è scripturarum fonte proferimus, rectè atq; ordine collocemus. Sic enim accepta vel vna sententia ad aliarū omnium intelligentiam non modò viā munit, sed etiam de iis rectè iudicandi suggerit facultatem. Vnde autem existimamus inter scribentium allegationes, nouatorumq; sententiis veritatem inuolutam latere, & quasi Labyrintho inclusam exire non posse? Certè ab vtraque parte scripturarū testimonia proferuntur. Non ergo de scripturæ sententiis error nascitur, sed de iis conclusionibus, quæ ex scripturæ sententiis non rectè sumuntur. Magna verò & pœnè tota vis in eo sita est, cum aliquid inferre velis, intelligere vtum id ex scripturæ sententia necessariò inferri possit an nō. Hoc opus, hic labor est. Qui hoc præstare potest, is per omnium allegationum labyrinthos, vt alter Dædalus, absque vllō impedimento saluus euadet. Nec tanè minoris aut laboris, aut difficultatis est, sese ex istis hæ

réticorū argumentationibus extricare, quā
olim ex illis Labyrinthi mæandris euadere.
Hoc igitur est quod lectorem in his nostris
libris discere cupio, hoc vnum illius mēti im-
primēdum puto, vt hanc artem atque ratio-
nem intelligens, ea commodè possit vti. Hāc
in nostris opusculis Lector inueniet, faceſſat
inuidia. Neque enim hęc à nobis eò dicta
sunt, vt nos ipsos iactare, cæterisq̄ue præferre
videamur, sed vt Lectorem ad eam artem ac
methodum, qua passim vti possit, sibi compa-
rādam hortemur. Mens hominis non nisi
certis rebus potest esse contēta. Quapropter
illū in omni argumento atque materia, quid
cum certo rationis ac probationis necessariō
concludentis fundamento dici possit, videre
neceſſe est. Equidem nisi eiusmodi rationes
occurrant, acquiescere nullo modo possum:
quæ cūm occurrunt, eas audacter sanè defen-
do. Sed hęc hæctenus. Aliquando enim, si Do-
minus vitam dederit, de hac arte ac metho-
do, qua dudum vsi sumus, & adhuc vtimur,
librum nos edituros esse confidimus. Sylua
iam cæsa est, ac parata materia, neque nunc
aliud ad ædificium exstruēdum nisi tempus
atque ocium quærimus. Duas igitur argumē-
tandi rationes habemus, quarum vna ē scri-
pturæ fontibus, altera ex ipsa nature rationis-
que demonstratione sumitur. Huic philoso-
phiæ

phia Christiana, illi priorem ipsius artis librū
dedicauimus. Id enim nobis hoc tempore
propositum est, vt ea colligamus quæ ad illu-
strandam naturalibus rationibus fidem, illaq;
quæ Christiana fides Dei verbo nixa tradit
ac docet, naturaliter comprobanda, quoquo
modo valere possunt. Audax facinus, dicit a-
liquis. Nostrum tamen studium irritum non
fuit. Multæ siquidem eiusmodi rationes atq;
optimæ nobis occurrūt. Quarum vt tibi gu-
stum aliquem demus, illud hoc loco planum
faciemus, ex bonorum operum natura, nō so-
lūm animæ immortalitatem, verumetiā re-
munerationem nostram, ac præmium, esse
vitam æternam ac beatam, Deumque ipsū
immortalem, æternum, omnipotētem ostē-
di. Quæ omnia tametsi diuinæ literæ tradūt,
in quibus luculenter & iustis æterna vita pro-
mittitur, & via qua ad æternam illam beati-
tudinem perueniri potest, præceptorum Dei
obseruatio esse monstratur, & Deus immor-
talis, æternus, impassibilis prædicatur, ea ta-
men quibus diuinæ literæ nihil apertius pro-
diderunt, quidam ex aduersariis confiteri no-
lunt. Melanchthon enim & Calvinus, eorū-
que discipuli, contra clarissimā verbi Dei lu-
cem, bonum aliud nescio quod, siue corpora-
le siue spirituale virtuti suæ propositum præ-
mium esse finxerunt. Qui cum innumera-

V 3 bilibus

bilibus scripturæ testimoniis, ex quibus superius nonnulla produximus, conuicti, mercedem quandam bonis operibus deberi negare nõ possint, quæ sit illa merces, quod præmium, non exponunt. Ita illi quidem hærent in vado.

Nobis autem non modò scripturarum testimonia, verumetiam certæ rationes sunt, quibus demonstramus planumq; faciamus, bonorum hominis operû æternam esse mercedem, & quemadmodum æterna mala infinitaque supplicia peccatis, ita æterna infinitaque bona constituta esse virtuti. Sed mirum est aduersarios, qui Dei misericordiam atque bonitatem ad eò prædicant & extollunt, vt illius seueritatem ac iusticiam aut tollere, aut certè obscurare velle videantur, hinc esse tam timidos, vt quod scripturis manifestissime proditum est, dubitent confiteri: præsertim cum Deum, quem ad eò misericordem, ac benignum faciunt, in peccata tam seuerû, vt improbos suppliciis afficiat sempiternis, esse fateantur. Sed hæc iam missa faciamus, nostrasq; demonstrationes ordine collocemus.

Virtutis præmiû aliud quàm vitâ, gaudiû, bonaq; æterna esse non posse, naturalibus argumentis probatur. Quæ vt facilius Lector intelligat, mathematicorum in morè, propositionibus explicantur,

PRIMA

PRIMA PROPOSITIO.

BONA opera ei qui illa fecerit, utilia esse
neceſſe eſt. Alioqui vana eſſent, & illo nomi-
ne indigna, & quiſquis illis incumberet, is o-
leum & operam perderet. Nihil enim bonū,
niſi utile. Hęc maior patet ex definitione bo-
ni. Id enim eſt bonum, quod alicui utile eſt.

Conſequens eſt igitur, quoddam præmiū
tanquam fructum, propoſitum eſſe virtuti.
Ut enim ex arbore poma naſcūtur, ita ex vir-
tute fructum aliquem, illi à quo virtus ipſa
producitur, profuturum, naſci exiſtiman-
dum eſt.

Virtutis autē fructum nō modò bonum,
ſed etiam optimum eſſe neceſſe eſt.

Nihil autem verè bonū eſt, niſi ei in quo
eſt, ſuapte natura, & conditione lætitiā ani-
miq̄ue tranquillitatem adferat.

Quod enim ſuapte natura triſtitiā animi-
q̄ue ægri tudinē adfert, id verè bonum appel-
lari non poteſt, ſed potius malum.

Id autem quod pro præmio datur, verè bo-
num eſſe neceſſe eſt, alioqui non præmium,
ſed potius ſupplicium dicendum eſt.

At quicquid verè bonum eſt, id natura ap-
petendum eſt. Ut enim ait Ariſtoteles, homi-
nes naturaliter omnes bonum appetunt. Ho-
mini igitur verum bonum naturaliter appe-
tendum eſt.

8 Omnis autem aut verus aut falsus timor amittendi, verum ac nostrum bonum quod amamus, suapte natura dolorem parit.

9 Quicquid igitur eiusmodi metum inducit, non solum boni nomine indignum, sed etiam odio prosequendum, atque fugiendum est.

CONCLUSIO.

Ex his omnibus necessario sequitur, nullum bonum quamuis magnum & excellens, nisi æternum sit, virtuti respondens præmiū esse non posse.

PROBATIO.

OMNE siquidem transitorium bonum amittendi sui certum timorem parit. quod cui venit in mentem, is securo, tranquillo, securoque animo esse nunquam potest. Quanto autem maius id bonum est, tanto maiorem, ne aliquando amittatur, metum ingenerat. Verum autem bonum expetendum est. Porro quod mordaces curas, anxiamque sollicitudinē parit, id non est expetendum. At temporale transitoriumque bonum cum appetitur, continuam sollicitudinē, ne amittatur, ingenerat. Cui enim exploratum est, se quod habet, semper habiturum? Ceterum, ut Gregorius ait, non perditur sine dolore, quod cum amore possidebatur. Nihil autem exploratius est, quam ista temporalia bona nobis aliquando
velimus

velimus nolimus auferenda esse. Vnde mortis recordatio iis qui huius sæculi diuitias amant, acerbissima est. O mors, ait sapiens, quàm amara est memoria tua, homini pacè habenti in substantia sua! Quæ amaritudo inde nascitur, quòd per mortem homines ab iis quas amant, diuitiis separantur. Bonũ igitur temporale ac transitorium, propter hanc ipsam recordationem quam suapte natura parit, secumque trahit, verum bonum haberi non debet. Virtutis ergo præmium esse nullo modo potest. Itaque qui beatitudinẽ æternitati negant esse coniunctã, ij toto cælo aberrant, propterea quòd hoc felicitatis ac beatitudinis genus, eam obtinenti nihil aliud nisi dolorẽ, animique ægritudinẽ adfert, ipsamque beatitudinis definitionẽ lancinat. Est enim, vt ait Augustinus, beatitudo, status omnium bonorũ aggregatione perfectus. Magnũ autẽ bonũ est æternitas. Cum igitur omnia bona in vnum, vt beatitudinẽ efficiant, vndiq; confluant, si desit æternitas, magnũ profectò bonum deest, sine quo nihil bonum dicendum est, propterea quòd illud animi non securitatem, sed ægritudinem potius ac dolorẽ parit. Quapropter ita existimo, si mihi maximum quod in cælo est gaudiũ concederetur, ea tamen lege, vt tanto illo bono non amplius quàm vno aut altero die frui possem, quanto

V s illud

illud gaudiū maius esset, tātō mihi propterea quòd tam celeriter me illo priuandū esse scirem, acriorē dolorē adferret. Quid enim miserius est, quàm fuisse felicē? Quantā animi ægritudinem sentiebat ille cuius hæc verba sunt, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingēs gloria Teucrorum? Miserrimū verbū est, fuimus. Rectè igitur Boetius: Quid me felicē toties iactastis amici? Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

Manifestum est igitur id bonū, quod humanæ virtutis futurū est præmium, æternum esse debere, quod possidenti non metū atque cruciatū, sed gaudium adferat sempiternum. Verum enim bonū stabilis ac perfecta lætitia sequatur necesse est. Illud etiam est cōsequens, eam hominis partē, quæ tanto bono perfruetur, æternam esse. Nō enim minus is qui interitum veretur, animo cruciatur, & dolet, quàm is qui ne bona sua eripiantur, timet. Imò verò mallet ille fortunis omnibus exui, bonisq̄ue priuari, quàm interire, tātum malum est interitus. Igitur qui sempiterni boni futurus est particeps, is æternus, & immortalis sit necesse est.

Ex hac supputatione illa summa nascitur, non solūm illud bonum quod humanæ virtutis futurum est præmium, æternū esse debere, verum etiam ipsum hominem, qui tanti
boni

boni futurus est particeps, æternum atque immortalem esse, vt æterno bono non ad tempus, sed in æternum perfrui possit. Alioqui minima suspicio ac metus, ne is à tanto bono aliquando separaretur, facillè eã vim haberet, vt tantum bonum illi malum potius videretur, animiq̃ue dolorem & ægritudinem adferens, boni naturam atque nomen amitteret. Illud quoque consequens est, quia homo ex se tantum bonum neque sibi cõparare, neq; conseruare potest, eũ in cuius obsequio illud acquirit, & sibi cõparat, non solum immortalem & æternũ, verumetiam tanta potentia præditũ esse, vt & illud bonũ ab interitu immune, non ad tẽpus, sed in æternũ conseruet & vendicet, & ne quis hominem, quò minus eo bono placidè ac securè perfruatur, impediat. Quam potentiam sine dubio infinitam esse necesse est.

Hoc igitur modo, & naturali demonstratione ex ipsa rerum natura sumpta, virtutis humanæ præmium esse vitã atque læticiam sempiternam, fieriq̃ue nullo modo posse vt bonum aliquod atque commodũ temporale virtutis præmium sit, doceri potest. Quod argumentũ in nostris de philosophia Christiana libris, si Dominus vitã & facultatẽ illius operis absoluedi dederit, plenius vberiusq; tractabimus. Hac interim demonstratione,
ex qua

ex qua mercedem virtutis ac præmium cum beatæ vitæ in mortalitate coniunctum atque æternum esse intelligitur, fieri non posse ut quoduis aliud bonum huius præmij magnitudini naturæque respondeat, directè concluditur, utendū putauimus, ut omnibus esset perspicuū quàm consentanea sit fides nostra non solum Dei verbo, sed etiam rationi atque naturæ. Cùm enim in euangelio quidam adolescens quesuisset à Christo: Quid faciā ut vitā æternam obtineā? Ille respondit: Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. Quæ cùm ita sint, non est dubium quin aduersariorū theologia nihil aliud sit nisi bene loquēdi scientia, quæ ad ipsam rerum naturam atque rationē non penetrat, sed tantum in sermonis nitore populoque versatur. Qui autē scripturā sacrā rectè intelligere cupit, is res ipsas de quibus sermo est, exactè cognoscat necesse est, alioqui rectā diuinarum literarū intelligentiam consequi non potest. Quod etiā in aliis artibus ferè fit, in quibus qui ita studiū ponunt ut solam verborū quæ cuiusque artis propria sunt, significationem teneant, eos in multos errores incidere videmus. Sed te, amice Lector, in hac nostra appendice, quam huic operi adiecimus, ut si quid à nobis prætermisum esset, quod contra liberum voluntatis arbitrium obiici posset, expeditam illud refellendi rationem ad

ARBITRIO.

301

ad manū haberes, diutius non tenebo. Quam
rationem ac methodum si sequaris, quicquid
ab aduersariis contrā adferri potest, nullo ne-
gotio refutabis. Vale, & nostrum studium
ac laborem tuis orationibus subleua.

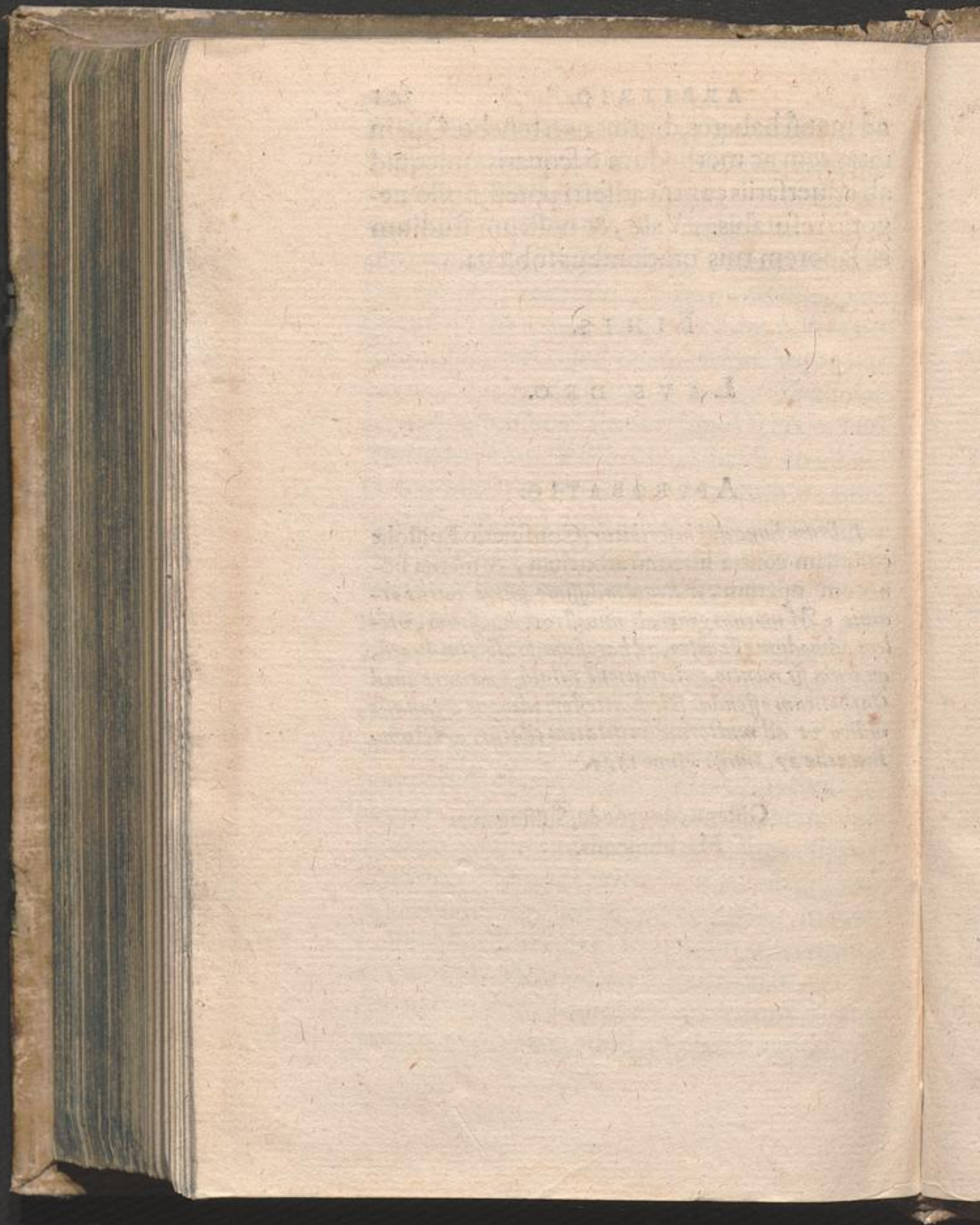
FINIS.

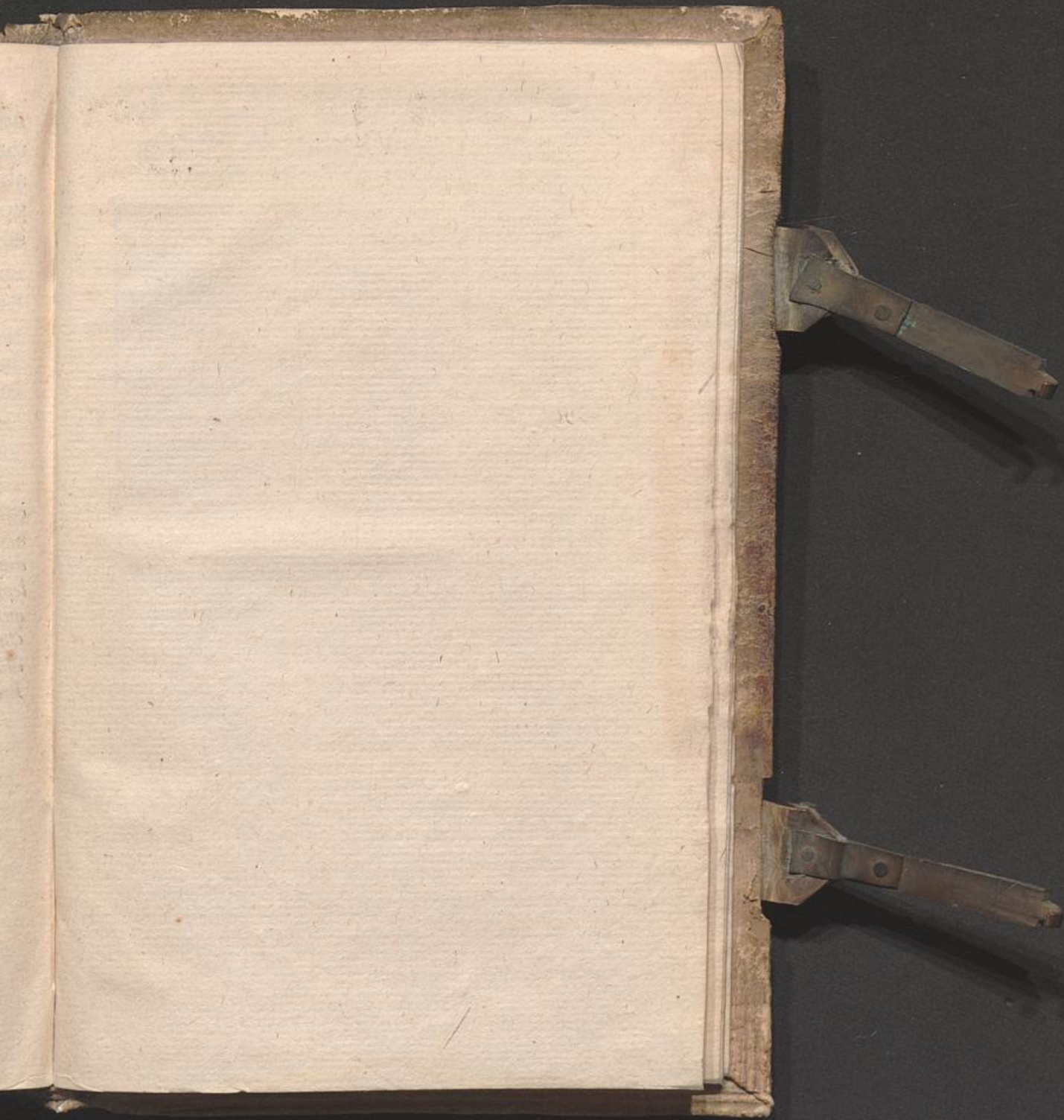
LAUS DEO.

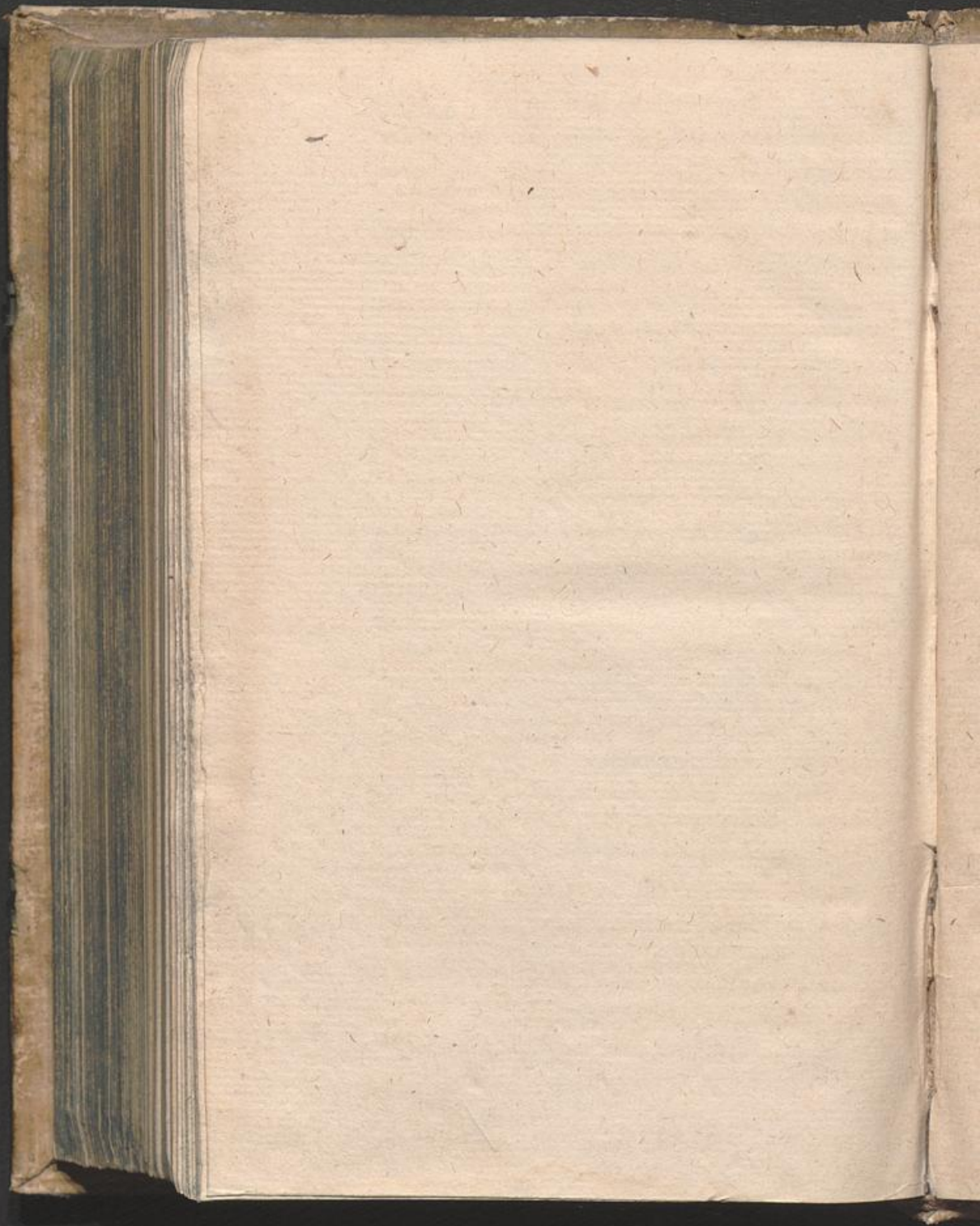
APPROBATIO.

*Librum hunc qui inscribitur, Confutatio Epistolæ
cuiusdam contra liberum arbitrium, & merita bo-
norum operum, à Reuerendissimo patre totius or-
dinis Minorum generali ministro compositum, uti-
lem admodum esse censeo, ad heresum, præsertim duarū,
quarum fit mentio, extirpationē nihilq̄, continere quod
Catholicam offendat fidem, attestor: ideoque dignū esse
iudico ut ad multorum utilitatem edatur. Actum
Bruxella 27. Iunij. Anno 1574.*

Gislenus de vroede, Suffraganus
Mechliniensis.

RERVM INSIGNIVM
QVAE HOC OPERE CON-
TINENTVR, INDEX.

ASVRDA quae ex errore contra liberum arbitrium
& quod Deus in nobis omnia operatur, sequuntur,
151. & seq.
Adiunt scripturae haeretici, 165. 166. & seq.
Adiectiones suas ad scripturam sacram, Dei verbum
appellant haeretici, 167. 168.

- Adonidis hortuli, 174.
Adiutoris natura, 29, & 90, 91, 166.
Aduersarij Christum cum Apostolo committunt, 164.
Agnothetes noster Deus, 267.
Albigenses, 242.
Ambrosij laus, 71. testimonia, ibidem, & seq. & 244.
Amor Dei infinito praemio dignus, 257.
Anania exemplum sacrilegos terrete deberet, 42.
Apostolorum coryphaei Petrus & Paulus, 293.
Arca Noe ecclesia Romana, 290.
Argumentum vitiosum quale, 177.
Assentatio vitiorum adiutrix, 195.
Athanasij laus, 74. testimonium, ibidem & seq.
Athei sunt haeretici, 283, & seq.
Atheismi authores haeretici, 66, 67.
Augustinus ostendit, quale sit liberum arbitrium, 18, 19.
Augustini testimonia, 89, & seq.
Auxilium Dei non tollit, sed confirmat liberum arbitrium, 85, 86, 128,
& seq. & 181.
Bardesanes Valentinianus, 242.
Basilij magni laus, & testimon. 84, & seq.
Beatitudo quid, 313.
Beatitudo aeternitati coniuncta, ibidem.
Bernardi egregia sententia, 253.
Bestiis rabie percitis similes haeretici, 180.
Bonis operibus cur haeretici ram infensi, 185, & seq.
Bonorum operum fons fides recta, 199.
Bonorum operum fructus, 209.
Bonum quid, 311.
Bonum temporale & transitorium virtutis praemium esse non potest,
313.
Caluini Deus crudelissimus, 13. & iniustus, 64, & seq. & 272. &
seq.
Caluini haeretica fide patrum testimonia citat, 20.
Caluini Deus ab hominibus non colendus, 158, & 159.
Caluini Deus monstrum atque portentum, 267, & seq.
Caluini impietas e tenebris eruenda, orbisque monstranda, 268, & seq.
† Casti

Casti cur non sumus, 130.
 Catholici scripturæ loca quæ pugnare videntur, inter se conciliant;
 hæretici contra inter se componunt, 140.
 Censoriam virgulam sibi sumunt hæretici, 32, 168.
 Christus non habet liberum arbitrium iuxta hæreticorum senten-
 tiam, 168.
 Christi beneficium quo redempti & reparati sumus, quibus in rebus
 cernitur, 257, & seq. & 262.
 Chrysippus fati defensor sententiam mutare cogitur, 10.
 Chrysippus Stoicæ antesignanus infantiæ, 57, 58.
 Chrysostomi locus egregius, quo liberum demonstrat arbitrium, 8.
 Chrysostomi testimonium, 87, & seq.
 Cimberias tenebras mentibus hominum offundunt hæretici, 134.
 Cogere & compellere quid in scriptura significant, 169.
 Cogitur etiam Deus ab homine, 170, 171.
 Confessio fidei hæret. in concilio Possiacensi, 70.
 Confutationes sententiæ hæreticæ, 111, & seq.
 Congruum meritum unde, 232.
 Conuersti ad Deum, 177, & seq.
 Cor in scriptura significat voluntatem, 26, & 29.
 Cornelij centurionis exemplum, 202.
 Corporis afflictiones, 192.
 Cypriani testimonium, 81, & 144.
 Cyrilli testimonium, 78, & seq.
Damastrini testimonium, 83.
 Deus, ut aiunt hæretici, peccat in homine, 63, & seq.
 Deus vult omnes homines saluos fieri, exponitur, 71, 72.
 Deus & natura nihil frustra faciunt, 154.
 Deum truce[m] & iniustum faciunt hæretici, 214, & seq.
 Deus punit citra condignum, & remunerat vitra condignum, theolo-
 gorum sententia, 215.
 Deum diabolo peiorem esse fingunt hæretici, 270, & seq.
 Deus verus qualis, 275, & seq.
 Dei potentia infinita, 318.
 Deorum portenta non numina olim Euangelio coruscante e[ss]e vulgo
 reiecta, 274.
 Diaboli studium, 270.
 Doctorum ecclesiæ mirabilis consensus, 93, 94.
 Doctrina Dei constans, diaboli inconstans, 205, 206.
 Donationis vis & proprietas, 160, & seq.
 Doni & mutui differentia, 261.
Eccl[esi]æ Catholicæ sapientia, 230, 239, & seq.
 Ecclesiæ Catholicæ fides qualis, 290.
 Ecclesiastici liber in Canone scripturæ factæ, 31, 32.
 Epicuri castra, 174.
 Error unde, 07.
 Errore nihil fecundius, 19.
 Erroris aduersus bonorum operum mercedem absurditas ostenditur,
 213, & seq.
 Erroris aduersus liberum arbitrium qui auctores, 242.

Experientia

Experientia docet liberum arbitrium nobis inesse, pag. 5.

- F**uores ampliandi, 215.
Festi dies à Christianis ob quorundam iudicum improbitatem impune violantur, 34.
Fides Catholica de libero arbitrio verbo Dei & rationi consentanea, inter heresicon extrema tanquam inter Scyllam & Charybdim cantè procedit, 17.
Fides recta bonorum operum fons, 199.
Fidei candidatus, 203.
Fides nostra scripturis maxime consentanea, 228, 229.
Fides nostra simplex ac facilis intellectu, 288.
Fides nostra quam consentanea sit Dei verbo, ipsique rationi & nature demonstratur, 112, & seq.
Fons ex quo hereticorum doctrina contra liberum arbitrium & operum merita manat & profluit, 195, & seq.
Furiosi qui liberum arbitrium negant, 280, & seq.
Gradus ad Atheismum, 67.
Gradus quibus ascendamus in calum, 265.
Gratia & merces differunt, 217.
Gratie nomen, condigni superbum vocabulum sustulit, 219.
Gratie Christi vis & energia, 262, & seq.
Gratie Christi contumeliam faciunt heretici, ibidem.
Gratia Dei nostra, 266.
Heretica fides, 20. heretica licentia, 136.
Heretici cur quosdam libros de canone tollunt, 31.
Heretici simul aiunt & negant, 61.
Hereticorum argumenta in ipso retorquentur, 112.
Heretici ex vna eademque sacre scripture sententia contraria inferunt & concludunt, 120, & seq.
Heretici in principes lenones suos grati, 126, 127.
Heretici Iuliano & Porphyrio similes, 136, & 143.
Heretici quomodo scripturæ verba producant, 138.
Heretici se solos fideles vocant, 174.
Hesiodi sententia de virtute, 174.
Heretici argumentantur ab auctoritate negatiue, 176.
Hereticorum doctrina contra bonorum operum merita quam perniciofissima sit, 88.
Hereticorum temeritas & inficitia, 229, 230, 238.
Heretici cur virtutem non laudant, 233, & seq.
Heretici se iam in celo esse somniant, 239, 240, & seq.
Hereticorum ministri omnem omnium philosophorum impietatem superantes in reprobum sensum traditi, 269.
Hereticorum ministri Deum diabolo peiorem faciunt, 270.
Hereticorum ministri religionem Christianam funditus euertere conantur, 276, 277.
Hereticæ impietatis gradus, 284.
Heretica schola quid doceat, ibidem, & seq.
Heretici quomodo in Deum blasphemant, 298, & seq.
Hereticorum theologia nihil aliud nisi bene loquendi scientia, 316.
Hieronymi testimonium, 33, & 243.

Nilarij latus, 76. testimon. ibidem, & seq. & 180, & 244.
 Hominem mortalem peioris conditionis faciunt hæretici quàm da-
 mnatum, 61, & 157, 279.
 Cuiusvis hominis est errare, 71.
 Hominem aliquid posse & aliquid facere, 154.
 Hominem qualem hæretici faciunt, 155, & 277, & seq.
 Homo cooperatores Dei, 164, 165, & seq. 173.
 Hominis ingenitas & dignitas, 251, 252, & seq.
 Hominem ad peccatum a Deo impelli fingunt hæretici, 270, & seq.
 Hominem ex homine tollunt hæretici, 277.
 Honoris multa genera in scripturis, 139.
 Hyperbole in scripturis frequens, 104, & seq. & 151.
Illecebra peccandi impunitatis spes, 126.
 Ingenij vis cur homini data, 281.
 Insani & furiosi qui liberum arbitrium negant, 281.
 Interitum maximum malum, 314.
 Inutiles serui cur merito dicimur, 224.
 Inutiles serui sumus Deo, non nobis, 238.
 Ioannes VVicleff, 242.
 Irenæi testimon. 81.
 Ironiæ in hæreticos, 39, 40, 41, & 295.
 Iudicium de vnaquaque re verum vnde petendum, 252.
Lesbia regula, 135.
 Liberum arbitrium quid, 60.
 Liberum arbitrium qui negat, Catholicus non est, Augustini senten-
 tia, 19, 243.
 Libero arbitrio sublato, nullus legibus locus, 75, 81.
 Liberum arbitrium post originale peccatum quale, 18.
 Liberum arbitrium iuxta aduersariorum sententiam neque Christus
 neque angeli habent, 68, & seq.
 Liberum arbitrium distinguit hominem à pecude, 253, & seq.
 Liberum arbitrium quid per originale peccatum amisit, 261.
 Liberum arbitrium per Christum reparatum, 262.
 Liberalitas & iustitia Dei, 215, & seq.
 Librorum sacrorum multitudo cur tradita, 147, & seq.
MAchomæti legi hæresis similis, 195.
 Maiores nostri sacræ scripturæ diligentissimi lectores, 211.
 Manichæi liberi arbitrij hostes, 242.
 Melanchthon de libero arbitrio palinodiam canit, 56.
 Membrorum officia cur homini data, 281.
 Mendacij natura, 5.
 Merces & meritum inter se conferuntur, 210.
 Mercedem bonis operibus promittit Deus, ibidem, & seq.
 Mercedis varietas, 218.
 Mercedem operibus debent duobus modis consideratur, 220.
 Mercede boni operis sublata, homo pecude miserior, 255.
 Meriti vis in scriptura, tametsi nomen haberi falsò negetur, 212, 213.
 Meritum quid dicatur à nostris, 220.
 Meriti duo genera, 184.
Mysticorum, 176.

Methodus

Methodus qua solida scientia comparari potest, 305, & seq.
 Ministri hæret. cur pudicitia hostes, 47.
 Ministri hæret. quomodo principes decipiunt, 123, & seq.
 Ministri hæret. se suo ore condemnant, 129.
 Ministri scripturæ verbis scripturam oppugnant, 136.
 Ministri hæret. Deum diabolo peiorem esse fingunt, 270, & seq.
 Ministri Geneuenses Apostolicæ sententiæ corruptores, 292.
 Monstra quæ vincant, sibi aduersarij fingunt pag. 3.
 Miserum est fuisse felicem, 314.
 Mortis recordatio diuitias amantibus acerbissima, 313.
 Munerarius siue agonothetes noster Deus, 267.
Natura gratiæ que symplegades, 259.
 Negans se habere liberum arbitrium cæcus iudicandus, 279.
 Negantium liberum arbitrium duæ illustres sententiæ Luteri & Caluini, 305.
 Negligentiæ humanæ patroni hæretici, 188, 189.
 Nemo ante victoriam triumphat, 249.
 Nemo ad peccatum cogi potest, 259.
 Nemo peccatum suum libenter agnoscit, 300.
 Nihil Dei verbo adiuendum, 178, & seq.
 Nihil magis nostrum, quàm quod nobis datum, 260, & seq.
 Nihil verbo Dei magis contrarium, quàm hæretica doctrina, 286.
 Nihil bonum sine æternitate, 313.
 Nobilitas hominis, in dedicatoriâ & fo. 154, & 251, 252, & seq.
 Non amittitur sine dolore, quo. i cum amore possidebatur, 312.
 Nouum philosophiæ genus ab hæreticis somniatum, 249.
Opera ante baptismum qualia, 198, & seq. 201.
 Opera ante baptismum quæ valcant, 103, 204.
 Opera in scripturis nusquam inutilia dicuntur, 223.
 Opera nostra cur meritoria iure dicuntur, 228.
 Opera bona non debent immunda dici, 240, & 245.
 Opera immunda quæ, 246, 247, & seq.
 Opera nostra bona nobis, non Deo profunt, 249.
 Opera nostra sementi comparantur, 266.
 Origenis testimon. 82, 83.
 Orpheus filius & saxa quomodo trahebat, 169.
 Otiosum nihil in mundo, 154.
Pactus est Deus cum homine, 221, & seq.
 Paulus Apostolus liberum arbitrium clarissimè ostendit, 43, & seq.
 Pauli sententiam ecclesia optimè intelligit, 45.
 Pauli & Caluini antithesis, 46.
 Pauli epistolæ obscuræ, 135.
 Pauli spes Dei æquitate iubnixæ, 222.
 Pauli Apostoli in ecclesiam Romanam amor, 291, & seq.
 Pauli & Caluini dissonantia, 293.
 Peccatum voluntarium malum, 12.
 Peccata non esse patia, vt Stoici somniant, 24.
 Peccatum humanæ naturæ maximè contrarium, 192, & seq.
 Peccata sua homines libenter excusant, 193, 194, 300.
 † 3 Peccato

Peccata unde, 154.
 peccatorum gradus & differentia, 156.
 Petrus Apostolus se ipsem in orationibus suis ecclesie Romanæ memoriam habiturum esse promisit, 192.
 Petrus Abelardus, 242.
 Pharaeo quomodo induratus à Deo, 302, & seq.
 Pharaonis patroni hæretici Deum accusant, 303.
 Philosophorum opera qualia, 199.
 Postulatio æquissima, 127, & seq.
 Præcepta iustitiæ amara, 195.
 Prædestinationem Dei nobis opponit, ut liberum arbitrium tollant, 304.
 Principes quidam hæreticorum lenones, 124, & seq.
 Priscillianistæ, 241.
 Pseudoprophetae cur semper grati & iucundi, 93, & seq.
 Valem hæretici hominem faciant, 277, & seq.
Quando sensus in tuto est, non est de verbo laborandum, 107.
 Quæstus vocabulum hæreticis molestum, 264, 265.
 Quæstus quid apud Paulum, ibidem.
 Quibus machinis cælum expugnetur, Christus ostendit, 236.
Rapina felix, 233.
 Rationes quæ probant liberum arbitrium, 54, & seq.
 Regula rectè explicandi scripturas, 97, & seq.
 Regula generalis ex qua omnia scripturæ loca, in quibus de humanis operibus agitur, rectè intelligi possunt, 189, & seq.
 Remunerator & remunerabile correlativa, 206.
 Remunerator Deus, 208.
 In remuneratione bonorum duo spectantur, 215.
 Reparationis humanæ vis, 260.
 Ridicula hæreticorum opinio contra liberum arbitrium, 102, & seq.
 Res ipsæ, de quibus sermo est, exactè cognoscendæ, 316.
 Romana ecclesia fluctibus agitata potest obrui non potest, 190, & seq.
 Romana ecclesia æterna, 191.
 Romanæ ecclesie fidem Paulus laudat, ibidem.
Sanctorum hominum moderatio & humilitas, 151.
 Satanæ calliditas in evertenda scripturæ veritate, 149.
 Satanæ studium per hæreticos, 283.
 Scopus hæreticorū notandus, ut eorum impietas intelligi possit, 198, & 301.
 Scyllæ canes hæretici in virtutes latrant, 233, & 241. In ecclesiam latrant, 291.
 Scripturæ sacræ testimonia pro libero arbitrio, 21, & seq.
 Scripturæ toti, & non tantum alicui eius parti, fides habenda, 145, 146, 172, 175.
 Scripturæ nihil de nostro adiciendum, 145.
 Scripturæ sacræ non simul traditæ, 47, 148.
 Scripturæ sacræ consuetudo, 150, 151.
 Scripturæ corrigendæ, si aduersariorum opinio de sermo arbitrio vera esset, 161, & seq.
 Scripturæ ad bona opera nos incitant, 190, & seq.
 Scripturarum sententias allegare parum, nisi rationis lumen adhibeatur,

beatur, 297.

Simile à medicis, 17.

Sophismata quomodo detegantur, 208, & 215, & 245.

Spes vnde generatur, 222, 223.

Stoicorum noua paradoxa, 242.

Supercilium Pharisæicum quomodo fugiendum, 289.

Susannæ laus, 36.

Talens 77 siue relatiua, 206.

Talentum homini à Deo datum, 263, & seq.

Talenti vsus & fructus, ibidem.

Temeritatis est falsum aut incognitum approbare, 182.

Tertulliani testimon. 82.

Theophili Alexandrini testimon. 83.

Thesaurum in celo recondere, quid sit, 236, 237.

Timor in bonis numerari non potest, 112.

Trahere seu cogere, quid sit in scriptura, 169, 170, & seq.

Trahit sua quemque voluptas, 170.

Veritas odium cur parit, 195.

Veritas animi pabulum, 308.

Veritatis vis, pag. 1, & 132, & 295.

Veritatem diuidunt hæretici, 174.

Veritatis lumen qui videre non possint, 101.

Vicium virtutis inimicum, 195.

Virtus ardua iuxta Hesiodum, 174.

Virtutis iter confragosum, 193.

Virtutis dignitas vnde, 256.

Vitam æternam nos acquirere rectè dicimus, 225.

FINIS.

Errata.

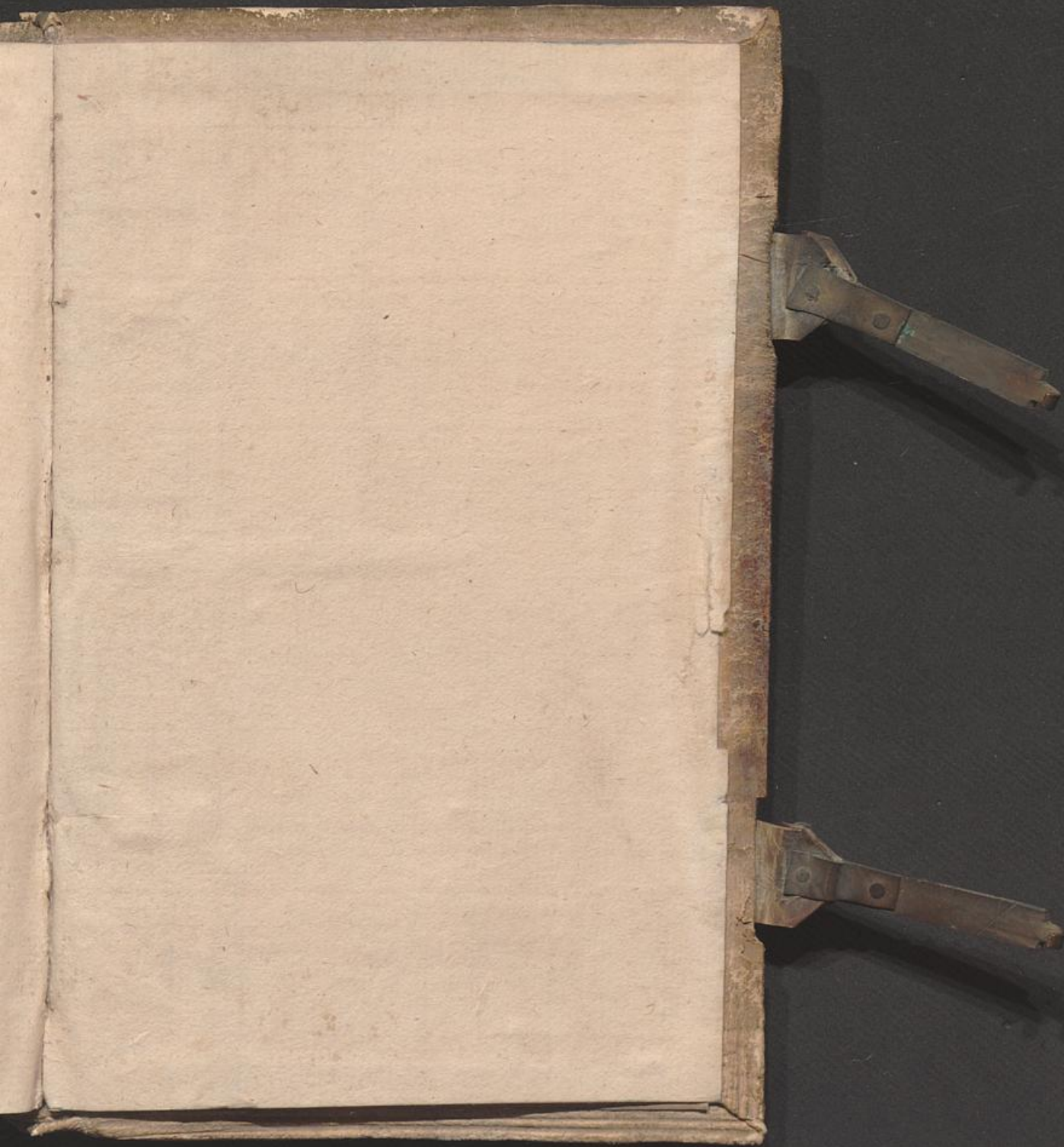
Prior numerus paginam, alter lineam indicat.

Pag. 6. lin. 2. cogantur? 14. lin. ult. & 15. 1. torquantur. 16, 3. Hæc.
22, 11. manifestæ 22, 11. repugnare? 24, 19. Alterum? 25, 20. Tertium?
31, lin. antepenult. aperte. 62, 6. illum tanquam 70, 3. dele. 4. receperunt,
74, 8. ille in Oriente 93, 2. Fidem habes 96, 1, 2. apertissimè agere, negari
& 14. firmata? 106, 10. volunt? 109, 18. Quæ autem contra 117, 9. volun-
tatem. 124, 25. Latine, purè, natura 132, 8. negarent, in celo non esse for-
dele, 133, 6. addictum, 136, 6. exponunt, 10. licentia, veterum 137, 5. à fine,
etiam quid. 149, 12. reperietur? 152, 4. à fine, animi studeant 152, 4. Scri-
pturæ, Prophetæ, vel 153, 7. quis tam. 8. impiamque 162, 7. qui dei ver-
bo dele. & 21. Grammaticæ vestræ 164, 4. detectis 166, 19. metuis 168,
22. Christum. 178, 1. Cor mundum. 184, 4. à fine, laborem? 192, 7. inutilia.
193, 11, 12. possunt. 196, 4. à fine, in cepto 202, 13. perductus. 203, 19. Faceffat.
207, 1. opera quæ remuner. 13. adytum 211, 17. non animo? 219, 17. videntur.
233, 13. credulitate 235, 19. Hoc. 275, 13. tamque 279, 12. nihil quidem.
dele. si. 284, 4. à fine, De. lin. seq. dele? 286, 15. tantam malorum
lænam 303, 8. præcipuam? 305, 22. adytum. 306, 5. à fine, illam. 308,
7. Faceffat 312, 11. dele non Post 304. pro 289. pone 305. sic etiam in sex pa-
ginis consequentibus corrige numerum.

AD LECTOREM.

Hereseꝝ fraudes, ac impia dogmata, Lector
Caluini certa vis abolere via?
Alciden (cuius nit. aris viribus) ecce
Mittit ἀδελφῶν calitūs iste liber.
Qui validus turpem letali conficit hydrant
Vulnere, septenum concidit ense caput.
Cuncta venenato vomuit qua pectore pridem
Calvinus, pereunt robore cassa suo.
Hic tibi diuinis firmantur dogmata verbis
Qua neget haud vllus, si modo mente valet.
Lingua iam sileant scelerata murmura, Servus
Audiat Arbitrium nemo, vel esse putet.
Non operi meritum iusto putet esse negandum
Quisquam, Caluini nemo sequatur iter,
Sed vitium totis expellens viribus, olim
Caestri merito speret in arce frui.

Liber Collegij Societatis Jesu Paderbornae

LUCAS HARTDIEBENS
ORNAMENTALISERER

Agil. v. 24
de. formibus
in. Saluatoris

Th
2692